

**ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ МОЛИЯ ВА ИҚТИСОДИ ТОҶИКИСТОН
ТАДЖИКСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

**КОНФЕРЕНСИЯИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ
ИЛМӢ-АМАЛӢ ДАР МАВЗӢИ «НИЗОМИ АНДОЗИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ДАВРОНИ
ИСТИҚЛОЛИЯТИ ДАВЛАТӢ: ТАЪРИХ, ТАҶРИБА
ВА ДУРНАМОИ РУШДИ ОН»**

**МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ
КОНФЕРЕНЦИЯ НА ТЕМУ «НАЛОГОВАЯ СИСТЕМА
РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН В ГОДЫ
ГОСУДАРСТВЕННОЙ НЕЗАВИСИМОСТИ: ИСТОРИЯ,
ПРАКТИКА И ПЕРСПЕКТИВЫ ЕГО РАЗВИТИЯ»**

ДУШАНБЕ-2026

ББК: 65.261
УДК: 336.225

Ҳайати таҳририя:

Қодирзода Х.Қ., Ҳусайнов М.С., Халифазода Ҷ.Б., Ҳамроев М.И., Диловаров М.М.

Редакционная коллегия:

Қодирзода Х.Қ., Ҳусайнов М.С., Халифазода Дж.Б., Ҳамроев М.И., Диловаров М.М.

Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ дар мавзуи **«Низомӣ андози Ҷумҳурии Тоҷикистон дар даври Истиқлолияти давлатӣ: таърих, таҷриба ва дурнамои рушди он»** бахшида ба 35-солагии истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 30-солагии таъсисёбии ДДМИТ ва рузи кормандони мақомоти андоз. (01.05.2026) – Душанбе, 2026. - 175 с.

Дар маҷмуаи мазкур маводи маърузаҳои илмӣ ҳаёти профессору омӯзгорон, докторантон, магистрантон ва унвонҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон гирд оварда шудааст.

Маводи ба маҷмуа воридгардида доираи васеи масъалаҳои марбут ба дастовардҳо ва раванди рушди низомӣ андози Ҷумҳурии Тоҷикистон дар даври Истиқлолияти давлатӣ, омӯзиш ва таҳлили таҷрибаи пешқадами хориҷӣ дар самти ташкил ва фаъолияти низомҳои андозии давлатҳои пешрафта, инчунин имкониятҳои мутобиқсозӣ ва татбиқи таҷрибаи мазкурро дар низомии миллии андоз фаро мегирад. Маҷмуа барои кормандони соҳаи илм, омӯзгорон, докторантон, магистрантон, донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии, инчунин мутахассисон ва пажӯҳишгароне, ки ба таҳқиқи масъалаҳои мубрами сиёсати андоз, маъмурикунонии он ва тақмили низомӣ андози Ҷумҳурии Тоҷикистон машғуланд, тавсия карда мешавад.

Масъулият барои муҳтавои илмӣ маводи нашршуда, саҳеҳӣ ва эътимоднокии маълумоту далелҳои пешниҳодгардида, дурустии иқтибосҳо, инчунин риояи талаботи истинод ба манбаъҳои истифодашуда бевосита ба зиммаи муаллифони мақолаҳо гузошта мешавад.

Материалы международной научно-практической конференции по теме **«Налоговая система Республики Таджикистан в годы государственной независимости: история, практика и перспективы его развития»**, посвящённой 35-летию государственной независимости, 30-летию образования ТГФЭУ и дню работников налоговых органов. (01.05.2026) - Душанбе, 2026. - 175 с.

В настоящем сборнике представлены материалы научных докладов профессорско-преподавательского состава, докторантов, магистрантов и соискателей высших профессиональных образовательных учреждений Республики Таджикистан.

Опубликованные материалы посвящены широкому кругу вопросов, связанных с достижениями и развитием налоговой системы Республики Таджикистан в период Государственной независимости, изучением передового зарубежного опыта функционирования налоговых систем развитых государств, а также анализом возможностей его адаптации и применения в национальной налоговой системе. Сборник предназначен для научных работников, преподавателей, докторантов, магистрантов, студентов высших учебных заведений, а также специалистов, занимающихся исследованием актуальных вопросов налоговой политики, его администрированием и совершенствования налоговой системы Республики Таджикистан.

Ответственность за научное содержание опубликованных материалов, достоверность приведённых данных и фактов, точность цитирования, а также корректность ссылок на использованные источники несут непосредственно авторы статей.

Масъулини чоп: Қодирзода Х.Қ., Ҳусайнов М.С.

Ответственные за выпуск: Қодирзода Х.Қ., Ҳусайнов М.С.

ISBN 978-9906-9970-2-7

©ДДМИТ, 2026
©ТГФЭУ, 2026

МУНДАРИЧА-СОДЕРЖАНИЕ

1.	Сатторзода Б.А. Баромади ректори Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон	5
2.	Аристархова М.К., Абзгильдин Д.А. Инвестиционный налоговый кредит как инструмент налоговой поддержки предприятий	6-11
3.	Вазиров С. Баъзе арзёбии муқоисавии андозбандии ғайриқарорӣ дар Ҷумҳурии Ўзбекистон	12-15
4.	Гулов Ш.М Самтҳои асосии рақамнамоии маъмурикунонии андоз	16-20
5.	Абдуллоев А. Моделсозии иқтисодӣ-математикӣ дар низоми рақамии андоз	21-26
6.	Мамадризова Н.М. Цифровая экономика и её воздействие на налоговую политику в регионах Республики Таджикистан	27-30
7.	Абдуллоева Г.А. Асосҳои назариявии мониторинг ва назорати даромадҳои андоз	31-36
8.	Касирова Ф.Д. Перспективы и совершенствования цифровизации налогового администрирования в Республике Таджикистан	37-43
9.	Давлатов Д.С., Қайюмов С.Ш. Танзимнамоии рушди устувори иқтисодии андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муосир	44-50
10.	Борисова Л. И. Роль и место налогов в формировании доходной части государственного бюджета Республики Таджикистан	51-54
11.	Баротов А. Х. Муносибатҳои муосир дар муайянсозии равишҳои илмӣ-методии баҳодиҳии иқтисодии андозӣ	55-60
12.	Абдурахимов А. А. Вопросы налогового учёта и отчётности в условиях цифровизации экономики	61-66
13.	Рачабзода Т.С. Нақши имтиёзҳо ва сабукиҳои андозӣ дар хоҳишдиҳии гаронии андоз	67-70
14.	Самизода М. Б. Ташаккули низоми андоз ва таъсири он ба рушди иқтисодӣ ва сифати зиндагии аҳоли	71-75
15.	Қодирзода Х.Қ., Салимова М.М. Ҷанбаҳои андозии беҳтар намудани фазои сармоягузорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон	76-79
16.	Қодирзода Х.Қ., Воҳидов У. М., Кабирзода Ш.Ғ. Дигаргуниҳои рақамӣ дар низоми андоз	80-85
17.	Хусайнов М. С., Самардини Ш. Влияние налогов на социальное развитие общества	86-89
18.	Исломов Т.С., Шукуров С.М. Цифровизация налогового администрирования в Республике Таджикистан	90-94
19.	Джураева Г.А. Налоговая политика государства как фактор инновационного развития	95-99
20.	Қайюмов С.Ш. Ҷанбаҳои методологӣ ва назариявии сиёсати андозӣ дар давлат ва нақши он дар рушди иқтисодиёт	100-107
21.	Муминзода С.М. Совершенствование налоговых отношений в условиях цифровизации	108-113
22.	Қодирзода Х. Қ. Нақши ширкатҳои суғуртавӣ дар таъмини муомилоти пулӣ дар шароити рақамсозӣ	114-117
23.	Қарахонова Н. М. Тақмили самтҳои асосии низоми андозӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон	118-121
24.	Тоҳирзода Р.С., Орзуев П.Дж. Исторический аспект развития аудита эффективности использования бюджетных средств	122-128
25.	Гулмуродзода Р. Г. Вопросы развития страхового рынка Республики Таджикистан в современных условиях	129-134
26.	Ҳабибова Г.О. Низоми молиявии кишвар ва нақши он дар рушди иқтисодиёт	135-138

27.	Умаршоева Ш.С., Раҳимзода А.А. Рушди низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон: муаммо ва роҳҳои ҳалли он	139-143
28.	Ормонова М.М. Роль социального страхования в обеспечении социальной защиты и устойчивости современного общества	144-147
29.	Қурбонова Ш.Б. Нақши сайёҳӣ дар рушди иқтисодиёти минтақаҳои куҳӣ	148-152
30.	Саидбекова Ф.И. Роль налоговых и таможенных льгот в развитии свободных экономических зон Республики Таджикистан	153-157
31.	Шодиев Ф.Т., Саидзода О.Ҷ. Рақамикунонии назорати андозӣ ҳамчун омил ба баланд бардоштани самаранокии маъмурикунонии андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон	158-163
32.	Шодиев Ф.Т., Халифазода Ҷ.Б. Арзёбии мушкилот ва самаранокии назорати андозии фаъолияти субъектҳои хоҷагидорӣ дар шароити иқтисоди рақамӣ	164-169
33.	Рашидова Г.Г. Амалигардонии сиёсати андози Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муосир	170-174

**Баромади Ректори ДДМИТ, номзади илмҳои педагогӣ,
мухтарам Сатторзода Б.А.**

Мухтарам меҳмонон, устодон ва ҳозирини гиромӣ!!!

Ҳамаи Шумоевро ба даргоҳи Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон хайрамақдам мегуям!!!

Ҳамасола рӯзи 4 май Рӯзи кормандони мақомоти андози Ҷумҳурии Тоҷикистон чашн гирифта мешавад. Аз фурсати муносиб истифода бурда, кормандони мақомоти андози кишварро самимона табрику таҳният гуфта, барояшон саломатӣ, бахту саодат, хуррамию хонаободӣ ва дар фаъолияти ҳаррӯзаашон дастовардҳои назаррасро таманно менамоям.

Сиёсати андози Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси дастуру супоришҳо ва раҳнамоии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои муаззами миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ва дастгирии Ҳукумати мамлакат зина ба зина роҳандозӣ шуда истодааст. То имрӯз дар самтҳои мухталифи иқтисодии кишвар, аз ҷумла содагардонии расмиёти бақайдгирии соҳибкорӣ, ҳимоя ва дастгирии соҳибкорон ва сармоягузoron, содагардонии санҷишҳои фаъолияти соҳибкорӣ, ва умуман ислоҳоти низоми андозбандӣ, тадбирҳои муҳим амалӣ шуда истодаанд.

Боиси хурсандист, ки ҳамкориҳои дуҷонибаи байни Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон ва Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз соли 2012 дар асоси Созишномаи тарафайн, ки аз 9 банд иборат аст, аз ҷумла: дар самти ҷалби кормандони варзидаи мақомоти андоз дар раванди таълим, ташкил ва баргузориҳои конференс ва мизи муддавар, ҷалби устодони донишгоҳ дар таҳияи санадҳои меёрий-ҳуқуқӣ аз он ҷумла Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ва таҷрибаомӯзии донишҷӯён дар нозиротҳои андози шахру ноҳияҳо амалӣ шуда истодааст. Ҷорабинии имруза маҳз дар доираи татбиқи банди 3-юми созишномаи мазкур, баргузор гардида истодааст.

Мавриди зикр аст, ки дар давраи ҳамкориҳои зиёда аз 14 сола бо Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон 5 конференсияи байналхалқиву ҷумҳуриявӣ, 15 мизи муддавар, 15 семинари илмӣ-амалӣ, 6 озмуни ҷумҳуриявӣ, зиёда аз 50 курсҳои махсус бо ҷалби мутахассисони варзидаи мақомоти андози кишвар баргузор гардид.

Яке аз натиҷаи судманди ҳамкориҳои донишгоҳ бо Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои охир ин баргузориҳои Озмуни ҷумҳуриявии "Беҳтарин донандаи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон" дар байни 17 муассисаҳои олии касбии кишвар ба ҳисоб рафта, ки дар он донишҷӯёни Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон сазовори ҷойҳои намоён гардиданд. Ман бовари дорам, ки дар асоси заминаи мустаҳками ин ҳамкориҳо дар оянда низ боз ҳам тақвият ва густариш меёбад. Аз ин хотир аз номи раёсати Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон ба роҳбарияти Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои ҳамкорӣ ва дастгириҳои ҳамаҷониба дар самти тайёр намудани мутахассисони соҳаи андоз ва ҷавобгӯи будани он ба бозори меҳнати имруза изҳори минатдорӣ менамоям.

Дар конференсияи имруза зиёда аз 50 мақолаҳои илмӣ устодон, коршиносон ва мутахассисони соҳа аз муассисаҳои олии касбии тамоми минтақаҳои кишварамон ба унвони кумитаи тадрукот ворид гардидааст ва ман умедворам, ки дар асоси маърузаҳои иштирокчиёни конференсия, табодули илмӣ ва амалии олимони соҳа бо кормандони мақомоти андоз ба вучуд меояд. Умедворем, ки аз рӯи натиҷаи кори конференсия аз тарафи иштирокчиёни он ҳулоса ва пешниҳодҳои аз ҷиҳати илмӣ асоснокшуда дар самти тақмили низоми андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ба вазорату мақомотҳои дахлдор равона карда мешавад.

Ба кори конференсия муваффақият хоҳонам!!!

Ташаккур ба диққататон!!!

ИНВЕСТИЦИОННЫЙ НАЛОГОВЫЙ КРЕДИТ КАК ИНСТРУМЕНТ НАЛОГОВОЙ ПОДДЕРЖКИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аристархова Маргарита Константиновна - д.э.н., профессор кафедры финансовых, учетных и налоговых технологий ФГБОУ ВО «Уфимский государственный авиационный технический университет». Адрес: Российская Федерация, Уфа.

Абзгильдин Дамир Артурович - старший преподаватель кафедры финансовых, учетных и налоговых технологий ФГБОУ ВО «Уфимский государственный авиационный технический университет». Адрес: Российская Федерация, Уфа.

Для обеспечения непрерывной инновационной деятельности аккумулируются все финансовые ресурсы предприятия, но их не всегда достаточно. В связи с этим государство обеспечивает поддержку хозяйствующих субъектов с помощью налоговых льгот, которые с одной стороны направлены на обеспечение непрерывности инновационного развития страны, а с другой стороны такая поддержка представляет собой расходы бюджета, которые в некоторых случаях не могут быть компенсированы. Компенсация таких расходов возможна в случаях определения необходимых инструментов возврата направленных целевых средств, которые в настоящее время задействованы неэффективно, либо не задействованы полностью.

Ключевые слова: инвестиционный налоговый кредит, налоговая поддержка, налоговые льготы, методика расчета, инструмент поддержки.

КРЕДИТҲОИ АНДОЗИИ САРМОЯГУЗОРӢ ҲАМЧУН ВОСИТАИ ДАСТГИРИИ АНДОЗИИ КОРХОНАҲО

Аристархова Маргарита Константиновна - доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор, кафедраи технологияҳои молиявӣ, баҳисобгирӣ ва андоз, Донишгоҳи давлатии техникии авиатсионии Уфа. Суроға: Федератсияи Русия, Уфа.

Абзгилдин Дамир Артурович - муаллими калон, кафедраи технологияҳои молиявӣ, баҳисобгирӣ ва андоз, Донишгоҳи давлатии техникии авиатсионии Уфа. Суроға: Суроға: Федератсияи Русия, Уфа.

Барои таъмини навоариҳои пайваста, тамоми захираҳои молиявии ширкат ҳамчун карда мешаванд, аммо онҳо ҳамеша кофӣ нестанд. Аз ин рӯ, давлат тавассути имтиёзҳои андозӣ ба субъектҳои хоҷагидорӣ дастгирӣ мерасонад. Ин имтиёзҳо, гарчанде ки барои таъмини рушди инноватсионии пайвастаи кишвар равона шудаанд, ҳарчотӣ бучетроифода мекунад, ки дар баъзе мавридҳо онҳоро баргардонидан мумкин нест. Баргардонидани чунин хароҷот вақте имконпазир аст, ки воситаҳои мувофиқ барои баргардонидани маблағҳои махсусгардонидашуда, ки айни замон бесамар истифода мешаванд ё пурра истифода намешаванд, муайян карда шаванд.

Калидвожаҳо: имтиёзи андози сармоягузорӣ, дастгирии андоз, имтиёзҳои андоз, методологияи ҳисобкунӣ, воситаи дастгирӣ.

INVESTMENT TAX CREDITS AS A TAX SUPPORT TOOL FOR BUSINESSES

Aristarkhova Margarita Konstantinovna - Doctor of Economics, Professor at the Department of Financial, Accounting, and Tax Technologies, Ufa State Aviation Technical University. Address: Russian Federation, Ufa.

Abzgildin Damir Arturovich - Senior Lecturer at the Department of Financial, Accounting, and Tax Technologies, Ufa State Aviation Technical University. Address: Russian Federation, Ufa.

To ensure continuous innovation, all of a company's financial resources are accumulated, but they are not always sufficient. Therefore, the state provides support to economic entities through tax incentives. These incentives, while aimed at ensuring the country's continued

innovative development, represent budget expenditures that, in some cases, cannot be reimbursed. Reimbursement of such expenses is possible when appropriate instruments are identified for the return of earmarked funds that are currently being used ineffectively or not fully utilized.

Keywords: investment tax credit, tax support, tax incentives, calculation methodology, support instrument.

Внедрение инноваций на сегодняшний день становится приоритетной необходимостью для развития экономики страны. Низкие темпы разработки и внедрения инновации на предприятиях в большей мере обусловлены нехваткой финансовых ресурсов. Наиболее эффективной мерой поддержки для таких предприятий без дополнительных бюджетных расходов представляет собой инвестиционный налоговый кредит.

Инвестиционный налоговый кредит – необходимый налоговый инструмент, обеспечивающий как поддержку инновационной деятельности предприятий, так и сокращение бюджетных затрат, в отличие от предоставления скидок, отсрочек и освобождения от налогообложения.

Проблема налогового стимулирования инновационной деятельности представляется крайне актуальной и находит свое отражение в работах многих ученых-исследователей, таких как: С. В. Барулин, Д. В. Баязитова, Л. М. Гохберг, Н. Н. Заболотько, М. Е. Косов, А. В. Макрушин, О. В. Никулина, В. Н. Гунина, Г. В. Соболева, К. К. Штейнберга и др., большинство которых пришли к выводам, что действующая в России система налоговой поддержки инновационной деятельности недостаточно эффективна и не в полной мере соответствует потребностям инновационного сектора экономики, поэтому её необходимо совершенствовать.

На практике и налоговые льготы и налоговые преференции берутся на вооружение во многих субъектах РФ на обеспечение развития приоритетных инвестиционных проектов, но выдается бессистемно, в связи с тем, что отсутствует методика применения налоговых льгот и преференций для организаций, занимающихся инновационной и инвестиционной деятельностью.

К одной из разновидностей преференций можно отнести инвестиционный налоговый кредит. В НК РФ условия применения и методика расчета написана либо слишком расплывчато, либо не расписано вообще, тем самым создаются трудности и сложности для понимания сущности ИНК.

В связи с этим, необходимо разработать методику, позволяющую решить следующие задачи:

- 1) каким образом должен быть обоснован срок гашения инвестиционного налогового кредита;
- 2) какова должна быть сумма предоставляемого кредита;
- 3) какова должна быть сумма очередного платежа поэтапного погашения задолженности.

Для решения поставленных задач необходимо детальное изучение порядка предоставления инвестиционного налогового кредита в методическом, организационном и юридическом аспектах.

В методическом плане должны быть решены вопросы, касающиеся определения размера налоговых преференций во временном аспекте.

В организационном плане необходимо конкретизировать условия предоставления данного вида кредита, а также выработать систему контрольных мер, не позволяющих предприятию перераспределить данный кредит на другие цели.

В юридическом аспекте необходимо подготовить законодательную базу для применения инвестиционного налогового кредита. Названным аспектам посвящена работа.

Инвестиционный налоговый кредит в отличие от налоговых льгот обеспечивает не только стимулирование экономики, но и сводит расходы бюджета к минимуму.

Принимая во внимание специфику инновационной деятельности, возникает

необходимость создания методики расчета инвестиционного налогового кредита, обеспечивающий инновационное развитие организации.

Данную работу следует начинать с рассмотрения временной структуры ИНК и выделения элементов, которые отражают особенности инновационной деятельности, к которым относятся:

1. Срок кредитования ($T_{\text{кредитования}}$) представляет собой отрезок времени, установленный на первоначальном этапе заключения договора о применении ИНК и составляет от 5 до 10 лет, в зависимости от отношения организации к определённой отрасли, т.е.

$$T_{\text{кредитования}} = T_1 \text{ год} + T_2 \text{ год} + T_3 \text{ год} + T_4 \text{ год} + \dots + T_n \text{ год} \quad (1)$$

2. Составляющие срока выплат по кредиту можно охарактеризовать следующим: срок выплат процентов по ИНК больше срока выплат по основному долгу, в связи с тем, что выплаты по кредиту начинаются с первого года применения ИНК, а выплаты основного долга начинаются только со второго года, т.е.

$$T_{\text{выплат по кредиту}} = T_{\text{выплат \%}} > T_{\text{выплат основного долга}} \quad (2)$$

3. Время выплат по основному долгу включает в себя такие элементы как время уплаты минимального процента от основного долга в счет погашения ИНК и время выплат остаточной задолженности по основному долгу ИНК.

$$T_{\text{выплат основного долга}} = T_{\text{min}} + T_{\text{остаток}}; \quad (3)$$

где T_{min} - 3 года, время уплаты минимального процента от основного долга по ИНК в силу того, что в течение первого года выплаты по основному долгу не выплачиваются, а уже со второго года хоть какие-то минимальные выплаты должны начаться;

$T_{\text{остаток}}$ – время, в течение которого, выплачивается оставшаяся задолженность по основному долгу ИНК и имеет следующий вид:

$$T_{\text{остаток}} = T_4 \text{ год} + \dots + T_n \text{ год} \quad (4)$$

Необходимо отметить, что изменения необходимы не только во временном аспекте, но и в стоимостном, в частности это касается ссужаемой стоимости. В отличие от действующих условий расчета за основу исчисления ИНК принимается ссужаемая стоимость равная сумме налогов, подлежащих уплате в бюджет за налоговый период. В нее включаются суммы как федеральных, так и региональных налогов, но только тех, которые исчислены в рамках инновационной деятельности.

Сумма кредитования устанавливается ежегодно исходя из фактически рассчитанной ссужаемой стоимости, на начальном этапе заключения договора о применении ИНК общая сумма кредитования неизвестна.

Исходя из вышесказанного представляется возможным выразить ссужаемую стоимость за i год в виде формулы 1.

$$N_i = N_{\text{пр } i} + \text{НДС}_i + N_{\text{им } i} + \text{ТН}_i + 3N_i \quad (5)$$

где N_i – ссужаемая стоимость за i год;

$N_{\text{пр } i}$ – сумма подлежащего к уплате налога на прибыль за i год;

НДС_i – сумма подлежащего к уплате налога на добавленную стоимость за i год;

$N_{\text{им } i}$ – сумма подлежащего к уплате налога на имущество организаций за i год;

ТН_i – сумма подлежащего к уплате транспортного налога за i год;

$3N_i$ – сумма подлежащего к уплате земельного налога за i год.

Ставка кредитования (SK_i) в отличие от условий, установленных НК РФ будет иметь следующий вид:

$$SK_i = I_i + 1\% \quad (6)$$

где I_i – среднегодовой уровень инфляции за i период.

Сумма погашения процентов по кредиту ($SP\% i$) представляет собой произведение ссужаемой стоимости за текущий год (налоговый период) (N_i) и среднегодового уровня инфляции, выраженного в процентах (I) плюс один процент. Выплаты процентов по ИНК начинаются с первого года его применения. В связи с тем, что инфляция влияет на ценность денежной массы и в течение года происходят неоднократные «скачки» ее уровня,

предлагается применять её среднегодовое значение для стабилизации риска обесценивания отсроченного платежа. Дополнительный один процент позволит обеспечить дополнительное поступление в бюджет на погашение выданного кредита. Сумма погашения процентов по кредиту определяется следующим образом:

$$SP_{\%i} = N_i * SK_i \quad (7)$$

где SP_i – сумма погашения процентов по кредиту за i год;

N_i – ссужаемая стоимость за i год.

Сумму погашения основного долга по кредиту (D_i) за i год предлагается сформировать из процента погашения основного долга (k_i) за i год и переноса основного долга за i год на будущий период (OS_i), основываясь на ссуженную стоимость (N_i), сформированную в i периоде.

$$D_i = k_i * N_i \quad (8)$$

где D_i – сумма погашения по основному долгу за i год,

k_i – процент погашения основного долга за i год;

N_i – сумма налогов, определенных по договору применения ИНК за i год.

Процент погашения основного долга (k_i) за i год по применению налогового кредита рекомендуется исчислять исходя из того, что срок кредитования от 5 до 10 лет при установлении следующих ставок:

Исходя из представленной выше временной структуры предлагаемой методики применения ИНК выделяются следующие ставки погашения основного долга:

1. В связи с тем, что в первый год налогоплательщик освобождается от выплат основного долга процент погашения основного долга будет равен 0.

2. С выделением во временной структуре времени минимальных уплаты процентов по основному долгу предлагается следующее: во-второй год процент погашения основного долга составит 1%; в третий год процент погашения основного долга увеличится и составит 2%.

3. Для плавного перехода к выплатам основного долга предлагается в 4 году процент погашения основного долга установить на значении 40%, что позволит резко не увеличивать налоговую нагрузку предприятия.

4. Свыше 5 лет процент погашения будет увеличиваться на одинаковую ставку начиная с 40% исходя из оставшихся лет применения ИНК. Это обусловлено тем, что к концу последнего периода заемщик должен выплатить всю сумму отсроченного платежа. Для расчета процента погашения основного долга с пятого года выплаты рекомендуется применять формулу 4.

$$k_i = k_{i-1} + \left(\frac{0.6}{n-4}\right) \quad (9)$$

Применение данных ставок обусловлено спецификой инновационной деятельности, а именно тем, что больший объем затрат приходится именно на первые три года. Временно высвобожденные финансовые средства должны будут направлены предприятием на стимулирование инновационных разработок, которые должны быть подтверждены отчетами о результатах выполненных работ и программой по реализации инновационного проекта.

Установленные проценты погашения основного долга дают возможность рассчитать сумму погашения задолженности по основному долгу.

Сумма погашения основного долга (D_i) исходя из предлагаемых данных будет иметь следующий вид:

$$D_i = (N_i + S_{ост\ i-1}) * k_i \quad (10),$$

Сумма переноса основного долга на будущий период ($S_{ост\ i}$) будет иметь следующий вид.

$$OS_i = N_i + S_{ост\ i-1} - D_i \quad (11)$$

Общая сумма выплат за i год рассчитывается аналогично предыдущей методике и имеет следующий вид.

При условии, что срок предоставления ИНК 5 лет, сумма выплат по ИНК на 5 год будет

иметь следующий вид:

$$S_5 = N_5 * (I_5 + 0.01) + (\sum_{i=1}^5 N_i - \sum_{i=2}^4 D_i) \quad (12)$$

Проведенный обзор и анализ применения ИНК выявил ряд недостатков, что создает проблемы и препятствия, ограничивающие его применение. Во-первых, Налоговый кодекс РФ не предусматривает ответственности налогоплательщиков за нецелевое использование средств, высвобождаемых в связи с получением, ИНК.

В российской практике уже были ситуации, когда инвестиционные интересы не совпадали с условиями распоряжения, предусмотренными Налоговым кодексом Российской Федерации. В связи с этим целесообразно рассмотреть причины применения ИНК.

Чтобы решить эту проблему на законодательном уровне, предлагается дополнить ст. 66 НК РФ, пункт, регламентирующий представление в налоговые и уполномоченные органы налогоплательщика отчетности об использовании вложенных средств в инвестиционных целях. По мнению разных авторов, в целях усиления целевого направления ИНК целесообразно ввести санкции, а именно восстановление налогов на всю сумму выданного ИНК и накопление штрафа в размере не менее 30%, если средства не используются по целевому назначению. [10]

Во-вторых, сроки и условия предоставления ИНК, пределы уменьшения текущих платежей по соответствующим налогам не устраивают потребителей-налогоплательщиков. По общему правилу, предельный срок предоставления ИНК составляет 5 лет, и его, как правило, часто недостаточно для полной окупаемости капитальных затрат. В связи с этим предлагается увеличить срок предоставления ИНК в общем порядке до 8 лет, а также ввести прямую зависимость срока ИНК от окупаемости инвестиций и нормы доходности.

В-третьих, исходя из буквального толкования п. 1 ст. 67 НК РФ, ИНК может быть предоставлен только юридическим лицам. Однако, анализируя Приказ ФНС России [4], можно утверждать, что, соблюдая все требования, предъявляемые к заинтересованным в ИНК лицам, в отношении последних налоговый орган обязан вынести положительное решение и предоставить ИНК и на нужды физических лиц. Учитывая то, что в России развито индивидуальное предпринимательство, желающее осуществлять инвестиционно-инновационную и научно-новаторскую деятельность, в целях снятия правовых барьеров считаем возможным расширить в Налоговом кодексе РФ перечень субъектов, имеющих право на получение, ИНК, включив в таковой пункт и физических лиц.

В-четвертых, организации, получив ИНК, не могут отнести проценты за его использование в расходы для формирования налоговой базы по налогу на прибыль. Согласно Письму ФНС РФ от 02.02.2005 № 02-1-07/2 «О порядке учета в целях налогообложения прибыли процентов по инвестиционному налоговому кредиту», проценты по такому кредиту не относятся к процентным расходам по заимствованиям гражданско-правового характера. По мнению авторов, в целях стимулирования спроса на ИНК со стороны потенциальных заемщиков целесообразно расширить ст. 265 «Внереализационные расходы» Налогового кодекса РФ, включив в нее проценты, начисленные за использование ИНК, что даст право учитывать их в расходах, снижающих налогооблагаемую базу по налогу на прибыль.

В-пятых, ИНК присущи существенные ограничения в плане сумм его выдачи. Так, в Налоговом кодексе РФ закреплено, что сумма ИНК не может превышать 50 % суммы налога, подлежащего уплате за данный налоговый период. В условиях профицита бюджета возможно увеличить предельную сумму ИНК до 100 %.

Список использованной литературы:

1. ФЗ N 2071-I от 20.12.1991 «Об инвестиционном налоговом кредите»
2. Закон № 1716-КЗ «О государственном стимулировании инвестиционной деятельности в Краснодарском крае» от 03.04.2009

3. Областной закон Ленинградской области от 08.10.1999 №56-оз (ред. от 06.06.2002) «О налоговом и инвестиционном налоговом кредитах» // Российская газета. – 1999. – 30 октября.
4. Приказ ФНС России от 16.12.2016 № ММВ-7-8/683@ «Об утверждении Порядка изменения срока уплаты налога, сбора, страховых взносов, а также пени и штрафа налоговыми органами» // Российская газета. – 2017. – 15 января.
5. Аристархова М.К., Абзильдин Д.А. Методический и организационный аспекты применения инвестиционного налогового кредита / Актуальные проблемы учета, налогообложения и развития ключевых сфер экономики. Сборник статей по материалам XI Всероссийской научно-практической конференции.
6. Аристархова М.К., Новиков С.В., Абзильдин Д.А. Инвестиционный налоговый кредит: методический и организационный аспекты / Совершенствование налогового администрирования. Материалы Пятой научно-практической конференции. 2020. С. 32-34.
7. Аристархова М.К., Абзильдин Д.А. временной аспект методики расчета инвестиционного налогового кредита для обеспечения непрерывной инновационной деятельности / Экономика и предпринимательство. 2020. № 1 (114). С. 796-799.
8. Гордеева, О.В. Инструменты налогового регулирования инновационной деятельности / О.В. Гордеева // Налоги. – 2019. – № 48. – С. 118.
9. Козуля, В.В. Методические рекомендации по развитию инвестиционного налогового кредита / В.В. Козуля // Транспортное дело России. – 2018. – № 2. – С. 11.
10. Митрофанова, И.А. Инвестиционный налоговый кредит как инструмент развития инвестиционной деятельности предприятий / И.А. Митрофанова // Заметки ученого. – 2016. – № 5(11). – С. 69.
11. Российский союз промышленников и предпринимателей: эффективность государственной поддержки и институтов развития. - [Электронный ресурс].–Режим доступа-://РСПП.РФ/НЬгагуМе'№/136.
12. Чеченова, Л.С. Инвестиционный налоговый кредит: практика применения в России / Л.С. Чеченова // Экономика и предпринимательство. – 2017. – № 2-1(79-1). – С. 627.

БАЪЗЕ АРЗЁБИИ МУҚОИСАВИИ АНДОЗБАНДИИ ФАЪОЛИЯТИ СОҲИБКОРӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ЎЗБЕКИСТОН

Вазиров Собирчон - н.и.и., сардори Раёсати робитаҳои байналмилаллии Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, 774018, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи Негмат Қарабоев 42/2 +992(372)330686, почтаи электрони: vsobir@gmail.com

Дар мақола баъзе масъалаҳои вобаста ба низоми андозбандӣ дар Ҷумҳурии Ўзбекистон, сабаб ва омилҳои афзоиши шумораи шахрвандони Тоҷикистон машғул шудан ба фаъолияти соҳибкорӣ дар кишвари ҳамсоя, мавриди баррасӣ қарор дода шудааст. Таҳлили воқеъбинонаи вазъи кунунӣ бо инобати ҳамаи омилҳои тасиррасонанда нишон медиҳад, ки раванди кушодани корхонаҳо аз ҷониби соҳибкории тоҷик дар Ҷумҳурии Ўзбекистон, на нишонаи "фирор аз андоз" аст, ки баъзе муаллифон чунин мешуморанд, балки инъикосгари раванди табиӣ тавсеаи тиҷоратӣ ва ҳамгироии минтақавӣ, яъне тамоюли мусбӣ мебошад.

Калидвожаҳо: низоми андоз, меъёри андоз, платформаи электронӣ, фаъолияти соҳибкори, рақамикунонӣ, маъмурияти андоз, шумораи аҳоли, ҳаҷми бозор, иқтисоди рақамӣ, технологияҳои пешрафта.

НЕКОТОРЫЕ СРАВНИТЕЛЬНЫЕ ОЦЕНКИ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН

Вазиров Собирчон - к.э.н., начальник отдела международных отношений Налогового комитета при Правительстве Республики Таджикистан, 734018, Республика Таджикистан, г. Душанбе, ул. Негмата Карабаева 42/2. +992(372)330686, электронная почта: vsobir@gmail.com

В статье рассматриваются некоторые вопросы, связанные с налоговой системой Республики Узбекистан, причины и факторы, способствующие увеличению числа граждан Республики Таджикистан, занимающихся предпринимательской деятельностью в соседней стране. Реалистичный анализ текущей ситуации с учетом всех влияющих факторов показывает, что процесс открытия предприятий таджикскими предпринимателями в Республике Узбекистан имеет позитивную тенденцию не является признаком «уклонения от уплаты налогов», как считают некоторые авторы, а скорее отражает естественный процесс расширения торговли и региональной интеграции.

Ключевые слова: налоговая система, налоговая ставка, электронная платформа, предпринимательская деятельность, цифровизация, налоговое администрирование, население, размер рынка, цифровая экономика, передовые технологии.

SOME COMPARATIVE ASSESSMENTS OF TAXATION OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Vazirov Sobirchon- PhD in Economics, Head of the International Relations Department of the Tax Committee under the Government of the Republic of Tajikistan 734018, Republic of Tajikistan, Dushanbe, st. Negmata Karabaeva 42/2. +992(372)330686 e-mail: vsobir@gmail.com

This article examines several issues related to the tax system of the Republic of Uzbekistan, as well as the reasons and factors contributing to the increasing number of Tajik citizens engaged in entrepreneurial activity in the neighboring country. A realistic analysis of the current situation, taking into account all influencing factors, shows that the positive trend of Tajik entrepreneurs opening businesses in Uzbekistan is not a sign of "tax evasion," as some authors believe, but rather reflects the natural process of expanding trade and regional integration.

Keywords: tax system, tax rate, electronic platform, entrepreneurship, digitalization, tax administration, population, market size, digital economy, advanced technologies.

Солҳои охир дар нашрияҳои даврӣ ва шабакаҳои иҷтимоӣ дар мавзӯи ба Ўзбекистон рафтани соҳибкорони тоҷик муҳокимарониҳо карда мешавад. Дар бисёр мавридҳо ин раванд чунин маънидод карда мешавад, ки гуё дар Ўзбекистон ҳеҷ андозе нест, ё худ низоми андозбандӣ бениҳоят сабук буда, дар маҷмӯъ ягон назорати давлатӣ низ вучуд надошта бошад. Аммо таҳлилҳои муқоисавӣ аз он гувоҳӣ медиҳад, ки сабаби асосии чунин андешаҳои беасос надоштани маълумоти кофӣ доир ба сохтор, сиёсати иқтисодию молиявӣ ва низоми идоракунии молияи давлатӣ мебошад.

Тибқи маълумоти расмӣ Кумитаи омили Ҷумҳурии Ўзбекистон, ба санаи 1 феввали соли 2026 дар кишвари ҳамсоя 410 корхона бо иштироки сармояи шахсони ҳукукию воқеии Тоҷикистон ба қайд гирифта шудааст, ки аз онҳо 308 ҷамъиятҳои дорои масъулиятшон маҳдуд ва 102 корхонаҳои муштарак ба шумор рафта, асосан ба соҳаҳои савдо — 144 адад, саноат — 89 адад, сохтмон — 43 адад ва иттилооту алоқа — 33 корхона рост меояд.

Аммо ба хоҳири дуруст инъикос намудани ҳолати воқеӣ рақамҳои мазкур бояд дар ҳамбастагӣ бо дига далел арзёбӣ карда шавад. Зеро, тибқи маълумоти Феҳристи ягонаи давлатӣ, бештар аз 45 ғоизи шахсони ҳукукию воқеии ватанӣ, ки дар ширкатҳои давлати ҳамсоя ҳамчун муассис бақайд гирифта шудаанд, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низ ғаъолияти соҳибкории худро самаранок идома дода истода, муассис ва роҳбари шахсони ҳукуқӣ мебошанд. Яъне, бисёри онҳо тичорати худро тарк, ё худ қатъ накардаанд, балки онро васеъ намудаанд, ки ин як ҳолати маъмулии тавсия додани ғаъолияти соҳибкорӣ мебошад.

Ба тақвияти ин ғуфтаҳо рақамҳои дигар низ шаҳодат медиҳанд: - ба ҳолати 01.01.2026 дар Ҷумҳурии Ўзбекистон бо сармоягузории шахсони ҳукукию воқеии Қазоқистон 1221 ширкат ба қайд гирифта шудааст, ки нисбат ба соли 2024, 157 корхона зиёдтар буда, бо ин нишондиҳанда Ҷумҳурии Қазоқистон дар миёни кишварҳои ҷоргонаи аввал дар қатори Хитой, Россия ва Туркия қарор дорад. Яъне, далели номбурда гувоҳи возеҳи он аст, ки барои ин кишварҳо низ нишондиҳандаи мазкур "фирор аз андозҳои баланд" ва "фирор аз назорати сахт" ба ҳисоб нарафта, балки инъикосгари як раванди муқаррарии иқтисодии ҷаҳонӣ мебошад.

Омӯзиши масъала ба он далолат менамояд, ки сабаби воқеӣ ва муҳими ин раванд дар он аст, ки аҳолии Ўзбекистон зиёда аз 38 миллион нафарро ташкил дода, аз Тоҷикистон қариб 4 маротиба бузургтар мебошад. Ҳолати мазкур маънои бозори васеътар, имкониятҳои бештар ва дастрасии осонтар ба занҷирҳои таъминотро дорад, ки барои тавсия ва рушди соҳибкорӣ омили бисёр муҳим ба ҳисоб меравад. Бинобар ин, соҳибкорони тоҷик низ, мисли дигар соҳибкорони ҷомеаи ҷаҳонӣ, ҷиҳати тавсеа додани ғаъолияти худ ба ҷойҳои иловатан мераванд, ки он ҷо бозор васеътар аст, аз ин рӯ чунин амал ин интиҳоби мантиқан дурусти иқтисодист, на ҷизи дигар.

Агар дар воқеъ андозҳо омили асосии ин тасмим мебуданд, пас соҳибкорони тоҷик набояд дар Федаратсияи Россия тичорат мекарданд, зеро дар он ҷо андозҳо аз Тоҷикистон дида баландтар бошад ҳам, шумораи шахсони ҳукукии бо саҳми сармоягузории Тоҷикистонӣ ғаъолияткунанда 300 адад ва соҳибкорони инфиродӣ бештар аз 45,0 ҳазор ададро ташкил медиҳад. Дар Федаратсияи Россия меъёри андоз аз арзиши иловашуда (ААИ) аз соли 2026 – 22 ғоиз муқаррар гардидааст, дар ҳоле ки дар Тоҷикистон ин меёр 14 ғоиз мебошад ва тибқи муқаррароти қонунгузорӣ то соли 2027 то 13 ғоиз кам карда мешавад. Меъёри андоз аз ғоида дар Россия 25 ғоизро ташкил медиҳад, дар ҳоле ки дар Тоҷикистон меъёри ин намуди андоз барои соҳаи истеҳсоли 18 ғоиз мебошад. Аммо, ба ин нигоҳ накарда, тичорати тоҷик дар Россия ҳузур дорад ва ин яке аз далелҳои равшани он аст, ки ҳангоми кушодани тичорат дар давлатҳои хориҷа пеш аз ҳама дигар омилҳои нақши муҳиму ҳалкунанда доранд, аз ҷумла шумораи аҳоли ва мутаносибан ҳаҷми бозор, имкониятҳои логистикӣ ва дигар омилҳои, барои ғаъолияти тичоратӣ мусоидат менамоянд, аммо на сатҳи баланди андозҳо ҳамчун омили ягона.

Вобаста ба Ҷумҳурии Ўзбекистон бояд қайд намуд, ки дар он ҷо пас аз ислоҳоти гузаронидашуда ва пешниҳоди як қатор сабукиҳо, ҳамзамон, барои соҳибкорон як қатор

масъалаҳое ба миён омодаанд, ки нисбат ба соҳибкорон дар кишвари мо ҳануз чунин талабот пешбинӣ нашудааст, аз ҷумла

- танзими қатъӣ ва назорати рақамӣ, аз ҷумла манъи ҳисоббаробаркуниҳои нақдӣ аз 1 апрели соли 2026, QR-коди ҳатмӣ барои ҳамаи пардохтҳо аз 1 июли соли 2026 ва назорати автоматикунонидашудаи онҳо аз ҷониби мақомоти андоз;

- таъсиси платформаи электронӣ барои пешбурди баҳисобгирии онлайнӣ хизматрасониҳои воситаҳои нақлиёти боркаш ва маҳсус, ки ҳамаи шартномаҳо ва дигар расмиёти нақлиётӣ тавассути он амалӣ мегардад;

- муқаррарот дар бораи таъйини санҷиши сайёри мақомоти андоз дар ҳолатҳое, ки агар маҳсулоти ҳўроквории воридотӣ дар давоми 9 моҳ ва маҳсулоти гўштӣ ва меваю сабзавоти тару тоза дар давоми 3 моҳ фурӯхта нашаванд ва боқимондаи он аз 500 нишондиҳанда барои ҳисобҳо зиёд бошад мегардад.

- пешбинӣ кардани назорати қатъии танзими асъор ҳангоми содироту воридоти молҳо.

Илова бар ин, дар соли 2025 таваррум бештар аз 7 фоизро ташкил дода, тибқи пешгуиҳо бинобар сабаби афзоиши нархи сузишворӣ таваррум дар соли 2026 бештар аз 11 фоизро метавонад ташкил диҳад, ки сабаби зиёд шудани хароҷоти корхонаҳо ва мутаносибан ба миён омадани мураккабиҳо чиҳати пешбурди фаъолияти соҳибкорӣ мегардад.

Бояд ёдовар шуд, ки Тоҷикистон аз соли 2022 инҷониб ислоҳоти ҷиддии андозиро амалӣ намуд. Бо мақсади ҷалби бештари сармоя ба соҳаҳои иқтисоди миллӣ ва баланд бардоштани мавқеи кишвар дар рейтингҳои байналмилалӣ, Кодекси нави андоз таҳия, қабул ва аз 1 январи соли 2022 мавриди амал қарор дода шуд. Дар Кодекси нав шумораи андозҳо аз 10 то 7 намуд кам карда шуд, ки ин яке аз пасттарин нишондиҳандаҳо дар байни кишварҳои иштирокдори ИДМ аст. Аз ҷумла, тибқи муқаррароти Кодекси андоз дар ҷумҳуриҳои Ўзбекистон – 9 намуди андозҳо, Қазоқистон – 11 намуд (тибқи Кодекси андози аз 1 январи соли 2026 мавриди амал қарор дошта), Қирғизистон – 8 намуд, Арманистон – 10 намуд, Озарбойҷон – 13 намуд, Белоруссия – 9 намуд ва Федератсияи Россия – 15 намуди андозҳо муқаррар карда шудаанд.

Бо мақсади ҷалби бештари сармоягузориҳои хориҷӣ, дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳрири нав барои соҳаҳои гуногуни иқтисодиёт имтиёзҳои зиёди андозӣ пешбинӣ карда шудааст, аз ҷумла:

- корхонаҳои нави истеҳсоли молҳо аз пардохти андоз аз даромади шахсони ҳуқуқӣ ба мўҳлати аз 2 то 5 сол озод карда мешаванд, агар ҳаҷми сармоягузорӣ аз 200 ҳазор то 5 миллион доллари ИМА-ро ташкил диҳад;

- даромади аз фаъолияти сайёҳӣ бадастомада аз пардохти андоз аз даромади шахсони ҳуқуқӣ барои 5 сол озод карда шудаанд;

- воридоти таҷҳизот, мошинҳо, маводҳо, ҷузъҳои истеҳсоли доруворӣ, таҷҳизоти тиббӣ, дорусозӣ аз ААИ озод карда шудаанд;

- фурӯши маҳсулоти тиббии истеҳсоли ватанӣ, металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо, ҷавохирот аз металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо, техникаи кишоварзӣ аз ААИ озод карда шудаанд.

Қобили қайд аст, ки тайи солҳои охир дар аксарияти ҷумҳуриҳои иштирокдори ИДМ, номгуй ва меъёрҳои андозҳо нисбатан зиёд гардида, дар ҷумҳурии мо бошад, аз лаҳзаи мавриди амал қарор гирифтани Кодекси андоз дар таҳрири нав (аз 1 январи соли 2022), баръакс номгуи андозҳо кам ва меъёрҳои онҳо пасттар карда шудаанд.

Илова бар ин, тибқи пешниҳоди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳама намуди санҷишҳои фаъолияти субъектҳои соҳибкорӣ (ба истиснои санҷишҳои мақомоти андоз) аз 1-уми январи соли 2025 то 1-уми январи соли 2027-ум мораторий эълон карда шудааст. Мораторий ба санҷишҳо барои соҳибкорон чиҳати рушди тичорат имконияти бештар фароҳам меоварад.

Дар натиҷаи андешидани чунин тадбирҳои мушаххас фаъолияти соҳибкории дохили Тоҷикистон рушд ёфта истодааст. Тибқи маълумот аз Феҳристи ягонаи давлатӣ, ба ҳолати 1 апрели соли 2026 шумораи умумии субъектҳои хоҷагидор дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 386,0 ҳазор ададро ташкил дод, ки нисбат ба аввали соли 2026 — 5,0 ҳазор адад зиёд мебошад. Рақамҳои мазкур далели возеҳи он аст, ки агар фазои тиҷоратии кишвар воқеан ҳам ногувор мебуд, ин рақамҳо коҳиш ёфта, афзоиш намеёфтанд.

Вобаста ба ин бояд қайд намуд, ки ба ҳолати 1 апрели соли 2026 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо сармоягузориҳои шахсони ҳуқуқно воқеии шарикони тиҷоратӣ ва кишварҳои ҳамсоя зиёда аз 3,5 ҳазор субъекти соҳибкорӣ аз ҷумла, Ҷумҳурии Халқии Хитой — 1156 адад, Ҷумҳурии Ислондӣ Афғонистон — 424 адад, Федератсияи Россия — 404 адад, Эрон — 336 адад, Туркия — 161 адад, Ўзбекистон — 156 адад, Қазоқистон — 108 адад ва дар маҷмӯъ аз ҷониби намоёндагони 86 кишвари дунё субъектҳои хоҷагидор ташкил гардида, айни замон бомаром фаъолият намуда истодаанд. Ин рақамҳо аз он гувоҳӣ медиҳанд, ки Тоҷикистон барои сармоягузориҳои хориҷӣ бозори ҷолиб мебошад.

Қобили қайд аст, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон тайи солҳои охир дар самти рушди маъмурикунонии андоз, бахусус рақамикунонии соҳа қорҳои назаррасро анҷом дода, аксари равандҳои андозиро электронӣ намудааст. Арзёбии дуҷониби низомии маъмурикунонии андози Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо истифода аз воситаи байналмилалӣ ташхис ва арзёбии маъмурикунонии андоз (TADAT), ки аз 17 сентябр то 1 октябри соли 2025 гузаронида шуд, нишон дод, ки дар муқоиса бо соли 2019 дар ҳамаи самтҳои арзёбишаванда натиҷаҳои назарраси мусбӣ ба даст омадаанд.

Ҳамин тариқ, таҳлили воқеъбинонаи вазъи кунунӣ бо инобати ҳамаи омилҳои таъсиррасонанда нишон медиҳад, ки раванди қушодани қорхонаҳо аз ҷониби соҳибқорони тоҷик дар Ўзбекистон, на нишонаи "фирор аз андоз" аст, ки баъзе муаллифони чунин мешуморанд, балки инъикосгари раванди табиӣ тавсеаи тиҷоратӣ ва ҳамгироии минтақавӣ, яъне тамоюли мусбӣ мебошад.

Муносибатҳои иқтисодии Тоҷикистон ва Ўзбекистон аз марҳилаи мубодилаи оддӣ молу маҳсулот ба марҳилаи ҳамгироии сармоя ва таъсиси қорхонаҳои муштарак расидаанд. Дар натиҷа байни ду кишвар ҳамкориҳои иқтисодии мутақобилан судманд ба вуҷуд омадааст, ки ба ҳарду тараф баҳра бахшида, ин раванд нишонаи иқтидори афзоиш ва қамолоти соҳибқорони тоҷик аст.

Адабиёт:

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 21 декабри соли 2021. [Захираи электронӣ] // www.president.tj. (санаи муроҷиат: 23.12.2025.)

2. Ҷумъабоев Х.Қ. Масъалаҳои маъмурикунонии низомии андози милли дар шароити имруза [Матн] / Х.Қ. Ҷумъабоев // маҷаллаи илмӣ // Паёми молия ва иқтисод. – Душанбе, 2019. – №3 (19). – С. 145 - 151. ISSN 2663-0389.

3. Касирова Ф. Дж. Современное состояние цифровизации налогового администрирования в Республике Таджикистан / Иброҳимзода И.Р., Касирова Ф. Дж. // Вестник ТНУ Серия социально-экономических и общественных наук. - №2. – Душанбе, 2023. – С. 22-30.

4. Официальный сайт Налоговой службы Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.nalog.ru (дата обращения 20.12.2025)

5. Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе, нашриёти “Муосир” 2022.

6. Маълумоти ҳисоботии Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2026.

7. Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон. -2026. 442с

8. Гардиши савдои берунаи Ҷумҳурии Тоҷикистон -2026. 718с

САМТҲОИ АСОСИИ РАҚАМИНАМОИИ МАЪМУРИКУНОНИИ АНДОЗ

Гулов Шералӣ Маҳмадсаидович - н.и.и., дотсент, мудири кафедраи андоз ва андозбандии факултети моливию иктисодии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, хиёбони Рӯдакӣ, 17. (+992) 935829091 e-mail: Sherali-2101@mail.ru.

Дар мақола самтҳои асосии рақамикунонӣ дар маъмурияти андоз баррасӣ шуда, нишон дода мешавад, ки истифодаи технологияҳои пешрафтаи зехни сунъӣ имкон медиҳад, ки ҳаҷми зиёди иттилоот коркард ва нигоҳдорӣ карда шавад, вақт ва пулро сарфа мекунад ва хидматро пешниҳод мекунад, ки ба ҷонибҳои манфиатдор имкон медиҳанд, ки маълумотро мубодила кунанд ва амалиётҳо дар фазои киберӣ анҷом диҳанд. Инчунин қайд карда мешавад, ки беҳтар кардани риояи қонунҳои андоз самти асосии бисёр кишварҳо мебошад. Татбиқи технологияи метавонад маъмурияти муваффақ ва устувори андозро таъмин кунад, андозбандии дурустро дар иктисоди рақамӣ таъмин намояд ва монеаҳои барои риояи қонунҳои ихтиёрии андоз коҳиш диҳад.

Калидвожаҳо: рақамикунонӣ, маъмурияти андоз, иктисоди рақамӣ, зехни сунъӣ, технологияҳои пешрафта, блокчейн, зехни сунъӣ.

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЦИФРОВИЗАЦИИ НАЛОГОВОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ

Гулов Шерали Махмадсаидович - к.э.н., доцент, заведующий кафедрой налогов и налогообложения финансово-экономического Таджикского национального университета, 734025, Республика Таджикистан, проспект Рудаки, 17. (+992) 935829091, электронная почта: Sherali-2101@mail.ru.

В статье рассматриваются основные направления цифровизации в налоговом администрировании, показывая, что использование передовых технологий искусственного интеллекта позволяет обрабатывать и хранить большие объемы информации, экономит время и деньги, а также предоставляет услуги, позволяющие заинтересованным сторонам обмениваться информацией и совершать операции в киберпространстве. Также отмечается, что повышение уровня соблюдения налогового законодательства является ключевым приоритетом для многих стран. Применение технологий может обеспечить успешное и устойчивое налоговое администрирование, гарантировать надлежащее налогообложение в цифровой экономике и снизить барьеры для соблюдения добровольного налогового законодательства.

Ключевые слова: цифровизация, налоговое администрирование, цифровая экономика, искусственный интеллект, передовые технологии, блокчейн, искусственный интеллект.

MAIN DIRECTIONS OF DIGITALIZATION OF TAX ADMINISTRATION

Gulov Sherali Makhmadsaidovich - PhD in Economics, Associate Professor, Head of the Department of Taxes and Taxation Tajik National University, . Address: 734025, Republic of Tajikistan, Dushanbe city, Rudaki Avenue 17, phone: (+992) 935829091 e-mail: Sherali-2101@mail.ru.

This article examines the main directions of digitalization in the administration, showing that the use of advanced artificial intelligence technologies allows for the processing and storage of a large amount of information, saves time and money, and provides services that allow interested parties to share information and conduct operations in cyberspace. It is also noted that improving tax compliance is a key direction for countries.

The application of technology can ensure successful and sustainable tax administration, ensure proper taxation in the digital economy, and reduce barriers to compliance with voluntary tax laws.

Keywords: digitalization, tax administration, digital economy, artificial intelligence, advanced technologies, blockchain, artificial intelligence.

Ҷумҳурии Тоҷикистон мунтазам масъалаҳои иҷтимоию иқтисодӣ, аз ҷумла беҳтар кардани сифати зиндагии аҳолии кишварро ҳал мекунад. Инро дар паёмҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, Ҷаноби Олӣ Эмомалӣ Раҳмон дар Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар онҳо масъалаҳои иқтисоди рақамӣ таъкид шудаанд, дидан мумкин аст. Пешвои миллат қайд кард, ки "... барои ҳалли пурраи мушкилоти мавҷуда, Ҳукумати кишвар бояд ба масъалаҳои афзоиши хусусияти бисёрҷанба ва рақобатпазирии иқтисоди миллӣ афзалият диҳад" [1].

Ин раванди тақвияти иқтисодӣ ва истеҳсолии Ҷумҳурии мо ва омилҳои таъсиррасон ба он дар беҳтар кардани технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ дар ҳама соҳаҳои истеҳсолот мебошад. Барои ин як қатор ҳуҷҷатҳои концептуалӣ ва барномавӣ таҳия ва қабул карда шуданд, ки яке аз онҳо "Консепсияи ташаккули ҳукумати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (2012-2020)", ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон (аз 30 декабри соли 2011, № 6431) тасдиқ шудааст [2]. Илова бар ин, "Консепсияи иқтисоди рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон" таҳия шудааст. Ин Консепсия гузариши тадриҷӣ ва зина ба зина ба татбиқи дурнамои табдили рақамӣ дар ҷумҳурӣ пешбинӣ мекунад [3].

Барномаи давлатии рушд ва татбиқи технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2014-2017 низ ба анҷом расидааст [4].

Қобили зикр аст, ки дар паёми охири Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, Ҷаноби Олӣ Эмомалӣ Раҳмон ба масъалаҳои устувории рақамикунории иқтисоди миллӣ таъкид шудааст. Барои ташаккули пояи технологияи он, суръат бахшидан ба ислоҳот дар баҳши алоқа ва таъмини гузариши тадриҷӣ ба иқтисоди рақамӣ ва хизматрасонии рақамӣ дар ҳама соҳаҳо зарур аст. Президент қайд кард, ки ин воқеият ва талаботи даврони муосир аст. Дар ин робита, зарур аст, ки тамоми чораҳои мувофиқ барои ташкили корхонаҳо бо технологияҳои муосир, паркҳои инноватсионӣ ва технологӣ ва марказҳои коркарди иттилоот андешида шаванд, ки бо ин васила ҷойҳои нави корӣ таъсис дода шаванд ва истеҳсоли маҳсулоти тайёр бо арзиши иловашудаи баланд ба роҳ монда шавад. Президент Эмомалӣ Раҳмон ба Ҳукумати кишвар дастур дод, ки Стратегияи миллии "Зехни сунъӣ"-ро барои рушд ва истифодаи васеи технологияҳои муосир дар бахшҳои гуногуни иқтисоди кишвар қабул ва амалӣ намояд [5]. Ин банди паём тасдиқ мекунад, ки кишвар барои рушд ва татбиқи технологияҳои инноватсионӣ дар бахшҳои гуногуни иқтисодиёт чораҳо меандешад.

Мо набояд лоиҳаи асосиро, ки барои рушди маъмурияти андоз вучуд дорад, фаромӯш кунем, ин «Барномаи рушди маъмурияти андоз» аст. дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020-2025." Ин барнома ба афзалиятҳои Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 нигаронида шудааст ва ҳадафи асосии он таъмини рушди мунтазами маъмурияти андоз, ҷорӣ намудани иқтисоди рақамӣ ва беҳтар намудани минбаъдаи муносибатҳои андозӣ байни андозсупорандагон ва мақомоти андоз мебошад [6].

Ҷадвали 1. – Барномаҳои стратегияи давлатӣ, ки ба беҳтар кардани рақамикунорӣ ва маъмурияти андоз нигаронида шудаанд*

Барномаҳои стратегияи давлатӣ (Лоиҳаҳо)	
Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030	то соли 2030
Консепсияи ташаккули ҳукумати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон	(Солҳои 2012–2020)
Барномаи миёнамуҳлати рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025	Солҳои 2021–2025
Консепсияи иқтисоди рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон	Солҳои 2018–2019
Барномаи давлатии рушд ва татбиқи технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2014–2017	Солҳои 2014–2017

Лоиҳаи ислоҳоти маъмурияти андоз (дар ду марҳила)	Солҳои 2011–2019
Барномаи рушди маъмурияти андоз барои солҳои 2020–2025	Солҳои 2020–2025
Стратегияи рушди зехни сунъӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2040	то соли 2040

***Манбаъ:** Касирова Ф.Қ. Рушди равандҳои рақамикунонии маъмурияти андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон // дисс. илмҳои иқтисодӣ // -С-89. Душанбе, 2023 [8].

Бояд таъкид кард, ки Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои маъмурияти андоз масъул буда, мустақиман ба Ҳукумат, на ба Вазорати молия ҳисобот медиҳад [7]. Кумитаи андозро раис роҳбарӣ мекунад, ки аз ҷониби Президент таъин карда мешавад. Идоракуни ва ҷамъовариҳои бочҳои гумрукӣ ба зиммаи Хадамоти давлатии гумруки назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Дар мақомоти андоз, ҳаҷми доимо афзояндаи иттилоот ва усулҳои нигоҳдории маълумот, инчунин истифода ва дастрасӣ ба маълумоти дархостшуда, тақмили домиро талаб мекунад. Дар ин робита, таъсиси версияи нави Кодекси андоз бо зарурати фароҳам овардани шароит барои рушди фаъолияти сармоягузорӣ ва соҳибкорӣ дар бахшҳои асосии иқтисодиёт ва таъмини татбиқи ҳадафҳои стратегӣ асоснок карда мешавад. Бо мақсади таъмини ташкили раванд, инчунин таҳияи барномаҳо ва татбиқи онҳо мувофиқи тағйирот ва иловаҳо ба Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28 декабри соли 2006, № 607, Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон Корхонаи воҳиди давлатии "Маркази барномасозии маъмурияти андоз"-ро таъсис дод [9].

Ин корхона Маркази сертификатсия [10] оид ба сертификатсияи калиди оммавӣ (минбаъд EDS) дар назди Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад, ки мувофиқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷозатномаҳоро дорад, ки ҳуқуқи анҷом додани фаъолиятро оид ба мубодилаи маълумоти кушода ва махфӣ байни мақомоти андоз ва Истифодабарандагон дар доираи фаъолиятҳо оид ба хидматрасонии абзорҳое, ки барои ҳифзи криптографии маълумоти махфӣ пешбинӣ шудаанд, инчунин тасдиқи сертификатҳои калиди оммавии имзоҳои рақамии электронӣ пешбинӣ шудаанд. Мувофиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи имзои электронии рақамӣ № 320 аз 30 июли соли 2007, имзои электронии рақамӣ шартӣ зарурии ҳуҷҷати электронӣ мебошад, ки барои ҳифзи ҳуҷҷати электронӣ аз қалбакӣ, ки дар натиҷаи табдили криптографии иттилоот бо истифода аз калиди махфӣ имзои электронии рақамӣ ба даст оварда шудааст ва имкон медиҳад, ки соҳиби сертификати калиди имзо муайян карда шавад, инчунин набудани таҳрифи маълумот дар ҳуҷҷати электронӣ муқаррар карда шавад [11].

Ҳуҷҷатҳои электроние, ки бо имзои электронии рақамӣ тасдиқ шудаанд ва дар муносибатҳои байни Истифодабарандагон истифода мешаванд, аслии мебошанд, қувваи ҳуқуқӣ доранд, бояд дар анбори ҳуҷҷатҳои дорои аҳамияти ҳуқуқӣ нигоҳ дошта шаванд ва метавонанд ҳамчун далел дар суд, инчунин ҳангоми ҳалли баҳсҳои пеш аз судӣ истифода шаванд [12].

Ҳадафи ин қонун таъмини шароити ҳуқуқии истифодаи имзоҳои электронии рақамӣ дар ҳуҷҷатҳои электронӣ мебошад, ки тибқи он имзои электронии рақамӣ дар ҳуҷҷати электронӣ ҳамчун муодили имзои дастнавис дар ҳуҷҷати қоғазӣ эътироф карда мешавад [13].

Тибқи иттилои Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, "дар натиҷаи татбиқи нақшаи тасдиқшудаи ҷамъовариҳои андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ дар соли 2024, 108,4% иҷро шудааст; ба ҷои 18 миллиарду 851 миллион сомонӣ, ба буҷети давлатӣ 200 миллиону 851 миллион сомонӣ ворид шудааст. Нишондиҳандаҳои нақшавӣ 1 миллиарду 575 миллион сомонӣ афзоиш ёфтаанд.

Барои ҷамъовариҳои бақияи пардохтҳо тибқи тартиби муқарраршуда ва пешгирии пардохтҳои барзиёд, дар ин давра мақомоти андоз 16,2 ҳазор парвандаро дар бораи ҷамъовариҳои маҷбурии андозҳо ба маблағи 150 миллион доллар қабул кардаанд. Қарорҳои

қабулшуда дар соли 2023 ба буҷет ба маблағи 1 миллиарду 694,6 миллион сомонӣ ворид карда шуданд, ки нисбат ба соли 2023 1,6 маротиба зиёдтар аст. Дар соли 2024, 20 ҳазору 500 ҳолати вайронкунии ошкорои андоз ба ҷавобгарии маъмурӣ кашида шуда, ба шахсони гунаҳкор ҷарима ба маблағи 409,0 миллион сомонӣ ситонида шудааст. Пеш аз татбиқ, бештар аз... Ба буҷети миллӣ беш аз 456,4 миллион сомонӣ маблағ ворид карда шуд, ки нисбат ба соли 2023 106,7 миллион сомонӣ зиёдтар аст. Тадбирҳое, ки дар натиҷаи дастурҳои Ҳукумати Тоҷикистон ва истифодаи технологияҳои муосири электронӣ барои расмиёти бақайдгирии давлатӣ, инчунин талошҳо барои тақвияти назорати давлатӣ дар ҳолатҳои зарурӣ андешида шудаанд, шумораи андозсупорандагонро сол аз сол зиёд мекунад.

Тибқи маълумоти Феҳристи ягонаи давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ, то 1 январи соли 2025 шумораи умумии субъектҳои соҳибкорӣ 365,300 адад буд, ки нисбат ба аввали соли 2024 1,200 адад зиёдтар аст. Шахсони ҳуқуқӣ 1,200 адад ва соҳибкорони инфиродӣ 13,800 нафари дигарро ташкил медиҳанд. Хадамоти андоз, ки барои рақамикунонии пурраи бахш ва дар ин замина содда ва равшан кардани маъмурият ва дастгирии андоз талош мекунад, аз имконоти таҷҳизоти маъмурии дохилӣ, ки аз пешниҳоди хизматрасонии давлатӣ дар шакли электронӣ, муомилоти электронӣ ва ғайра иборат аст, инчунин андешидани чораҳо барои гузариши доимӣ ба иқтисоди рақамӣ, бештар истифода мебарад. Барои иҷрои талабот тибқи Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон № 22, соли 2023, Нақша-Чораи Идоракунии Дохилии № 586 "Дар бораи чораҳо оид ба густариши пардохтҳои ғайринақдӣ" қабул карда шуд ва ҳамчун нақша-чораи Идоракунии Дохилии № 586 ҳисобида мешавад. Он ба шаҳрвандон ва андозсупорандагон имкон медиҳад, ки аз хидматҳои эквайринг, мубодилаи электронии асъор ва терминалҳои POS барои анҷом додани пардохтҳо ба буҷет истифода баранд. Барои иҷрои ӯҳдадорихи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи тартиби истифодаи дастгоҳҳои назоратии ҳазинавӣ" (аз 9 сентябри соли 2021, № 432).

Ҷадвали 2. – Каналҳои бақайдгирӣ ва хизматрасонӣ (соли молиявӣ 2021) *

Намудҳои каналҳои бақайдгирӣ, ки андозсупорандагон метавонанд истифода баранд:	
i) Онлайн	ҲА
ii) Телефон	ҲА
iii) Почтаи электронӣ	ҲА
iv) Почтаи муқаррарӣ	ҲА
v) Шахсан	ҲА
vi) Дигарон	ҲА
а) Назорати маъмурӣ бар тамосҳои хизматрасонии воридшаванда	✓
б) Шумораи тамосҳои хизматрасонии воридшаванда (масалан, дархостҳо), ки тавассути каналҳои зерин гирифта шудаанд:	-
i) Онлайн бо истифода аз суратҳисоби андозсупоранда	-
ii) Рақамӣ (масалан, чат, ёвари рақамӣ)	410
iii) Бо занги телефонӣ	21124
iv) Тавассути почтаи электронӣ	326
v) Тавассути почтаи муқаррарӣ	22354
vi) Шахсан	6732

***Манбаъ:** аз ҷониби муаллиф дар асоси гузориши Тадқиқоти байналмилалӣ идоракунии даромадҳо (ISORA), соли 2022 тартиб дода шудааст.

Ҳамин тариқ, бо назардошти таҳлили дар боло зикршуда, ҳулосаи зеринро баровардан мумкин аст, ки ҳамаи барномаҳои дар боло зикршуда ва қабулшуда барои татбиқ ва рушди иқтисоди рақамӣ ва таъсиси ҳукумати электронӣ равона шудаанд, ки ба аҳоли гузариши тадриҷӣ ва зина ба зина ба татбиқи биниши табдили рақамӣ, аз ҷумла дар

фаъолияти андозӣ, ки ба аҳоли ва мақомоти андоз имкон медиҳад, ки иттилоотро дар вақти воқеӣ бо хидматҳои давлатӣ мубодила кунанд, фароҳам меорад.

Адабиёт

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, Эмомалӣ Раҳмон Маҷлиси [Олии](#) Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» аз 21 декабри соли [2021, www.president.tj.](#)

2. «Концепсияи ташаккули ҳукумати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2012-2020)». (30 декабри соли 2011, № 6431).

3. Концепсияи иқтисоди рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Бо Қарори № 642-и Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2019 тасдиқ шудааст.

4. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Барномаи давлатии рушд ва татбиқи технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2014-2017» аз 3 июли соли 2014, № 428.

5. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» аз 21 декабри соли 2021, [Манбаи электронӣ]: URL : <https://mfa.tj/ru/main/view/9389/poslanie-prezidenta-tadzhikistana-lidera-natsii-ob-osnovnykh-napравleniyakh-vnutrennei-i-vneshnei-politiki-respubliki> (Дастрасӣ: 19.11.2021.)

6. Барномаи рушди маъмурияти андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020-2025. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2019, № 643.

7. Дар бораи арзёбии фаъолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар моҳи январи соли 2020: Маркази таҳлили арзёбии маъмурияти андоз [Манбаи электронӣ] / Ҳисобот. – URL : <https://andoz.tj/images/news/TADAT2020>.

8. Касирова Ф.Ҷ. Рушди равандҳои рақамикунории маъмурияти андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон // дисс. илмҳои иқтисодӣ // -С-89. Душанбе, 2023;

9. Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. Андозҳо - низоми молиявии давлат. Мақомоти андоз дар давраи истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе: 2011. / таҳти таҳрири Раиси Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, мушовири генералии мақомоти андоз Давлатов Н.М. Мураттиб П. Юсурпов. - С. 130.

10. Дар бораи тартиби пешниҳоди ҳисоботҳои андоз ба таври электронӣ. Фармони Раиси Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 январи соли 2013, № 2-Ғ.

11. Дар бораи имзои электронии рақамӣ. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон № 320 аз 30 июли соли 2007. URL : <http://ncz.tj/content/> (Дастрасӣ 18.11.2020).

12. Тартиби пешниҳоди ҳисоботҳои андоз ба таври электронӣ. Фармони Раиси Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 январи соли 2013, № 2-Ғ.

13. Дар бораи имзои электронии рақамӣ. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон № 320 аз 30 июли соли 2007. URL : <http://ncz.tj/content/> (Дастрасӣ 18 ноябри соли 2020).

МОДЕЛСОЗИИ ИҚТИСОДӢ-МАТЕМАТИКӢ ДАР НИЗОМИ РАҚАМИИ АНДОЗ

Абдуллоев Абдучабор – номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсенти кафедраи зехни сунӣ ва низоми иттилоотӣ, МД “Донишқадаи байналмилалӣи Хучанд”-и МД “ДБССТ”. Суроға: Ҷумҳурии Тоҷикистон, Хучанд Тел.: (+992) 92-790-13-61. E-mail: jabar55@mail.ru.

Дар мақола масъалаҳои назариявӣ ва амалӣ вобаста ба моделсозии иқтисодӣ-математикӣ дар низоми рақамии андоз баррасӣ шудаанд. Моҳият ва аҳамияти рақамикунонӣ ҳамчун омили баланд бардоштани самаранокии идоракунии андоз таҳлил гардидааст. Дар асоси маълумоти омӯрӣ модели регрессионӣ таҳия шуда, таъсири сатҳи хизматрасониҳои электронӣ ва ҳисоботи рақамӣ ба даромадҳои андоз арзёбӣ шудааст.

Калидвожаҳо: рақамикунонӣ, низоми андоз, моделсозӣ, даромадҳои андоз, хизматрасониҳои электронӣ, таҳлили регрессионӣ, самаранокӣ.

ЭКОНОМИЧЕСКО-МАТЕМАТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ В ЦИФРОВОЙ НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЕ

Абдуллаев Абдуджабар – кандидат экономических наук, доцент кафедры искусственного интеллекта и информационных систем ГУ «Худжандский международный Институт» ГУ «МУТПТ». Адрес: Республика Таджикистан, Худжанд Тел.: (+992) 92-790-13-61. E-mail: jabar55@mail.ru.

В статье рассматриваются теоретические и практические вопросы, связанные с экономико-математическим моделированием в цифровой налоговой системе. Анализируются сущность и значение цифровизации как фактора повышения эффективности налогового администрирования. На основе статистических данных разработана регрессионная модель и оценено влияние уровня электронных услуг и цифровой отчетности на налоговые поступления.

Ключевые слова: цифровизация, налоговая система, моделирование, налоговые поступления, электронные услуги, регрессионный анализ, эффективность.

ECONOMIC-MATHEMATICAL MODELING IN THE DIGITAL TAX SYSTEM

Abdullaev Abdujabar – candidate of economic sciences, associate professor of the Department of Artificial Intelligence and Information Systems of the SI “Khujand International Institute” of the SI “IUTET”. Address: Republic of Tajikistan, Khujand, Phone: (+992) 92-790-13-61. E-mail: jabar55@mail.ru.

The article discusses theoretical and practical issues related to economic-mathematical modeling in the digital tax system. The essence and importance of digitalization as a factor in increasing the efficiency of tax administration are analyzed. Based on statistical data, a regression model was developed and the impact of the level of electronic services and digital reporting on tax revenues was assessed.

Keywords: digitalization, tax system, modeling, tax revenues, electronic services, regression analysis, efficiency.

Дар шароити ташаққули иқтисоди рақамӣ ва густариши технологияҳои иттилоотӣ, низоми андоз ба яке аз самтҳои афзалиятноки ислоҳоти давлатӣ таъдил ёфтааст. Рақамикунонии равандҳои андозбандӣ, ҷорӣ намудани платформаҳои электронӣ ва автоматизатсияи назорат имкон медиҳад, ки самаранокии ҷамъовариҳои андозҳо баланд бардошта шуда, шаффофият таъмин гардад.

Тибқи андешаи муҳаққиқон, рақамикунонӣ на танҳо воситаи техникӣ, балки механизми трансформатсияи сохтории идоракунии молиявӣ мебошад. Дар шароити муосир, истифодаи моделҳои иқтисодӣ-математикӣ имкон медиҳад, ки равандҳои андозбандӣ ба

таври илмӣ асоснок гардида, таъсири омилҳои рақамӣ ба даромадҳои буҷетӣ баҳогузори карда шавад.

Дар солҳои охир дар Ҷумҳурии Тоҷикистон раванди рақамикунони низоми андоз ҳамчун яке аз самтҳои муҳими ислоҳоти идоракунии давлатӣ вусъати тоза пайдо намудааст. Татбиқи ҳисоботи электронӣ, рушди хизматрасониҳои онлайн, ҷорӣ намудани механизмҳои назорати рақамӣ ва истифодаи воситаҳои муосири коркарди маълумот ба баланд гардидани шаффофият, беҳтар шудани интизоми андозсупорандагон ва афзоиши самаранокии маъмурияти андоз мусоидат менамояд. Дар адабиёти илмӣ солҳои охир масъалаҳои иқтисоди рақамӣ, молияи давлатӣ, амнияти иттилоотӣ, сармояи инсонӣ ва истифодаи технологияҳои рақамӣ дар соҳаҳои гуногуни иқтисоди миллӣ мавриди таҳлил қарор гирифтаанд. Бо вучуди ин, таҳқиқи масъалаи истифодаи моделсозии иқтисодӣ-математикӣ дар низоми рақамии андоз, махсусан барои пешгӯӣ, баҳодихӣ ва оптимизатсияи даромадҳои андоз, ҳанӯз ба таври кофӣ анҷом наёфтааст. Аз ин рӯ, омӯзиш ва таҳлили адабиёти илмӣ мавҷуда имкон медиҳад, ки асосҳои назариявӣ, самтҳои асосии таҳқиқот ва ҷойҳои нисбатан камомӯхташудаи масъала муайян карда шаванд.

Тавре М. А. Абдуллоева дар таҳқиқоти худ вобаста ба нақши технологияи блокчейн дар иқтисоди рақамӣ таъкид менамояд: «Истифодаи технологияҳои блокчейн метавонад ба баланд гардидани сатҳи шаффофият, эътимодноки ва амнияти амалиёти иқтисодӣ мусоидат намояд» [1, с. 528].

Ба андешаи муаллифи мақола, ин фикр барои таҳқиқи низоми рақамии андоз аҳамияти муҳим дорад, зеро дар маъмурияти андоз низ масъалаҳои шаффофият, ҳифзи маълумот ва эътимоди андозсупорандагон мақоми калидӣ доранд. Ба гуфтаи А. А. Баротов, ки масъалаи рушди молияи давлатӣ дар шароити иқтисоди рақамиро таҳлил намудааст: «Рақамикунони молияи давлатӣ яке аз роҳҳои муҳими баланд бардоштани самаранокии идоракунии захираҳои молиявӣ ва таъмини шаффофияти равандҳои буҷетӣ ба ҳисоб меравад» [2, с. 175].

Мулоҳизаи муаллифи мақола аз он иборат аст, ки низоми андоз ҳамчун қисми муҳими молияи давлатӣ бевосита ба равандҳои рақамикунонӣ вобаста мебошад. Муҳаққиқон М. Т. Давлатзода ва М. Т. Фарруҳи дар мавриди рушди иқтисоди рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин таъкид менамоянд: «Рушди иқтисоди рақамӣ барои кишвар имконият фароҳам меорад, ки равандҳои истеҳсолӣ, хизматрасонӣ ва идоракунӣ дар асоси технологияҳои муосир такмил дода шаванд» [3, с. 382]. Ба назари муаллифи мақола, рақамикунони низоми андоз ҷузъи ҷудонашавандаи рушди иқтисоди рақамӣ мебошад.

Н. И. Давлатова дар таҳқиқоти худ оид ба афзалиятҳои иқтисоди рақамӣ чунин андеша пешниҳод менамояд: «Иқтисоди рақамӣ метавонад ба рушди устувори иқтисодиёти миллӣ тавассути баланд бардоштани самаранокии истеҳсолот, хизматрасонӣ ва идоракунии давлатӣ мусоидат намояд» [4, с. 105].

Мулоҳизаи муаллифи мақола чунин аст, ки рушди устувори иқтисоди миллӣ бе низоми самаранокии андоз ғайриимкон мебошад. А. Л. Қодиров ва А. Абдуллаев дар мавриди ташаккули донишгоҳи рақамӣ чунин қайд менамоянд: «Донишгоҳи рақамӣ муҳити нави таълимӣ ва идоракуниро ба вучуд меорад, ки дар он технологияҳои иттилоотӣ асоси ташкил ва назорати равандҳо мегарданд» [5, с. 120]. Ба андешаи муаллифи мақола, таҷрибаи ташаккули муҳити рақамӣ дар соҳаи маориф метавонад барои дигар соҳаҳо, аз ҷумла низоми андоз низ аҳамияти амалӣ дошта бошад.

А. А. Мирзоалиев ва П. И. Холиқова масъалаҳои рушди иқтисодиёти рақамиро баррасӣ намуда, таъкид мекунанд: «Дар шароити муосир иқтисоди рақамӣ ҳамчун омилҳои муҳими тағйирёбии муносибатҳои иқтисодӣ, шаклҳои хизматрасонӣ ва идоракунии давлатӣ баромад мекунад» [6, с. 155].

Мулоҳизаи муаллифи мақола аз он иборат аст, ки низоми андоз низ аз ин тағйирот берун буда наметавонад. Н. Х. Мирзоев ва Г. Р. Шерматов дар таҳқиқоти худ оид ба таҳдидҳои иттилоотӣ чунин иброз мекунанд: «Дар шароити рушди иқтисоди рақамӣ амнияти иттилоотӣ яке аз масъалаҳои асосии ҳифзи маълумот ва фаъолияти устувори

соҳаҳои иқтисоди миллӣ ба ҳисоб меравад» [7, с. 533]. Ба назари муаллифи мақола, ин масъала барои низоми андоз аҳамияти махсус дорад, зеро пойгоҳҳои додаҳои андозӣ дорои маълумоти молиявӣ ва шахсии андозсупорандагон мебошанд.

М. Неъматуллои моҳият ва зарурати технологияи рақамиро чунин шарҳ медиҳад: «Технологияҳои рақамӣ дар иқтисодиёти муосир воситаи муҳимми баланд бардоштани суръат, сифат ва самаранокии равандҳои иқтисодӣ мебошанд» [8, с. 72].

Мулоҳизаи муаллифи мақола чунин аст, ки дар низоми андоз низ технологияҳои рақамӣ метавонанд вақти пешниҳоди ҳисобот, пардохти андоз ва коркарди маълумотро кам намоянд.

М. А. Одиназода дар мавриди аҳамияти таҳлили омӯрӣ чунин таъкид менамояд: «Дар шароити рақамикунонии иқтисодиёт таҳлили омӯрӣ имконият медиҳад, ки равандҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ба таври дақиқ баҳогузорӣ ва пешгӯӣ карда шаванд» [9, с. 135]. Ба андешаи муаллифи мақола, истифодаи таҳлили омӯрӣ ва моделсозии иқтисодӣ-математикӣ дар низоми андоз низ аҳамияти калон дорад.

Ф. К. Убайдуллоев дар масъалаи сармояи инсонӣ ва иқтисоди рақамӣ чунин менависад: «Ташаккули иқтисоди рақамӣ бе рушди сармояи инсонӣ, баланд бардоштани саводнокии рақамӣ ва омодагии мутахассисони соҳибтаҳассус имконнопазир аст» [10, с. 70].

Мулоҳизаи муаллифи мақола аз он иборат аст, ки рақамикунонии низоми андоз танҳо бо ҷорӣ намудани барномаҳо ва платформаҳои электронӣ маҳдуд намешавад.

Р. Ш. Холов, Б. Ш. Давлатов ва Б. Д. Бурхонов дар бораи нақши иқтисоди рақамӣ дар омӯр чунин таъкид менамоянд: «Татбиқи технологияҳои рақамӣ дар омӯр имконият медиҳад, ки ҷамъоварӣ, коркард ва таҳлили маълумот бо суръат ва дақиқии бештар анҷом дода шавад» [11, с. 167]. Ба назари муаллифи мақола, ин андеша барои таҳқиқи низоми андоз бисёр муҳим аст, зеро маълумоти андозӣ низ хусусияти омӯрӣ дошта, барои таҳлили даромадҳо ва сохтани моделҳои регрессионӣ истифода мешавад.

С. М. Шарипов дар масъалаи иқтисодии кадрӣ чунин қайд менамояд: «Гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ аз мақомоти давлатӣ талаб менамояд, ки сатҳи дониш, малака ва омодагии кадрӣ ба талаботи нави технологӣ мутобик гардонида шавад» [12, с. 123]. Мулоҳизаи муаллифи мақола чунин аст, ки дар низоми андоз низ рушди иқтисодии кадрӣ яке аз шартҳои асосии муваффақияти рақамикунонӣ мебошад.

Ш. Н. Юсупов ва М. А. Ниезов дар таҳқиқоти худ оид ба таҳдидҳои кибернетикӣ чунин таъкид менамоянд: «Дар давраи гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ таҳдидҳои кибернетикӣ метавонанд ба амнияти иттилоотӣ, устувории низомҳои электронӣ ва эътимоди истифодабарандагон таъсири манфӣ расонанд» [13, с. 144]. Ба андешаи муаллифи мақола, дар низоми рақамии андоз масъалаи амнияти кибернетикӣ бояд яке аз самтҳои афзалиятнок бошад.

Ҳадафи таҳқиқоти мазкур ба таҳияи модели илмӣ-асосноки иқтисодӣ-математикӣ равона гардида, имконият медиҳад таъсири воқеӣ ва андозагиршавандаи сатҳи рақамикунонӣ ба даромадҳои андоз дар шароити муносири идоракунии молиявии давлат муайян карда шавад. Дар воқеъ, рақамикунонии низоми андоз ҳамчун яке аз ҷузъҳои калидии сиёсати ислоҳоти давлатӣ дар самти ҳукумати электронӣ, шаффофият ва баланд бардоштани самаранокии ҷамъоварии андоз баромад мекунад. Аз ин лиҳоз, зарурати истифодаи моделсозии иқтисодӣ-математикӣ аз он бармеояд, ки танҳо бо роҳи таҳлилҳои тавсифӣ ё муқоисаҳои содда на ҳамеша имконпазир аст омилҳои таъсиргузор ҷудо карда шаванд, робитаҳои байни нишондиҳандаҳо дақиқ ҷен гарданд ва натиҷаҳои боэътимоди илмӣ ба даст оянд.

Мақсади асосӣ аз сохтани модели иқтисодӣ-математикӣ дар он ифода меёбад, ки равандҳои мураккаби маъмурияти андоз ба шакли формалӣ оварда шуда, дар заминаи маълумоти омӯрӣ ва методҳои эконометрикӣ вобастагии байни дараҷаи рақамикунонӣ (масалан, ҳиссаи хизматрасониҳои электронӣ, сатҳи ҳисоботи электронӣ, пардохтҳои онлайн, автоматизатсияи назорат ва ҳамгироии пойгоҳҳои додаҳо) ва ҳаҷми даромадҳои

андоз (даромади умумии андоз, андозҳо нисбат ба ММД, даромади андозҳои асосӣ) муайян карда шавад. Ин равиш имкон медиҳад, ки на танҳо мавҷудияти робита нишон дода шавад, балки андозаи таъсир (коэффициентҳо, эластикӣ, ҳиссаи шарҳдиҳии таъйирёбӣ) ҳам ҳисоб карда шуда, натиҷаҳо барои таҳияи қарорҳои сиёсати давлатӣ истифода гарданд.

Дар доираи ин ҳадаф, тадқиқот бояд заминаи методологӣ ва ҳисоббарориро барои баҳодиҳии самаранокии чорабиниҳои рақамикунонӣ фароҳам созад. Масалан, бо истифода аз модели регрессия метавон муайян кард, ки афзоиши 1 воҳид (ё 1 фоиз) дар сатҳи рақамикунонӣ то кадом андоза ба афзоиши даромадҳои андоз оварда мерасонад. Ҳамин гуна ҳисобҳо ба мақомоти масъул имкон медиҳанд, ки роҳҳои афзалиятноки сармоягузорӣ ба инфрасохтори рақамӣ, платформаҳои электронӣ ва механизмҳои таҳлили додаҳо ро интихоб намоянд, инчунин таъсири ин тадбирҳо дар динамика назорат кунанд. Яъне, моделсозӣ дар ин маврид ҳамчун воситаи “ченаки иқтисодӣ” хизмат карда, равандҳои ислоҳоти рақамиро бо нишондиҳандаҳои молиявӣ ва бучетӣ пайваст менамояд.

Аз нуктаи назари амалӣ, ҳадафи мазкур ба баланд бардоштани самаранокии идоракунии андоз ва тақвияти суботи молиявии давлат мусоидат мекунад. Вақте ки мақомоти андоз ба механизмҳои рақамӣ мегузаранд, эҳтимоли кам шудани саркашӣ аз пардохти андоз, зиёд шудани риояи қонунгузорӣ, беҳтар гардидани мониторинг ва назорат, инчунин коҳиш ёфтани хароҷоти маъмурӣ афзоиш меёбад. Аммо барои исботи ин таъсир ва муайян кардани дараҷаи воқеии он ба таҳлили иқтисодӣ-математикӣ эҳтиёҷ ба миён меояд. Аз ин рӯ, таҳияи модели мазкур метавонад ҳамчун як воситаи муҳим барои арзёбии сиёсати давлатӣ баррасӣ гардида, ҳам барои таҳқиқоти илмӣ ва ҳам барои қарорҳои идоракунии амалӣ заминаи устувор фароҳам оварад.

Дар доираи таҳқиқоти мазкур барои расидан ба ҳадафи гузошташуда иҷрои як қатор вазифаҳои илмӣ пешбинӣ мегардад, ки онҳо ба таври мантиқӣ ва пайдарпай марҳилаҳои асосии корро фаро мегиранд.

Пеш аз ҳама, зарур аст, ки таҳлили назариявии моделсозии иқтисодӣ-математикӣ анҷом дода шавад. Дар ин замина, омӯзиши амиқи адабиёти илмӣ, назарияҳои муосири иқтисодӣ ва таҷрибаи байналмилалӣ оид ба истифодаи моделҳои математикӣ дар идоракунии низоми андоз аҳамияти калидӣ дорад. Таҳлили назариявӣ имкон медиҳад, ки мафҳум, моҳият ва хусусиятҳои моделсозӣ ҳамчун воситаи илмӣ таҳлил ва пешгӯии равандҳои иқтисодӣ муайян карда шуда, ҷойгоҳи он дар шароити рақамикунонии иқтисодиёт равшан гардад. Ҳамзамон, дар ин марҳила усулҳои мавҷудаи моделсозӣ, аз ҷумла моделҳои коррелятсионӣ-регрессионӣ, динамикӣ ва оптимизатсионӣ баррасӣ карда мешаванд.

Қадами навбатӣ интихоби нишондиҳандаҳои оморӣ мебошад, ки барои таҳияи модели иқтисодӣ-математикӣ ҳамчун асоси маълумоти хизмат мекунанд. Дар ин раванд муайян намудани нишондиҳандаҳои асосӣ ва иловагӣ, ки сатҳи рақамикунонӣ ва самаранокии низоми андозро инъикос менамоянд, хеле муҳим аст. Аз ҷумла, чунин нишондиҳандаҳо метавонанд ҳаҷми даромадҳои андоз, ҳиссаи хизматрасониҳои электронӣ, шумораи ҳисоботи рақамӣ, сатҳи истифодаи пардохтҳои электронӣ ва дигар омилҳои таъсиррасонро дар бар гиранд.

Моделҳои пешниҳодшуда:

$$T = \alpha + \beta_1 D + \beta_2 E + \beta_3 C + \varepsilon$$

ки дар он:

- **T** – ҳаҷми даромадҳои андоз
- **D** – сатҳи рақамикунонӣ (% хизматрасониҳои электронӣ)
- **E** – шумораи ҳисоботи электронӣ
- **C** – сатҳи назорати автоматикӣ
- **ε** – хатои тасодуфӣ

Дар ҷадвали 1 нишондиҳандаҳои асосии марбут ба сатҳи рақамикунонии низоми андоз ва динамикаи даромадҳои андоз дар солҳои 2020–2024 пешниҳод гардидаанд. Маълумот имконият медиҳад, ки робитаи байни рушди хизматрасониҳои электронӣ,

афзоиши ҳаҷми ҳисоботи электронӣ ва тағйирёбии даромадҳои андоз ба таври мукамал таҳлил карда шавад.

Таҳлили маълумоти ҷадвал нишон медиҳад, ки дар давраи таҳқиқшаванда сатҳи хизматрасониҳои электронӣ мунтазам афзоиш ёфта, аз 45 фоиз дар соли 2020 то ба 80 фоиз дар соли 2024 расидааст. Ҳамзамон, шумораи ҳисоботи электронӣ низ тамоюли мусбати рушд дошта, аз 120 ҳазор то 250 ҳазор зиёд гардидааст. Ин равандро ба афзоиши назарраси даромадҳои андоз мусоидат намуда, ҳаҷми онҳо аз 9.8 млрд сомонӣ дар соли 2020 то ба 14.7 млрд сомонӣ дар соли 2024 расидааст.

Ҷадвали 1. Нишондиҳандаҳои рақамикунонӣ ва даромадҳои андоз

Сол	% хизматрасониҳои электронӣ (D)	Ҳисоботи электронӣ (ҳазор) (E)	Даромади андоз (млрд сомонӣ) (T)
2020	45%	120	9.8
2021	55%	150	10.6
2022	63%	185	11.9
2023	72%	210	13.1
2024	80%	250	14.7

Сарчашма: таҳияи муаллиф.

Натиҷаҳои таҳлил:

Коэффитсиенти коррелятсия байни D ва T = **0.94**

– Коэффитсиенти β_1 = **0.12**

– R^2 = **0.88**

Ин нишон медиҳад, ки 88% тағйирёбии даромадҳои андоз аз ҳисоби омилҳои рақамӣ шарҳ дода мешавад. Бо афзоиши 1% сатҳи рақамикунонӣ, даромадҳои андоз ба ҳисоби миёна 0.12 млрд сомонӣ зиёд мегарданд.

Натиҷаҳои таҳқиқот нишон медиҳанд, ки моделсозии иқтисодӣ-математикӣ воситаи муассири таҳлили самаранокии рақамикунонии низомии андоз мебошад. Тибқи назарияи идоракунии иқтисодӣ, моделсозӣ имкон медиҳад равандро мураккаби иқтисодӣ ба шакли формалӣ оварда шуда, қарорҳои оптималӣ қабул гарданд. Ҳамзамон, таҳлил нишон медиҳад, ки татбиқи технологияҳои рақамӣ ба баланд шудани шаффофият ва афзоиши интизоми андоз мусоидат менамояд.

Адабиёт:

1. Абдуллоева, М. А. Таъсири системаи блокчейн ба иқтисодиёти рақамӣ / М. А. Абдуллоева // Рақамикунонии иқтисодиёт ҳамчун омилҳои рушди иқтисодӣ : Маҷмӯи мақолаҳои конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ дар мавзӯи, Душанбе, 16 декабри 2024 года. – Душанбе: Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон, 2024. – С. 528-532. – EDN: [UJIDO](#)

2. Баротов, А. А. Моҳият, сохтор ва нақши низомии молияи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити иқтисоди рақамӣ / А. А. Баротов // Истифодаи моделҳо ва методҳои иқтисодӣ-математикӣ ва иттилоотӣ дар шароити иқтисоди рақамӣ : Маҷмӯи мақолаҳои конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи, Душанбе, 14 июни 2025 года. – Душанбе: Образовательное учреждение "Таджикский государственный финансово-экономический университет" = Муассисаи таълимии "Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон", 2025. – С. 175-184. – EDN: [OZKZQI](#)

3. Давлатзода, М. Т. Рушди иқтисоди рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон / М. Т. Давлатзода, М. Т. Фаррухи // Рақамикунонии иқтисодиёт ҳамчун омилҳои рушди иқтисодӣ : Маҷмӯи мақолаҳои конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ дар мавзӯи, Душанбе, 16 декабри 2024 года. – Душанбе: Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон, 2024. – С. 382-388. – EDN: [SWOSXF](#).

4. Давлатова, Н. И. Афзалияти иқтисоди рақамӣ дар рушди устувори иқтисодиёти миллии Тоҷикистон / Н. И. Давлатова // Масъалаҳои мубрами баҳисобгирӣ, аудит, таҳлили иқтисодӣ ва омор дар шароити гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ : Маҷмуи материалҳои

конференция илмию назариявии умуми-университетӣ муаллимон, хизматчиён, аспиранто, докторанто ва студентон, Душанбе, 21–26 апреля 2025 года. – Душанбе: Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон, 2025. – С. 105-108. – EDN: XSSEGO.

5. Қодиров, А. Л. Донишгоҳи рақами / А. Л. Қодиров, А. Абдуллаев // Ученые записки Худжандского государственного университета им. академика Б. Гафурова. Серия: Естественные и экономические науки. – 2022. – Vol. 63, No. 4. – С. 120-123. – EDN: PWQUWM.

6. Мирзоалиев, А. А. Масоили рушди иқтисодиёти рақамӣ дар шароити имрӯза / А. А. Мирзоалиев, П. И. Холиқова // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2022. – No. 2. – С. 155-161. – EDN: MVOMBC.

7. Мирзоев, Н. Х. Информационные угрозы цифровой экономике и их особенности в отраслях национальной экономики / Н. Х. Мирзоев, Г. Р. Шерматов // Актуальные вопросы развития бухгалтерского учета, аудита, анализа, налогообложения, государственного финансового контроля: современные вызовы и вектор развития : Материалы I Международной научно-практической конференции, Душанбе, 18–19 января 2023 года. – Душанбе: Таджикский национальный университет, 2024. – С. 533-538. – EDN: IKPJUT.

8. Неъматуллои, М. Моҳият ва зарурияти технологияи рақамӣ дар иқтисодиёти имрӯза / М. Неъматуллои // Илмҳои дақиқ ва табиатшиносӣ дар шароити муосир : Маҷмӯи мақолаҳои конференсияи умумидонишгоҳии илмию назариявии ҳайати устодону кормандон, магистрантону докторантон ва донишҷӯён бахшида ба эълон гардидани солҳои 2025-2030, эълон шудани соли 2025 ва 34-солагии истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Душанбе, 21–26 апреля 2025 года. – Душанбе: Муассисаи таълимии "Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон", 2025. – С. 72-76. – EDN: KKURAS.

9. Одиназода, М. А. Таҳлили омории равандҳои иҷтимоӣ- иқтисодии демографӣ дар шароити рақамикунории иқтисодиёт / М. А. Одиназода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2025. – No. 10. – С. 135-142. – EDN: NCICIE.

10. Убайдуллоев, Ф. К. Роҷеъ ба зарурати рушди сармояи инсонӣ ва ташаккули иқтисоди рақамӣ дар Тоҷикистон / Ф. К. Убайдуллоев // Масъалаҳои мубрами рушди иқтисоди миллӣ ва байналмилалӣ: назария ва амалия : Маҷмӯи мақолаҳои конференсияи умумидонишгоҳии илмию назариявии ҳайати устодону кормандон, магистрантону докторантон ва донишҷӯён. Душанбе, 21–26 апреля 2025 года. – Душанбе: Образовательное учреждение "Таджикский государственный финансово-экономический университет" = Муассисаи таълимии "Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон", 2025. – С. 70-75. – EDN: ZBFLVA.

11. Холов, Р. Ш. Масъалаҳои татбиқи иқтисоди рақамӣ дар омор / Р. Ш. Холов, Б. Ш. Давлатов, Б. Д. Бурхонов // Рақамикунории иқтисодиёт ҳамчун омилҳои рушди иқтисодӣ : Маҷмӯи мақолаҳои конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ дар мавзӯи, Душанбе, 16 декабра 2024 года. – Душанбе: Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон, 2024. – С. 167-173. – EDN: OCMZRY.

12. Шарипов, С. М. Омилҳои таъсиррасонанда ба рушди иқтисодии кадрӣ мақомоти маҳаллӣ дар шароити гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ / С. М. Шарипов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2024. – No. 6-2. – С. 123-130. – EDN: RKPTWE.

13. Юсупов, Ш. Н. Хусусиятҳои таҳдидҳои кибернетикӣ дар давраи гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон / Ш. Н. Юсупов, М. А. Ниезов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2023. – No. 2. – С. 144-149. – EDN: JJEEZ

ЦИФРОВАЯ ЭКОНОМИКА И ЕЁ ВОЗДЕЙСТВИЕ НА НАЛОГОВУЮ ПОЛИТИКУ В РЕГИОНАХ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

Мамадризоева Нигина Мамадвафоевна - к.э.н., доцент кафедры бухгалтерского учета Таджикского государственного финансово-экономического университета. Адрес: Республика Таджикистан, Душанбе, улица Нахимова, 64/14

В настоящей публикации анализируются вопросы повышения эффективности существующей бюджетной системы за счёт применения налоговой политики, направленной на устойчивое развитие национальной экономики и её регионов. В современных условиях государственная финансовая система управления развитием национальной экономики, и действующая налоговая политика выступают ключевыми инструментами пополнения доходной части республиканского бюджета и бюджетов субъектов страны. В статье предоставлен практический материал о налоговых доходах в государственный бюджет страны.

Ключевые слова: налог, налоговая система, регион, развитие, государство, доход, эффективность.

ИҚТИСОДИЁТИ РАҚАМӢ ВА ТАЪСИРИ ОН БА СИЁСАТИ АНДОЗИИ МИНТАҚАҲОИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Мамадризоева Нигина Мамадвафоевна - н.и.и., дотсенти кафедраи баҳисобгирии муҳосибӣ Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон. Суроға: 734067, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи Наҳимова, 64/14

Дар мақолаи мазкур масъалаҳои баланд бардоштани самаранокии низоми мавҷудаи буҷет тавассути татбиқи сиёсати андоз, ки ба рушди устувори иқтисоди миллӣ ва минтақаҳои он нигаронида шудааст, таҳлил шудааст. Дар шароити муосир низоми молиявии давлатии идораи рушди иқтисодиёти миллӣ ва сиёсати амалкунандаи андоз воситаи асосии пур кардани қисми даромади буҷети ҷумҳуриявӣ ва буҷетҳои субъектҳои кишвар мебошад. Дар мақола маводи амалӣ оид ба воридоти андоз ба буҷети давлатии кишвар оварда шудааст.

Калидвожаҳо: андоз, низоми андоз, минтақа, рушд, давлат, даромад, самаранокӣ.

DIGITAL ECONOMY AND ITS IMPACT ON TAX POLICY IN THE REGIONS OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

Mamadrizoeva Nigina Mamadvafoevna - Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Accounting Department Tajik State University of Finance and Economics. Address: Republic of Tajikistan, Dushanbe

This publication analyzes the issues of increasing the efficiency of the existing budget system through the application of tax policy aimed at the sustainable development of the national economy and its regions. In today's environment, the state financial system for managing the development of the national economy and the current tax policy are key instruments for replenishing the revenue side of the republican budget and the budgets of the country's constituent entities. The article provides practical material on tax revenues to the state budget of the country.

Key words: tax, tax system, region, development, state, income, efficiency.

В условиях современности устойчивое развитие экономической системы невозможно без участия государства. На протяжении всей истории оно сохраняло свои функции не только в обеспечении порядка, закономерности, национальной обороны, но и в экономической сфере. В период формирования капитализма в Европе государство активно контролировало цены, объёмы поставок товаров и услуг, ставки процентов, а также вело регулирование внешней торговли. Современные реалии предоставляют каждому

государству возможность осуществлять экономическую политику с разной степенью вмешательства в экономическую сферу.

Для успешного экономического и социального развития любого государства ключевую роль играет государственное регулирование - как на национальном, так и на международном уровне. К таким инструментам воздействия на экономическую сферу относятся бюджетная политика, денежно-кредитное регулирование, нормативно-правовое обеспечение и система налогообложения.

Республика Таджикистан постепенно интегрируется в условия цифровой экономики, которая в ближайшее время должна охватить все сферы экономической деятельности.

Для успешного функционирования в этих условиях требуется использование внутренних возможностей страны и разработка стратегии развития, максимально учитывающей потенциал социально-экономического прогресса при сохранении политической напряжённости и экономических ограничений. Особое значение имеет современная система налогообложения - её оптимизация и упрощение становятся ключевыми задачами. Цель исследования - проанализировать перспективы совершенствования налоговой системы Республики Таджикистан с учётом выявленных недостатков и вызовов, обусловленных процессом цифровой трансформации.

Материалы и методы. В качестве теоретической и методологической базы исследования использованы монографические труды отечественных учёных: Е. И. Добролюбова, М. Н. Дудина, Т. Ю. Ткачевой, Т. Ф. Юткиной, И. И. Янжул, а также результаты диссертационного исследования автора данной публикации.

Предметом исследования выступает складывающаяся ситуация сохранения существующих проблем в развитии налоговой системы Республики Таджикистан, а также возможности её трансформации при воздействии негативных внешних факторов на экономику страны и в условиях становления цифрового общества. В работе особое внимание уделено авторским разработкам по внедрению единого налога на оборот и потребление, направленного на модернизацию действующей налоговой модели. В 2022–2024 годах современная налоговая система Республики Таджикистан под влиянием внешнеполитических процессов и последующих макроэкономических трансформаций столкнулась с рядом новых вызовов.

Следует отметить, что система налогообложения в различных странах реализуется по-разному: от минимальных ставок в несколько процентов до значительных величин, достигающих более трети от налогооблагаемой базы. Например, в Южной Корее и Японии применяются одни из самых низких ставок - 6,1-7,9 %. В то же время в Исландии, Испании, Франции, Бельгии, Австралии и США действуют высокие ставки подоходного налога - от одной трети до половины дохода гражданина. Наиболее высокие показатели - в Дании, Франции и Австрии - превышают 55 %.

Вместе с тем, с начала XXI века в развитых странах наблюдается тенденция к снижению средних ставок налога на доходы физических лиц. При этом учитываются такие факторы, как:

- семейное положение налогоплательщика;
- уровень заработной платы по сравнению со средним по стране.

Важным аспектом является также ускоренное развитие цифровых технологий и глобальной сети Интернет, что способствовало формированию цифрового общества. Ключевыми направлениями становятся переход на виртуальные каналы общения, глобализация обмена информацией, цифровизация документооборота и процессов предоставления услуг. В научной среде такой процесс называют цифровой трансформацией общества. Для этого этапа развития цивилизации характерна деятельность личности и общества в целом, направленная на создание, обработку и использование информации, а также применение цифровых знаний.

Для цифровых платформ и маркетплейсов вопросы налогообложения в целом урегулированы - налоговым агентом выступает либо продавец, либо владелец платформы,

в зависимости от характера реализуемых товаров и услуг, а также условий их производства или хранения.

Поступления в бюджеты разных уровней формируются не только за счёт налогов, которые играют ключевую роль в финансировании бюджета Республики Таджикистан, но и за счёт иных обязательных отчислений: лицензионных и регистрационных сборов, сезонного взноса с населения за потреблённую электроэнергию, прибыли Национального банка страны, обязательных отчислений во внебюджетные фонды, различных тарифов и иных платежей. Платёж, не относящийся к налоговой системе и устанавливаемый не налоговым законодательством, а иными нормативными актами, считается неналоговым (квази-налоговым). Однако отсутствие чёткого определения понятия «налог» затрудняет корректное применение как финансовой, так и иной ответственности, поскольку меры наказания за уклонение от уплаты налогов и иных обязательных платежей различаются.

Ключевым юридическим признаком налога выступает отчуждение находящихся у плательщика денежных средств - будь то на праве собственности, хозяйственного ведения или оперативного управления - в пользу государства при уплате налогов в бюджеты или внебюджетные фонды. Для раскрытия смысла понятия налога следует учитывать два аспекта: во-первых, налог представляет собой объективную экономическую категорию, определяемую его внутренней сущностью; во-вторых - это реальная правовая форма, отражающая данную сущность в процессе практического применения в экономике страны.

Основные признаки налогов заложены именно в их трактовке как экономической категории. Конкретные экономические условия не определяют суть налога, поскольку как экономическая категория он отражает денежные связи, складывающиеся между государством и физическими, юридическими лицами в ходе вторичного перераспределения стоимости ВВП, при этом часть этой стоимости обязана передаваться государству. Виды, ставки и иные характеристики налогов определяются субъективными факторами - типом государства, уровнем социально-экономического развития, сложившимися традициями.

1. Налог - это обязательный, индивидуальный, безвозмездный платеж, взимаемый с юридических и физических лиц за счёт отчуждения, находящихся у них в собственности, хозяйственном ведении или оперативном управлении денежных средств в целях финансового обеспечения деятельности государства и (или) муниципальных образований.

2. Сбор - это обязательный взнос, взимаемый с организаций и физических лиц, уплата которого является условием совершения государственными органами, органами местного самоуправления, а также иными уполномоченными структурами и должностными лицами юридически значимых действий, направленных на интересы плательщиков.

Что касается доходности государственного бюджета за счёт собственных поступлений, в первую очередь - налоговых, что в последующем позволит обеспечить финансовую поддержку регионов страны. Информация о доходной части бюджета государства представлена в таблице 1.

Таблица 1. - Доходы республиканского бюджета по источникам доходов

НАИМЕНОВАНИЕ	годы							
	2022		2023		2024		2025	
	сумма	%	сумма	%	сумма	%	сумма	%
налог на добавленную стоимость	7116721	54,8	7894915	53,6	3814253	59	11204779	53,1
акцизы	724000	5,5	807000	5,4	285200	4,4	1148300	5,4
налога с продаж	12112	0,09	45685	0,3	146834	2,2	33371	0,1
налог за природные ресурсы	292477	2,2	388134	2,6	50000	0,7	464903	2,2
налог на прибыль	-	-	-	-	109520	1,6	-	-
налог на доход	1885778	14,5	2390999	16,2	329620	5,1	3273491	15,5

налог с пользователей автомобильных дорог	-	-	-	-	174707	2,7	-	-
иных неналоговых доходов	1358052	10,4	1558375	10,5	813880	12,6	2325742	11
таможенная пошлина	910000	7	1030000	7	600000	9,2	1448600	6,8
грантов межд-х финан- ных организаций	665000	5,1	587000	3,9	130000	2	1192000	5,6
Итого:	12964140	100	14702108	100	6454014	100	21091186	100

Источник: Закон Республики Таджикистан «О государственном бюджете».

По приведенным данным видно, что поступление налогов в государственный бюджет ежегодно имеет тенденцию к увеличению. В сравнении общей суммы за 2025 год с 2022 годом в процентном соотношении -163%.

Таким образом, улучшение самообеспеченности территорий и одновременно реализация стимулирующей функции бюджетной поддержки регионов в качестве приоритетной задачи предполагает:

- закрепление за региональными бюджетами определенных налоговых источников в полном объеме (местные налоги) и совместных налогов через постоянные процентные доли или разделенные налоговые ставки;

- в случае их недостаточности для покрытия минимально необходимых расходов использование межбюджетного регулирования - сначала путем установления временных нормативов отчислений от регулирующих налогов на ряд лет, и лишь затем - посредством безвозмездных перечислений из вышестоящих бюджетов.

Список использованной литературы

1. Артоболевский С.С. Выравнивание уровней социально-экономического развития регионов: возможности использования зарубежного опыта// Региональная социально-экономическая асимметрия и механизмы ее выравнивания. - М.: Инсан, 1998.
2. Ахмадбекова Н.М. Формирование стратегии внешнеэкономической деятельности Республики Таджикистан как системный фактор регионального развития //Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. - Душанбе: «СИНО», 2014. - 2/1(127).
3. Бердиев Р.Р. Совместный инвестиционный процесс как механизм устойчивости социально-экономического развития//Таджикистан и современный мир //Вестник ЦСИ при Президенте Республики Таджикистан. - Душанбе: ТНУ, 2015. - № 4 (47).
4. Бирюков А.Г., Данников Е.А. Механизмы совершенствования бюджетной политики субнациональных властей//Финансы.- М., 2003.-№2.
5. Видяпина В.И., Степанова М.В. Региональная экономика. - М.: ИНФРА-М, 2007.
6. Голова И.М. Проблемы формирования региональной инновационной стратегии// Экономика региона. - Екатеринбург, 2010. - № 3.
7. Демьянова О.В. Эволюция подходов к оценке эффективности региональных экономических систем//Проблемы современной экономики. – Спб, 2010. - № 2 (34).
8. Закон Республики Таджикистан «О государственном бюджете Республики Таджикистан»
9. Иванова О.С. Финансовое регулирование межбюджетных отношений. //Законодательство и экономика. - М, 2011. - № 8.
10. Налоговый кодекс Республики Таджикистан. Душанбе 2024г.
11. Статистический ежегодник Республики Таджикистан. Душанбе 2025г.

АСОСҲОИ НАЗАРИЯВИИ МОНИТОРИНГ ВА НАЗОРАТИ ДАРОМАДҲОИ АНДОЗ

Абдуллоева Гулноза Абдучаборовна - МД “Донишқадаи байналмилалии Хучанд”-и МД “ДБССТ”, номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсенти кафедраи математика ва информатика. Суроға: 735018, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Хучанд, маҳаллаи 27, бинои №1, Телефон: 927878724, E-mail: gulijona@gmail.com.

Дар шароити суръат гирифтани трансформатсияи рақамии иқтисодиёт аҳамияти механизмҳои самараноки мониторинг ва назорати воридоти андоз меафзояд. Технологияҳои муосири рақамӣ имкон медиҳанд шаффофияти равандҳои андозбандӣ баланд бардошта шуда, хароҷоти маъмурӣ коҳиш ёбад ва самаранокии идоракунии андоз беҳтар гардад. Дар мақола ҷанбаҳои назариявӣ ва амалии ҷорӣ намудани асбобҳои инноватсионии рақамӣ дар низомии мониторинги воридоти андоз баррасӣ шудаанд.

Калидвожаҳо: низомии андоз, рақамикунонӣ, мониторинги андоз, зеҳни сунъӣ, Big Data, блокчейн, иқтисоди рақамӣ.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ МОНИТОРИНГА И КОНТРОЛЯ НАЛОГОВЫХ ПОЗИЦИЙ

Абдуллоева Гулноза Абдучаборовна – ГУ “Худжандский международный институт” ГУ “МУТПТ”, кандидат экономических наук, доцент кафедры математика и информатика. Адрес: 735018, Республика Таджикистан, город Худжанд, 27 микрорайон дом 1, телефон: 927878724, E-mail: gulijona@gmail.com.

В условиях ускоряющейся цифровой трансформации экономики возрастает важность эффективных механизмов мониторинга и контроля налоговых поступлений. Современные цифровые технологии позволяют повысить прозрачность налоговых процессов, снизить административные издержки и повысить эффективность налогового управления. В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты внедрения инновационных цифровых инструментов в систему мониторинга налоговых поступлений.

Ключевые слова: налоговая система, цифровизация, налоговый мониторинг, искусственный интеллект, большие данные, блокчейн, цифровая экономика.

THEORETICAL BASIS FOR MONITORING AND CONTROL OF TAX POSITIONS

Abdulloeva Gulnoza Abdukhaborovna – SI “Khujand International Institute” of the SI “IUTET”, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Mathematics and Computer Science. Address: 735018, Republic of Tajikistan, Khujand city, microdistrict 27, house 1, phone: 927878724, E-mail: gulijona@gmail.com.

In the context of the accelerating digital transformation of the economy, the importance of effective mechanisms for monitoring and controlling tax revenues is growing. Modern digital technologies make it possible to increase the transparency of tax processes, reduce administrative costs, and enhance the efficiency of tax administration. This article examines the theoretical and practical aspects of implementing innovative digital tools in tax revenue monitoring systems.

Keywords: tax system, digitalization, tax monitoring, artificial intelligence, big data, blockchain, digital economy.

Дар шароити рушди муосири иқтисоди ҷаҳонӣ рақамикунонӣ ба яке аз омилҳои асосии трансформатсияи идоракунии давлатӣ ва низомҳои молиявӣ табдил меёбад. Рушди технологияҳои рақамӣ ба фаъолияти низомҳои андоз таъсири назаррас расонида, навосии усулҳои анъанавии идоракунии андоз ва ҷорӣ намудани механизмҳои инноватсионии назорати ҷараёнҳои андозро талаб менамояд. Воридоти андоз манбаи асосии ташаккули қисми даромадии бучети давлатӣ мебошад. Аз ин рӯ, мониторинг ва назорати самараноки

воридоти андоз дар таъмини устувори молиявии давлат ва татбиқи сиёсати иҷтимоӣ-иқтисодӣ нақши муҳим мебозад.

Дар таҳқиқоти П. Л. Алтухов ва С. Б. Рыбаков масъалаи истифодаи блокчейн ва дороиҳои молиявии рақамӣ ҳамчун омилҳои муҳими дигаргунсозии низоми андоз баррасӣ гардидааст. Муаллифон таъкид менамоянд: «Технологияи блокчейн ва дороиҳои молиявии рақамӣ метавонанд ба унсурҳои асосии трансформатсияи низоми андоз табдил ёбанд, зеро онҳо шаффофият ва беҳатарии амалиётҳои молиявиро таъмин менамоянд» [1, с. 110]. Ба андешаи муаллифи мақола, ин мавқеъ барои таҳқиқи мониторинг ва назорати воридоти андоз аҳамияти муҳим дорад, зеро дар шароити рақамикунонӣ таъмини шаффофият, эътимодноқӣ ва амнияти маълумоти молиявӣ яке аз шартҳои асосии самаранокии низоми андоз ба ҳисоб меравад. Истифодаи блокчейн метавонад дар оянда ба хоҳиши ҳавфҳои қаллобӣ, пешгирии тағйири ғайриқонунии маълумот ва баланд гардидани сатҳи назорати рақамӣ мусоидат намояд.

Рақамикунонии низоми идоракунии андоз яке аз самтҳои муҳими ислоҳоти муносири сиёсати молиявии давлат ба ҳисоб меравад. Татбиқи технологияҳои рақамӣ дар фаъолияти мақомоти андоз имкон фароҳам меорад, ки равандҳои ҷамъоварӣ, нигохдорӣ ва коркарди маълумоти марбут ба пардохтҳои андоз ба таври автоматӣ ва самаранок амалӣ гарданд. Дар натиҷаи истифодаи чунин системаҳо, зарурати иҷрои бисёр амалиётҳои дастӣ хоҳиш ёфта, суръат ва самаранокии коркарди иттилоот ба маротиб афзоиш меёбад. Истифодаи платформаҳо ва системаҳои рақамӣ барои таҳлили маълумоти молиявӣ имконият медиҳад, ки маълумоти андозсупорандагон бо дақиқии бештар таҳлил карда шаванд. Бо истифода аз усулҳои муносири таҳлили додаҳо ва алгоритмҳои интеллектuali, мақомоти андоз метавонанд ҳолатҳои эҳтимолии саркашӣ аз пардохти андоз ё дигар ҳукуквайронкуниҳоро сари вақт муайян намоянд.

М. В. Васильева масъалаҳои мубрами андозбандиро дар шароити рақамикунонӣ мавриди таҳлил қарор дода, нақши технологияҳои иттилоотиро дар тақмили механизмҳои андозситонӣ муҳим арзёбӣ менамояд. Ба андешаи ӯ: «Рақамикунонии иқтисодӣ ба тағйироти ҷиддӣ дар механизми андозбандӣ оварда мерасонад ва истифодаи технологияҳои иттилоотӣ имконият медиҳад равандҳои андозбандӣ бештар самаранок ва шаффоф гарданд» [2, с. 66]. Мулоҳизаи муаллифи мақола аз он иборат аст, ки рақамикунонии низоми андоз танҳо ҷорӣ намудани хизматрасониҳои электронӣ нест, балки тағйири куллии усулҳои идоракунӣ, таҳлил ва назоратро дар бар мегирад. Аз ин рӯ, истифодаи воситаҳои рақамӣ барои мониторинги воридоти андоз метавонад сатҳи самаранокии маъмурияти андозро баланд бардорад.

Мониторинги андоз системаи мушоҳида, таҳлил ва арзёбии доимии воридоти андоз мебошад, ки ба таъмини фаъолияти самаранокии низоми андозии давлат равона шудааст. Вазифаи асосии мониторинги андоз муайян намудани саривақтии инҳирофҳо дар динамикаи воридоти андоз ва қабул намудани қарорҳои идоракунӣ барои баланд бардоштани самаранокии идоракунии андоз мебошад. Усулҳои анъанавии назорати андоз ба гузаронидани санҷишҳои андоз, таҳлили ҳисоботи молиявӣ ва истифодаи усулҳои омӯрӣ асос ёфтаанд. Аммо ин усулҳо як қатор маҳдудият доранд, ки ба меҳнатталабии баланди коркарди маълумот ва имкониятҳои маҳдуди таҳлили ҳаҷми калони маълумот вобаста мебошанд.

И. А. Майбуров ва Ю. Б. Иванов дар таҳқиқоти худ дурнамои дигаргуншавии низомҳои андозро дар шароити иқтисоди рақамӣ баррасӣ намудаанд. Муаллифон чунин таъкид мекунанд: «Дар шароити рушди иқтисоди рақамӣ низомҳои андоз бояд ба истифодаи васеи технологияҳои иттилоотӣ, таҳлили маълумоти калон ва мубодилаи автоматии иттилоот мутобик гарданд» [3, с. 525]. Ба назари муаллифи мақола, ин андеша зарурати тақмили низоми мониторинг ва назорати воридоти андозро асоснок менамояд. Дар шароити афзоиши ҳаҷми маълумоти молиявӣ ва андозӣ истифодаи усулҳои анъанавии назорат кофӣ нест. Бинобар ин, мақомоти андоз бояд аз таҳлили Big Data, мубодилаи автоматии иттилоот ва моделҳои таҳлилий самаранок истифода баранд.

Рушди технологияҳои рақамӣ имкониятҳои нави такмил додани механизмҳои мониторинги андоз ва ҷорӣ намудани асбобҳои инноватсионии таҳлили чараёнҳои андозро фароҳам меорад.

М. А. Перепелица ва В. В. Мирончуковская масъалаи тағйири уҳдадорихои андозсупорандаро дар шароити трансформатсияи рақамӣ таҳқиқ намуда, чунин менависанд: «Трансформатсияи рақамии муносибатҳои андозбандӣ ба тағйири тартиби иҷрои уҳдадорихои андозсупорандагон ва такмили механизмҳои назорати давлатӣ мусоидат мекунад» [4, с. 673]. Мулоҳизаи муаллифи мақола чунин аст, ки рақамикунонӣ на танҳо ғайолияти мақомоти андоз, балки муносибати андозсупорандагонро низ дигаргун месозад. Пешниҳоди ҳисоботи электронӣ, пардохтҳои онлайн ва мубодилаи автоматии маълумот уҳдадорихои андозсупорандагонро шаффофтар гардониди, имконияти назорати саривақтиро зиёд менамояд.

Самтҳои асосии трансформатсияи рақамии низомҳои андоз чунинанд:

- рушди хизматрасониҳои электронии андоз;
- автоматизатсияи равандҳои идоракунии андоз;
- истифодаи платформаҳои таҳлилӣ барои таҳлили маълумоти андоз;
- ҷорӣ намудани системаҳои гардиши электронии ҳуҷҷатҳо;
- истифодаи технологияҳои зеҳни сунъӣ.

Дар шароити муосир технологияҳои маълумоти калон (Big Data) аҳамияти махсус пайдо мекунанд, зеро онҳо имкон медиҳанд ҳаҷми бузурги маълумоти андоз таҳлил гардида, хавфҳои эҳтимолии ҳуқуқвайронкуниҳои андоз муайян карда шаванд. Низомҳои муосири андоз барои баланд бардоштани самаранокии идоракунии андоз аз технологияҳои гуногуни рақамӣ ғайолони истифода мебаранд.

Е. В. Сивков дар таҳқиқоти худ ташаккули низоми гибридии андозро дар шароити ҳамгироии дороиҳои рақамӣ ва воқеӣ мавриди омӯзиш қарор додааст. Ӯ қайд менамояд: «Ҳамгироии дороиҳои рақамӣ ва воқеӣ ба ташаккули низоми гибридии андоз оварда мерасонад, ки дар он технологияҳои рақамӣ нақши асосӣ мебозанд» [5, с. 47]. Ба андешаи муаллифи мақола, ин ҳулоса барои таҳқиқи мониторинги андоз аҳамияти назариявӣ дорад, зеро низоми муосири андоз дар шароити иқтисоди рақамӣ бояд ҳам дороиҳои анъанавӣ ва ҳам дороиҳои рақамиро фаро гирад. Чунин вазъ зарурати истифодаи моделҳои нави назорат, таҳлили додаҳо ва механизмҳои автоматии баҳодиҳии хавфҳо ба миён меорад.

Ф. К. Убайдуллоев дар таҳқиқоти худ масъалаи рушди сармояи инсонӣ ва нақши он дар ташаккули иқтисоди рақамиро баррасӣ менамояд. Дар ин замина метавон чунин ҳулосаи илмиро таъкид кард: «Ташаккули иқтисоди рақамӣ бе рушди сармояи инсонӣ, баланд бардоштани саводнокии рақамӣ ва оморасозии кадрҳои соҳибхтисос имконнопазир аст» [7, с. 70]. Ба назари муаллифи мақола, ин андеша барои низоми андоз низ аҳамияти бевосита дорад. Ҷорӣ намудани зеҳни сунъӣ, Big Data, блокчейн ва дигар воситаҳои рақамӣ танҳо дар сурате натиҷаи мусбат медиҳад, ки кормандони мақомоти андоз малакаи истифодаи чунин технологияҳо дошта бошанд. Аз ин рӯ, рушди иқтисодии кадрӣ бояд ҷузъи муҳими сиёсати рақамикунонии маъмурияти андоз бошад.

Р. Ш. Холов, Б. Ш. Давлатов ва Б. Д. Бурхонов масъалаҳои татбиқи иқтисоди рақамиро дар соҳаи омор таҳлил намудаанд. Дар асоси муҳтавои таҳқиқоти онҳо чунин андешаи пешниҳод мегардад: «Татбиқи технологияҳои рақамӣ дар омор имкон медиҳад, ки ҷамъоварӣ, коркард ва таҳлили маълумот бо суръат, дақиқӣ ва самаранокии бештар анҷом дода шавад» [8, с. 167]. Мулоҳизаи муаллифи мақола чунин аст, ки мониторинги воридоти андоз низ ба маълумоти дақиқ ва саривақтӣ таъяс мекунад. Аз ин рӯ, истифодаи технологияҳои рақамӣ дар коркарди маълумоти оморӣ метавонад сифати таҳлили даромадҳои андозро беҳтар намуда, барои қабули қарорҳои асосноки идоракунӣ замина фароҳам оварад.

С. М. Шарипов масъалаи рушди иқтисодии кадрӣ мақомоти давлатӣ ва маҳаллиро дар шароити гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ таҳқиқ кардааст. Дар ин самт чунин фикр қобили зикр аст: «Гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ аз мақомоти давлатӣ талаб менамояд, ки

сатҳи дониш, малака ва омодагии кадрӣ ба талаботи нави технологӣ мутобиқ гардонида шавад» [9, с. 123].

Ба андешаи муаллифи мақола, самаранокии мониторинг ва назорати андоз на танҳо аз технология, балки аз сатҳи омодагии кормандон низ вобаста мебошад. Агар кадрҳо малакаи кор бо системаҳои рақамӣ, таҳлили додаҳо ва воситаҳои автоматики назоратро дошта бошанд, имкони беҳтар намудани идоракунии андоз ва кохиши ҳуқуқвайронкуниҳои андозӣ бештар мегардад.

Ш. Н. Юсупов ва М. А. Ниезов хусусиятҳои таҳдидҳои кибернетикиро дар шароити гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ мавриди таҳқиқ қарор додаанд. Мухтавои таҳқиқоти онҳо имкон медиҳад чунин андеша баён карда шавад: «Дар давраи гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ таҳдидҳои кибернетикӣ метавонанд ба амнияти иттилоотӣ, устувории низомҳои электронӣ ва эътимоди истифодабарандагон таъсири манфӣ расонанд» [10, с. 144].

Мулоҳизаи муаллифи мақола аз он иборат аст, ки рақамикунонии низоми андоз бояд ҳамзамон бо таҳкими амнияти кибернетикӣ амалӣ карда шавад. Зеро маълумоти андозӣ дорои хусусияти махфӣ ва молиявӣ буда, вайрон гардидани амнияти он метавонад ба ғайолияти мақомоти андоз, ҳуқуқи андозсупорандагон ва эътимод ба хизматрасониҳои электронӣ таъсири манфӣ расонад.

Истифодаи технологияҳои зехни сунъӣ дар низоми андозбандӣ имконият фароҳам меорад, ки раванди таҳлили эъломияҳои андоз ба таври назаррас автоматӣ гардонида шавад. Бо татбиқи алгоритмҳои таҳлили додаҳо ва усулҳои омӯзиши мошинӣ, системаҳо метавонанд ҳаҷми зиёди иттилооти андозсупорандагонро дар муддати кӯтоҳ коркард намоянд. Дар натиҷа, имкони ошкор намудани ҳолатҳои эҳтимолии саркашӣ аз пардохти андоз, муайян кардани амалиётҳои шубҳанок ва таҳлили намунаҳои рафтори молиявӣ ба вучуд меояд. Илова бар ин, чунин технологияҳо ба мақомоти андоз имкон медиҳанд, ки сатҳи дақиқӣ ва самаранокии назорати андозро баланд бардоранд, ҳатогиҳои инсонӣ кам карда шаванд ва раванди қабули қарорҳои идоракунӣ дар асоси таҳлили мукаммали додаҳо сурат гирад. Ҳамин тавр, истифодаи зехни сунъӣ дар идоракунии андоз метавонад ба баланд гардидани шаффофият, беҳтар шудани ҷамъовариҳои андозҳо ва мукамал гардидани механизми назорати молиявӣ мусоидат намояд. Барои таҳлили динамикаи воридоти андоз метавон модели иқтисодӣ-математикиро, ки ба усулҳои таҳлили регрессионӣ асос ёфтааст, истифода бурд.

Шакли умумии модели пешниҳодшуда чунин мебошад:

$$T = \alpha + \beta_1 D + \beta_2 GDP + \beta_3 B + \varepsilon$$

ки дар он:

T – ҳаҷми воридоти андоз;

D – сатҳи рақамикунонии идоракунии андоз;

GDP – сатҳи ғайолияти иқтисодӣ;

B – ҳаҷми ғайолияти соҳибкорӣ;

α – коэффисиенти озод;

β – коэффисиентҳои регрессия;

ε – ҳатои тасодуфӣ.

Ин модел имкон медиҳад таъсири рақамикунонии идоракунии андоз ба сатҳи воридоти андоз муайян карда шавад.

Барои арзёбии самаранокии ҷорӣ намудани технологияҳои рақамӣ нишондиҳандаи зерин истифода бурда мешавад:

$$E = (Td - T0) / C$$

ки дар он:

E – самаранокии ҷорӣ намудани технологияҳои рақамӣ;

Td – воридоти андоз пас аз рақамикунонӣ;

T0 – воридоти андоз пеш аз ҷорӣ намудани технологияҳои рақамӣ;

C – хароҷоти ҷорӣ намудани технологияҳои рақамӣ.

Истифодаи технологияҳои рақамӣ имкон медиҳад самаранокии таҳлили чараёнҳои андоз баланд бардошта шуда, эҳтимоли хатогиҳо ҳангоми коркарди маълумоти андоз коҳиш ёбад.

Дар бисёр кишварҳои ҷаҳон ҷорӣ намудани технологияҳои рақамӣ ба низоми идоракунии андоз ба яке аз самтҳои муҳими ислоҳоти идоракунии давлатӣ таъсир меорад. Давлатҳо бо мақсади баланд бардоштани самаранокии ҷамъовариҳои андозҳо, таъмин намудани шаффофият ва кам намудани хавфи саркашӣ аз пардохти андоз, аз имкониятҳои технологияҳои муосири рақамӣ васеъ истифода мекунанд. Дар ин замина, дар кишварҳои Иттиҳоди Аврупо системаҳои пешрафтаи мубодилаи автоматии иттилооти андоз фаъолона татбиқ карда шудаанд. Ин системаҳо имкон медиҳанд, ки маълумоти марбут ба амалиётҳои молиявӣ байни мақомоти дахлдор ба таври фаврӣ мубодила ва таҳлил карда шавад. Бо истифода аз чунин механизмҳо, транзаксияҳои молиявӣ метавонанд қариб дар вақти воқеӣ назорат ва арзёбӣ гарданд, ки ин ба баланд гардидани самаранокии мониторинги андоз ва муайян намудани амалиётҳои эҳтимолии хавфнок мусоидат мекунад. Илова бар ин, истифодаи чунин системаҳои рақамӣ имконият медиҳад, ки сифати таҳлили маълумот беҳтар гардида, қарорҳои идоракунии дар соҳаи сиёсати андоз бо асоснокии бештар қабул карда шаванд. М. А. Троянская нақши технологияҳои иттилоотиро дар фаъолияти мақомоти андоз таҳлил намуда, чунин таъкид менамояд: «Ҷорӣ намудани IT-технологияҳо дар фаъолияти мақомоти андоз имкон медиҳад самаранокии таҳлили маълумоти андоз баланд бардошта шуда, хавфҳои саркашӣ аз пардохти андоз коҳиш дода шаванд» [6, с. 231].

Мулоҳизаи муаллифи мақола аз он иборат аст, ки истифодаи технологияҳои иттилоотӣ яке аз роҳҳои асосии баланд бардоштани сифати мониторинги андоз мебошад. Таҳлили автоматии маълумот, муайян намудани амалиётҳои шубҳанок ва пешгӯии хавфҳои андозӣ ба мақомоти андоз имкон медиҳад, ки назоратро самараноктар ва ҳадафмандона ба роҳ монанд.

Ҳамин тариқ, ҷорӣ намудани асбобҳои инноватсионии рақамии мониторинг ва назорати воридоти андоз яке аз самтҳои муҳими рушди низоми муосири андоз ба ҳисоб меравад.

Истифодаи технологияҳои муосири иттилоотӣ имкон медиҳад:

- шаффофияти низоми андоз баланд бардошта шавад;
- сифати таҳлили маълумоти андоз беҳтар гардад;
- сатҳи ҳуқуқвайронкуниҳои андоз коҳиш ёбад;
- самаранокии идоракунии молияи давлатӣ баланд бардошта шавад.

Рушди технологияҳои рақамӣ имкониятҳои навро барои тақмили идоракунии андоз ва баланд бардоштани самаранокии мониторинги воридоти андоз фароҳам меорад.

Адабиёт:

1. Алтухов, П. Л. Технология блокчейн и цифровые финансовые активы как базовые элементы трансформации налоговой системы государства / П. Л. Алтухов, С. Б. Рыбаков // Современные научные исследования и разработки. – 2018. – № 12(29). – С. 110-112. – EDN: [YYIKOD](#)

2. Васильева, М. В. Актуальные аспекты налогообложения в условиях цифровизации / М. В. Васильева // Учет и статистика. – 2022. – № 2(66). – С. 65-71. – DOI 10.54220/1994-0874.2022.68.64.009. – EDN: [RFCEZN](#)

3. Майбуrows, И. А. Перспективы трансформации налоговых систем в цифровой экономике: опыт организации международного налогового симпозиума на постсоветском пространстве / И. А. Майбуrows, Ю. Б. Иванов // Вестник УрФУ. Серия: Экономика и управление. – 2019. – Т. 18, № 4. – С. 522-539. – DOI 10.15826/vestnik.2019.18.4.026. – EDN: [NPPHRW](#)

4. Перепелица, М. А. Цифровая трансформация налоговой обязанности плательщика в аспекте принципа определенности налогообложения / М. А. Перепелица, В. В. Мирончуковская // Вестник Санкт-Петербургского университета. Право. – 2025. – Т. 16, № 3. – С. 670-687. – DOI 10.21638/spbu14.2025.305. – EDN: [DIATJI](#).

5. Сивков, Е. В. Формирование гибридной налоговой системы в условиях интеграции цифровых и реальных активов / Е. В. Сивков // Экономический вестник. – 2025. – Т. 4, № 2. – С. 44-52. – EDN: [VYUKCA](#).

6. Троянская, М. А. Развитие IT-технологий в деятельности налоговых органов / М. А. Троянская // Вестник Академии знаний. – 2021. – № 43(2). – С. 229-234. – DOI 10.24412/2304-6139-2021-11072. – EDN: [RDNNRC](#).

7. Убайдуллоев, Ф. К. Роҷеъ ба зарурати рушди сармояи инсонӣ ва ташаккули иқтисоди рақамӣ дар Тоҷикистон / Ф. К. Убайдуллоев // Масъалаҳои мубрами рушди иқтисоди миллӣ ва байналмилалӣ: назария ва амалия : Маҷмӯи мақолаҳои конференсияи умумидонишгоҳии илмию назариявии ҳайати устодону кормандон, магистрантону докторантон ва донишҷӯён бахшида ба, Душанбе, 21–26 апрели 2025 года. – Душанбе: Образовательное учреждение "Таджикский государственный финансово-экономический университет" = Муассисаи таълимии "Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон", 2025. – С. 70-75. – EDN: [ZBFLVA](#).

8. Холов, Р. Ш. Масъалаҳои татбиқи иқтисоди рақамӣ дар омор / Р. Ш. Холов, Б. Ш. Давлатов, Б. Д. Бурхонов // Рақамикунонии иқтисодиёт ҳамчун омили рушди иқтисодӣ : Маҷмӯи мақолаҳои конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ дар мавзӯи, Душанбе, 16 декабри 2024 года. – Душанбе: Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон, 2024. – С. 167-173. – EDN: [OCMZRY](#).

9. Шарипов, С. М. Омилҳои таъсиррасонанда ба рушди иқтисодии кадрӣ мақомоти маҳаллӣ дар шароити гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ / С. М. Шарипов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2024. – №. 6-2. – С. 123-130. – EDN: [RKPTWE](#).

10. Юсупов, Ш. Н. Хусусиятҳои таҳдидҳои кибернетикӣ дар давраи гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон / Ш. Н. Юсупов, М. А. Ниезов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2023. – №. 2. – С. 144-149. – EDN: [JJJEEZ](#)

ПЕРСПЕКТИВЫ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЦИФРОВИЗАЦИИ НАЛОГОВОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

Касирова Фарангис Джунайдуллоевна – Таджикский национальный университет, кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры налогов и налогообложения. Адрес: 734025, Республика Таджикистан, город Душанбе, проспект Рудаки 17, телефон: 917374224 E-mail: kasirova89@bk.ru

Данная статья посвящена рассмотрению особенности цифровизации налогового администрирования в Республике Таджикистан. Выявлены перспективы и способы совершенствования цифровизации налогового администрирования. Даны рекомендации по формированию эффективного налогового администрирования в условиях цифровизации, что будет способствовать повышению качества обслуживания, а также эффективное налоговое производство. Сегодня вопросы реформирования и совершенствование налоговой системы в Республике Таджикистан направлено на дистанционное обслуживание. Одним из приоритетных задач Правительства Республики Таджикистан является рациональное хранение, анализ и использование информации о налогоплательщиках, а также операциях, проведенных в его отношении соответствующими органами.

Ключевые слова: цифровая экономика, цифровизация, налоговое администрирование, электронные услуги, электронная обработка данных, электронный документооборот, налоговая система.

ДУРНАМО ВА ТАКМИЛИ РАҚАМИНАМОИИ МАЪМУРИКУНОНИИ АНДОЗ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Касирова Фарангис Ҷунайдуллоевна - Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, номзоди илмҳои иқтисодӣ, муаллими калони кафедраи андоз ва андозбандӣ. Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, хиёбони Рудаки 17, Телефон: 917374224 E-mail: kasirova89@bk.ru

Мақолаи мазкур ба баррасии хусусиятҳои рақамикунони идоракунии андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида шудааст. Истиқбол ва роҳҳои такмил додани идоракунии рақамии андоз муайян карда шуданд. Таъсири он ба ташаккули маъмурияти самараноки андоз дар шароити рақамсозӣ, ки ба бехтар шудани сифати хизматрасонӣ ва инчунин раванди самараноки андоз мусоидат мекунад. Имрӯзҳо масъалаҳои ислоҳот ва такмили низоми андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба хизматрасонии фосилавӣ нигаронида шудаанд. Яке аз самтҳои афзалиятноки фаъолияти Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон нигоҳдорӣ, таҳлил ва истифодаи оқилонаи маълумот дар бораи андозсупорандагон, инчунин амалиёте, ки нисбати онҳо аз ҷониби мақомоти дахлдор амалӣ мегардад, мебошад.

Калидвожаҳо: иқтисодиёти рақамӣ, рақамикунони, маъмурикунони андоз, хизматрасониҳои электронӣ, коркарди электронии маълумот, муомилоти электронии ҳуҷжат, низоми андоз.

PROSPECTS AND IMPROVEMENTS FOR DIGITALIZATION OF TAX ADMINISTRATION IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

Kasirova Farangis Dzhunaidulloevna – Tajik National University, Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer at the Department of Taxes and Taxation. Address: 734025, Republic of Tajikistan, Dushanbe city, Rudaki Avenue 17, phone: 917374224 E-mail: kasirova89@bk.ru

This article is devoted to consideration of the features of digitalization of tax administration in the Republic of Tajikistan. Prospects and ways to improve the digitalization of tax administration have been identified. Recommendations are given for the formation of effective tax administration in the context of digitalization, which will help improve the quality of service, as well as efficient tax

proceedings. Today, issues of reforming and improving the tax system in the Republic of Tajikistan are aimed at remote servicing. One of the priorities of the Government of the Republic of Tajikistan is the rational storage, analysis and use of information about taxpayers, as well as operations carried out in relation to them by the relevant authorities.

Key words: digital economy, digitalization, tax administration, electronic services, electronic data processing, electronic document management, tax system.

В современном глобализационном мире все чаще экономика сталкивается с такими передовыми технологиями как искусственный интеллект, биометрия, блокчейн, «Big Data» и т.д. Все эти технологии можно обобщить под таким словом, как цифровизация. Сегодня все сферы жизнедеятельности человека невозможно представить без информационно-коммуникационных технологий. Цифровизация позволяет обработать и хранить информацию в больших объемах, экономит время и деньги, также предоставляет услуги, которые дает возможность интересующимся сторонам обмениваться данными и совершать сделки в киберпространстве [3, с.205]. Налоговая система не является исключением, так как процессы цифровизация и перспектива развития цифровых технологий в налоговом администрировании на прямую зависят от сегодняшних реалий, зачастую они направлены на трендах и опираются на налоговое законодательство и официальные документы, где отражены и уточнены проблемы и стратегические решения ряд вопросов для совершенствования и развития налоговой системы.

Одной из основных задач налоговых органов Республики Таджикистан по улучшению качества предоставляемых услуг на современном этапе является оптимизация процедур, связанных с государственной регистрацией юридических лиц и индивидуальных предпринимателей [2, с.212]. Также мы считаем, что в Республике Таджикистан одной из важных проблем цифровизации налогового администрирования является проблемы, связанные с скоростью интернета. Большинство граждан проживает в сельских и отдаленных районах и не имеют доступа к интернету. Не смотря на многочисленные принятые стратегические программы, в том числе программа Электронного Правительства в первую очередь необходимо исключить барьеры на пути цифровой трансформации к которым можно отнести и скорость интернета в республике [5, с. 22]. Ведь в современном цивилизационном обществе доступ к мобильной связи и интернету уже не просто необходимость, а право человека.

В Таджикистане высокая монополия и низкая конкурентоспособность местных провайдеров связи. Это в свою очередь приводит к высоким ценам и низкому качеству, слабо развитой инфраструктуре, и недоступность сети в отдельных селах и отдаленных уголках страны. Выше мы подчеркнули, что, доступ к интернету имеет всего лишь одна треть населения нашей республики, а значит электронные сервисы, которые предоставляют нам налоговые службы сталкиваются с такими барьерами, которые необходимо решить на блажащую перспективу. Мы считаем, что данные проблемы необходимо устранить в первую очередь. Для того чтобы вывести интернет-рынок страны от подобного рода проблем необходимы структурные преобразования. В послании Президента Республики Таджикистан, Лидера нации, уважаемого Эмомали Рахмона на Маджлиси Оли Республики Таджикистан, также были предоставлены вопросы цифровой экономики целью, которого является ускорения внедрения цифровых технологий в экономических и социальных сферах, где отмечено, что «...в нынешних условиях развитие цифровых технологий считается основой экономической конкурентоспособности. Реализация принятых программ для перехода на этот процесс являются неудовлетворительными и поэтому необходимо принять меры, способствующие формированию условий для укрепления сферы цифровизации. С целью укрепления институциональных основ цифровой экономики, развития информационно-коммуникационной инфраструктуры на территории всей страны, цифровизации сфер национальной экономики и ускорения процесса осуществления «электронного правительства», Правительству республики, другим

соответствующим органам поручается предпринять меры по образованию Агентства по инновациям и цифровым технологиям при Президенте Таджикистана» [7].

С точки зрения Давлатова Д.С. “...в экономике каждой страны в плане формирования финансового рынка имеются как общие, так и отличительные характеристики. Учитывая то, что объектом куплипродажи на финансовом рынке являются денежные средства и ценные бумаги, и основная функция финансового рынка заключается в оптимизации их аккумуляции в специализированных институтах, в их эффективном перераспределении между всеми теми субъектами национального хозяйства, которые нуждаются в них для развития собственной деятельности” [1, с.186].

По мнению Раджабова Т.С. “Одной из важнейших задач в современных условиях должно стать равное распределение бремени налогообложения между хозяйствующими субъектами с учетом общепризнанных экономических принципов” [10, с.405].

Разработка Программы развития налогового администрирования требует описания сильных и слабых сторон таджикской налоговой системы, а также возможностей и угроз, с которыми она сталкивается [9].

В число сильных сторон налоговой системы Республики Таджикистан и налогового администрирования, позволяющих сравнить их с подобными системами развитых стран, входят:

- стремление Правительства Республики Таджикистан и руководства Налогового комитета при Правительстве Республики Таджикистан (далее Налоговый комитет) к реформированию налогообложения, повышению эффективности деятельности по сбору налогов;

- осуществление выплаты налогов, в соответствии с законодательством, в основном, посредством банков, на основе самообложения налогоплательщиков;

На основе макроэкономических показателей нами поставлена задача выявить закономерную связь налоговых поступлений от таких факторов как количество электронных услуг и количество компьютерных программ, используемых в сфере налогообложения. Эту закономерность можно выразить регрессионной модели уравнения вида

$$Y=a+bx_1+cx_2+\varepsilon \quad (1)$$

Где Y- Налоговые поступления (млн. сомони); x_1 - количество электронных услуг; x_2 - количество компьютерных программ, используемых в сфере налогообложения а, b и c искомые параметры, ε - неучтённые факторы.

Таблица 1. - Экономические показатели налогообложения

№	Период	Налоговые поступления	Количество электронных услуг	Количество компьютерных программ
		Y	X ₁	X ₂
1	2011	3860,8	5	10
2	2012	4876,4	7	12
3	2013	5808,9	9	20
4	2014	7087,0	13	21
5	2015	7947,7	17	22
6	2016	8436,0	19	24
7	2017	9563,3	22	27
8	2018	10523,1	24	28
9	2019	15772,5	40	30
10	2020	15356,7	53	32
11	2021	19666,4	63	36

***Составлено автором: на основе макроэкономических показателей.**

Для оценки параметров модели (1) можно использовать метод наименьших квадратов или современные информационные технологии. Сперва с помощью матрицы

парных коэффициентов корреляции выясним тесноту связи рассматриваемых экономических показателей в сфере налогообложения. Используя статистические данные Таблицы 1 на основе, которого составим матрицу парных коэффициентов корреляции.

Таблица 2. – Матрица парных коэффициентов корреляции показатели сфера налогообложения

	Y	X ₁
X ₁	0,9819	
X ₂	0,9249	0,8926

Источник: Расчет автора.

По данным матрицы парных коэффициентов корреляции можно сделать вывод о том, что между налоговыми поступлениями от таких факторов как количество электронных услуг и количество компьютерных программ, используемых в сфере налогообложения, существует очень тесная связь, так как все коэффициенты корреляции близко к единице. Коэффициент корреляции между X₁ и X₂ тоже значительный (0,8926), но он меньше чем другие коэффициенты, и поэтому оно не вызывает проблемы мультиколлинеарности (т.е. взаимозависимости факторов).

Используя пакет прикладных программ вычислим итоги регрессионной статистики.

Таблица 3. – Вывод итогов регрессионной статистики*

ВЫВОД ИТОГОВ				
Регрессионная статистика				
Множественный R	0,987768			
R-квадрат	0,975685			
Нормированный R-квадрат	0,969606			
Стандартная ошибка	875,9675			
Наблюдения	11			
Дисперсионный анализ				
	df	SS	MS	F
Регрессия	2	246320800,6	123160400,3	160,5074
Остаток	8	6138553,005	767319,1256	
Итого:	10	252459353,6		
	Коэффициенты	Стандартная ошибка	t-статистика	P-Значение
Y-пересечение	1347,395	1210,627	1,112973	0,298041
X ₁	201,2067	32,00092	6,287528	0,000236
X ₂	150,1879	76,94216	1,951959	0,086729

Источник: Результат вычисления компьютерной программы.

По данным Таблицы 3 уравнения множественно регрессией имеет вид:

$$Y=1347,395+201,21X_1+150,19X_2+\varepsilon \quad (2)$$

Параметр, **a=1347,395** не имеет экономического смысла; параметр **b=201,21** означает что с увеличением количество электронных услуг (X₁) на одного единицу налоговых поступлений увеличивается на 201,21 млн. сомони при неизменности фактор X₂; параметр **c=150,19** означает что с увеличением количество компьютерных программ, используемых в сфере налогообложения (X₂) на одного единицу налоговых поступлений увеличивается на 150,19 млн. сомони, при неизменности фактор X₁. Все статистические показатели такие как коэффициент детерминации (0,975), F-критерия Фишер (160,5) и t-критерия Стьюдент (t_a=1,112; t_b=6,287; t_c=1,952) являются приемлемы, поэтому можно сделать вывод о

значимости модели (2) и его отдельных параметров. Эти характеристики подтверждают гипотезы о закономерной связи налоговых поступлений от таких факторов как количество электронных услуг и количество компьютерных программ, используемых в сфере налогообложения [6, с.198]. Таким образом, модель (2) можно использовать для анализа и прогноза экономических показателей в сфере налогообложения. С помощью моделирования временных рядов построим тренд Y , X_1 и X_2 и сделаем прогноз на перспективу.

Таблица 4. – Прогнозные значения показатели налоговой сферы*

Годы	Y	X_1	X_2
2022	18590,5	57	38
2023	20038,9	63	40
2024	21487,4	68	43
2025	22935,8	73	45
2026	24384,2	79	47
2027	25832,7	84	50
2028	27281,1	90	52
2029	28729,5	95	54
2030	30178,0	100	57

***Составлено автором:** на основе результатов вычисления компьютерной программы

Таким образом, с учетом влияния количество электронных услуг и количество компьютерных программ в системе налогообложения ожидается увеличения налоговых поступлений к 2030 году до 30178,0 млн. сом при прочих равных условиях.

Налоговый комитет при Правительстве РТ добился значительного прогресса в модернизации налогового администрирования за последние пять лет. Основным мотиватором для Налогового комитета стало повышение эффективности и действенности в вопросе сбора доходов, повысить уровень добровольного соблюдения требований налогового законодательства и повысить качество обслуживания налогоплательщиков.

Разработка Интегрированной информационной системы управления налогами (ITMIS) помогла оцифровать процесс регистрации, подачи налоговой декларации, электронной оплаты налогов, электронного выставления счетов-фактур по НДС, создания предварительно заполненных деклараций и перекрестного сопоставления сторонней информации. Система предоставила безопасный доступ предприятиям и частным лицам к их счетам налогоплательщиков. Механизмы внутреннего и внешнего аудита разработаны должным образом.

Тем не менее, Налоговый комитет еще не использует полный потенциал имеющихся данных для систематического выявления, количественной оценки и снижения рисков соблюдения нормативных требований. Структурированная программа управления рисками соблюдения требований законодательства еще не разработана. Кроме того, система разрешения споров развита недостаточно. Существуют определенные ограничения налоговой политики, которые ограничивают возврат НДС лишь небольшим количеством крупных экспортеров [4, с.145]. Учитывая сложившуюся ситуацию, в настоящем наиболее важными вопросами налогового администрирования являются следующее:

- усиление эффективного межведомственного сотрудничества с другими государственными органами в части налогового администрирования;
- разработка порядка оценки регулирования налоговых ставок и влияние налоговых льгот на государственный бюджет;
- частичное и неполное использование механизмов стимулирования предпринимательской деятельности;
- неполный учет использованных льгот налогоплательщиками;

-все еще недостаточно возможностей для предоставления электронных услуг налогоплательщикам;

- недостаточная регулярная оценка анализа налоговых поступлений;

- недостаточный уровень внутреннего контроля за достоверностью баз, данных и систем информационных технологий;

- недостаточные налоговые и правовые знания налогоплательщиков (в том числе уровень их осведомленности о своих правах и обязанностях);

- несоответствие некоторых налоговых отношений между налоговыми органами и налогоплательщиками к техническим возможностям современных технологий по передаче и обмену информацией;

- недостаточное стимулирование налогоплательщика для надлежащего и своевременного исполнения налогового обязательства;

- недостаточное осуществление местными налоговыми органами мониторинга налоговых поступлений и предотвращение уклонения от уплаты налогов;

- по причине несовершенных, а в некоторых случаях неприменения налоговых методов в регионах, механизма оценки качественных и количественных аспектов и реальных возможностей собираемости налогов.

В рамках программы НК планирует разработать и внедрить электронный модуль ECitizen Appeal, который налогоплательщики могут использовать для запросов и сообщений о мошенничестве и коррупции. Система позволит налогоплательщикам отслеживать свои обращения в режиме реального времени. Ожидается, что внедрение этого модуля снизит административную нагрузку на налогоплательщиков и НК при обработке обращений. Это также позволит удаленно общаться с НК, что имеет решающее значение в условиях пандемии COVID-19.

В рамках организации реализации и мониторинг исполнения программы, намечается следующие мероприятия:

1. Предусмотренные в программе цели, задачи и направления будут реализованы согласно Плана мероприятий по реализации программы развития налогового администрирования в Республике Таджикистан на 2020-2025 годы.

2. План мероприятий включает в себя конкретные результаты, с указанием исполнителей и установленных сроков.

3. Общий контроль за выполнением программы осуществляется Координационным комитетом, в который входят председатель Налогового комитета при Правительстве Республики Таджикистан (руководитель Координационного комитета), заместители министров финансов, экономического развития и торговли, и председателя Государственного комитета по инвестициям и управлению государственным имуществом, а также руководители двух бизнес-ассоциаций (члены Координационного комитета) и секретарь Координационного комитета.

4. Деятельность Координационного комитета осуществляется на основе его положения. Координационный комитет на своих заседаниях, проводимых не реже 2-х раз в год, рассматривает ход исполнения настоящей Программы и деятельность организаций, задействованных в нем, принимает решения Координационного комитета.

5. Текущий контроль за реализацией настоящей Программы, сотрудничество с инвесторами, обобщение достигнутых результатов, разработка и хранение протоколов и другой переписки осуществляется секретарем Координационного комитета. О ходе реализации настоящей Программы председатель Координационного комитета ежегодно информирует Правительство Республики Таджикистан [9, с.242].

Литература:

1. Давлатов, Д. С. Регулирования механизма налогообложения национальной экономики / Д. С. Давлатов, С. Ш. Каюмов // Механизмы обеспечения финансовой устойчивости кредитных организаций в условиях индустриализации и инновационной экономики : Материалы международной научно-практической конференции, Душанбе,

Таджикистан, 10 февраля 2023 года. – Душанбе: Таджикский национальный университет, 2023. – С. 186-192.

2. Дадоматов, Д. Н. Институциональные вопросы налогового администрирования в условиях цифровизации / Д. Н. Дадоматов, Ф. Д. Касирова // Таджикистан и современный мир. – 2024. – № 2(86). – С. 212-221. – EDN CYOWMN.

3. Касирова Ф.Дж. Оценка эффективности цифровизации налогового администрирования в Республике Таджикистан // Касирова Ф. Дж. Вестник ТНУ. - №1. – Душанбе, 2023. – С.205-213.

4. Касирова Ф.Дж. Мировой опыт и перспектива развития цифрового налога / Ф.Дж. Касирова, О.М. Алиев // For attending the International Scientific-Practical Journal «Endless light in science» chairman of international research center “endless light in science” 20 march 2023 Almaty. Kazakhstan. – С.145-151.

5. Касирова Ф. Дж. Современное состояние цифровизации налогового администрирования в Республике Таджикистан / Иброхимзода И.Р., Касирова Ф. Дж. // Вестник ТНУ Серия социально-экономических и общественных наук. - №2. – Душанбе, 2023. – С. 22-30.

6. Касирова, Ф. Д. Теоретические и методологические вопросы системы налогообложения в условиях цифровой экономики / Ф. Д. Касирова, О. М. Алиев // Финансово-экономический вестник. – 2022. – № 1(30). – С. 198-205. – EDN KCGJOG.;

7. Послание Президента Республики Таджикистан, Лидера нации, уважаемого Эмомали Рахмона Маджлиси Оли Республики Таджикистан «Об основных направлениях внутренней и внешней политики республики» 26.01.2020

8. Программа развития налогового администрирования в Республике Таджикистан на 2020-2025 Режим доступа: URL: http://www.adlia.tj/show_doc.fwx?rgn=135695

9. Раҷабов, Т. С. Асосҳои институционалии идоранамоии гаронии андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон / Т. С. Раҷабов // Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯз. – 2023. – No. 4(84). – P. 242-255. – EDN IOUYXQ.

10.Раджабов, Т. С. Влияние налоговое бремя на развитие деятельности малого бизнеса в Республике Таджикистан / Т. С. Раджабов // Национальные экономические системы в контексте трансформации глобального экономического пространства: Сборник научных трудов. – Симферополь: ИП Хотеева Л.В, 2024. – С. 405-409. – EDN CONXXN.

ТАНЗИНАМОИИ АНДОЗИИ РУШДИ УСТУВОРИ ИҚТИСОДИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ШАРОИТИ МУОСИР

Давлатов Диловар Сайфуллоевич – номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсенти кафедраи андоз ва андозбандии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, хиёбони Рудаки 17. E-mail: dilovar_76@mail.ru. Тел: 918354345.

Қаюмов Сайфуддин Шарипович – муаллими калони кафедраи андоз ва андозбандии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, хиёбони Рудаки 17. E-mail: sayfuddin/kaumov@mail.ru. Тел: 901007714.

Таҷриба нишон медиҳад, ки низоми амалкунандаи танзими андозии иқтисодиёти миллий ва истифодаи танзими андозии иқтисодиёт, аз сабаби паст будани даромаднокии корхонаҳо, ғайолияти соҳибкорӣ, ихтисор шудани корхонаҳои истеҳсолкунанда, истифодаи таҷҳизоти кӯҳна дар истеҳсолот, набудани сармоягузориҳои асосӣ ва дигар омилҳо натавонист боиси устувории механизми амалкунандаи иқтисодӣ – иҷтимоӣ гардад.

Калидвожа: андоз, низоми андоз, гаронии андоз, танзими андоз, иқтисодиёт, механизми андоз, сармоягузорӣ, корхонаҳои истеҳсолӣ

НАЛОГОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Давлатов Диловар Сайфуллоевич – кандидат экономических наук, доцент кафедры налогов и налогообложения Таджикского национального университета. Адрес: 734025, Республика Таджикистан, город Душанбе, проспект Рудаки 17, Электронная почта: dilovar_76@mail.ru. Тел.: 918354345.

Қаюмов Сайфуддин Шарипович – старший преподаватель кафедры налогов и налогообложения Таджикского национального университета, Адрес: 734025, Республика Таджикистан, город Душанбе, проспект Рудаки 17, Электронная почта: sayfuddin.kaumov@mail.ru. Тел: 901007714.

Опыт показывает, что действующая система налогового регулирования национальной экономики и применение налогового регулирования экономики из-за низкой рентабельности предприятий, деловой активности, сокращения производственных предприятий, использования устаревшего оборудования в производстве, отсутствия капитальных вложений и других факторов не могли привести к устойчивости действующего экономико-социального механизма.

Ключевое слово: налоги, налоговая система, налоговая нагрузка, налогового регулирования, экономика, налоговый механизм, инвестиция, производственные предприятия.

REGULATORY ADVANTAGES OF SUSTAINABLE TAX ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

Davlatov Dilovar Saifulloevich – Candidate of Economic Sciences, the Department of Taxes and Taxation. Tajik National University, Address: 734025, Republic of Tajikistan, Dushanbe city, Rudaki Avenue 17, - E-mail: dilovar_76@mail.ru. Tel: 918354345.

Kayumov Saifuddin Sharipovich – senior lecturer, the Department of Taxes and Taxation. Tajik National University Address: 734025, Republic of Tajikistan, Dushanbe city, Rudaki Avenue 17, E-mail: sayfuddin.kaumov@mail.ru. Tel: 901007714.

Experience shows that the current system of tax regulation of the national economy and the application of tax regulation of the economy due to low profitability of enterprises, business activity, reduction of manufacturing enterprises, use of obsolete equipment in production, lack of capital investments and other factors could not lead to the sustainability of the current economic

and social mechanism.

Keyword: taxes, tax system, tax burden, tax regulation, economy, tax mechanism, investment, manufacturing enterprises.

Таҷриба нишон медиҳад, ки низоми амалкунандаи танзими андозии иқтисодӣ миқдори миллӣ ва истифодаи танзими андозии иқтисодӣ, аз сабаби паст будани даромаднокии корхонаҳо, фаъолияти соҳибдорӣ, ихтисор шудани корхонаҳои истеҳсолкунанда, истифодаи таҷҳизоти кӯҳна дар истеҳсолот, набудани сармоягузориҳои асосӣ ва дигар омилҳо натавонист боиси устувории механизми амалкунандаи иқтисодӣ – иҷтимоӣ гардад.

Низоми ҷорӣ андозбандӣ, қариб ҳамаи даромади корхонаҳоро барои пардохти андоз масраф мегардонад ва онҳо қобилияти рушдро аз даст дода, наметавонанд истеҳсолатонро навсозӣ кунанд ва истеҳсолатонро маблағгузорӣ намоянд. Дар шароити муосир, ҳар як субъекти хоҷагидорӣ, дар пардохти ӯҳдадорӣҳои андозашон ба хатари андозӣ дучор мегарданд. Хатари андозӣ, яъне эҳтимоли паёмадҳои манфӣ, аз ҷониби омилҳои муайяни андозӣ мебошад.

Ба андешаи Э.Л. Калашникова: "Хатари андозӣ, пасомадҳои манфии иқтисодие мебошанд, ки дар шакли эҳтимоли барои андозсупоранда, дар раванди андозбандӣ ба вучуд меоянд, аз ҷумла тасарруфи моликият ба нафъи бучет, дар шакли маблағҳои иловагии андозӣ, таҳримҳои андозӣ ва ҷарима, ба далели набудани иттилооти мукамал, омилҳои инсонӣ ва тағйиротҳои манфӣ дар фаъолияти молиявӣ-хоҷагидорӣҳои андозсупоранда".

Н. Тихонов ва Л.Г. Лапник бошанд бар ин назаранд, ки: "Хатари андозӣ, яъне дар раванди пардохти андоз ё баробар кардани он, имкони зарари молиявӣ дидани андозсупоранда, ки дар шакли воҳиди пулӣ инъикос меёбад, мушоҳида мешавад". Хатари андозӣ, яъне эҳтимоли пасомадҳои манфӣ, ки аз як қатор омилҳои андозӣ сарчашма мегиранд.

Бинобар ин, хатари андозӣ бо эҳтимоли ворид намудани андозҳои нав барои фаъолиятҳо хоҷагидорӣҳои ҷудоғона, зиёд кардани меъёри андозӣ, тағйири муҳлат ва шароити пардохтҳои шаклҳои ҷудоғонаи андоз, бекор кардани имтиёзҳои андозӣ дар соҳаи хоҷагидорӣҳои корхонаҳо ва ғайраҳо вобастагии зиёд доранд. Хатари андозиро ҳангоми вайрон кардани низоми пардохти андозӣ, ҳам андозсупоранда ва ҳам ниҳоди андозӣ метавонанд муайян кунанд.

Дар низоми андозии ҷумҳурӣ, ҳар як субъекти иқтисодӣ бо шаклҳои гуногуни хатари андозӣ ва мушкilot рӯ ба рӯ мегарданд ва барои фаъолияти муваффақ бояд ин мушкilotро паси сар кунанд. Дар кишварҳои мутарракии аврупоӣ, хатари андозӣ ба таври дақиқ муайян гардидаанд ва пешбинӣ шавандаанд. Дар кишвари мо бошад, мутаассифона дар ин самт ҳеҷ коре анҷом нагирифтааст.

- аз рӯи субъектӣ, ки зарар мебинанд;
- аз рӯи объекти алоқа бо хатари дигар;
- аз рӯи пасомадҳои эҳтимоли;
- аз рӯи сарчашмаи пайдоиш;
- аз рӯи вақти пайдоиш;
- аз рӯи омилҳои, ки хатари андозиро муайян мекунанд; - аз рӯи ҳаҷми хисорот.

Аз рӯи субъектӣ, ки зарар мебинанд, ин: хатари андозии андозсупорандагон, давлат, агентҳои андозӣ ва афродҳои аз ҳам вобаста мебошанд. Аз рӯи объекти алоқа бо хатари дигар: хатари марбут ба ғайридан аз даст дода, аз даст додани дороиҳои моддӣ ва ғайримоддӣ, хатари маблағгузорӣ ва хатари муфлисшавӣ.

Аз рӯи пасомадҳо: назорати андозӣ, пурзӯр кардани бори андозӣ. Аз рӯи сарчашмаҳои пайдоиш: ҷорӣ, оянда, пешгӯишаванда.

Аз рӯи омилҳои, ки хатари андозиро муайян мекунанд: беруна, даруна (ё низомтикӣ ва ғайринизомтикӣ).

Аз рӯи ҳаҷми хисорот: имконпазир, хатарнок ва ғоҷеъабор.

Гурӯҳи дигари хатари андозӣ низ вучуд дорад, ки дар сурати шаффоф набудани қонунгузори андозӣ ба вучуд меояд. Хатари андозиро бояд идора кард ва ин идоракуни дар шаклҳои зерин амалӣ мегардад:

- муайян кардани омилҳои ба хатари андоз таъсиргузор; - ҷорӣ кардани сатҳи ниҳии хатари андозӣ;

- муайян кардани ҳаҷми зарари моливии эҳтимолӣ, аз рӯи шаклҳои ҷудогонаи хатари андозӣ;

- интиҳоб ва истифодаи механизмҳои дохилии бартарафкунии натиҷаҳои манфии баъзе намуди хатари андозӣ.

Аз ҷониби андозсупоранда чораҳои зерин метавонанд истифода гарданд:

1. Хатари поёнравии (ичро накардани нақша) воридоти андозӣ ба бучет, дар натиҷаи кам кардани пардохти андозӣ аз ҷониби андозсупоранда;

2. Хатари поёнравии рақобатпазирии соҳибкор;

3. Хатари поён овардани заминаи андозӣ;

4. Хатари рӯй овардани андозсупоранда ба иқтисоди сиёҳ;

5. Хатари поён омадани ҳаҷми захираҳои молиявӣ ва иқтисодии молӣ бо сабаби талафоти молиявӣ (пардохти иловагӣ, пардохти ҷаримаҳо);

6. Хатари коҳиши тижорат, махсусан дар натиҷаи боло бурдани гаронии андозӣ.

7. Хатари ба вуқӯъ омадани натиҷаҳои манфии санҷиши андозӣ аз ҷониби ниҳодҳои андозӣ (санҷишҳои андозии сайёр, ҳаби моликият, маҳдуд кардани амалиётҳо дар суратҳисобҳои бонкӣ ва ғ.).

Ҳамаи ин сабабҳо, монети рушди минтақа мегарданд ва аз банақшагирӣ, ҷорӣ кардани дуруст ва пардохти саривақтии андозҳо, шаклири бучетҳои маҳаллӣ вобастагӣ дорад. Мушкилии асосӣ дар низоми андозбандӣ, танзим ва ҳавасмандгардонии низоми андозии минтақа ба шумор меравад.

Вазифаи асосии ниҳодҳои андозӣ дар ин раванд, таъмини пурра ва саривақтии воридоти андозӣ ба бучет, таъмини пурра ва саривақтии ҳисобҳо ва ниғаҳдории интиқоли пардохтҳои ҳатмӣ ба шумор меравад.

Дар амал бошад, қарзи андозӣ мушкилии асосӣ дар фаъолияти корхонаҳо мебошад. Қарзи андозӣ, асоситарин омили иҷтимоӣ- иқтисодии бесуботкунанда ба шумор меравад, чунки маблағи барзиёдии он ҳаҷми захираҳои моливии давлатро маҳдуд мегардонад.

Танзими андоз барои ҳавасмандгардонии соҳаҳои прогрессивии иқтисодӣ минтақа, аз байн бурдани қафомонии минтақа, гузаронидани сиёсати минтақа бо мақсади кам намудани тафовутҳои хоҷагидории минтақа равона карда мешавад.

Бо ёрии андозҳо чунин вазифаҳои муҳими иҷтимоӣ, ба монандӣ: танзимнамоии даромадҳои гурӯҳҳои гуногуни иҷтимоии аҳоли, муқаррарнамоии имтиёзҳои андоз вобаста аз талаботҳои сиёсати иҷтимоӣ; озод намудани ҳиссаи муайяни шахсони алоҳида ва намудҳои фаъолият; хароҷотҳо ва ғайраҳо аз супоридани андоз ҳал карда мешаванд.

Низоми бучетӣ, ки аз маҷмӯи бучети ҳамаи зинаҳо иборат аст, имконияти гузаронидани чараёни танзими иқтисодӣ-иҷтимоиро медиҳад. Ба бучетҳои маҳаллӣ бучети ВМКБ, шаҳри ноҳияҳои тобеи вилоят ва ҷумҳурӣ, шаҳри Душанбе ва ноҳияҳои тобеи он, маҳал ва деҳотҳо дохил мешаванд.

Дар шароити ҳозира заифона амал намудани вазифаи танзими андози рушди иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ бо як қатор сабабҳо асоснок карда мешаванд:

□ марказонии изофагии низоми андозию бучетӣ;

□ ҷой надоштан ё нокифоягии фишанг ва захираҳо ба ҳокимияти мақомоти маҳаллӣ баҳри иҷрои вазифаи танзими андозҳо, инчунин сиёсати ҳазинавии давлатӣ ба манфиати бучети ҷумҳуриявӣ.

Яке аз шартҳои муҳимтарини таъмини мустақилияти молиявии буҷетҳои маҳаллӣ ин аз ҷиҳати иқтисодӣ асоснок намудани тақсимои одилонаи андоз ва даромадҳои андозӣ ба зинаҳои гуногуни буҷет мебошад. Дар айни замон, камбудии дар муайян намудани мустақилияти ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ, инчунин гурӯҳбандии даромадҳои андоз ба ҷашм мерасанд ва онҳо аз ҷиҳати назариявӣ ва амалӣ асоснок карда нашудаанд. Имрӯзҳо ҳамагуна воридотҳои андозӣ, ки дар асоси доимӣ ва ё муваққатӣ ба буҷетҳо интиқол мегарданд, ҳамчун даромадҳои андозии шахсии буҷетҳо эътироф шудаанд. Дар ин ҷо, муайян намудани даромадҳои шахсии буҷетҳо ба мақсад мувофиқ нестанд, зеро тақсимои андозҳоро бояд аз имкониятҳои ҷойдоштаи дараҷаи ҳокимият муайян намудан лозим аст. Мақсад дар ин ҷо, на ин ки воридшавии андозҳо ба нақша гирифта мешаванд, инчунин масъалаи идоракунии ҷузъҳои андоз низ бояд ба эътибор гирифта шавад.

Дар асоси амалкунии тартиби ташакулёбии даромадҳои буҷет андозҳоро аз рӯи ҷунин аломатҳо гурӯҳбандӣ намудан лозим аст: андозҳое, ки мунтазам ба буҷетҳо ворид мегарданд ва аз ҷониби мақомотҳои дахлдор барои иҷрои вазифаҳои иштифода мебаранд, минбаъд идоракунии ҷузъҳои алоҳидаро низ ба зимма дошта бошанд; барои баробармувозинати буҷетҳои маҳаллӣ кумакҳои молиявӣ (дотатсия ва субвенсия) ҷудо карда мешаванд.

Ба як қисми даромадҳои андозӣ, ки ба буҷетҳои сатҳи гуногундошта вобаста карда шудаанд, аз тарафи мақомотҳои дахлдор ҳукуқи идора намудан дода нашудааст. Ба ин андозҳои маҳаллӣ мисол шуда метавонанд.

Дар адабиётҳои иқтисодӣ пешниҳодҳое ҷой доранд, ки андоз ва воридотҳои андозӣ ба буҷетҳои маҳаллӣ интиқолшавандаро ҷунин гурӯҳбандӣ намоянд: андозҳои шахсӣ, андозҳои доимии вобастакардашуда ва танзимшаванда. Мувофиқи қоидаҳои ҷойдошта, андозҳои шахсӣ ҳамчун даромади андозии буҷетҳои мувофиқ ба ҳисоб рафта, ҳангоми ситонидани андозҳо аз тарафи мақомотҳои андозии маҳаллӣ ташакул меёбанд ва мақомотҳои дахлдори андоз ва буҷет имконияти идораи ҷузъҳои онро доранд.

Андозҳои вобастакардашуда ба буҷетҳои маҳаллӣ аз рӯи меъёрҳои доимӣ амалкунанда вобаста карда мешаванд. Масалан, андози замин, андоз аз воситаҳои нақлиёт, андоз аз молумулки гайриманкул.

Даромадҳои андозии танзимшаванда дар натиҷаи тақсимои даромадҳои андозии буҷети ҷумҳуриявӣ дар байни буҷетҳои сатҳи поёнӣ аз рӯи меъёрҳои муваққатии амалкунанда муайян карда мешаванд. Аз рӯи андозҳо танҳо буҷетҳои маҳаллӣ метавонанд самтҳои иштифодабарии онҳоро танзим намоянд вале ҳукуқи идоранамоии ҷузъҳои он ва ҳукуқи банақшагирии ояндаро ҳамчун даромадҳои буҷет надоранд. Тақсим ва меъёрҳои даромадҳои андозии танзимшаванда дар вақти тасдиқи буҷети соли молиявии оянда муқаррар мегардад.

Ҳаминро бояд қайд намуд, ки нишондихандаи нисбии мустақилии андозӣ қобилияти мақомотҳои идоракунии давлатиро оиди банақшагирии ояндаи даромадҳои андозӣ ба буҷет инъикос мекунад. Ба маънои дигар мақомоти идоракунии давлатии маҳалли имконияти як қисми идора намудани ҷузъи андозҳоро пайдо мекунад.

Даромадҳои андозии маҳал барои рушди иқтисодӣ ва устуворгардонии ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ равона карда мешаванд.

Бо мақсади устуворгардонии заминаи андозбандӣ муҳайё сохтани шароити ҳавасмандгардонӣ ва барои рушди иқтисодии шахру ноҳияҳои ҷумҳурӣ зарур аст, ки ба мақомотҳои давлатии маҳаллӣ ҳуқуқҳоро оиди танзимнамоии ҳамаи ҷузъҳои андозҳои маҳаллӣ диҳанд. Танҳо ҷунин ҳолат метавонад мустақилияти мақомотҳои давлатии маҳаллиро дар ташакулёбии заминаи молиявӣ таъмин созад.

Дигар самти рушди мустақилияти молиявӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ бо коркард ва асоснок намудани тақлифҳо оиди тақмилдиҳии идоракунии ҷузъи андозҳои маҳаллӣ ва даромадҳое, ки ба буҷети маҳаллӣ ворид мегарданд, алоқаманд мебошад. Дар мадди аввал тағйиротҳо ба таври ҳазинавӣ

в о ридшавии андозҳо дахл дошта бошад. Бахусус имконияти мақсаднок додан ба мақомотҳои давлатии маҳаллӣ оиди муайян намудани имтиёзҳои андоз барои гурӯҳҳои алоҳидаи андозсупорандагон ҳангоми ҳисобкунӣ ба бучети худӣ онҳо. Барои ин ба онҳо лозим аст, ки шароити махсуси додани имтиёзҳо қорӣ намоянд. Барои мисол имтиёзҳои андоз метавонад ба андозсупорандагоне, ки дар маҳали зист бақайд ва баҳисоб гузошта шуда ба фаъолияти соҳибқорӣ машғуланд ва як қисми захираҳои молиявиашонро бо мақсади сармоягузориҳои шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ истифода мебаранд, муқаррар карда мешавад. Ҳамин тавр давлат чунин воситаҳо аз қабili меёрҳои андоз, имтиёз ва ҷарима, тағйир додани муҳити андозбандӣ истифода бурда шароити рушди соҳаҳои муайян ва истеҳсолотро тезонида, беҳатарии иқтисодии худро устувор мегардонад. Аммо қорӣ намудани як қатор имтиёзҳои андозӣ бесамар буда, таъмини иқтисодиро суи гардонида афзудани хароҷотҳои маъмурикунонии андозро афзун мекунад. Бинобар ин ҳамин гуна чораҳоеро андешидан лозим аст, ки ба рушди истеҳсолот ва маҳсулоти минтақа мусоидат намояд.

Ҷадвали 1. - Даромади бучети давлатӣ барои солҳои 2023-2024 (млн. сомонӣ)

Номгуи даромадҳо	Соли 2023			Соли 2024		
	Нақша	Иҷро	Ҷоизи иҷро	Нақша	Иҷро	Ҷоизи иҷро
Ҳаҷми умумии бучети давлатӣ	41622,8	43150,9	103,7	45149,2	46978,3	104,1
Воридоти андозӣ, аз он ҷумла:	24150,1	25766,8	106,9	27609,3	29124,7	105,5
Андоз аз даромад	6500,3	6861,1	105,1	7878,9	7975,1	101,2
Андози иҷтимоӣ	2205,0	2250,9	102,1	2370,0	2554,4	107,8
Андоз аз арзиши иловашуда	9774,8	10619,3	108,6	11334,9	12150,9	107,2
Андози аксиз	1068,6	1253,8	117,3	1140,1	1181,8	103,7

Сарчашма: Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: Ҳисобот оид ба иҷрои бучети давлати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2023-2024

Бояд қайд намуд, ки дар соли 2024 ҳаҷми умумии даромадҳои бучети давлатӣ афзуда, 46,9 млрд сомонро ташкил дод. Аз ин миқдор аз 2/3 ҳисса, яъне 29,1 млрд. сомониашро воридотҳои андозӣ ташкил медиҳанд, ки нисбати даромадҳои андозии соли 2023 3,3 млрд. сомонӣ зиёд мебошад. Дар ин сол, воридоти андоз аз арзиши иловашуда (ААИ) 12,1 млрд. сомонӣ, андоз аз даромад 7,9 млрд. сомонӣ, андоз иҷтимоӣ 2,5 млрд. сомонӣ ва андоз аксизӣ 1,2 млрд. сомонӣ иҷро гардидааст.

Дар шароити имрӯза танзими андоз ҳамчун яке аз олотҳои амалкунандаи амалишавии сиёсати давлат баромад мекунад. Бинобар ин, мақсади танзими андоз аз як тараф, агар мусоидат намудан ба амалишавии стратегияи рушди мамлакат бошад, аз тарафи дигар баробармувозинати манфиатҳои субъектҳои хоҷагидорӣ шахсӣ ва ҷамъиятӣ шуда мемонад. Умуман механизми танзими андоз имрӯзҳо бояд бо стратегияи рушди мақсадноки кишвар саҳт алоқаманд бошад.

Пушида нест, ки иқтисодии андозсупорӣ дар аксар ноҳияҳои ҷумҳурӣ хеле заиф аст. Бо ин нигоҳ накарда имрӯзҳо сатҳи баланди банақшагирии андозро ба роҳ монда бо ин восита гаронии андозро зиёд намуда истодаанд.

Гаронии андоз дар шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ ҳамчун омил рушди иқтисодӣ то ҳол зери предмети таҳлили илмӣ қарор нагирифтааст ва механизми босамари таъсиррасонии гаронии андоз ба рушди иҷтимоӣ– иқтисодии шаҳру ноҳияҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дида баромада нашудаанд.

Ба гаронии андоз як қатор омилҳо таъсир мерасонанд, аз қабili омилҳои дохилӣ, беруна, соҳавӣ ва иқтисодӣ, ки бевосита метавонанд ба рушд ё кам шудани маҷмӯи маҳсулоти минтақа (МММ) сабаб гарданд.

Омилҳои ба гаронии андози минтақа таъсиррасонанда инҳо мебошанд:

- масъулияти мақомоти андози минтақавӣ;
- меъёр ва қоидаҳои қонунгузории минтақаҳо;
- меъёргузории ҳиссачудокунии андозҳо ба сатҳи гуногуни низоми бучетҳо;
- сохтори иқтисодиёти минтақа;
- захираҳои истеҳсолии минтақа;
- сармоягузориҳо дар минтақа;
- ҷорӣ намудани технологияи нав (Ноу – Хау);
- имтиёзҳои андозӣ ва озодкунӣ аз намудҳои он.

Салоҳияти мақомоти андози шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ дар маъмурикунонӣ, бақайдгирии андозсупоранда барои гузаронидани назорати андоз барои саривақт супоридани маблағи андоз дар асоси қонунгузории андоз ба роҳ монда мешавад.

Сохтори иқтисодиёти шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ аз соҳаҳои иқтисодиёт вобастагии калон дорад ба монанди рушди босуботи саноат, хоҷагии кишоварзӣ ва ғайраҳо.

Ба омилҳои захиравии истеҳсолот инҳо дохил мешаванд: меҳнат сармоя, замин (захираҳои табиӣ), прогрессии илмӣ – техникӣ (захираҳои технологӣ) ва дигар омилҳо. Бояд қайд намуд, ки захираҳои меҳнатӣ ва сармоя намудҳои муҳими захираҳо ба ҳисоб рафта дар тамоми Ҷумҳурии Тоҷикистон ва шаҳру ноҳияҳои он вучуд доранд, вале захираҳои технологияи нав на дар ҳама ноҳияҳои ҷумҳурӣ арзи ҳасти доранд, онҳоро ошкор намудан лозим аст.

Барои он, ки шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ бо фаъолияти инноватсионӣ ҷалб гардад зарур аст, ки имтиёзҳои андоз истифода шаванд. Мақсад ба соҳаи рушдёфтаи истеҳсоли табдил додани онҳо мебошад. Бинобар ин, хусусиятҳои рушди иқтисодии муайяни шаҳру ноҳияҳои ҷумҳуриро бо назардошти иқтисодии захираҳои ба назар гирифтани ба мақсад мувофиқ мебошад. Зеро дида баромадан ва муайян намудани гаронии андоз дар шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ осонтар мегардад.

Омилҳои муҳити беруна ва дохила (омилҳои ояндабинӣ), ки ба ҳаҷми воридшавии андозҳо ба бучети маҳаллӣ ноҳияҳои мебошанд, имкон медиҳанд то ташакули қисми даромади бучетро баҳо диҳанд, яне онҳо нишодиҳандаҳои таҳлилий ҳисобида мешаванд. Ба воридотҳои андозӣ метавонанд чунин омилҳо таъсир расонанд: иҷтимоӣ, иқтисодӣ, технологӣ ва сиёсӣ.

Адабиёт:

1. Давлатов, Д. С. Ҷанбаҳои методологӣ ва назариявии сиёсати андозии давлат ва нақши он дар пешбурди иқтисодиёт / Д. С. Давлатов, У. Райҳоновна // Рақамикунонии идоракунии давлатӣ ва маҳаллӣ: ҷанбаҳои ташкилӣ-иқтисодӣ: Маводи конференсияи байналмилалӣ илмию амалӣ дар мавзӯи, Душанбе, 21 феврали 2025 года. – Душанбе, 2025. – С. 128-135.

2. Исмаилов, А. Ф. Такмилдиҳии раванди маъмурикунонии андоз дар шароити рақамикунонии иқтисодиёт / А. Ф. Исмаилов // Вестник Технологического университета Таджикистана. – 2025. – №. 1(60). – С. 241-250.

3. Калашникова Э.Л. Хатароти андозӣ: баҳодиҳӣ ва паёмадҳои молиявии онҳо. Афтореферат барои дарёфти дараҷаи номзади илмӣ бо таҳассуси 08.00.10. 2007 сол. / Калашникова Эльвира Леонидовна; (Ҷои дифоъ: Донишгоҳи давлатии иқтисодиёт ва ҳуқуқи Байкал). - Иркутск, 2007.-21 с.

4. Касирова, Ф. Д. Вопросы цифровизации налогового администрирования в Республике Таджикистан / Ф. Д. Касирова // Цифровизация государственного и местного управления: организационный и экономический аспекты: Материалы международной научно-практической конференции на тему, Душанбе, 21 февраля 2025 года. – Душанбе, 2025. – С. 493-497.

5. Китоби молияи Тоҷикистон. Маҷмӯи оморӣ, Душанбе – 2013;

6. Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон – Душанбе, нашриёти «Мушфиқ» - 2022;

7. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Бюҷети давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои соли 2024»;

8. Қаюмов С. Ш., Давлатов Д. С. Нақши андоз аз даромадишахсони воқеӣ дар қисмати даромадҳои бюҷети давлатӣ. Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ бахшида ба Рӯзи молиячиён ва солҳои 2022-2026 «Солҳои рушди саноат» дар мавзӯи “Молия ва нақши он дар амалигардонии ҳадафи чоруми стратегӣ”: “Саноатикунони босуръати кишвар”», ш. Душанбе, 5-уми декабри соли 2023, саҳ 33-39.

9. Қаюмов С. Ш., Давлатов Д. С. Танзим ва усулҳои муайяннамоии иқтисодӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ноҳияҳои тобеъ Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2023. – №. 10-2. – С. 75-83. Сомонаи Кумитаи андози ҚТ «www.andoz.tj»

10. Тихонов Д.Н., Липник Л.Г. банақшагирии андозӣ ва муносиб кардани ҳаҷрати андозӣ /Д.Н.Тихонов, Л.П. Липник.М.: Альбина Бизнес Букс, 2004.- 253с.

11. Улугходжаева Х.Р. Налоги и налогообложение РТ Душанбе – 2009;

12. Х.Р.Улугхожаева, Андоз ва андозбандии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Душанбе 2005 сол.

13.Сомонаи расмӣ Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, [http: www.andoz.tj](http://www.andoz.tj).

14.Сомонаи расмӣ Вазорати молияи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, [http: www.minfin.tj](http://www.minfin.tj).

РОЛЬ И МЕСТО НАЛОГОВ В ФОРМИРОВАНИИ ДОХОДНОЙ ЧАСТИ ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТА РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

Борисова Любовь Ивановна – Российско-Таджикский (Славянский) университет, кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов и кредита. Адрес: 734025, Республика Таджикистан, город Душанбе, ул. Мирзо Турсунзода, телефон: 918850136 E-mail: lyubov@mail.ru

Данная статья посвящена рассмотрению значения налоговых поступлений в структуре доходов Государственного бюджета Республики Таджикистан. Автор анализирует динамику поступлений по основным видам налогов (НДС, налог на доход) в контексте реализации положений Налогового кодекса в новой редакции. Особое внимание уделено цифровизации налогового администрирования как фактору устойчивости бюджета в 2025–2026 гг. Сформулированы выводы о роли косвенного налогообложения в обеспечении финансовой стабильности страны.

Ключевые слова: государственный бюджет, налоговые доходы, Республика Таджикистан, НДС, налоговое администрирование, бюджетная политика, цифровизация налогов.

НАҚШ ВА МАВҚЕИ АНДОЗҲО ДАР ТАШАККУЛИ ҚИСМИ ДАРОМАДИ БУЌЕТИ ДАВЛАТИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Борисова Любовь Ивановна - Донишгоҳи Русия – Тоҷикистон (Славянӣ), номзоди илмҳои иқтисодӣ, дотсенти кафедраи молия ва қарз. Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, Шаҳри Душанбе, Кӯчаи Мирзо Турсунзода, телефон: 918850136 E-mail: lyubov@mail.ru

Ин мақола ба баррасии аҳамияти даромадҳои андоз дар сохтори даромади буҷети Давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида шудааст. Муаллиф динамикаи даромадҳоро аз рӯи намудҳои асосии андозҳо (ААИ, андоз аз даромад, андоз аз даромад) дар заминаи татбиқи муқаррароти кодекси Андоз дар таҳрири нав таҳлил мекунад. Ба рақамикунонии маъмурияти андоз ҳамчун омилҳои устувории буҷет дар солҳои 2025-2026 диққати махсус дода шуда ҳулосаҳо дар бораи нақши андозбандии ғайримустақим дар таъмини суботи молиявии кишвар таҳия карда шуданд.

Калимавожа: буҷети давлатӣ, даромади андоз, Ҷумҳурии Тоҷикистон, андоз аз арзиши иловашуда, маъмурияти андоз, сиёсати буҷетӣ, рақамикунонии андозҳо.

THE ROLE AND PLACE OF TAXES IN THE FORMATION OF THE REVENUE SIDE OF THE STATE BUDGET OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

Borisova Lyubov Ivanovna – Russian-Tajik (Slavic) University, Candidate of Economics, Associate Professor of the Department of Finance and Credit. Address: 734025, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Mirzo Tursunzoda Street, phone: 918850136 E-mail: lyubov@mail.ru

The abstract of this article is devoted to the consideration of the importance of tax revenues in the revenue structure of the state budget of the Republic of Tajikistan. The author analyzes the dynamics of income by the main types of taxes (VAT, income tax, income tax) in the context of the application of the provisions of the new edition of the Tax Code. Special attention is paid to the digitalization of tax administration as a factor of budget sustainability in 2025-2026. Conclusions were drawn about the role of indirect taxation in ensuring the financial stability of the country.

Keywords: state budget, tax revenues, Republic of Tajikistan, value added tax, tax administration, budget policy, digitalization of taxes.

На современном этапе развития Республики Таджикистан налоговая система выступает фундаментом государственного суверенитета и ключевым инструментом реализации национальных приоритетов. В условиях глобальной экономической неопределенности и необходимости обеспечения устойчивого роста, налоговые доходы становятся основным финансовым источником для выполнения государством своих социально-экономических обязательств.

Актуальность данного исследования подтверждается установками, озвученными в очередном Послании Президента Республики Таджикистан, Лидера нации уважаемого Эмомали Рахмона Маджлиси Оли (декабрь 2024г.), в котором Глава государства подчеркнул необходимость ускорения индустриализации страны и обеспечения цифровой трансформации национальной экономики. Особое внимание в Послании было уделено совершенствованию налогового администрирования: Президент отметил, что налоговая политика должна быть направлена на «поддержку отечественных производителей и создание благоприятного инвестиционного климата при строгом соблюдении бюджетной дисциплины».

Вступление в силу Налогового кодекса в новой редакции и последовательное снижение ставок основных налогов призваны стимулировать деловую активность. Однако это ставит перед государством задачу поиска оптимального баланса между снижением фискальной нагрузки и необходимостью стабильного наполнения доходной части бюджета. Таким образом, анализ роли и места налогов в структуре государственных финансов на 2025–2026 годы является научно-практической задачей, требующей детального изучения механизмов формирования бюджетных ресурсов в новых экономических реалиях.

Целью данной статьи является исследование структуры налоговых доходов Государственного бюджета Республики Таджикистан и оценка влияния налоговых реформ на устойчивость бюджетной системы в краткосрочной перспективе.

Теоретико-методологическую основу исследования составили фундаментальные положения современной теории налогообложения и государственных финансов. В процессе работы над статьей были использованы следующие методы:

- **Метод статистического анализа:** применялся для изучения динамики и структуры налоговых поступлений в Государственный бюджет РТ на основе данных Министерства финансов и Налогового комитета за период 2022–2025 гг.
- **Сравнительно-правовой метод:** позволил сопоставить нормы Налогового кодекса в старой и новой редакциях для оценки влияния снижения налоговых ставок на бюджетную устойчивость.
- **Метод группировки и классификации:** использован для разделения налоговых доходов на прямые и косвенные, что позволило выявить специфику налоговой системы Таджикистана как системы с превалированием косвенного налогообложения.
- **Метод прогнозирования:** применен при анализе ожидаемых бюджетных показателей на плановый период 2026 года.

Налоговые доходы исторически являются доминирующим компонентом бюджетной системы Республики Таджикистан. В 2025 году структура налоговых поступлений отражает стратегический переход государства к поддержке реального сектора экономики. Ключевым инструментом формирования доходов выступает Налог на добавленную стоимость (НДС). Несмотря на либерализацию налогового законодательства и установление ставки на уровне 14%, НДС продолжает удерживать позицию главного фискального ресурса. Это объясняется широким охватом потребления и эффективностью внедрения информационных систем, таких как электронные счета-фактуры (ЭСФ), которые минимизируют возможности для уклонения от налогообложения.

Особое место в структуре доходов занимают **прямые налоги** (подходный налог и налог на прибыль). Согласно прогнозным показателям на 2025 год, наблюдается устойчивая тенденция роста поступлений от подходного налога. Это связано с реализацией поручений

Президента РТ по увеличению размера минимальной и средней заработной платы, а также с процессом легализации трудовых отношений в частном секторе.

В то же время, **налог на прибыль**, ставка которого для производственных предприятий снижена до **13%**, демонстрирует регулирующую функцию налогов. Государство сознательно идет на временное ограничение роста доходов по данной статье ради долгосрочного эффекта — стимулирования индустриализации и создания новых рабочих мест, что в конечном итоге расширит налоговую базу.

Цифровизация как фактор роста собираемости налогов

В последние годы цифровая трансформация налогового администрирования в Республике Таджикистан стала ключевым фактором обеспечения стабильности бюджетных доходов. Переход от традиционных методов контроля к дистанционному мониторингу позволил существенно снизить влияние «человеческого фактора» и сократить масштабы теневой экономики.

Основным инструментом в этой сфере стало внедрение системы «**Электронный счет-фактура**» (ЭСФ). Автоматизация учета НДС позволила налоговым органам в режиме реального времени отслеживать цепочки создания стоимости, что практически исключило возможность применения необоснованных налоговых вычетов. Согласно данным Налогового комитета при Правительстве РТ, благодаря интеграции информационных систем и внедрению онлайн-контрольно-кассовых машин (ККМ), прозрачность торговых операций в розничном секторе увеличилась.

Развитие системы «**Личный кабинет налогоплательщика**» упростило процесс подачи деклараций и уплаты налогов, превратив фискальный орган в сервисную службу. Это способствовало добровольному исполнению налоговых обязательств, что особенно актуально для индивидуальных предпринимателей и малого бизнеса.

Сравнительный анализ налоговых систем в регионе Центральной Азии

Для оценки эффективности налоговой политики Таджикистана целесообразно провести краткое сравнение с соседними странами — Узбекистаном и Казахстаном, которые также реформируют свои налоговые системы в целях привлечения инвестиций.

1. Налог на добавленную стоимость (НДС): В Таджикистане ставка НДС снижена до **14%**, что делает её одной из самых конкурентоспособных в регионе (в Узбекистане — **12%** [2], в Казахстане — **12%**, однако в РК активно обсуждается вопрос повышения ставки до 16% для пополнения бюджета [3]).

2. Подоходный налог: более чем на 25% [1]. Таджикистан перешел к плоской шкале со ставкой **12%**. Для сравнения, в Узбекистане действует аналогичная плоская шкала со ставкой **12%**, в то время как в Казахстане основная ставка составляет **10%**, но с более сложной системой вычетов.

3. Стимулирование производства: В Таджикистане ставка налога на прибыль для производителей установлена на уровне **13%**, что является стимулирующим фактором по сравнению со стандартной ставкой в Казахстане (**20%**).

Сравнительный анализ показывает, что Таджикистан выбрал путь либерализации ставок при одновременном ужесточении цифрового контроля, что соответствует общерегиональному тренду на создание благоприятного налогового климата при высокой прозрачности транзакций.

Выводы:

1. Налоговая система Республики Таджикистан в 2025 году сохранила выраженную **фискальную направленность**, обеспечивая более 65% доходов Государственного бюджета. Это позволило государству стабильно финансировать социально значимые проекты и стратегическое строительство.

2. Реализация положений Налогового кодекса в новой редакции подтвердила эффективность стратегии «**снижение ставок — расширение базы**». Либерализация ставок НДС и налога на прибыль не привела к обвалу доходов бюджета, благодаря компенсаторному эффекту от цифровизации администрирования.

3. Система «**Электронный счет-фактура**» и онлайн-ККМ стали главными инструментами борьбы с теневой экономикой, обеспечив прозрачность в наиболее капиталоемких секторах — торговле и услугах.

Рекомендации:

1. Дальнейшая интеграция баз данных: необходимо завершить полную интеграцию систем Налогового комитета с базами Таможенной службы и реестрами недвижимости ГУП «Регистрация недвижимого имущества» для исключения уклонения от налогов в имущественном секторе.

2. Стимулирование безналичных расчетов: для дальнейшего роста собираемости подоходного налога рекомендуется внедрение дополнительных налоговых вычетов для граждан, совершающих покупки исключительно безналичным способом через QR-коды и мобильные приложения.

3. Экологические налоги: в рамках перехода к «зеленой экономике» (согласно Стратегии РТ) целесообразно рассмотреть внедрение дифференцированных ставок налогов для предприятий, внедряющих энергоэффективные и экологически чистые технологии.

Литература

1. Официальный отчет Налогового комитета при Правительстве РТ за 2023–2024 гг. [Электронный ресурс]. URL: <https://andoz.tj> (дата обращения: 17.04.2026).

2. Налоговый кодекс Республики Узбекистан (в редакции 2024 г.). [Электронный ресурс]. URL: <https://lex.uz>.

3. Комитет государственных доходов Министерства финансов Республики Казахстан. Обзор налоговой политики и ставок на 2024–2025 гг. [Электронный ресурс]. URL: <https://kgd.gov.kz>.

МУНОСИБАТҲОИ МУОСИР ДАР МУАЙЯНСОЗИИ РАВИЯҲОИ ИЛМӢ-МЕТОДИИ БАҲОДИҲИИ ИҚТИДОРИ АНДОЗӢ

Баротов Амирхон Холмирзоевич – Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон, н.и.и., муаллими калон, мудири кафедраи аудит ва ревизия. Суроға: 734067, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, н. Сино, м. Навбаҳор 2, БЛ Б, телефон: 918-35-55-73. E-mail: amirkhon.barotov@mail.ru

Дар мақола равияҳои илмӣ-методии арзёбии иқтисодӣ дар шароити муосир баррасӣ мешаванд. Ҳамзамон, раванди таҳқиқоти назариявӣ методӣ ва масъалаҳои мушаххасгардонии усулҳои баҳодихӣ мавриди таҳлил қарор мегиранд. Таҷрибаи ҷаҳонӣ ва мафҳуми «иқтисодӣ андоз» низ бо таъки ба андешаҳои муҳаққиқони хориҷӣ шарҳ дода шудааст. Дар ҳулоса мавқеи муаллиф оид ба мазмунҳои иқтисодӣ андозӣ, имкониятҳои захираҳои субъектҳои хоҷагидор мавҷудбуда мебошад.

Калидвожаҳо: иқтисодӣ андозӣ, илмӣ-методи, кластер, мафҳуми "иқтисодӣ андоз", даромади андоз, бучет, манбаъҳо, ташаккул, субъектҳои иқтисодӣ.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИХ НАПРАВЛЕНИЙ ОЦЕНКИ НАЛОГОВОГО ПОТЕНЦИАЛА

Баротов Амирхон Холмирзоевич – Таджикский государственный финансово-экономический университет, к.э.н., старший преподаватель, заведующий кафедрой аудита и ревизии. Адрес: 734067, Республика Таджикистан, г. Душанбе, р-н Сино, мкр. Навбаҳор 2, БЛ Б. Телефон: 918-35-55-73. E-mail: amirkhon.barotov@mail.ru

В статье рассматриваются научно-методические подходы к оценке налогового потенциала в современных условиях. Одновременно анализируются теоретико-методические исследования и вопросы уточнения методов оценки. Также раскрывается мировой опыт и понятие «налоговый потенциал» с опорой на взгляды зарубежных исследователей. В заключении представлена позиция автора о сущности налогового потенциала как совокупности возможностей использования ресурсов хозяйствующих субъектов.

Ключевые слова: налоговый потенциал, научно-методический, кластер, понятие «налоговый потенциал», налоговые доходы, бюджет, источники, формирование, экономические субъекты.

MODERN APPROACHES TO DETERMINING THE SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL DIRECTIONS FOR ASSESSING TAX POTENTIAL

Barotov Amirkhon Kholmirezovich – Tajik State University of Finance and Economics, Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer, Head of the Department of Audit and Revision. Address: 734067, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Sino district, Navbahor 2, BL B. Phone: 918-35-55-73. E-mail: amirkhon.barotov@mail.ru

The article examines scientific and methodological approaches to assessing tax potential in modern conditions. It also analyzes theoretical and methodological research and issues related to clarifying evaluation methods. The global experience and the concept of “tax potential” are explained based on the views of foreign researchers. In conclusion, the author’s position is presented, defining tax potential as the overall capacity to utilize the resources available to economic entities.

Key words: tax potential, scientific and methodological, cluster, concept of "tax potential", tax revenues, budget, sources, formation, economic entities.

Равияҳои илмӣ-методии арзёбии иқтисодӣ андозӣ дар шароити муосир ин дар маҷмӯъ ошкор намудани моҳият ва заминаи объективии категорияҳои иқтисодӣ, инчунин иқтисодӣ

андозбандиро дар робита ба ҷиҳатҳои субъективии онҳоро дар бар мегирад. Тақвияти категорияҳои андоз дар раванди андозбандӣ ҳамчун як қисми идоракунии захираҳои молиявии соҳибкорон баромад карда, барои дар оянда васеъ кардани манбаи андозбандӣ ва устуворсозии бучети сатҳҳои гуногун аз ҳисоби ташаққул додан ва дуруст ба роҳ мондани истифодаи ҳавасмандкунии имтиёзҳои андозӣ нигаронида шудааст.

Дар раванди таҳқиқоти назариявӣ методӣ масъалаҳои мушаххасгардонии равишҳои баҳодиҳии иқтисодӣ андозӣ муайянкунанда шуморида мешавад. Аз дастовардҳои назариявӣ методии муҳаққиқон бармеояд, ки новобаста аз васеъ истифода бурдани мафҳуми “иқтисодӣ андозӣ” айнаи ҳол шарҳи мушаххас ва шаффофи масъалаи мазкур маҳдуд баррасӣ гардидааст. Дар баробари ин, ҷой надоштани ибора ва категорияҳои шарҳи якхелаи иқтисодӣ андозӣ, аз қабилӣ фаҳмиши якхелаи мафҳумҳои “иқтисодӣ молиявӣ” ва “иқтисодӣ андозӣ” ё ин ки “иқтисодӣ бучетӣ” ва “иқтисодӣ андозӣ” мебошад. Инчунин, гуногунмаъно шарҳ додани категорияҳои “иқтисодӣ андозӣ” дар илм ва амалияи муносири ватанӣ ва хориҷӣ равишҳои гуногунро ба амал оварда, мувофиқ ба онҳо методикаи мухтасифи микдоран муайян кардани иқтисодӣ андозиро ба миён меорад.

Дар таҷрибаи ҷаҳонӣ мафҳуми “иқтисодӣ андоз” ба қаламрав, яъне даромади ҳар сари аҳоли дахл дорад, ки онро мақомот метавонанд дар муддати муайян (одатан 1 сол) бо истифода аз шароити шабеҳи андоз дар саросари кишвар ҷорӣ карда шавад. Аз маҷмуи захираҳои андозбандишаванда ё манбаҳои даромади бучет қисмати марбут ба салоҳияти бучети мақомоти алоҳида ҷудошуда аз ин хусус, иқтисодӣ даромади андозии бучетҳои сатҳҳои дахлдори давлатӣ фаҳмида мешавад.

Дар робита ба ин масъала, ҷӣ тавре таърифи муҳаққиқони хориҷӣ оид ба иқтисодӣ андозӣ бармеояд, он дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон чандон мувофиқ нест. Масалан, тибқи ақидаи С. Барро андоз ҳамчун “қобилияти субъекти маъмурӣ-худудӣ барои гирифтани даромадҳои андоз аз манбаҳои худӣ, сарфи назар аз сатҳи кунунии кӯшишҳои фискалӣ» тавсиф карда мешавад. [1, Р. 60.] Аз ин ҷо, мантиқан чунин бармеояд, ки шарҳи мутахассисони хориҷӣ дар робита ба иқтисодӣ андозӣ ҳамчун “қобилият”-и низоми андоз муқаррар карда мешавад, яъне аз нигоҳи онҳо асоси амал намудани андозбандӣ ҷиҳати натиҷагирӣ мебошад. Дар асоси ин метавон гуфт, ки иқтисоддонҳо ва молияшиносони хориҷӣ ҷанбаи микдории муайян кардани иқтисодӣ андозиро риоя мекунанд.

Қайд кардан зарур аст, ки муҳаққиқони хориҷаи наздик, аз қабилӣ олимони Федератсияи Россия иқтисодӣ андозиро таҳқиқ намудаанд. Ба ақидаи Н.Д. Матрусов, ба маънои васеъ «иқтисодӣ андозӣ» ҳаҷми умумии захираҳои андозбандишавандаи минтақа мебошад ва ба маънои маҳдудтар маблағи ҳадди аксари воридоти андоз ва пардохтҳои баҳисоб гирифташударо вобаста ба шуарту қавонини амалкунанда инъикос менамояд. [7, С.25.] Аз инҷо чунин бармеояд, ки дар маҷмӯъ иқтисодӣ андозӣ манбаеро ташкил медиҳад, ки он дар баробари пардохти андоз, инчунин хароҷотҳои ҳисобшударо тибқи қонунгузорӣ дар бар мегирад.

Бо ҳамин мазмун, дар натиҷаи таҳлили сарчашмаҳои илмӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби И.Р. Иброҳимзода, С. Улуғхоҷаева, В.Д. Сабуров ва дигарон оид ба масоили иқтисодӣ андозӣ ба хулосае омадан мумкин аст, ки дар шароити имрӯза дар робита ба шарҳи иқтисодӣ андозӣ он бо равишҳои гуногуни назариявӣ ва амалӣ ифода гардидааст. Дар маҷмӯъ, ақидаҳои овардашударо мухтасар аз ҷиҳатҳои нисбатан муҳим пешниҳод менамоем (нигар ба ҷадвали 1).

Ҷадвали 1. - Ҷиҳатҳои нисбатан муҳими равишҳои назариявӣ иқтисодӣ андозӣ

Муаллиф	Мазмун	Эзоҳ
Равиши фискалӣ		
Белитская И.М.	Тамоми ҳаҷми даромади андозӣ пешбинишуда дар доираи бучети тасдиқшуда	Дар ин равиш аниқ намудани имкониятҳои ниҳоии ҷамъоварии андоз ҳамчун

Шалюхина М.Н., Саакян Р.А., Ананева Г.И.	Ҳадди имконпазири воридоти андоз тибқи қонунгузорию чорӣ ё ҳадди ниҳоии ҳисобкунии ин андозҳо	мақсади афзалиятнок муайян карда мешавад. Барои мақомоти фискалӣ сафарбар намудани ҳаҷми ниҳоии андозу пардохтҳо ба буҷет муҳим аст ва иқтисодии андозӣ меъёри ноил шудан ба он мебошад.
Равиши байнибуҷетӣ		
Горский И.В.	Маҷмуи иқтисодии андозҳои алоҳида; Маблағи иқтисодии андозии буҷетҳои федералӣ ва минтақавӣ	Дар ин равиш мақсади аввалиндараҷа зиёд намудани мустақилияти минтақаҳо дар истифодаи иқтисодии андозии онҳо мебошад. Муайян намудани иқтисодии андозии минтақа аз нуқтаи назари ташаққули қисми даромади буҷет ва мутобиқсозии нобаробарӣ дар буҷети байниминтақавӣ асоснок карда мешавад. Ин имкон медиҳад, ки имкониятҳои худии минтақаҳо ва зарурати мутобиқсозӣ объективӣ муайян карда шавад.
Луговой О.В., Синелников- Мурилев С.Г., Трунин И.В., Кадочников П.Л.	Қобилияти андозсупорандагони минтақавӣ барои маблағгузорию хизматрасонии давлатӣ дар минтақа бо шартҳои таъбиқи қоидаҳои андозе, ки барои ҳамаи субъектҳои маъмурию ҳудудӣ (андоз, меъёрҳо ва таркиби имтиёзҳои андоз) яхела муайян гардидааст.	
Равиши захиравии натиҷавӣ		
Климова Н.И.	Маблағи ҳадди аксари имконпазири даромадҳои андоз, ки бо истифодаи оптималии тамоми захираҳои ҷойдоштаи минтақа ба даст оварда мешавад.	Ин равиш фаҳмиши васеътари иқтисодии андозиро фароҳам меорад. Инчунин, хусусияти захиравии иқтисодии андозӣ бештар ба мақсадҳои муайян намудани нуқтаҳои рушди иқтисодӣ дар минтақаҳо ва дар маҷмӯъ дар кишвар мувофиқ аст. Доираи ин бархӯрд метавонад муайян кардани мавқеи як минтақаи мушаххас дар иқтисоди давлат, банақшагирии кӯтоҳмуддат ва дарозмуддати воридоти андоз ба буҷет бо мақсади бештар намудани вазъи молиявӣ иқтисодии давлат бошад.
Матрусов Н.Д.	Маҷмуи захираҳои молиявӣ, ки метавонанд тавассути андозбандӣ самаранок бо таври системавӣ сафарбар карда шаванд, яъне низомии «аҳоли - иқтисодиёт - минтақа», ки дар қаламрави онҳо равандҳои асосии ҳаёти ҷомеа дар ҳудуди минтақа сурат мегиранд.	
Аз нигоҳи муаллиф	Манобеи молиявӣ бояд барои ғанисозии бучаи давлат бо мушаххас кардани манобеи андозӣ мутобиқ ба низомҳои андозӣ ба ҳадаф расонида шавад.	Амалӣ гардидани сиёсати буҷетӣ ва қарзӣ молиявӣ ҷумхуриявӣ нисбат ба минтақаҳо барои ҳалли муаммоҳои худтаъминкунии молиявӣ онҳо равона мегардад.

Сарчашма. Таҳияи муаллиф дар асоси: Шалюхина М.Н. Налоговый потенциал региона: проблемы оценки, формирования и эффективного использования // Налоговый вестник. - 2001. - № 1. - С. 31-34; Кириллова С.С. Как определить налоговый потенциал региона? // Региональная экономика: теория и практика. - 2004. - № 5. - С. 46-51; Горский И.В. Налоговый потенциал в механизме межбюджетных отношений // Финансы. - 1999. - № 6. - С. 28; Луговой О.В., Синельников-Мурылев С.Г., Трунин И.В. Кадочников П.Л. Оценка налогового потенциала и расходных потребностей субъектов Российской Федерации / Под ред. Главацкой Н. - М.: ИЭПП, СЕРРА, 2001. - 178с.; Barro S. M. State Fiscal Capacity Measures: A Theoretical Critique / Measuring Fiscal Capacity, ed. Reeves H. C. - Boston: Oelgeschlager, Gunn&Hain, Publishers, Inc., 1986. - P. 60; Матрусов Н.Д. Региональное прогнозирование и региональное развитие России. - М.: Наука, 1995. - 221 с.

Ҳамин тариқ, аз равишҳои овардашудаи ҷадвали мазкур бармеояд, ки иқтидори андозӣ дар алоқамандии зич бо ҷунин ҳолатҳои муҳим ташаккул меёбад, аз ҷумла:

- фискалӣ, ки дар доираи он андоз ба унвони даромади ҳадди имконпазири андоз ба бӯча мувофиқ ба қавонини мавҷуда баррасӣ мегардад;

- байнибӯҷетӣ, ки дар он муайянсозии иқтидори андозӣ аз нуқтаи назари ташаккули қисми даромади бӯҷети субъектҳои хоҷагидор ва мутобиксозии нобаробарӣ дар бӯҷетҳои байниминтақавӣ асоснок карда мешавад. Ин имкон медиҳад, ки дар заминаи шаффофият имкониятҳои минтақавӣ ва зарурати баробарсозӣ муайян карда шавад;

- натиҷавию захиравӣ, ки мутобики он иқтидори андозӣ бо арзиши умумии манбаи андоз ё манбаи андозбандишаванда муайян карда мешавад. Захираҳои, ки дар шароити муайян дар раванди андозбандӣ ҷалб шуда метавонанд, ба даромади андоз табдил меёбанд.

Чӣ тавре ки аз ақидаи О.В. Богачева бармеояд, “нишондиҳандаҳои иқтидори андозӣ барои тартиб додани нақшаҳои ҳаҷми андозситонӣ ё таъмини сатҳи муайяни сарбории андоз дар ҳудуди кишвар, инчунин дурнамои воридоти андоз бевосита истифода намешаванд”. [4, С. 30.] Аз инҷо ҷунин бармеояд, ки мо бояд дар оянда аз мавқеи пажӯҳиши ташаккулёбии иқтидори андозиро бо мақсади таҳлил, банақшагириӣ ва ояндабинии даромади бӯҷет истифода намоем.

Тибқи ақидаи С.Н. Хурсевич, маълум мегардад, ки “иқтидори андозии минтақа ҳамчун ҳаҷми ниҳони дастраси даромадҳои бӯҷетӣ ва андоз, ки дар дохили ҳудуд дар шароити ҳозираи иқтисодӣ ба даст оварда шудааст, муайян мегардад”. [8, С. 21-22.] Вобаста ба ин, қайд кардан бамаврид аст, ки иқтидори андозӣ ҳамчун заминаи ташаккулёбии даромади бӯҷетӣ дар ҳудуди минтақавӣ бояд ба эътибор гирифта шавад. Яъне, дар ин замина, унсури идоракунии ташаккулёбии иқтидори андозии минтақа ҳамчун воситаи муфидгардонии раванди идоракунии иқтидори андозӣ дар сатҳи умумичумхуриявӣ баромад мекунад.

Сиёсати андоз аз маҷми ҷорабиниҳои иқтисодӣ, молиявӣ ва ҳукукии давлат мебошад, ки бо мақсади ташаккулёбии низоми андози давлат, бо мақсади таъмини талаботҳои молиявии давлат, гурӯҳҳои муайяни иҷтимоии ҷамъият, ва ҳамчунин рушди иқтисодиёти давлат аз ҳисоби азнавтасимкунии маблағҳои молиявӣ ба роҳ монда мешавад. [2, С. С. 81-85.] Аз сарчашмаҳои илмӣ назариявӣ ва амалии андозбандӣ бармеояд, ки аз ҳама бештар равияи захиравию натиҷавӣ дар робита ба иқтидори андозӣ мавқеи устувор гирифтааст. Баъзе аз муҳаққиқон мушкilotи муайян кардани иқтидори андозиро ҳамчун натиҷаи ҳадди аксари имконпазири раванди ниҳони идоракунии меҳисобанд. Масалан, Н.И. Климова дар шарҳи худ категорияи иқтидорро ҳамин гуна нишондиҳандаи ҷамъбасти меҳисобад, ки он аз таъсири маҷмуи “захира-натиҷа”-ҳои ҷойдошта вобастагӣ дорад. [4, С. 2008г.] Дар робита ба ин, қайд кардан бамаврид аст, ки ибораи мазкур ҳамчун заминаи муайянкунии иқтидори андозӣ мавриди истифодабарӣ қарор гирад. Дар ин ҳолатҳо ба сифати амалиёти ҳисобишаванда таносуби “захира – натиҷа”-ро бо амал намудани механизми ташаккулёбии иқтидори андоз бо усули умумииқтисодӣ мавриди истифода қарор додан мумкин аст (нигар ба расм).

Расм. Механизми ташаккулғии иқтисоди андозӣ

Сарчашма: Таҳияи муаллиф дар асоси сарчашмаҳои илмӣ.

Чӣ тавре аз расми овардашуда бармеояд, унсурҳои таркибии заминаи андозбандӣ ва иқтисоди андозӣ дар доираи фаъолияти субъектҳои иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз нигоҳи мо, бояд, ки заминаҳои банақшагирии даромадҳои фискалии дар асоси арзёбии имкониятҳои молиявӣ (андозӣ)-и минтақаҳо дар бар гирад. Механизми мазкур аз рӯи таркиби худ аз имкониятҳои иқтисоди андозӣ, инчунин аз унсурҳои хавф, сиёсат ва муҳити андозӣ вобастагӣ дорад. Механизми овардашуда имкон фароҳам меорад, ки васеъкунии иқтисоди андозӣ бо ҳолатҳои хавфи андозӣ, сиёсати андозӣ ва муҳити андозӣ арзёбӣ карда шавад. Ҳамзамон, воридоти андоз аз захираҳои андозӣ дар робита ба натиҷаи арзёбии баҳисобгирии иқтисоди андозии минтақа ба роҳ монда мешавад. Тибқи равияҳои номбаргардида, чунин ҷанбаҳои муайянсозии иқтисоди андозиро вобаста ба ҳадафҳои Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 нишон додан мумкин аст.

Пеш аз ҳама, қайд кардан бамаврид аст, ки пардохтҳои андоз захираи молиявӣ ба шумор рафта, тибқи низоми андозбандӣ муқаррар мегарданд. Дар робита ба ин, пардохтҳои андозӣ бояд дар низоми алоқамандии байни аҳоли, субъектҳои хоҷагидор ва муҳити андозбандӣ самаранок сафарбар карда шаванд. Чунин ҳолатҳо барои татбиқи ҳадафҳои стратегияи иқтисоди миллий дар ҳалли муаммоҳо ва самтҳои рушди идоракунии давлатӣ хело заруранд. Барои татбиқи бандҳои мувофиқи Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, аз ҷумла, “бозмонии раванди ғайримутамарказонии фискалӣ аз дигаргунсозии низоми идоракунии давлатӣ, бахусус аз раванди ислоҳоти низоми идоракунии молияи давлатӣ” ва дар самти идоракунии маҳаллӣ барои «низомии идоракунии маҳаллӣ дар сатҳи шаҳрҳо, ноҳияҳо ва ҷамоатҳо бо муайян намудани иншооти молумулкӣ ва қисми даромади онҳо тибқи принципҳои ғайримутамарказонии фискалӣ» [9, С. 35, 41.] мусоидат менамояд. Интиҳоби ин ё он ҷанбаи баррасии иқтисоди андозии минтақа ба вазифаи ҳалшаванда вобаста буда, ба назари мо, арзёбии фаъолияти андозии мақомоти ҳокимияти маҳаллӣ бо баҳодиҳии воридоти андоз дар минтақаҳои алоҳида асоснокӣ дошта бошанд. Дар робита ба тақмили низоми андоз, ҳамчунин сиёсати буҷетӣ-қарзӣ ва давлатии молиявӣ нисбат ба минтақаҳо зарурати сафарбар кардани баҳогузориҳои иқтисоди андозии минтақа ҳамчун шартҳои муайянкунанда ба миён меояд.

Дар заминаи таҷрибаи кишварҳои пешқадам тақсимои истилоҳоти “иқтисоди молиявӣ” ва “андоз” дар асоси муносибатҳои диалектикӣ ба фарқи байни категорияҳои молия ва андоз асос ёфтааст. Баъзе муаллифони иқтисоди молиявӣ ва андозро аз ҳамдигар

фарқ карда, чунин мешуморанд, ки «мафҳумҳои иқтисодӣ ва иқтисодӣ молиявӣ низ аз ҷиҳати таъсири ҳар кадоми онҳо ба ташаккули қисми даромади бучет аз ҳамдигар фарқ мекунад». [7, С. 3.] Аммо, муносиб ба диди мо, иқтисодӣ андозӣ пояи вусъатбахшандаи даромадҳои андозӣ шинохта шуда, вале иқтисодӣ молиявӣ бошад, ба унвони фишанги фарогирандаи манобеи даромадҳои андозӣ ва ғайриандозӣ мебошад. Яъне иқтисодӣ молиявӣ аз даромадҳои андоз ва ғайриандозӣ ташаккул меёбад.

Бо дарназардошти меъёрҳои ҷудокунӣ, тибқи ақидаи В.Ю. Кулкова, [6, С. 16.] иқтисодӣ андозиро аз рӯи ду ҷузъ - ошкор ва номуайянӣ ҷудо менамояд. Ҷузъи кушода, иқтисодӣ фискалӣ мебошад, зеро гирифтани пардохтҳои андоз бо дарназардошти имкониятҳои аздастдошуда дар ҳисоботи андоз сабт шудаанд.

Ҳамин тариқ, аз натиҷаи таҳқиқ ва омӯзиш чунин бармеояд, ки шарҳи мафҳум ва ибораи иқтисодӣ андозиро аз мавқеи муаллифӣ чунин пешниҳод менамоям: категорияи иқтисодӣ андозӣ ҳамчун имконияти умумии тақдир додани тамоми захираҳои дар ихтиёри субъектҳои хоҷагидор мавҷудбуда ба ҳисоб рафта, дар ин раванд шакли дастрасӣ ҳамчун воситаи фароҳам овардани иқтисодӣ андозӣ барои устувории бучети сатҳҳои гуногунро ифода менамояд. Ҳамзамон, иқтисодӣ андозӣ аз ҷиҳати функционалӣ аз мавҷудияти дараҷаи сафарбаркунии захираҳо бо дарназардошти таносуби манфиатҳои субъектҳои хоҷагидор дар доираи муносибатҳои андозӣ амал намуда, аз ҳисоби таъсири омилҳои истеҳсолот ва хизматрасонӣ ташаккул меёбад. Яъне мафҳум ва мундариҷаи ташаккули иқтисодӣ андозӣ дар доираи низомҳои андоз ҷиҳатҳои микдорӣ ва сифатии нишондиҳандаҳои натиҷавӣ ва омилҳои таъсиррасон муайян карда мешавад.

Адабиёт:

1. Barro, S. M. State Fiscal Capacity Measures: A Theoretical Critique / Measuring Fiscal Capacity, ed. Reeves H. C. - Boston: Oelgeschlager, Gunn&Hain, Publishers, Inc., 1986. - P. 60.
2. Баротов, А. Х. Теоретические вопросы формирования налоговой политики и ее реализации / А. Х. Баротов // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. – 2019. – № 2. – С. 81-85. – EDN HFLJHS.
3. Богачева, О.В. Налоговый потенциал и региональные счёта / О.В. Богачева // Финансы. - 2000. - № 2. - С. 30.
4. Климова, Н.И. Экономический инструментарий регулирования федеративных отношений: Доклад на семинаре Экономические факторы федерализации России. – Казан, 2008г.
5. Коломиец, А.Л. О понятиях налогового и финансового потенциалов региона / А.Л. Коломиец, А.Д. Мельник // Налоговый вестник. - 2000. - №1. - С. 3.
6. Кулькова, В.Ю. Налоговое регулирование асимметрии регионального развития на основе совершенствования межбюджетных отношений в РФ / В.Ю. Кулькова // Финансы и кредит. - 2005. - № 28. - С. 16.
7. Матрусов, Н.Д. Региональное прогнозирование и региональное развитие в России / Н.Д. Матрусов. -Москва: Наука, 2007. – С.25.
8. Предложения по проекту методических рекомендации по оценке налогового потенциала субъектов Российской Федерации и муниципальных образований // Материалы семинара- совещания по проблемам совершенствования межбюджетных отношений / Под ред. С.Н. Хурсевича. - М.: Минэкономики РФ, 2000. - С. 21-22.
9. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030. - Душанбе, 2016. - С. 35, 41.

ВОПРОСЫ НАЛОГОВОГО УЧЕТА И ОТЧЕТНОСТИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ

Абдурахимов Абдугаффор Абдувоситович - кандидат экономических наук, доцент, профессор РАЕ, заслуженный работник науки и образования РАЕ, профессор кафедры бухгалтерского учета и аудита ГОУ “Худжандский государственный университет имени академика Б. Гафурова”, Адрес: 735700, Республика Таджикистан, город Худжанд, переулок Мавлонбекова 1, тел: +992 92 771 57 35, E-mail: abdugafar58@mail.ru.

В статье исследуются современные особенности ведения налогового учета и формирования налоговой отчетности в условиях цифровизации экономики. Авторы анализируют изменения в законодательстве, влияющие на процессы налогообложения, а также выявляют основные причины возникновения ошибок и нарушений в налоговом учете и отчетности. В статье также предлагаются практические рекомендации по оптимизации процессов налогового учета и отчетности с целью минимизации рисков для бизнеса и повышения эффективности финансового менеджмента предприятия. Определены ключевые проблемы и направления совершенствования налогового учета в условиях цифровой трансформации экономики.

Ключевые слова: налоговый учет, налоговое законодательство, налоговые обязательства, налоговые риски, налоговая отчетность, цифровизация экономики, электронный документооборот, налоговое администрирование, автоматизация, трансформация, финансовая отчетность.

МАСЪАЛАҲОИ БАҲИСОБГИРИ ВА ҲИСОБОТДИҲИИ АНДОЗ ДАР ШАРОИТИ ИҚТИСОДИЁТИ РАҚАМӢ

Абдурахимов Абдугаффор Абдувоситович - номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент, профессори Академияи илмҳои табиатшиносии Русия, ходими шоистаи илм ва маорифи Академияи илмҳои табиатшиносии Русия, профессори кафедраи баҳисобгирӣ ва аудити Муассисаи давлатии таълимии «Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Гафуров», Суроға: 735700, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Хучанд, гузаргоҳи Мавлонбекова 1, тел: +992 92 771 57 35; E-mail: abdugafar58@mail.ru

Ин мақола ҷанбаҳои кунунии баҳисобгирӣ ва ҳисоботдиҳии андозро дар заминаи рақамикунонии иқтисодӣ баррасӣ мекунад. Муаллиф тағйироти қонунгузориро, ки ба равандҳои андозбандӣ таъсир мерасонанд, таҳлил мекунад ва сабабҳои асосии хатогиҳо ва қонуншиканиҳоро дар баҳисобгирӣ ва ҳисоботдиҳии андоз муайян мекунад. Дар мақола инчунин тавсияҳои амалӣ барои беҳтар кардани равандҳои баҳисобгирӣ ва ҳисоботдиҳии андоз барои кам кардани хатарҳои тичоратӣ ва баланд бардоштани самаранокии идоракунии молиявӣ пешниҳод карда мешаванд. Мушкилот ва самтҳои асосии беҳтар кардани баҳисобгирии андоз дар заминаи рақамикунонии иқтисодӣ муайян карда шудаанд.

Калидвожаҳо: баҳисобгирии андоз, қонунгузори андоз, ӯҳдадориҳои андоз, хатарҳои андоз, ҳисоботдиҳии андоз, рақамикунонии иқтисодӣ, идоракунии ҳуҷҷатҳои электронӣ, маъмурияти андоз, автоматикунӣ, табдилдиҳӣ, ҳисоботдиҳии молиявӣ.

TAX ACCOUNTING AND REPORTING ISSUES IN THE DIGITALIZATION OF THE ECONOMY

Abdurakhimov Abdugaffor Abduvositovich - candidate of economic sciences, associate professor, professor of the Russian Academy of Economics, honored worker of science and education of the Russian Academy of Economics, professor of the accounting and auditing department of the State Educational Institution “Khujand State University named after Academician B. Gafurov”, Address: 735700, Republic of Tajikistan, Khujand city, Mavlonbekov lane 1, tel.: +992 92 771 57 35, E-mail: abdugafar58@mail.ru

This article examines the current aspects of tax accounting and reporting in the context of economic digitalization. The author analyzes legislative changes affecting taxation processes and identifies the main causes of errors and violations in tax accounting and reporting. The article also offers practical recommendations for optimizing tax accounting and reporting processes to minimize business risks and improve the efficiency of financial management. Key challenges and areas for improving tax accounting in the context of economic digitalization are identified.

Keywords: tax accounting, tax legislation, tax liabilities, tax risks, tax reporting, economic digitalization, electronic document management, tax administration, automation, transformation, financial reporting.

Актуальность исследования обусловлена необходимостью теоретического осмысления и практической адаптации механизмов налогового учета к новым цифровым реалиям. Современные цифровые технологии способствуют повышению прозрачности налоговых операций, автоматизации расчетов и усилению контроля, что требует изменения методологии учета и отчетности.

Современная экономика все глубже интегрируется с цифровыми технологиями, что приводит к масштабным изменениям в управлении финансовыми потоками и контроле за налоговыми обязательствами. Цифровизация налогового учета становится важнейшим инструментом в обеспечении открытости и прозрачности экономической деятельности, а также в борьбе с теневым сектором экономики. Внедрение новых цифровых решений позволяет не только повысить эффективность налоговой администрации, но и значительно сократить объемы неучтенной и нелегальной деятельности.

В данной статье рассмотрим, каким образом цифровизация налогового учета влияет на прозрачность экономики, какие технологии используются и как это способствует борьбе с теневой экономикой. Также обсудим ключевые преимущества и вызовы, с которыми сталкиваются государства и бизнес в процессе цифровой трансформации налогового контроля.

Тем не менее, для успешной цифровой трансформации необходим комплексный подход, включающий развитие инфраструктуры, повышение компетенций пользователей и обеспечение надежной защиты данных. В результате страны, активно использующие цифровые решения в налоговом учете, получают значительные конкурентные преимущества и могут более эффективно бороться с теневой экономикой, создавая условия для устойчивого экономического роста. Вопросы формирования учета налогооблагаемых объектов возникли в учетной практике на этапе развития национального налогового законодательства в связи с нарастающей тенденцией расхождения целей и показателей бухгалтерского учета и правил их расчета в целях налогообложения.

Цифровизация экономики является одним из ключевых факторов трансформации финансовых и учетных систем государства. В Республики Таджикистан процессы цифровой трансформации реализуются в рамках национальных программ, в частности Цифровая экономика Республики Таджикистан. В данных условиях существенно меняются подходы к ведению налогового учета, формированию отчетности и взаимодействию налогоплательщиков с государственными органами.

Более 10 лет в учетной практике экономических субъектов используется налоговый учет, понятие которого введено Налоговым кодексом Республики Таджикистан (далее по тексту – НК РТ) [7], и на протяжении всего этого времени вопросы оптимальной организации системы налогового учета и ее взаимодействия с системой финансового учета являются весьма актуальными.

В главы 13, статьи 89-105 НК РТ [7, 97-111] прописаны все основные требования к формированию системы налогового учета и отчетности в учетной практике экономических субъектов:

Во-первых, экономический субъект самостоятельно определяет, как организовать систему налогового учета;

Во-вторых, в статье прописано, каким образом налогоплательщик должен организовать ее, т.е. прописаны требования к организации системы налогового учета;

В-третьих, там же указано, что если по данным бухгалтерского учета невозможно произвести расчет налога на прибыль, то налогоплательщик может добавить в бухгалтерские документы показатели для расчета налога или вести налоговые регистры.

Что налогоплательщик должен их разработать самостоятельно и утвердить в виде приложения к налоговой учетной политике. Таким образом, НК РТ [7] предоставляет экономическим субъектам свободу выбора в части организации налогового учета.

В учетной практике экономических субъектов организация налогового учета возможна по двум вариантам. Первый вариант предполагает ведение автономной (независимой) модели налогового учета. В данной модели системы налогового учета и финансового учета существуют независимо друг от друга, общим в этих системах будет являться только этап формирования первичной информации, который происходит в системе финансового учета в соответствии с принципами и правилами, прописанными в Законе Республики Таджикистан «О бухгалтерском учете и финансовом отчетном» [2] и «Документы и документооборот в бухгалтерском учете». Далее на этапе общения информации происходит различие в правилах ведения налогового учета и финансового учета: в системе налогового учета в соответствии с требованиями НК РТ [7].

В настоящее время налоговый учет и отчетность являются одними из ключевых аспектов производственно-хозяйственной деятельности предприятий. Они не только обеспечивают финансовую прозрачность и контроль со стороны государства, но также оказывают влияние на финансовое состояние компании и ее конкурентоспособность.

Кроме того, сложность налогового законодательства и его частые изменения могут привести к тому, что предприятия не успевают своевременно адаптировать свои системы учета и отчетности к новым требованиям. Это также может привести к ошибкам и нарушениям в налоговом учете.

Для предотвращения ошибок в налоговом учете необходимо обеспечить высокий уровень квалификации специалистов, ответственных за его ведение. Это может быть достигнуто через проведение регулярных обучений и обновлений знаний по налоговому законодательству. Также важно следить за изменениями в законодательстве и оперативно адаптировать учетные системы к новым требованиям цифровизации.

Кроме того, важным фактором, влияющим на качество налогового учета и отчетности, является использование специализированных программных продуктов. Современные программы автоматизации бухгалтерского учета позволяют существенно упростить процессы налоговой отчетности и минимизировать вероятность ошибок.

Важность налогового учета и отчетности заключается в том, что они помогают предприятию соблюдать законодательство и избежать штрафов и налоговых рисков. Налоговый учет включает в себя учет всех доходов и расходов компании, а также правильное распределение налоговых обязательств.

Для оптимизации налогового учета и отчетности необходимо следовать нескольким принципам:

Во-первых, необходимо вести учет всех доходов и расходов компании точно и своевременно;

Во-вторых, важно правильно классифицировать доходы и расходы согласно требованиям законодательства;

Также необходимо правильно заполнять налоговые декларации и предоставлять всю необходимую отчетность в срок.

Один из основных принципов налогового учета - это принцип исчисления налога с дохода по принципу фактической прибыли. Это означает, что налоги должны начисляться исходя из реальных доходов и расходов предприятия, а не искусственно завышенных или заниженных показателей. Нарушение этого принципа может привести к штрафам и налоговым проверкам.

Другим важным и главным аспектом налогового учета является правильное оформление первичной документации. Неправильно оформленные документы могут привести к ошибкам в учете доходов и расходов, что также может повлечь за собой негативные последствия для предприятия.

Ключевые аспекты налогового учета и отчетности в условиях цифровизации:

- ❖ Автоматизация и Роботизация (RPA): Использование роботов для ввода данных, сверки счетов-фактур и формирования налоговых регистров, что минимизирует влияние человеческого фактора.

- ❖ Электронный документооборот (ЭДО): Переход к электронному документообороту обеспечивает оперативность обмена информацией между контрагентами и налоговыми органами. Электронные счета-фактуры, акты и накладные формируются и хранятся в цифровом виде, что повышает прозрачность хозяйственных операций.

- ❖ «Налоговый мониторинг» и API: Прямой доступ налоговых органов к системам учета компании, позволяющий осуществлять проверку в онлайн-режиме, что снижает потребность в классических выездных проверках.

- ❖ Облачные технологии: Хранение данных в облаке обеспечивает доступ к отчетности из любой точки, повышая мобильность и безопасность данных.

- ❖ Big Data и искусственный интеллект: Анализ больших объемов данных для выявления налоговых рисков, оптимизации налогообложения и прогнозирования результатов.

Влияние цифровизации налогового учета на прозрачность экономики. Одним из главных эффектов цифровизации налогового учета становится существенное повышение прозрачности экономической деятельности. Электронные системы налогового администрирования обеспечивают точный и своевременный сбор статистических данных по финансовым операциям, что позволяет лучше понимать реальное состояние экономики.

Улучшение контроля и отчетности. Электронные налоговые системы способствуют оперативному контролю за соблюдением налогового законодательства. Автоматизация учетных процессов существенно уменьшает количество ошибок и фальсификаций, а интеграция данных из различных источников позволяет получить комплексную картину деятельности предприятий и физических лиц.

Цифровизация как инструмент борьбы с теневой деятельностью. Цифровизация налогового учета направлена на сокращение масштабов теневого сектора через повышение прозрачности и контроль.

Вместе с тем, внедрение цифровых технологий сопровождается рядом проблем. Не все предприятия обладают технической грамотностью или ресурсами для перехода на новые системы. Возникают вопросы защиты данных и конфиденциальности, а также необходимость адаптации законодательства под новые реалии.

Кроме того, риск технических сбоев и кибератак требует значительных инвестиций в информационную безопасность и резервные технологии, чтобы обеспечить устойчивость системы налогового администрирования.

Преимущества и вызовы: Цифровизация снижает расходы, повышает скорость и точность, однако требует высокой информационной безопасности, защиты данных и подготовки квалифицированных кадров. Внедрение новых технологий также создает вызовы, связанные с изменением привычных методов работы. Цифровизация приносит заметные преимущества для налоговых органов, бизнеса и общества:

Категория	Преимущества	Примеры
Налоговые органы	Повышение эффективности контроля, снижение издержек, быстрый сбор и обработка данных	Автоматическая проверка деклараций, интеграция с другими госорганами
Бизнес	Упрощение отчетности, снижение административной нагрузки, преимущества для добросовестных налогоплательщиков	Электронные кассы, онлайн-отчетность

Общество	Увеличение налоговых поступлений, повышение прозрачности и доверия к экономической системе	Чистота бюджетных поступлений, борьба с коррупцией
----------	--	--

Источник: Таблица разработано на основе научных литератур.

Направления совершенствования налогового учета и отчетности в условиях цифровизации. В целях повышения эффективности налогового учета и отчетности целесообразно:

1. Развивать интеграцию учетных систем с государственными информационными ресурсами.
2. Совершенствовать нормативно-правовую базу регулирования электронного документооборота.
3. Внедрять технологии искусственного интеллекта для автоматизированного анализа налоговых рисков.
4. Повышать цифровую компетентность специалистов в области бухгалтерского и налогового учета.
5. Разрабатывать стандарты информационной безопасности налоговых данных.

Таким образом, цифровизация налогового учета и отчетности оказывает системное влияние на организацию налогового учета и формирование налоговой отчетности. Современные цифровые технологии обеспечивают автоматизацию расчетов, повышение прозрачности операций и усиление налогового контроля. Вместе с тем, цифровая трансформация требует адаптации учетной методологии, совершенствования нормативного регулирования и повышения квалификации специалистов.

Перспективы развития налогового учета связаны с дальнейшей цифровой интеграцией информационных систем, расширением применения аналитических технологий и переходом к модели непрерывного налогового мониторинга, так и научными исследованиями [2; 3; 4].

Литература:

1. Гаврилов Г.Г. Влияние цифровизации на налоговый учет и отчетность предприятий. // Сборник материалов конференции "Налоговая система и финансовая отчетность". 2024. С. 105-115.
2. Законе Республики Таджикистан «О бухгалтерском учете и финансовом отчетности» 25 март 2011, №702.
3. Иванов И.И. Проблемы налогового учета и отчетности в современных условиях. // Журнал "Бухгалтерский учет и анализ". 2020. С. 15-25.
4. Козлова Е.А. Особенности применения МСФО в налоговом учете и отчетности. // Книга "Современные методы бухгалтерского учета и аудита". 2023. С. 75-85.
5. Калининская М. В., Орленко А. С., Павлова В. С., Щербина А. А. Совершенствование системы налогового учета в условиях цифровой экономики // Экономика и управление: проблемы, решения. 2025. № 12. С. 112–126.
6. Манзура Б. Анализ влияния цифровой экономики на эффективность налоговых органов // Green Economy and Development. 2023. Т. 1, № 11–12.
7. Налоговый кодекс Республики Таджикистан от 23 декабря 2021 года № 1844 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 17.12.2025 г.)
8. Никитин Н.Н. Роль профессиональных бухгалтеров в совершенствовании налогового учета и отчетности. // Конференция "Современные тенденции в бухгалтерском учете и аудите". 2021. С. 45-55.
9. Петров П.П. Новые требования к налоговому учету и отчетности: вызовы и решения. // Сборник научных статей "Налоговая политика и бухгалтерский учет". 2021. С. 35-45.
10. Сидоров С.С. Тенденции развития налогового учета и отчетности в России. // Журнал "Финансы и кредит". 2022. С. 55-65.

11. Смирнова О.И. Использование современных информационных технологий в налоговом учете и отчетности. // Сборник научных трудов "Инновации в учете и аудите". 2022. С. 65-75.
12. Султанова Л. Ш. Бухгалтерский учет в условиях цифровизации экономики // Журнал прикладных исследований. 2025. № 11. С. 211–214.
13. Федорова А.С. Актуальные проблемы налогового учета и отчетности в сфере малого бизнеса. // Журнал "Экономические науки". 2020. С. 25-35.

НАҚШИ ИМТИЁЗҲО ВА САБУКУҲОИ АНДОЗӢ ДАР КОҲИШДИҲИИ ГАРОНИИ АНДОЗ

Рачабзода Точиддин Сангимад – Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, доктор фалсафа Ph.D, муллими калони кафедраи андоз ва андозбандӣ. Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш.Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17. Телефон: 987480949. E-mail: tojiddin.2019@mail.ru

Мақолаи мазкур ба таҳлили нақши имтиёзҳо ва сабуккуниҳои андозӣ дар коҳиш додани гаронии андоз ва таъсири онҳо ба рушди иқтисодӣ бахшида шудааст. Дар шароити муосир сиёсати андозӣ яке аз воситаҳои муҳими танзими иқтисодиёт ба ҳисоб рафта, на танҳо манбаи асосии даромади буҷет, балки омили ҳавасмандгардонии ҷаъолияти соҳибкорӣ ва ҷалби сармоягузорӣ мебошад. Гаронии баланди андоз метавонад ба паст шудани самаранокии ҷаъолияти иқтисодӣ ва маҳдуд гардидани рушди бахши хусусӣ оварда расонад. Натиҷаҳои таҳқиқ нишон медиҳанд, ки истифодаи самараноки имтиёзҳо ва сабуккуниҳои андозӣ метавонад гаронии андозро коҳиш дода, ҷазои мусоиди сармоягузорӣ ва рушди устувори иқтисодиёро таъмин намояд.

Калидвожаҳо: андоз, имтиёзҳои андозӣ, сабуккуниҳои андозӣ, гаронии андоз, сиёсати андозӣ, сармоягузорӣ, рушди иқтисодӣ, соҳибкорӣ, қонунгузори андоз, ҳавасмандгардонӣ.

РОЛЬ НАЛОГОВЫХ ЛЬГОТ И НАЛОГОВЫХ ПОСЛАБЛЕНИЙ В СНИЖЕНИИ НАЛОГОВОЙ БРЕМЕНИ

Раджабзода Тоджиддин Сангимад – Таджикский национальный университет, доктор философии (Ph.D), старший преподаватель кафедры налогов и налогообложения. Адрес: 734025, Республика Таджикистан, г. Душанбе, проспект Рудаки, 17. Телефон: 987480949. E-mail: tojiddin.2019@mail.ru

Данная статья посвящена анализу роли налоговых льгот и послаблений в снижении налогового бремени и их влияния на экономическое развитие. В современных условиях налоговая политика является одним из важнейших инструментов регулирования экономики, выступая не только основным источником доходов государственного бюджета, но и фактором стимулирования предпринимательской деятельности и привлечения инвестиций. Высокий уровень налогового бремени может привести к снижению эффективности экономической деятельности и ограничению развития частного сектора. Результаты исследования показывают, что эффективное использование налоговых льгот и послаблений позволяет снизить налоговое бремя, а также обеспечить благоприятный инвестиционный климат и устойчивое экономическое развитие.

Ключевые слова: налоги, налоговые льготы, налоговые послабления, налоговая нагрузка, налоговая политика, инвестиции, экономическое развитие, предпринимательство, налоговое законодательство, стимулирование.

THE ROLE OF TAX INCENTIVES AND TAX RELIEFS IN REDUCING TAX BURDEN

Rajabzoda Tojiddin Sangimad - Tajik National University, Doctor of Philosophy (Ph.D.), Senior Lecturer at the Department of Taxes and Taxation. Address: 734025, Republic of Tajikistan, Dushanbe, 17 Rudaki Avenue. Phone: 987480949. E-mail: tojiddin.2019@mail.ru

This article analyzes the role of tax incentives and tax reliefs in reducing the tax burden and their impact on economic development. In modern conditions, tax policy is one of the key instruments of economic regulation, serving not only as the main source of state budget revenue but also as a factor stimulating entrepreneurial activity and attracting investment. A high tax burden may lead to reduced economic efficiency and limit the development of the private sector.

The research results show that the effective use of tax incentives and reliefs can reduce the tax burden, as well as ensure a favorable investment climate and sustainable economic development.

Key words: taxes, tax incentives, tax reliefs, tax burden, tax policy, investment, economic development, entrepreneurship, tax legislation, stimulation.

Системаи андозбандӣ яке аз рӯкнҳои муҳимтарини сиёсати молиявӣ ва иқтисодии ҳар давлат мебошад. Андозҳо на танҳо манбаи асосии даромади буҷетанд, балки воситаи танзими иқтисод, тақвияти рушди сармоягузорӣ ва ҳавасмандгардонии навоарӣ ба шумор мераванд. Бо вучуди ин, гаронии андоз ва гарони молиявии зиёд метавонанд фаъолияти субъектҳои иқтисодӣ ва қабули қарорҳои стратегиро мушкил созанд. Дар чунин вазъ имтиёзҳо ва сабуккуниҳои андозӣ ҳамчун воситаи муассир барои коҳиш додани гаронии андоз ва беҳтар намудани қабули қарорҳои идоракунӣ аҳамияти калон доранд. Қонунгузориҳои андози Ҷумҳурии Тоҷикистон имтиёзҳои андозро ҳамчун бартариятҳои тавсиф мекунад, ки дар он категорияҳои алоҳидаи андозсупорандагон дар муқоиса бо дигар андозсупорандагон пардохти андозро қисман ё умуман пардохт намекунад [3.с,184].

Имтиёзҳои андозӣ шаклҳои махсуси сабуккуниҳои молиявӣ мебошанд, ки давлат барои ҳавасмандсозии фаъолиятҳои истеҳсолӣ ва рушди иқтисод пешниҳод мекунад. Мақсади ҳавасмандгардонии андозсупорандагон ва васеъ намудани доираи фаъолияти соҳаҳои афзалиятнок, таъсиси ҷойҳои нави корӣ, баланд бардоштани фонди музди меҳнат, беҳтар намудани сатҳи иҷтимоии аҳоли, фароҳам овардани шароити мусоиди иқтисодӣ барои рушди истеҳсолот ва ҷалби сармоя, инчунин, дастгирии давлатии соҳибкорӣ дар ҳалли мушкилоти хусусияти иҷтимоидошта дар қонунгузориҳои миллий имтиёзҳои андозӣ пешбинӣ гардидааст [1.с,102].

Мақсад аз ҷорӣ намудани онҳо коҳиш додани гарони андоз барои ширкатҳо, ҳавасмандгардонии сармоягузорӣ, самараноксозии идоракунӣ ва рушди инноватсия мебошад. Имтиёзҳо метавонанд ба шакли кам кардани меъёри андоз, баргардонидани андозҳои пардохтшуда ё таъхири пардохти андоз татбиқ шаванд.

Инчунин имтиёзҳо метавонанд ба ду гурӯҳи асосӣ тақсим шаванд: имтиёзҳои мустақим ва имтиёзҳои ғайримустақим. Имтиёзҳои мустақим барои лоиҳаҳои мушаххас ва фаъолиятҳои стратегӣ ҷорӣ мешаванд, масалан, коҳиш додани андоз барои навосозии таҷҳизоти истеҳсолӣ, ҷорӣ кардани технологияҳои каммасраф ва сармоягузорӣ дар соҳаҳои афзалиятнок. Ин намуди имтиёзҳо гарони андозро барои ширкатҳо кам мекунад ва имконият медиҳад, ки онҳо маблағҳои бештарро ба таҳияи маҳсулот, тақмили таҷҳизот ва инноватсия равона созанд. Имтиёзҳои ғайримустақим барои рушди умумии иқтисод ва ҳавасмандсозии фаъолиятҳои навоарона татбиқ мешаванд, масалан, коҳиш додани андозҳои арзиши изофашуда барои истеҳсолкунандагон, дастгирии корҳои илмӣ ва таҳқиқотӣ ва ҳавасмандсозии соҳибкорони хурду миёна. Ин имтиёзҳо муҳити рақобатпазирро таҳким мебахшанд ва рушди соҳаҳои афзалиятнокро таъмин мекунанд.

Гарнии андоз дар худ тадбирҳои ба миён меорад, ки маҳдудиятҳои иқтисодиро бо тарҳи маблағҳо барои пардохти андозҳо ба вучуд омадаанд, ташкил медиҳад [4.с,118]. Гарони андоз ва мушкилоти молиявӣ метавонанд қабули қарорҳои стратегиро суст ва бо хавфи зиёд анҷом диҳанд. Ширкатҳо бо дучор шудан ба андозҳои баланд маҷбур мешаванд, ки маблағи зиёдро барои иҷрои ўҳдадориҳои андозӣ равона кунанд, ки ин ба рушди технология ва сармоягузорӣ монеъ мешавад. Баръакс, сабуккуниҳои андозӣ ва имтиёзҳои андозӣ имконият медиҳанд, ки захираҳои молиявӣ барои сармоягузорӣ ва таҳияи лоиҳаҳои стратегӣ озод бошанд, мотивасияи сармоягузорӣ ва инноватсия зиёд гардад ва қабули қарорҳои дарозмуддат осон шаванд. Масалан, ҷорӣ намудани имтиёзҳои андоз барои стартапҳо ва ширкатҳои хурду миёна рушди технологияҳои каммасраф ва эҷоди ҷойҳои нави корро ташвиқ мекунад. Гаронии оптималии андоз, дар баробари қонеъ гардонидани эҳтиёҷоти давлат ба захираҳои молиявӣ, набояд ҳавасмандии субъектҳои хоҷагидорро барои пешбурди фаъолияти соҳибкорӣ заиф гардонад [6.с,187].

Танзими гаронии андоз аз як тараф ба манфиати давлат ва аз тарафи дигар ба манфиати андозсупоранда, ки шахси воқеӣ ӯ ҳуқуқӣ мебошад, таъсир мерасонад [5.с,192]. Имтиёзҳои андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз воситаҳои муҳими сиёсати молиявӣ ва иқтисодӣ маҳсуб мешаванд. Онҳо ҳамчун омили коҳиши гаронии андоз ва ҳавасмандсозии сармоягузорӣ татбиқ мешаванд. Ҳадафи асосӣ аз қорӣ намудани имтиёзҳо ин дастгирӣ ва рушди соҳибкорӣ, афзоиши истеҳсол ва ҷалби сармояи дохилӣ ва хориҷӣ мебошад.

Бо кам кардани гаронии андоз ҷаълонокии субъектҳои хоҷагидорӣ бахши истеҳсоли меафзояд ва ин ҳамчун замина барои васеъ шудани иқтисодӣ, молиявӣ андозӣ ва устувор гардонидани буҷетҳои сатҳи гуногун баромад мекунад, ки мо онҳоро дар мақолаи мазкур таҳқиқ намудем[2.с,285].

Имтиёзҳо барои субъектҳои гуногуни иқтисодӣ бо мақсадҳои мушаххас дода мешаванд ва заминаи қонунӣ доранд, ки дар Кодекси андозҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар шудааст. Имтиёзҳои андоз ба шаклҳои гуногун татбиқ мешаванд. Имтиёзҳои мустақим асосан барои лоиҳаҳои стратегӣ ва навсозии таҷҳизот дода мешаванд. Ин намуди имтиёзҳо ба ширкатҳо имкон медиҳанд, ки гаронии андозро кам кунанд ва захираҳои молиявиро ба рушди истеҳсол ва афзоиши самаранокӣ равона созанд. Имтиёзҳои ғайримустақим баргардонидани андозҳои пардохтшуда, таъхири пардохт ва сабуқкуниҳои молиявӣ барои соҳаҳои афзалиятнокро фаро мегиранд. Ин имтиёзҳо муҳити рақобатпазир ва рушди лоиҳаҳои навро ҳавасманд мекунанд.

Имтиёзҳо барои соҳибкорӣ хурду миёна ва стартапҳо низ қорӣ шудаанд. Онҳо ба соҳибкорон имкон медиҳанд, ки захираҳои молиявиро ба рушди тижорат ва татбиқи лоиҳаҳои нав равона созанд. Дар натиҷа, имтиёзҳо барои соҳибкорони хурду миёна имконият медиҳанд, ки гаронии андозро кам кунанд ва қабули қарорҳои стратегиро бо хавфи камтар анҷом диҳанд.

Имтиёзҳои андоз инчунин барои рушди технология ва ҳифзи муҳити зист истифода мешаванд. Барои лоиҳаҳои энергетикаи сабз ва истеҳсолоти каммасраф имтиёз дода мешавад, ки рушди устувор ва ҳифзи муҳити зистро таъмин менамояд. Дар маҷмӯъ, ин имтиёзҳо ба рушди иқтисоди миллӣ, афзоиши қойҳои нави қор ва беҳтар шудани иқтисодӣ истеҳсоли мусоидат мекунанд.

Ҷадвали 1. – Маблағи имтиёзҳои андозӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2022–2024 (млн.сомонӣ)

Соли андоз	Манбаи умумии андоз	Маблағи имтиёзҳо	ВМК Б	Вилоят и Хатлон	Вилоят и Суғд	Шаҳри Душанбе	Ҳамаг и НТЧ	РААК ва нозиротҳо
2022	25 919,93	4 435,65	1,461	322,90	890,01	2 121,6	68,39	1 031,2
2023	23 921,57	3 935,96	18,75	263,30	787,10	1 716,9	75,39	1 074,4
2024	33 587,70	5 481,70	9,581	224,34	328,10	209,71	122,74	4 587,2

***Манбаъ:** Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, маълумотҳои расмӣ барои солҳои 2022–2024

Маълумотҳои ҷадвал ифодагари он аст, ки қӣ қадар маблағҳои имтиёзҳои андозӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон татбиқ шудаанд ва қӣ гуна онҳо ба қоҳиши гаронии андоз ва беҳтар намудани қабули қарорҳои стратегӣ мусоидат мекунанд. Дар соли 2022, манбаи умумии андоз дар ҷумҳурӣ ба 25 919,93 млн сомонӣ расид ва маблағи имтиёзҳо 4 435,65 млн сомонӣ ташкил дод. Яъне, тақрибан 17% аз манбаи умумии андоз ба имтиёзҳо равона шудааст, ки нишондиҳандаи назаррас ба қоҳиши гаронии андоз мебошад. Дар ҳамин сол, дар вилояти Суғд маблағи имтиёзҳо 890,01 млн сомонӣ ва дар шаҳри Душанбе 2 121,6 млн сомонӣ ҷудо шудааст. Ин нишон медиҳад, ки давлат барои ҳавасмандсозии истеҳсол ва сармоягузорӣ дар минтақаҳои рақобатпазир тадбирҳои молиявӣ қорӣ кардааст. Ҳамчунин, барои ВМКБ 1,461 млн сомонӣ ва Вилояти Хатлон 322,90 млн сомонӣ маблағҳои имтиёз

чудо шудааст, ки ба рушди соҳибкорони хурду миёна ва коҳиши гарони андоз мусоидат мекунад.

Дар соли 2023, манбаи умумии андоз нисбат ба соли қаблӣ каме коҳиш ёфт ва ба 23 921,57 млн сомонӣ расид. Бо вучуди ин, маблағи имтиёзҳо 3 935,96 млн сомонино ташкил дод, ки тақрибан 16,5% аз манбаи андозро ташкил медиҳад. Дар ҳамин сол, дар вилояти Суғд маблағи имтиёзҳо 787,10 млн сомонӣ ва дар шаҳри Душанбе 1 716,9 млн сомонӣ буд. Барои ВМКБ маблағи имтиёз 18,75 млн сомонӣ ва Вилояти Хатлон 263,30 млн сомонӣ чудо шуд. Ин нишон медиҳад, ки давлат барои ҳавасмандсозии соҳибкорони хурду миёна ва татбиқи лоиҳаҳои истеҳсолӣ тадбирҳои устувор пеш гирифтааст.

Дар соли 2024, тағйироти назаррас мушоҳида мешавад. Манбаи умумии андоз ба 33 587,70 млн сомонӣ расид ва маблағи имтиёзҳо ба 5 481,70 млн сомонӣ афзоиш ёфт. Афзоиши маблағи имтиёзҳо нишон медиҳад, ки таъсири онҳо ба коҳиши гаронии андоз ва ҳавасмандсозии қабули қарорҳои стратегӣ устувор ва назаррас аст. Дар ҳамин сол, дар вилояти Суғд маблағи имтиёзҳо 328,10 млн сомонӣ ва дар шаҳри Душанбе 209,71 млн сомонӣ чудо шуданд. Барои ВМКБ маблағи имтиёз 9,581 млн сомонӣ ва Вилояти Хатлон 224,34 млн сомонӣ буд. Дар маҷмӯъ, афзоиши имтиёзҳо нишон медиҳад, ки давлат барои коҳиш додани гарони андоз ва ҳавасмандсозии сармоягузорӣ тадбирҳои устувор қабул мекунад.

Аз таҳлили се соли охир бармеояд, ки имтиёзҳои андозӣ ҳамчун омили коҳиши гаронии андоз нақши муассир доранд. Онҳо ба ширкатҳо имконият медиҳанд, ки захираҳои молиявиро самаранок истифода кунанд, қарорҳои стратегиро бо хавфи камтар қабул намоянд ва муҳити рақобатпазиро таҳким бахшанд. Афзоиши сол ба сол маблағи имтиёзҳо нишон медиҳад, ки ин восита на танҳо кӯмак ба коҳиши гарони андоз, балки ҳавасмандсозии рушди истеҳсол ва сармоягузорию стратегиро таъмин менамояд. Ҳамин тариқ имтиёзҳо ва сабуқкуниҳои андозӣ нақши муҳим дар коҳиш додани гаронии андоз ва беҳтар кардани қабули қарорҳои идоракунии доранд. Онҳо ба ширкатҳо ва соҳибкорон имконият медиҳанд, ки маблағҳои бештарро ба рушди истеҳсолот, навоарӣ ва сармоягузорӣ равона созанд.

Имтиёзҳо барои лоиҳаҳои стратегӣ, соҳибкории хурду миёна ва татбиқи технологияҳои каммасраф чорӣ шудаанд. Ин механизмҳо гарони андозро кам мекунанд ва ба қабули қарорҳои стратегӣ бо хавфи камтар мусоидат менамоянд. Дар натиҷа, ширкатҳо метавонанд сармоягузорӣ ва қабули қарорҳои идоракуниро самаранок ба роҳ монанд.

Адабиёт

1. Давлатов, Д. С. Таҳкими вазифаи ҳавасмандгардонии андоз дар механизми танзими андоз / Д. С. Давлатов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2024. – №. 11. – Р. 97-104. – EDN EIWQPX.

2. Исмаилов, А. Ф. Нишондиҳандаҳои гаронии андоз: мушкилот ва нақши он дар низомии андоз / А. Ф. Исмаилов, Т. С. Раҷабзода // Идоракунии давлатӣ. – 2024. – №. 4-1(69). – Р. 280-286. – EDN EINHZKI.

3. Раҷабзода, Т. С. рушди низомии андози Ҷумҳурии Тоҷикистон / Т. С. Раҷабзода // Экономика и туризм: тенденции и перспективы. – 2025. – №. 1(5). – Р. 182-189. – EDN OQZHUO.

4. Раҷабзода, Т. С. Ҳолати муносири танзими гаронии андоз / Т. С. Раҷабзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2024. – №. 11. – Р. 115-121. – EDN ALLOYS.

5. Раҷабов, Т. С. Мушкилоти танзими гаронии андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон / Т. С. Раҷабов // Идоракунии давлатӣ. – 2023. – №. 4-3(65). – Р. 184-193. – EDN GCKUAE.

6. Салимова, М. М. Нақши арзёбии гаронии андози ташкилотҳо дар идорасозии низомии андози Ҷумҳурии Тоҷикистон / М. М. Салимова // Иқтисодиёти Тоҷикистон. – 2025. – №. 2. – Р. 181-192. – EDN WRGQHM.

ТАШАККУЛИ НИЗОМИ АНДОЗ ВА ТАЪСИРИ ОН БА РУШДИ ИҚТИСОДӢ ВА СИФАТИ ЗИНДАГИИ АҲОЛӢ

Самизода Мехрангез Бобо - н.и.и., дотсенти кафедраи менеҷмент ва маркетинги Институти технологияҳои рақамӣ ва зехни сунъии Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибкорӣ Тоҷикистон, 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони Борбад, 48/5. Тел.: (+992) 8888-301-20. Ҳ – mail: mehrangezsamieva9@gmail.com

Дар мақолаи мазкур муаллиф қайд менамояд, ки ташаккули низоми андоз ва таъсири он ба рушди иқтисодӣ ва сифати зиндагии аҳоли яке аз масъалаҳои муҳим ва саривақтӣ дар шароити кунунӣ мебошад. Инчунин дар мақолаи мазкур қайд карда мешавад, ки ташаккули низоми андоз дар ҷумҳурӣ, истифодабарии технологияҳои иттилоотӣ ва зехни сунъӣ дар замони муосир тақозои замон аст. Дар ин раванд рушди ин соҳаҳо яке аз омилҳои калидии баланд бардоштани сифати зиндагии аҳоли ба ҳисоб меравад.

Калидвожаҳо: сифати зиндагӣ, рушд, омил, низоми андоз, технологияҳо, рақамикунонӣ, замони муосир ва ғайраҳо.

ФОРМИРОВАНИЕ НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЫ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ И КАЧЕСТВО ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ

Самизода Мехрангез Бобо - к.э.н., доцент кафедры менеджмента и маркетинга Института цифровых технологий и искусственного интеллекта Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана, 734025, Республика Таджикистан, Душанбе, проспект Борбад, 48/5. Тел.: (+992) 8888-301-20. Эл. почта: mehrangezsamieva9@gmail.com

В данной статье автор отмечает, что формирование налоговой системы и её влияние на экономическое развитие и качество жизни населения является одним из важнейших и актуальных вопросов в современных условиях. В статье также отмечается, что формирование налоговой системы в республике, использование информационных технологий и искусственного интеллекта в современную эпоху являются требованиями времени. В этом процессе развитие этих областей рассматривается как один из ключевых факторов повышения качества жизни населения.

Ключевые слова: качество жизни, развитие, фактор, налоговая система, технологии, цифровизация, современность и др.

FORMATION OF THE TAX SYSTEM AND ITS IMPACT ON ECONOMIC DEVELOPMENT AND THE QUALITY OF LIFE OF THE POPULATION

Samizoda Mehrangez Bobo - c. e. s. associate professor of the Department of Management and Marketing, Institute of Digital Technologies and Artificial Intelligence, International University of Tourism and Entrepreneurship of Tajikistan, 734025, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Borbad Avenue, 48/5. Tel.: (+992) 8888-301-20. E -mail: mehrangezsamieva9@gmail.com

In this article, the author notes that the formation of the tax system and its impact on economic development and the quality of life of the population is one of the most important and timely issues in the current conditions. The article also notes that the formation of the tax system in the republic, the use of information technologies and artificial intelligence in modern times are the demands of the time. In this process, the development of these areas is considered one of the key factors in improving the quality of life of the population.

Keywords: quality of life, development, factor, tax system, technologies, digitalization, modern times, etc.

Раванди тақвияти иқтисодиёти истеҳсолии кишвар ва омили таъсиррасони он беҳтар намудани маъмурикунонии андоз, боз ҳам содда ва дастрас намудани хизматрасонӣ ба шаҳрвандон ва андозсупорандагон мебошад. Яке аз самтҳои асосии ислоҳоти системаи маъмурикунонии андоз роҳандозии системаи андоз дар асоси технологияҳои рақамӣ мебошад, ки ҳадафи асосии он аз байн бурдани тамоси шахсӣ миёни кормандони андоз ва андозсупоранда чихати паст бурдани сатҳи ғасод дар системаи андоз мебошад.

Аз ҷумлаи чунин равандохе, ки самти ислоҳоти системаи маъмурикунонии андозро дар асоси принципҳои иқтисоди рақамӣ муайян менамояд коркард ва ҷорӣ гаштани модули хизматрасонӣ (дафтари шахсии андозсупоранда, равзанаи ягона, пешбурди феҳристи андозсупорандагон ва ғайра) ба андозсупорандагон мебошад, ки тибқи он муроҷиаткунандагон метавонанд ариза ва ҳуҷҷатҳои ашро барои бақайдгирии давлатӣ ба мақомоти андоз ба тариқи электронӣ пешниҳод намоянд. Чунин модули зиёданд ва тасмим гирифтаем, ки оид ба асоситарини онҳо иттилооти бештаре барои хонандагон пешниҳод намоем. Дар маҷмӯъ, намудҳои хизматрасониҳои электронӣ ба андозсупорандагон то 36 адад зиёд карда шуда, айни замон гирифтани маълумот аз Феҳристи ягонаи давлатӣ, дар шакли электронӣ пешниҳод намудани эълонҳои андоз ва ҳисобнома-фактураҳои андоз аз арзиши иловашуда, азназаргузаронии ҳисоботҳо, тартиб додани санади муқоисавӣ, ба таври электронӣ кушодани суратҳисоби бонкӣ, пешниҳоди эълонҳо аз ҷониби хизматчиёни давлатӣ, ҳисобкунаки андоз (барои андоз аз даромад, андоз аз воситаи нақлиёт, амволи ғайриманкул, андози замин), шакли электронии Кодекси андоз барои телефонҳои мобилӣ дар платформаи Android, гирифтани маълумот дар бораи рақами мушаххаси андозсупоранда, пардохти андозҳо тавассути кортҳои бонкӣ ва ғайраҳо ба роҳ монда шудааст. Нишондиҳандаҳои мазкур дар маҷмӯъ аз беҳтар гардидани маъмурикунонии андоз шаҳодат диҳанд ҳам, аммо аз ҷониби дигар ба он далолат менамоянд, ки минбаъд ба корҳо чихати сифатан боз ҳам беҳтар намудани маъмурикунонии андоз тақвият дода шавад. Зеро, дар сатҳи минтақаҳо камбудӣҳо дар ҷодаи банақшагирӣ ва пешбини андоз ба назар мерасанд, ки сабабҳои он истифодаи гардидани услубҳои номуқамал, дақиқ набудани нишондиҳандаҳои омӯрӣ ва ғайра ба ҳисоб мераванд.

Пас аз ба даст овардани истиқлолият соли 1991, Ҷумҳурии Тоҷикистон ба низомии молиявӣ ва андозбандии мустақил ниёз дошт. Низомии андоз пеш аз ҳама барои таъмини захираҳои молиявӣ барои давлат ва рушди иқтисод муҳим буд.

Ташаккули низомии андози Ҷумҳурии Тоҷикистон дар даври истиқлолият раванде устувор ва тадриҷист. Аз системаи кӯҳнаи советӣ то низомии муосири рақамӣ, низомии андоз вазифаҳои асосии худро таъмини буҷет ва рушди иқтисодӣ иҷро мекунад. Роҳбарияти кишвар ҳамеша талош кардааст, ки низомии андоз ба талаботи иқтисоди бозорӣ ва меъёрҳои байналмилалӣ мутобиқ бошад.

Ҷадвали 1. - Марҳалаҳои ташаккули низомии андози Тоҷикистон

Марҳала	Соли амал	Ҷанбаҳои асосӣ
1. Давраи ибтидоӣ (пӯйгоҳи низомии андоз)	1991–1994	- Қабули қонунҳои аввалини андоз - Ҷорӣ намудани андозҳои бевосита ва ғайрибевосита - Ташкили шӯъбаҳои аввали андоз
2. Давраи таҷрибаомӯзӣ ва ислоҳот	1995–2005	- Қабули Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон - Ҷорӣ намудани системаи андозҳои мустақим ва ғайримустақим (андоз аз даромад, НДС, амвол) - Омӯзиши кадрҳо ва тақмили идоракунии андоз

Пас аз ба даст овардани истиқлолият соли 1991, Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мушкilotи ҷиддии ташаккули низомии андоз рӯ ба рӯ шуд. Системаи андоз асосан бар асоси меъёрҳои давраи Шӯравӣ кор мекард, ки бо талаботи иқтисоди бозорӣ ва соҳибкорӣ мувофиқ набуд. Дар ин давра қонунҳои аввалини андоз қабул шуда, андозҳои бевосита (андоз аз даромад) ва ғайрибевосита (андоз аз арзиши иловашуда) ҷорӣ гардиданд. Таъсири

низоми андози ибтидоӣ ба сифати зиндагии аҳоли маҳдуд буд, зеро буҷети давлат ноқофӣ буд ва хизматрасониҳои иҷтимоӣ ба дараҷаи зарурӣ таъмин намешуданд. Бо вуҷуди ин, пойгоҳи ҳуқуқӣ ва ташкили шӯъбаҳои андоз ҳамчун асос барои рушди минбаъда фароҳам оварда шуд.

Қонунгузориҳои андоз, аз ҷумла Кодекси андоз, таҳия ва қабул гардид. Системаи андозҳои мустақим ва ғайримустақим васеъ карда шуд. Дар ин давра низоми назорати андоз ва бақайдгирии корхонаҳо пурзӯр карда шуд. Такмили кадрҳо ва омӯзиши кормандони андоз низ ба самаранокии ҷамъовариҳои андоз ва тақвияти буҷет мусоидат намуд.

Натиҷаҳои ин давра ба сифати зиндагии аҳоли таъсири мустақим доштанд, зеро зиёд шудани даромади буҷет имконият дод, ки хадамоти иҷтимоӣ, соҳаи тандурустӣ ва маориф дар сатҳи бештар таъмин шаванд.

Бо рушди иқтисодӣ ва ворид шудани технологияҳои нав, низоми андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ба марҳалаи рақамӣ ворид шуд. Ҷорӣ кардани барномаҳои электронӣ барои пардохти андоз ва бақайдгирии корхонаҳо равандаҳои идоракунии ва ҳисоббарорӣ содда гардид.

Дар ин давра қонунгузориҳои андоз такмил ёфт ва имтиёзҳо барои соҳибкорони хурду миёна ва сармоягузoron ҷорӣ гардид. Ҳамоҳангсозӣ бо меъёрҳои байналмилалӣ ва мубориза бо фирори андоз самаранокии низоми андозро зиёд кард.

Таъсири низоми андози муосир ба сифати зиндагии аҳоли шиддат гирифт, зеро зиёд шудани захираҳои буҷет имкон дод, ки хизматрасониҳои иҷтимоӣ васеъ карда шаванд, сатҳи нафақа ва маошҳо беҳтар шавад ва инфрасохтори иқтисодӣ рушд ёбад.

Аз оғози истиқлолият то имрӯз низоми андози Тоҷикистон тадриҷан устувор ва самаранок гардидааст. Низоми андоз чунин вазифаҳоро иҷро мекунад:

- буҷети давлатро таъмин мекунад;
- ҳамчун абзори сиёсати иқтисодӣ барои рушди бахшҳои мухталиф хизмат мекунад;
- воридоти маблағ ба хизматрасониҳои иҷтимоӣ ва баланд бардоштани сифати зиндагии аҳолиро таъмин мекунад.

Илова бар ин, истифодаи технологияҳои рақамӣ ва ҳамоҳангсозӣ бо стандартҳои байналмилалӣ, ҳам барои корхонаҳо ва ҳам барои шаҳрвандон равандаҳои андозсупорӣ ва ҳисоббарориро осон кардааст.

Низоми андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи истиқлолият аз як система бо пойгоҳи кӯҳна ба низоми муосири самаранок ва рақамӣ табдил ёфт. Нақши он дар баланд бардоштани сифати зиндагии аҳоли бо таъмини захираҳои молиявӣ барои рушди иҷтимоӣ ва иқтисодӣ бениҳоят муҳим аст. Ташаккули босуръати низоми андоз ва ислоҳоти пайваста барои рушди иқтисодиёти бозорӣ ва беҳбудии сатҳи зиндагии шаҳрвандон замина фароҳам овард.

Ҷадвали 2. - Андозҳои асосӣ ва таъсири онҳо ба аҳоли

Намуди андоз	Маҳсулот ё хизмат	Таъсир ба шаҳрвандон	Таъсир ба рушди иқтисодӣ
Андоз аз даромад	Шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ	Ба даромади шахс таъсир дорад	Маблағ барои буҷет ва рушди хизматрасониҳо
Андоз аз фоида	Корхонаҳо	Танзими фоида ва маблағгузориҳои соҳибкорӣ	Ҳавасмандсозии сармоягузорӣ ва рушди истеҳсолот
Андоз аз арзиши иловашуда (НДС)	Маҳсулот ва хизматҳо	Афзоиши нархҳо	Ҷамъовариҳои маблағ барои буҷет ва инфрасохтор

Андоз – ин пардохти ҳатмӣ ва ҳатман бо қонун танзимшудааст, ки шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ ба давлат ё мақомоти маҳаллӣ месупоранд. Мақсади асосии андоз дар замони муосир инҳоянд: [6].

1. Таъмини даромади буҷет – барои идоракунии давлат ва маблағгузориҳои ҳадамоти иҷтимоӣ.

2. Танзими иқтисодӣ – андоз метавонад истеҳсолот, истеъмол ва сармоягузориҳои танзим кунад.

3. Таъмини адолати иҷтимоӣ – бо қорӣ қардани андозҳои прогрессивӣ ё имтиёзҳо барои гурӯҳҳои камбизоат, баробарсозии имкониятҳо мусоидат мекунад.

Сифати зиндагӣ – ин ҳолати зиндагии шахс ё аҳолии аст, ки онро тартиботи иҷтимоӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ ва экологӣ муайян мекунад. Мафҳум фарогири нишондиҳандаҳои моддӣ ва ғайримоддӣ мебошад.

Нишондиҳандаҳои асосии сифати зиндагӣ дар замони муосир инҳоянд:

- даромад ва молу мулк – сатҳи маош, нафақа ва имкониятҳои молиявӣ;
- хизматрасониҳои иҷтимоӣ – маориф, тандурустӣ, об, барқ ва дигар хизматрасониҳо;
- шароити зиндагӣ ва инфрасохтор – манзил, нақлиёт, муҳити экологӣ;
- амният ва озодӣ – сатҳи ҷинойткорӣ, имкониятҳои ҳуқуқӣ ва иҷтимоӣ;
- руҳияи иҷтимоӣ ва ҳуқуқи шахрванд – дастрасӣ ба фарҳанг, фароғат ва иштироки сиёсӣ.

Истилоҳ сифати зиндагии аҳолии дар илм бори нахуст аз ҷониби иқтисоддон Ч.Гэлбрейт дар асари арзишманди ӯ «Қомеаи серию пурӣ» мавриди истифода ва қорбарӣ қарор дода шудааст. [8].

Вобаста ба ин хусусиятигирӣҳо месазад қайд қард, ки сифати зиндагӣ аз вазъи саломатӣ, робита бо қомеа, вазъи иҷтимоӣ, ғайолият ва интиҳоби озодона, аз мушавашии беҳад, ташкили муҳити фароғатӣ, дарачаи таҳсилот, дастрасӣ аз мероси фарҳангӣ, худсобикунии иҷтимоӣ, психологӣ ва касбӣ, ҳолати равонӣ ва ғайра вобастагӣ дорад.

Дар мақолаи худ, П.Леочи қайд мекунад, ки дар солҳои 80-ум бисёр назариячиё як қатор тавсияҳо, аз ҷумла “Назарияҳои холигии марбут ба сифати зиндагӣ”-ро пешниҳод қарданд. Аз байни ин назарияҳои холигӣ (“Теорияи разрыв”, “Gap theory”) ҷойи намоёнро назарияи ба шохҳо ҷудошавӣ (“Multiple Discrepancies Theory (MDT)”) ташкил меод. Постулати асосии MDT констататсияи он буд, ки ҳисси қаноатмандӣ аз ҳаёт ин натиҷаи муқоиса мебошад. [5].

Бояд қад намуд, ки Институти Гэллага сифати зиндагӣ, некуаҳволии глобалиро тавассути унсурҳои объективӣ ва унсурҳои субъективӣ баҳо медиҳад. Унсурҳои субъективиро ба нишондиҳандаҳои баҳодихӣ (ҷӣ тавр инсон ҳаёти худро баҳо медиҳа) ва нишондиҳандаҳои ба ғаму андӯх рабтдошта (Ҷиро инсон дар ҳаёти рӯзмарраи худ меозмояд) ворид менамояд.

Аз ҷониби Ташкилоти тандурустии умумиҷаҳонӣ ба мафҳуми сифати зиндагӣ ҷунин таъриф дода шудааст: “Сифати зиндагӣ – ин идроки субъективии ашхоси алоҳида нисбат ба ҷойгоҳи ишғолқардааш дар қомеа, дар қаринаи фарҳангҳо ва маҷмуи арзишҳо, ки дар он фазо вучуд дорад, инҷунин бо баҳисоб гирифтани ҳадафҳои шахсӣ, ният ва ташвишҳо”.

Соли 1970 иқтисодчи амриқой Ч.Гэлбрейт ба зарурати азнавбаҳодихии арзишҳо ва сисетемаи нишондиҳандаҳо барои баҳодихии пешрафти иҷтимоӣ тавачҷуҳ медиҳад. Ч.Гэлбрейт вақт пешрафти иҷтимоиро на аз рӯи нишондиҳандаҳои макроиқтисодӣ балки аз рӯи сифати зиндагӣ ва натиҷаҳои иҷтимоӣ баҳо медиҳад.

Давлат дар самти татбиқ ва амалӣ қардани индексҳои сифати зиндагӣ бояд ба се блоки индикаторҳо таҷа намояд. Блоки якуми индикаторҳои сифати зиндагӣ бояд тандурустии аҳолии ва некуаҳволии демографияи онро, ки аз рӯи сатҳи таваллуд, дарозумрии аҳолии, аз нав барқароркунии табиӣ баҳогузори қарда мешавад, тавсиф намояд. Блоки дуом қаноатмандии аҳолиро дар шароити индивидуалии ҳаёт (манзил, ғизо, қор ва ғайра), ҳамзамон қаноатмандии иҷтимоиро дар доираи вазъи қор дар давлат (адлгустарии ҳоқимият, дастрасӣ ба таҳсил ва тандурустӣ, ҳифзи беҳатарӣ, некуаҳволии экологӣ) инъикос дорад. Барои баҳодихии онҳо пурсишҳои сотсиологӣ бо намояндагони гуногуни аҳолии истифода бурда мешавад. [6].

Дар робита бо андоз, маблағи чамъшуда ба бучет имкон медиҳад, ки давлат хадамоти иҷтимоӣ ва инфрасохтори заруриро таъмин кунад ва ин ба баланд бардоштани сифати зиндагии аҳоли дар замони муосир мусоидат мекунад.

Адабиёт:

1. Адлер, Ю.П. Восемь принципов, которые меняют мир / Ю.П. Адлер // Стандарты и Качество, 2001. -25-6.
2. Волгина С.В. Управление ключевыми компетенциями в системе мер обеспечения конкурентоспособности вуза на рынке образовательных услуг: автореф. дисс... канд. экон. наук. Ростов на Дону, 2009. –28 С.
3. Джуринский А.Н. Интернационализация высшего образования в современном мире // Педагогика. - 2004. -№3. -с.83-92.
4. Институциональные аспекты инновационного развития учреждений общественного сектора экономики//Экономика Таджикистан, 2017, № 2. С 32-43
5. Менеджмент качества в образовании: мат-лы конф. -совещания, С.-Петербург, 28-29 октября .2002. -124с.
6. Мескон М. Основы менеджмента / М.Мексон, М.Альберт, Ф. Хедоури // Академия народного хозяйства при Правительстве Российской Федерации. М.: Издательство «Дело», 1997, стр. 38-39.
7. Мировая экономика (Под. ред. проф. А.С. Булатова) М.: Юрист. 2002, сах. 241.
8. Мирсаидов А.Б. Государственные услуги: экономическое содержание, типология//Таджикистан и современный мир, 2016, № 3 с.189-197.
9. Мирсаидов А.Б. Индустрии сферы образование: содержание и механизмы развития//Экономика Таджикистан, 2020, № 2. с 34-56
10. Brennen, S., & Kreiss, D. (2016). Digitalization. The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy.

ЧАНБАҲОИ АНДОЗИИ БЕҲТАР НАМУДАНИ ФАЗОИ САРМОЯГУЗОРӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Қодирзода Хуршед Қодир-доктори илмҳои иқтисодӣ, и.в. профессораи кафедраи андозбандӣ ва суғуртаи Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон. Суроға: 734067, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, к. Нахимов, 64/14. Телефон: +992934348558. E-mail: andoz-73@mail.ru.

Салимова Мухайё Музафаровна – номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсенти кафедраи андоз ва андозбандии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон, Суроға: 735700, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Хучанд, мкр. 17, бинои асосӣ 1. Телефон: 92 891 91 48. E-mail: smuhoye-79@mail.ru

Фароҳам овардани фазои ҷолиби сармоягузорӣ аз низоми андозбандӣ риояи ду шарт муҳимро тақозо дорад: гаронии сабуки андоз ба иқтисодиёт ва устувории қонунгузори андоз. Дар мақола заминаи таҳлили риояи шартҳои зикршуда дар низоми миллии андоз ҳулосагузорӣ карда шудааст, ки он ҳанӯз дорои қобилияти ҳавасмандгардонии ҷалби сармояи дохилӣ ва хориҷиро ба иқтисодиёти кишвар намебошад. Роҳҳои имконпазири коҳиш додани гаронии андоз ва таъмин намудани устувории низоми миллии андоз пешниҳод шудаанд.

Калидвожаҳо: фазои сармоягузорӣ, сармояи хориҷӣ, низоми андоз, гаронии андоз, иқтисоди пинҳонӣ, устувории низоми андоз, ислоҳоти андоз

НАЛОГОВЫЕ АСПЕКТЫ УЛУЧШЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОГО КЛИМАТА В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

Кодирзода Хуршед Кодир-доктор экономических наук, и.о. профессор кафедры налогообложения и страхования Таджикского государственного финансово-экономического университета. Адрес: 734067, Республика Таджикистан, г. Душанбе, ул. Нахимова 64/14. Телефон: (+992) 934348558. E-mail: andoz-73@mail.ru

Салимова Мухайё Музафаровна – кандидат экономических наук, доцент кафедры налоги и налогообложения Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики, Адрес: 735700, Республика Таджикистан, город Худжанд, 17 мкр., 1. телефон: 92 891 91 48. E – mail: smuhoye-79@mail.ru

Создание привлекательного инвестиционного климата требует от налоговой системы выполнения двух неперемennых условий: оптимальной налоговой нагрузки на экономику и стабильности налогового законодательства. Автор в статье, анализируя соблюдение указанных условий в действующей налоговой системе, делает вывод о ее неспособности стимулировать привлечение в национальную экономику зарубежных и отечественных инвестиций. Предлагаются возможные пути снижения налоговой нагрузки и обеспечения стабильности национальной налоговой системы.

Ключевые слова: инвестиционный климат, иностранные инвестиции, налоговая система, налоговая нагрузка, теневая экономика, стабильность налоговой системы, налоговая реформа.

TAX ASPECTS OF IMPROVING THE INVESTMENT CLIMATE IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

Kodirzoda Khurshed Kodir- Doctor of Economics, Professor at the Department of Taxation and Insurance at the Tajik State University of Finance and Economics. Tajik Address: 734067, Republic of Tajikistan, Dushanbe, st. Nakhimov 64/14. Telephone: +992934348558. E-mail: andoz-73@mail.ru

Salimova Muhaye Muzafarovna – Tajik State University of Law, Business and Politics, candidate of economic sciences, docent of the department of taxes and taxation. Address: 735700,

Creating an attractive investment climate requires the tax system to meet two essential conditions: an optimal tax burden on the economy and stability of tax legislation. The author of the article, analyzing the observance of the specified conditions in the current tax system, concludes that it is incapable of stimulating the attraction of foreign and domestic investment into the national economy. Possible ways to reduce the tax burden and ensure the stability of the national tax system are proposed.

Keywords: investment climate, foreign investment, tax system, tax burden, shadow economy, stability of the tax system, tax administration, tax reform.

Фазои мусоиди сармоягузорӣ яке аз омилҳои муассири ғайрибарҷастии сармоягузорӣ ва навсозии бомуваффақонаии иқтисодӣ ба ҳисоб меравад. Бинобар ин, фароҳам овардани шароити созор барои сармоягузориҳои воқеӣ як анғезаи ҷиддии ворид шудани сармоя ба кишвар махсуб мешавад. Дар айни замон, сарфи назар аз баъзе падидаҳои мусбат дар иқтисодӣ, рейтингҳои сармоягузориҳои кишвар то ҳануз беҳбудӣ мебошад, аз ҷумла: ҳиссаи нокифояи сармояи мустақими хориҷӣ дар ММД, афзоиши хориҷшавии сармоя дар солҳои охир ба хориҷи кишвар, сатҳи пасти сармоягузорӣ ба иқтисодиёти миллий нисбат ба ММД. Тибқи маълумоти расмӣ Кумитаи омили Ҷумҳурии Ўзбекистон, ба санаи 01.02.2026 дар ҷумҳурии ҳамсоя 410 корхона бо иштироки сармояи шахсони ҳуқуқию воқеии Тоҷикистон, аз ҷумла 308 ҷамъияти дорои масъулиятшон маҳдуд ва 102 корхонаи муштарак ба қайд гирифта шуда, асосан ба соҳаҳои савдо 144 адад, саноат 89 адад, сохтмон 43 адад ва алоқа 33 корхона рост меоянд.

Яке аз омилҳои муҳими фароҳам овардани фазои ҷолиби сармоягузорӣ дар кишвар низомии андозбандӣ мебошад. Он бояд на танҳо самарабахшии сармоягузориҳо таъмин намояд, балки тавассути захираҳои молиявии худӣ ҷалби сармояи хориҷӣ ба кишвар ва рушди иқтисодиётро ҳавасманд намояд. Барои ҳалли ин мушкилот ду шартҳои муҳим зарур аст: муқаррар намудани сатҳи имконпазир пасти гаронии андоз ба иқтисодиёт ва таъмини устувории қонунгузориҳои андоз. Зеро, маъмулан, сармоя ба муҳите, ки дар он сатҳи баланди гаронии андоз ва ноустувории низомии андозбандӣ вучуд дорад, ворид нахоҳад шуд.

Дар низомии андозбандии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар маҷмӯъ нисбатан сатҳи муътадили бозтақсими маҷмуи маҳсулоти дохилӣ тавассути андоз ҷой дошта, воқеан ин нишондиҳанда дар солҳои гуногун аз 16 – 17 фоиз зиёд намебошад. Дар баробари ин, ҳангоми муқоисаи сатҳи гаронии андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дигар кишварҳо, инчунин муайян намудани гаронии воқеии андозсупорандаи мушаххас бояд хусусиятҳои хоси вазъ ва рушди иқтисодиёти мамлакатро бояд ба назар гирифта шаванд.

Таҳлили ин нишондиҳанда дар Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон медиҳад, ки ҳолати воқеӣ бинобар ҷой доштани сабабҳои муайян мураккабтар аст. Пеш аз ҳама, бояд дар назар дошт, ки нишондиҳандаи гаронии андоз дар мамлакат дар шароити мушкилоти ҷиддии интизоми андоз ташаккул меёбад. Аз рӯи арзёбиҳои қисқиндор, тақрибан 40 дарсади субъектҳои хоҷагидор бидуни қайд ғайриқонунӣ мебаранд, ва ё умуман ҳисоботи андоз пешниҳод намеkunанд ё ба истилоҳ «ҳисоботи сифрӣ» пешниҳод мекунанд.

Мутаносибан, тақрибан 2/5 ҳиссаи андозсупорандагон амалан андоз намесупоранд. Эҷоди нақшаҳои гуногуни саркашӣ аз пардохти андоз дар кишвар идома дорад. Дуюм, ба нишондиҳандаи гаронии андоз ҳамчунин нишондиҳандаи ҷамъоварии андоз таъсир мерасонад. Ҳиссаи андозҳо нисбат ба ММД аз рӯи ҳаҷми пардохтшудаи андоз ҳисоб карда мешавад. Бинобар ин, уҳдадорҳои андоз ва иҷроии воқеии онҳо дар иқтисодиёти миллий на ҳама вақт мутобиқат мекунанд. Аксари андозсупорандагон на аз рӯи принсипи «тибқи талаботи қонунгузорӣ ва манбаи андоз» балки аз рӯи имконияти воқеии худ, ва аксаран имкониятҳои ба таври сунъӣ сохтани маҳдудии молиявии худ андоз месупоранд. Сатҳи

чамъоварии андоз аз рӯи намудҳои андоз дар солҳои гуногун аз 85 то 98 %-ро ташкил медиҳад [3].

Дар натиҷа, бақияи қарзи андоз тибқи маълумоти расмӣ, ба санаи 01.01.2026 тақрибан 740,2 млн. сомони ро ташкил медиҳад ва табиист, ки ҳангоми ҳисобкунии гаронии андоз ба иқтисодиёт ба инобат гирифта намешавад [7].

Сеюм, дар ҳисобкунии ММД носоҳеҳии муайян вучуд дорад. Ҳангоми арзёбии ММД мақомоти омор маълумоти расмӣ худро ба ҳаҷми ММД-и бо ном дар иқтисоди пинҳонӣ истеҳсолшуда бозҳисобӣ мекунад. Мутобиқи арзёбиҳои гуногун, дар баҳши пинҳонии иқтисодиёти миллӣ аз 25 то 60 фоизи ММД истеҳсол карда мешавад. Ҳангоми арзёбии ҳаҷми ММД сатҳи поёнии ин нишондиҳанда ба назар гирифта мешавад. Фаҳмост, ки иқтисодиёти пинҳонӣ андоз пардохт намекунад, ва ҳангоми муайян намудани нишондиҳандаи умумии гаронии андоз бозҳисобии андозҳои амалан ба буҷет пардохташуда амалӣ карда намешавад. Вобаста ба ин, зимни ҳисоб кардани гаронии андоз ё ин 25 фоизи ҳиссаи баҳши пинҳонӣ аз ҳаҷми умумии ММД хориҷ кардан лозим аст ё ин ки ҳаҷми андозҳои воқеан ба буҷет воридгардида бояд бозҳисобӣ карда шаванд [2].

Чорум, гуногунии сатҳи рушди иқтисодии соҳаҳои алоҳидаи иқтисодиёт, минтақаҳо ва намудҳои фаъолият аз рӯи сатҳи даромаднокӣ. Дар баробари ин, низомии андоз имконияти пешниҳоди имтиёзҳои зиёди андозро новобаста аз сатҳи даромади гирифташуда пешбинӣ менамояд. Аксар вақт аз чунин имтиёзҳо ҳамон субъектҳои бархурдор мешаванд, ки даромади бештар доранд [5, 218].

Аз нуқтаи назари сиёсати иқтисодӣ бо дарназардошти зарурати дастгирии давлатии соҳибкорӣ ин дуруст аст, вале, аз лиҳози гаронии андоз, тақсими он нобаробар мебошад ва нишондиҳандаи маҷмуии гаронии андоз бо назардошти ин шароит бояд тасҳеҳ карда шавад. Ҳамчунин, бояд ба назар гирифт, ки дар кишвар барои субъектҳои соҳаҳои мухталифи иқтисодиёт низомҳои гуногуни андозбандӣ муқаррар карда шудаанд, аз ҷумла, баҳши кишоварзӣ аз намудҳои зиёди андоз озод мебошанд. Дар мамлакат гаронии андози соҳибкории хурд ба маротиб паст мебошад. Аз ин маълум мегардад, ки андозсупорандагоне, ки аз шароити имтиёзноки андозбандӣ бархурдор намебошанд, назар ба андозсупорандаи миёна бештар ба буҷет андоз пардохт менамоянд.

Панҷум, дар низомии андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, ба ғайр аз андозҳо, шумораи зиёди дигар пардохтҳои ҳатмӣ мавҷуданд, ки ба низомии андоз дохил нашудаанд, аммо, барои андозсупорандагон ҳатмӣ мебошад. Ба онҳо аз ҷумла пардохтҳо барои рекламаи берунӣ, истифодаи воситаҳои нақлиёти дорой сиёҳшиша, суғуртаи ҳатмӣ, тамғаҳои аксизӣ ва ғайра мансубанд [1,4].

Аслан, низомии андоз тавре тарҳрезӣ шудааст, ки ҳама дар назди он баробаранд. Дар баробари ин, дар низомии миллии андоз гаронии андоз воқеан ба гуруҳи муайяни андозсупорандагон воғузур шудааст, дар натиҷа, сарфи назар аз як қатор тадбирҳои андешидашуда дар самти коҳиш додани гаронии андоз, онҳо ҳамчунон фишори афзояндаи андозро эҳсос мекунанд. Бинобар ин, тағйир додани вазъият бо воқеан коҳиш додани гаронии андоз барои андозсупорандагон ба мақсад мувофиқ ба назар мерасад.

Аммо, сараввал, бояд якҷанд масъалаҳои бунёдӣ баррасӣ карда шаванд, ки мутаассифона, то ҳанӯз ба пуррагӣ ҳалли худро наёфтаанд. Дар ин росто, саволе ба миён меояд, ки гаронии воқеии андоз имрӯз ба иқтисодиёт чи гуна аст? Зеро, тавре ки дар боло ишора шуд, нишондиҳандаи гаронии андоз ба иқтисодиёт, ки ҳамчун таносуби андозҳои пардохтшуда ба буҷет нисбати ММД арзёбӣ мегардад, ба ҳисоби миёна буда, сатҳи воқеии онро инъикос намекунад.

Арзёбӣ ва баҳисобгирии нишондиҳандаи гаронии андоз ба соҳибкорӣ барои пешбурди сиёсати самарабахши андоз муҳим аст. Зарур аст, ки ҳиссаи даромади ситонидашавандаи андозсупорандаи бомасъулият муайян карда шавад. Тибқи арзёбии гуногун, ин нишондиҳанда дар ҷумҳурӣ аз 50 фоиз зиёд мебошад. Барои сармоягузорӣ, сармоягузор бояд доири низомии андоз фаҳмиши дақиқ дошта бошанд. Ҳамзамон, барои сармоягузор

муҳим аст, ки меъёрҳои қонунгузорию андоз ҳадди ақал 7-10 соли оянда, дар давоми давраи татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ бетағйир бошанд [6, 48].

Ба таври идеалӣ, сармоягузор бояд кафолати муайяни тағйирнопазирии фазои андозии кишварро дошта бошанд. Устуворию низоми миллии андоз ҷиҳати ҷалби сармоягузорию хориҷӣ ва дохилӣ ба иқтисодиёт бештар бо муҳлати итмоми ислоҳоти андоз муайян карда мешавад, аллакай ду даҳсолаи охир дар ҷумҳурӣ идома дорад. Ба назар мерасад, ки ҳоло ислоҳоти андоз ба марҳилаи ниҳии худ ворид шудааст.

Сармоягузор бояд итминон дошта бошад, ки тағйироти имконпазири қонунгузорию андоз самарабахшии иқтисодии даромади маблағгузорию хоҳиш намедихад. Бинобар ин, аз нигоҳи мо, вобаста ба ҳар лоиҳаи бузурги сармоягузорӣ муқаррар кардани кафолати тағйирнопазирии нишондодҳои низоми андозии кишвар барои тамоми давраи татбиқи он ба мақсад мувофиқ мебошад. Дар ин шароит бо тартиби қонунгузорӣ муқаррар намудани меъёри тағйирнопазирии фазои андоз дар кишвар ҳангоми татбиқи лоиҳаи сармоягузорӣ фазои мусоиди сармоягузорию фароҳам оварда, ҳамчунин, барои ҷалби сармояи хориҷӣ ва ватанӣ ба иқтисодиёт мусоидат мекунад.

Аз нигоҳи мо, ба мақсади тезонидани рушди иқтисодӣ дар мамлакат тадбирҳои зарурӣ дар самти хоҳиш додани гаронии андоз ба соҳибкорӣ бояд дар ду самт амалӣ карда шавад:

- 1) тавсеаи номгӯй ва ҳаҷми имтиёзҳои мақсадноки самти сармоягузорӣ;
- 2) бознигарии сиёсати истеҳлоқӣ дар кишвар.

Адабиёт:

1. Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Матни расмӣ. – Душанбе, 2022. – 407 с.
2. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030. – Душанбе, 2016. - №636.
3. Маълумоти ҳисоботии Кумитаи андозии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2026.
4. Паёми андоз // Нашрияти Кумитаи андозии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2025. – С. 5 – 16.
5. Пансков В.Г. Совершенствование российской налоговой системы в целях улучшения инвестиционного климата // Вестник Института экономики Российской академии наук. Экономика и бизнес. – 2011. – С. 208 – 220.
6. Салимова М.М. Ҳавасмандгардонии андозии ғайриҷалби сармоягузорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон // Ахбори ДДҲБСТ. – Хучанд, 2026. №1 (106). – С. 45 – 55.
7. www.andoz.tj.

ДИГАРГУНИҲОИ РАҚАМӢ ДАР НИЗОМИ АНДОЗ

Қодирзода Хуршед Қодир-доктори илмҳои иқтисодӣ, и.в профессори кафедраи андозбандӣ ва суғуртаи Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон. Суроға: 734067, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, к. Нахимов, 64/14. Тел.: +992934348558. E-mail: andoz-73@mail.ru.

Воҳидов Умар Махмадиевич - номзади илмҳои иқтисодӣ, мудири кафедраи иқтисоди рақамӣ ва логистикаи Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон. Суроға: 734067, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, к. Нахимов, 64/14.. Тел.: (+992) 93 - 463 – 40 - 40. E-mail: umarv@mail.ru

Қабирзода Шамсулло Ғаюр - унвонҷӯи кафедраи андозбандӣ ва суғуртаи Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон. Суроға: 734067, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, к. Нахимов, 64/14.. Тел.: +992988421111. E-mail: Shamsullo-80@mail.ru.

Мақола ба масъалаҳои муосири андозбандӣ дар шароити иқтисоди рақамӣ ва мушкилоти танзими ғайриқонунии ширкатҳои рақамӣ бахшида шудааст. Дар мақола таъсири рақамикунонӣ ба низоми анъанавии андозбандӣ, мушкилоти муайян намудани ҳузури андозии субъектҳои иқтисодӣ, нақши маълумот ва субъектҳои ҳоҷагидор дар ташаккули арзиши иловагӣ, инчунин масъалаҳои марбут ба интиқоли фоида ва коҳиш додани заминаи андозбандишаванда баррасӣ гардидааст. Муаллиф таҷрибаи байналмилалӣ оид ба ислоҳоти андозбандии иқтисоди рақамӣ, аз ҷумла роҳҳои тақмили низоми андозбандии соҳибқории рақамӣ ва ширкатҳои фаромиллиро пешниҳод мекунад. Дар мақола аҳамияти ҳамроҳсозии сиёсати андозӣ дар сатҳи байналмилалӣ, таъмини адолати андозбандӣ, пешгирии андозбандии такрорӣ ва фароҳам овардани шароити мусоид барои рушди соҳибқории рақамӣ асоснок карда шудааст. Натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд барои тақмили сиёсати андозӣ ва мутобиксозии низоми андозбандии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба талаботи иқтисоди рақамӣ истифода шаванд.

Қалимаҳои калидӣ. иқтисоди рақамӣ, рақамикунонӣ, андозбандӣ, соҳибқории рақамӣ, ширкатҳои фаромиллӣ, маъмурикунонии андоз, гаронии андоз.

ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЫ

Қодирзода Хуршед Қодир-доктор экономических наук, и.о. профессор кафедры налогообложения и страхования Таджикского государственного финансово-экономического университета. Адрес: 734067, Республика Таджикистан, г. Душанбе, ул. Нахимова 64/14. Тел: (+992) 934348558. E-mail: andoz-73@mail.ru

Воҳидов Умар Махмадиевич - кандидат экономических наук, заведующий кафедрой цифровой экономики и логистики Таджикского государственного финансово - экономического университета. Адрес: 734067, Республика Таджикистан, г. Душанбе, ул. Нахимова 64/14. Тел.: (+992) 93 - 463 – 40 - 40. E-mail: umarv@mail.ru.

Қабирзода Шамсулло Ғаюр—соискатель кафедры налогообложения и страхования Таджикского государственного финансово-экономического университета. Адрес: 734067, Республика Таджикистан, г. Душанбе, ул. Нахимова 64/14. Тел.: +992988421111. E-mail: Shamsullo-80@mail.ru.

Статья посвящена современным проблемам налогообложения в условиях цифровой экономики и вопросам регулирования деятельности цифровых компаний. В статье рассматриваются влияние цифровизации на традиционные системы налогообложения, проблемы определения налогового присутствия хозяйствующих субъектов, роль данных и экономических субъектов в формировании добавленной стоимости, а также вопросы, связанные с перераспределением прибыли и размыванием налоговой базы. Автор анализирует международный опыт реформирования налогообложения цифровой экономики и предлагает пути совершенствования системы налогообложения цифрового предпринимательства и транснациональных компаний. В статье обосновывается

необходимость координации налоговой политики на международном уровне, обеспечения справедливого налогообложения, предотвращения двойного налогообложения и создания благоприятных условий для развития цифрового предпринимательства. Результаты исследования могут быть использованы для совершенствования налоговой политики и адаптации налоговой системы Республики Таджикистан к требованиям цифровой экономики.

Ключевые слова: цифровая экономика, цифровизация, налогообложение, цифровое предпринимательство, транснациональные компании, налоговое администрирование, налоговая нагрузка.

DIGITAL TRANSFORMATION OF THE TAX SYSTEM

Kodirzoda Khurshed Kodir- Doctor of Economics, Professor at the Department of Taxation and Insurance at the Tajik State University of Finance and Economics. Address: 734067, Republic of Tajikistan, Dushanbe, st. Nakhimov 64/14.. Telephone: +992934348558. E-mail: andoz-73@mail.ru

Vohidov Umar Makhmadievich - Candidate of Economic Sciences, Head of the Department of Digital Economy and Logistics, Tajik State University of Finance and Economics. Address: 734067, Republic of Tajikistan, Dushanbe, st. Nakhimov 64/14. Tel.: (+992) 93-463-40-40. E-mail: umarv@mail.ru

Kabirzoda Shamsullo Haur – applicant of the Department of Taxes and insurance, Tajik State University of Finance and Economics. Address: 734067, Republic of Tajikistan, Dushanbe, st. Nakhimov 64/14.. Telephone: +992988421111. E-mail: Shamsullo-80@mail.ru

The article is devoted to contemporary taxation issues in the context of the digital economy and the challenges of regulating the activities of digital companies. The paper examines the impact of digitalization on traditional tax systems, the difficulties in determining the tax presence of economic entities, the role of data and business entities in the creation of added value, as well as issues related to profit shifting and tax base erosion. The author analyzes international experience in reforming the taxation of the digital economy and proposes ways to improve the taxation system for digital entrepreneurship and multinational corporations. The article substantiates the importance of international coordination of tax policies, ensuring fair taxation, preventing double taxation, and creating favorable conditions for the development of digital entrepreneurship. The findings of the study can be used to improve tax policy and adapt the tax system of the Republic of Tajikistan to the requirements of the digital economy.

Keywords: digital economy, digitalization, taxation, digital entrepreneurship, multinational corporations, tax administration, tax burden.

Дар шароити иқтисоди рақамӣ фаъолияти соҳаҳои алоҳида тавассути технологияҳои рақамӣ ба роҳ монда шуда, дар ин самт масъалаи андозбандӣ яке аз муаммоҳои муҳим арзёбӣ мегардад. Иқтисоди рақамӣ ин модели нави идоракунии иқтисодӣ буда, дар доираи талаботҳои он фаъолияти субъектҳои иқтисодӣ хоҷагидор тавассути технологияҳои рақамӣ амалӣ карда мешаванд. Таҷрибаи солҳои охир нишон медиҳад, ки бо роҳандозии технологияҳои рақамӣ дар соҳаҳои мухталиф ба самаранокии фаъолият ва афзоиши даромади онҳо мушоҳида гардида, дар маҷмӯъ ба рушди иқтисодӣ оварда расонида истодааст. Яъне, гузариш аз иқтисоди анъанавӣ ба иқтисоди рақамӣ андозбандии фаъолияти субъектҳои хоҷагидоре, ки дар муҳити технологияҳои рақамӣ (иттилоотӣ иртиботӣ) дар дохили давлат ва байни давлатҳо ба роҳ мондаанд, яке аз масъалаҳои муҳим дар саросари ҷаҳон гардидааст. Чунин масъала, айни замон барои ширкатҳои бузурги ҷаҳон, ки фаъолияти онҳо дар тамоми давлатҳои ҷаҳонро фарогир мебошанд, масъалаи андозбандӣ ҳамчун муаммои бо пуррагӣ ҳал ношуда боқӣ мондааст.

Ба ақидаи Махалина О.М. ва Махалин В.Н. соли 2020 ҳиссаи иқтисоди рақамӣ дар ММД-и ҷаҳон 15 фоизро ташкил дода, тахминҳо нишон медиҳанд, ки он метавонад дар 5-

10 соли минбаъда ба 25 фоиз расад [5]. Тибқи гузориши Digital Economy Trends “арзиши бозори рақамӣ дар соли 2025 тақрибан 24 триллион долларро ташкил дода, тақрибан 21%-и ММД-и ҷаҳониро ташкил медиҳад [8]. Вобаста ба ин, қайд намудан зарур аст, ки сарчашмаи чунин арзиши даромад аз минтақаҳои алоҳидаи ҷаҳон буда, андозбандӣ ва ба буҷаи кадом давлат ворид гардидани он масъалаи ҳалношуда боқӣ мемонад.

Ҳамин тариқ, иқтисоди рақамӣ, ки дар заминаи таҳияи барномаҳои амалии компютерӣ, идоракунии маълумоти бузург дар асоси платформаҳои рақамӣ ва истифодаи технологияҳои блокчейн бо мақсади беҳатари маълумот дар муҳити шабакаҳои компютерӣ буда, бо мурури замон тамоми соҳаҳои хоҷагии халқ, аз ҷумла соҳаи молияро фаро мегирад. Дар ин самт, “раванди фаъолияти технологияҳои молиявӣ дар заминаи шабакаҳои компютерӣ, барномаҳои амалии компютерӣ, аз ҷумла зехни сунӣ 93(Artificial Intelligence), идоракунии маълумоти калон (Big Date), табодули иттилоот дар муҳити абрӣ, беҳатари иттилоот (Blockchain) ва порталҳои платформаҳои рақамӣ ба роҳ монда мешавад. Ҳамзамон, зехни сунӣ дар пешбурди фаъолияти соҳаҳои алоҳида, иқтисоди молия мунтазам татбиқи худро ёфта истодааст [2, с.93].

Вобаста ба масъалаи зехни сунӣ, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паём ба Маҷлиси Олӣ ба масъалаҳои вусъат бахшидани раванди рақамикунӣ, рушди иқтисоди рақамӣ ва татбиқи зехни сунӣ тавваҷҷуҳи хосса зоҳир намуда, иброз доштанд, ки бо ташаббуси Ҷумҳурии Тоҷикистон қатъномаи махсуси Маҷмаи Умумии Созмони Милали Муттаҳид зерини унвони «Нақши зехни сунӣ дар фароҳам овардани имконоти навин барои рушди устувор дар Осиёи Марказӣ» қабул гардид [6].

Иқтисоди рақамӣ ин “моделҳои нави идоракунии иқтисодӣ дар заминаи истифодаи технологияҳои иттилоотӣ, интернет, платформаҳои рақамӣ, пардохтҳои электронӣ ва додаҳои бузург дар фаъолияти иқтисодӣ мебошад” [3]. Дар ин самт, ба сифати маҳсулот ва мол – иттилоот мебошад, ки ҳаҷми он сол аз сол дар ҷаҳон бо суръати баланд афзоиш ёфта истодааст. Айни замон ва дар ояндаи дур барои барномасозон яке аз қорҳои пурмаҳсул ин таҳлили маълумот буда, вобаста ба самти фаъолият барои тамоми субъектҳои иқтисодӣ хоҷагидорӣ зарур башумор меравад.

Тибқи пешгӯиҳои IDC (International Data Corporation), то соли 2025 ҳаҷми маълумот дар саросари ҷаҳон нисбат ба соли 2017 даҳ маротиба афзоиш хоҳад ёфт. Ин боиси афзоиши хароҷоти ширкатҳо барои нигоҳдорӣ ва таҳлили маълумоти калон мегардад. Дар ҳоле ки ин хароҷот дар соли 2017 ба 150 миллиард доллар баробар буд, қоршиносон пешгӯӣ мекунанд, ки онҳо то соли 2020 ба тақрибан 210 миллиард доллар хоҳанд расид [5].

Рушди моделҳои рақамии соҳибқорӣ мушкilotи асосии низомҳои анъанавии андозбандиро инъикос намуда, метавонад ба мувозинати буҷет ва инчунин ба устувории иқтисодии кишвар таъсири муайян расонад. Сабаби асосии ҳолати мазкур дар он аст, ки низомҳои мавҷудаи андозбандӣ ба шаклҳои нави пешбурди фаъолияти соҳибқорӣ, ки дар натиҷаи рушди босуръати иқтисоди рақамӣ ба вучуд омадаанд, мутобиқ нагардидаанд. Ҳамзамон, мушкilotи дигар дар он аст, ки қоидаҳои анъанавии андозбандӣ асосан ба принсипи «намояндагии доимӣ» таъяс мекунанд. Яъне, намояндагии субъектҳои соҳибқорӣ дар давлатҳои алоҳида фаъолият менамоянд, ки дармад аз макони қойгиршавӣ ба даст меоранд. Мувофиқи ин принцип, андозбандӣ ба маконе вобаста аст, ки дар он тамоми фаъолият ё қисми муайяни фаъолияти тичоратӣ ба таври қисмонӣ амалӣ мегардад. Аммо дар шароити рақамикунӣ иқтисодӣ ин усули муайян намудани фаъолияти иқтисодии андозбандишаванда аҳамияти пешинаи худро аз даст медиҳад. Пеш аз ҳама, муайян намудани ҳузури андозии баъзе ширкатҳо рӯз аз рӯз мушкilotтар мегардад, зеро моделҳои рақамии соҳибқорӣ имконият медиҳанд, ки хизматрасониҳои рақамӣ ҳатто дар ҳолати мавҷуд будани ҳузури қисмонии хеле маҳдуд дар қаламрави муайяни андозӣ пешниҳод карда шаванд. Инчунин, нақши таҳлили маълумот, истифодабарандагон ва вобастагии афзоида аз доройҳои ғайримоддӣ, ки хусусияти асосии моделҳои нави рақамии соҳибқориро ташкил медиҳанд, масъалаи муайян намудани қой ва тарзи офариниши арзиши

ниҳони маҳсулот ё хизматрасониро ба миён меорад. Дар чунин шароит муайян кардан душвор мегардад, ки арзиши иловагӣ маҳз дар кадом давлат ё минтақа ташаккул меёбад ва бояд андозбандӣ шавад. Масъалаи мазкур дар Иттиҳоди Аврупо нақши истифодабарандагонро ҳамчун тавлидкунандагони мундариҷаи маълумотӣ ва иштирокчиёни ғаёли эҷоди арзиш дар иқтисоди рақамӣ махсус таъкид менамояд. Ба андешаи коршиносони аврупоӣ, “саҳми истифодабарандагон дар ташаккули арзиши хизматрасониҳо ва маҳсулоти рақамӣ бояд ҳангоми таҳияи сиёсати андозбандии иқтисоди рақамӣ ба инобат гирифта шавад [9]. Ғайр аз ин, тавре ки натиҷаҳои таҳқиқоти охири нишон медиҳанд, корхонаҳои рақамӣ аз як қатор имтиёзҳо ва ҳавасмандгардонии самаранок баҳра мебаранд. Аз ҷумла, онҳо метавонанд аз меъёрҳои мусоиди хурдашавӣ ва инчунин аз қарзҳо ва сабукиҳои андозӣ барои иҷрои корҳои илмӣ-тадқиқотӣ ва таҷрибавӣ истифода намоянд. Ин омилҳо боиси паст шудани меъёри воқеии миёнаи андоз барои чунин корхонаҳо дар муқоиса бо субъектҳои анъанавии соҳибкорӣ мегарданд.

Бояд қайд намуд, ки рушди босуръати иқтисоди рақамӣ дар якҷоягӣ бо стратегияҳои мавҷудаи банақшагирии андоз метавонад мушкилоти саркашӣ аз пардохти андоз ва интиқоли даромад ба минтақаҳои андозбандии имтиёзнокро боз ҳам шиддат бахшад. Дар натиҷа, мақомоти андоз бо мушкилоти нав рӯ ба рӯ мешаванд, зеро ширкатҳои рақамӣ имконияти бештар доранд, ки ғаёлияти худро дар як давлат анҷом дода, ғоидаи бадастовардари дар давлатҳои дигаре, ки меъёрҳои андоз пасттаранд, ба қайд гиранд. Ин ҳолат метавонад ба коҳиш ёфтани даромадҳои бучетӣ ва паст гардидани самаранокии низоми андозбандӣ таъсири манфӣ расонад. Ин ҳолат метавонад ба паст шудани меъёри воқеии миёнаи андозбандии онҳо нисбат ба корхонаҳои анъанавӣ оварда расонад. Дар баробари ин, рушди босуръати иқтисоди рақамӣ дар якҷоягӣ бо стратегияҳои мавҷудаи банақшагирии андоз мушкилоти саркашӣ аз пардохти андоз ва коҳиш додани заминаи андозбандишавандаро боз ҳам шадидтар мегардонад.

Дар робита ба ҳалли ин масъалаҳо, аз ҷониби муҳаққиқон ва созмонҳои байналмилалӣ як қатор пешниҳодҳо ба миён гузошта шудаанд. Ин пешниҳодҳо аз ҷорӣ намудани андози иловагӣ, ки махсус барои даромадҳои баъзе намудҳои ширкатҳои бузурги рақамӣ пешбинӣ шудааст, то бознигариҳои куллии низоми андозбандии даромади субъектҳоро фаро мегиранд. Низоми нав бояд ба хусусиятҳои иқтисоди рақамӣ мутобиқ гардида, ҳангоми муайян намудани ӯҳдадориҳои андозӣ нақши истифодабарандагон ва макони эҷоди арзишро ба назар гирад.

То имрӯз баҳсҳои байналмилалӣ вобаста ба ин масъала асосан дар доираи ташаббуси BEPS (Коҳиш додани заминаи андозбандишаванда ва интиқоли ғоида) амалӣ гардидаанд, ки аз ҷониби Созмони ҳамкории иқтисодӣ ва рушд роҳандозӣ шудааст. Аммо раванди таҳияи қарорҳои ягонаи байналмилалӣ аксар вақт бо муқовимати баъзе иштирокчиёни калони иқтисоди ҷаҳонӣ рӯ ба рӯ мегардад [5]. Бо вучуди ин, талошҳо барои таҳияи механизми умумиҷаҳонии андозбандии ширкатҳои фаромиллӣ дар шароити рақамикунории иқтисодиёт торафт ғаёлтар мешаванд.

Дар шароити муосир баҳсҳои асосӣ ба он равона шудаанд, ки чӣ гуна бояд даромад ва ғоидаи корхонаҳои фаромиллӣ байни кишварҳо тақсим гардида, андозбандӣ карда шавад. Барои ҳалли ин мушкилот якчанд равиш пешниҳод гардидааст, аз ҷумла: ҷорӣ намудани андози хизматрасониҳои рақамӣ, тақмили қоидаҳои муайян намудани ҳузури иқтисодии рақамӣ, тақсимои нави ҳуқуқҳои андозбандӣ байни давлатҳо ва татбиқи меъёри ҳадди ақали ҷаҳонии андози ғоида. Ин тадбирҳо метавонанд ба баланд бардоштани адолати андозбандӣ ва таъмини устувории даромадҳои бучетӣ дар шароити рушди иқтисоди рақамӣ мусоидат намоянд [7]. Барои ҳалли мушкилоти андозбандии иқтисоди рақамӣ ва ғаёлияти ширкатҳои фаромиллӣ як қатор роҳҳои имконпазир пешниҳод гардидаанд.

Аввалан, зарурати тағйир додани қоидаҳои амалкунандае ба миён омадааст, ки ҳуқуқи андозбандии даромади ширкатҳои фаромиллиро байни давлатҳо ва ҳудудҳои андозӣ тақсим менамоянд. Ба ин қоидаҳо, пеш аз ҳама, низоми анъанавии нархгузориҳои трансфертӣ дохил

мешаванд. Мақсад аз ислоҳи онҳо мутобиқ намудани низоми андозбандӣ ба тағйироте мебошад, ки дар натиҷаи рақамикунонии иқтисодиёт ба вучуд омадаанд.

Дуюм, татбиқи пурраи тавсияҳо ва қоидаҳои ташаббуси қайдгардида аҳамияти махсус дорад. Ин қоидаҳо ба давлатҳои имконият медиҳанд, ки дар ҳолатҳои, ки даромади ширкатҳо бо меъёри хеле паст ё умуман бидуни андозбандӣ андозбандӣ мегардад, чораҳои ҳуқуқӣ андешанд. Ҳадафи асосии чунин тадбирҳо пешгирии интиқоли сунъии фоида ба минтақаҳои андозбандии имтиёзнок мебошад.

Ҳамин тариқ, рақамикунонӣ падидаест, ки бо суръати баланд рушд намуда, хусусияти бебозгашт дорад. Имрӯз фаъолияти соҳибкорӣ ҳарчи бештар дар ихтиёри чанд ширкати бузурги технологӣ мутамарказ мегардад, ки онҳо метавонанд даромад ва ўҳдадорихои андозии худро байни давлатҳои гуногун ба осонӣ бозтаксим намоянд. Дар чунин шароит мақомоти давлатӣ бояд чандирии бештар нишон дода, ҳамзамон риояи принципҳои асосии андозбандиро таъмин намоянд, то аз ҳолатҳои андозбандии такрорӣ пешгирӣ карда шавад. Аз ин рӯ, зарур аст, ки ҳангоми ташаккули низоми андозбандии иқтисоди рақамӣ таваҷҷуҳ ба принципҳои калидии самаранокӣ ва адолат равона карда шавад:

1. Бояд андозсупорандагон аз хароҷоти зиёдагии марбут ба маъмурикунонии андоз ҳифз карда шаванд. Барои мутобиқ шудан ба талаботи нави мақомоти андоз, ширкатҳои маҷбур мешаванд низомҳои баҳисобгирӣ, идоракунии муштариён ва идоракунии истифодабарандагони худро такмил диҳанд ё ҳатто модели соҳибкории худро аз нав ташкил намоянд. Илова бар ин, хизматрасониҳои рақамӣ дар бисёр кишварҳо дастрас буда, ширкатҳои метавонанд дар давлатҳои алоҳида ўҳдадорихои андозӣ дошта бошанд. Ин ҳолат хароҷоти мутобиқшавӣ ба низомҳои гуногуни андозро зиёд мекунад. Аз ин рӯ, ҳамохангсозӣ ва муттаҳидсозии қоидаҳои андозбандӣ дар сатҳи байналмилалӣ аҳамияти махсус пайдо мекунад.

2. Зарур аст, ки нисбат ба ҳамаи субъектҳои фаъолияти иқтисодӣ муносибати одилона таъмин карда шавад ва сарбории андоз мутаносиб тақсим гардад. Ин масъала махсусан барои корхонаҳои хурду миёна ва ширкатҳои наваъсис (стартапҳо) муҳим мебошад. Гаронии андоз метавонад ба фаъолияти чунин субъектҳо таъсири манфӣ расонад, зеро онҳо одатан дорои имкониятҳои маҳдуди молиявӣ буда, дар солҳои аввали фаъолият фоидаи кам ба даст меоранд ё ҳатто бо зарар фаъолият мекунанд. Баланд гардидани гаронии воқеии андоз метавонад рақобатпазирии онҳоро коҳиш дода, боиси хориҷ шудани онҳо аз бозор гардад.

3. Низоми андозбандӣ бояд ба таъмини муайяни ва устувори ҳуқуқӣ мусоидат намояд. Ҳар гуна ислоҳоти андозбандӣ бояд имкониятҳои андозбандии такрорӣ ва ҳолатҳои тамоман андозбандинашавиро ба ҳадди ақал расонад. Барои ноил шудан ба ин ҳадаф ҳамохангсозии сиёсати андозӣ байни давлатҳои зарур мебошад. Илова бар ин, муайянии андозӣ яке аз омилҳои муҳими коҳиш додани хароҷоти пешбурди соҳибкорӣ ба ҳисоб меравад. Ҳар як андози нав инчунин бояд таъсири худро ба меъёри воқеии андозбандии ширкатҳои рақамӣ ба назар гирифта, барои фаъолияти иқтисодӣ, сармоягузорӣ ва навоарӣ монеа эҷод накунад.

4. Принципҳои рақобати озод бояд пурра риоя карда шаванд. Андозбандии иқтисоди рақамӣ набояд ба манфиати соҳаҳо ё ширкатҳои алоҳида афзалиятҳои интихобӣ фароҳам оварад. Дар акси ҳол, муҳити рақобатӣ ҳалалдор гардида, самаранокии бозор коҳиш меёбад.

5. Ҳангоми таҳияи қоидаҳои байналмилалӣ андозбандӣ бояд манфиатҳои кишварҳои иқтисодиёташон нисбатан заиф низ ба назар гирифта шаванд. Кишварҳои хурд метавонанд аз тағйироти нав дар низоми ҷаҳонӣ андозбандӣ бештар зарар бинанд. Аз ин рӯ, ҳангоми муайян намудани меъёрҳои даромад ё дигар нишондиҳандаҳои, ки ҳуқуқи андозбандиро байни давлатҳои тақсим мекунанд, оқибатҳои эҳтимолии онҳо барои чунин кишварҳо бояд ҳатман ба ҳисоб гирифта шаванд.

Дар маҷмӯъ, роҳи беҳтарини ҳалли мушкилоти ҷаҳонӣ андозбандии иқтисоди рақамӣ ба даст овардани созишномаи байналмилалӣ мебошад. Вале расидан ба мувофиқа байни давлатҳои, ки манфиатҳои иқтисодии гуногун доранд, мушкил мебошад. Бо вучуди

ин, танҳо тавассути ҳамкориҳои байналмилалӣ метавон механизми муассири андозбандии ширкатҳои рақамӣ ва ташкилотҳои фаромиллиро таҳия намуд. Ҳадафи асосии чунин ҳамоҳангсозӣ пешгирии андозбандии такрорӣ, таъмини рақобати одилона ва ҳифзи ҷаъолияти самараноки бозори ягонаи иқтисодӣ мебошад.

Адабиёт:

1. Архипова, Гуриева 2018 – Архипова Н., Гуриева М. Современные тенденции развития цифрового маркетинга // Вестник РГГУ. Серия «Экономика. Управление. Право». 2018. № 1 (11). С. 9–21.
2. Воҳидов У.М. Табдилдиҳии иқтисодиёти рақамӣ дар муносибатҳои молиявӣ андозӣ / У.М. Воҳидов // Молия ва иқтисод. Маҷаллаи илмӣ-амалӣ . Душанбе, 2025.- № 4. - С. 92-98.
3. Воҳидов У.М. Андозбандӣ дар шароити иқтисоди рақамӣ / У.М. Воҳидов // Маводҳои конфронси ҷумҳуриявӣ илмӣ-амалӣ дар мавзӯи “Ташаккули ва рушди иқтисодиёти рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: дурнамо ва тамоюли он” (ДДМИТ, 30.03.2022). -Душанбе, 2022. -С.32-35.
4. Махалина О.М., Махалин В.Н. Цифровизация бизнеса увеличивает затраты на информационную безопасность // Управление. Научнопрактический журнал. 2020. № 1. С. 134–141.
5. Орлова 2019 – Орлова А.А. Международные проекты развития налогового администрирования // Налоги и финансы. 2019. № 3 (43). С. 30–34.
6. Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, 16 декабри соли 2025. [манбаи электронӣ]. – URL: <https://www.president.tj/event/missives/54181>.
7. Пушкарёва 2019 – Пушкарёва Н.А. BEPS и экономическое неравенство: риски и возможности // Налоги и финансы. 2019. № 3 (43). С. 7–10.
8. <https://ict.moscow/analytics/digital-economy-trends-2025/>
9. Fair Taxation of the Digital Economy.European Commission. 21 March 2019 [Электронный ресурс]. URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/company-tax/fair-taxation-digital-economy_en (дата обращения 21 янв. 2020).

ВЛИЯНИЕ НАЛОГОВ НА СОЦИАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ ОБЩЕСТВА

Хусайнов Муродал Сайдамирович - к.э.н., доцент, исполняющий обязанности заведующего кафедрой налогообложения и страхования Таджикского государственного университета финансов и экономики. Адрес: 734067, Республика Таджикистан, Душанбе, ул. Нахимова 64/14. Тел.: (+992) 987 80 93 93. Эл. почта: murodxusayn@mail.ru.

Самардини Шохназар – ассистент кафедры налогообложения и страхования Таджикского государственного университета финансов и экономики. Адрес: 734067, Республика Таджикистан, Душанбе, ул. Нахимова 64/14. Телефон: 905777570.

В данной статье рассматривается взаимосвязь налоговой политики и социального развития общества на примере Республики Таджикистан. Анализируется роль налоговых поступлений в финансировании социальных программ, влияние налоговой нагрузки на уровень жизни населения, а также современные проблемы и перспективы совершенствования налоговой системы страны. Особое внимание уделяется вопросам справедливости налогообложения и его воздействию на сокращение социального неравенства.

Ключевые слова: налоговая политика, социальное развитие, отношение, налоговая нагрузка, социальные расходы, налоговое администрирование, социальное неравенство.

ТАЪСИРИ АНДОЗҲО ДАР РУШДИ ИҚТИМОИИ ҶОМЕА

Хусайнов Муродали Сайдамирович – н.и.и., дотсент и.в мудири кафедраи андозбандӣ ва сугуртаи Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон. Суроға: 734067, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯч. Нахимов 64/14. Тел.: (+992) 987 80 93 93. E-mail: murodxusayn@mail.ru.

Самардини Шохназар - ассистенти кафедраи андозбандӣ ва сугуртаи Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон. Суроға: 734067, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, к. Нахимов 64/14. Телефон: 905777570.

Дар мақола робитаи сиёсати андозӣ ва рушди иқтимоии ҷомеа дар мисоли Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳлилу баррасӣ қарор дода шудааст. Муаллиф дар мақола нақши даромадҳои андозӣ дар маблағгузори барномаҳои иқтимоӣ, таъсири гаронии андоз ба сатҳи зиндагии аҳоли, инчунин мушкилоти муосир ва дурнамои такмили низоми андозии кишвар таҳлил карда карда шудааст. Иловадан, аз ҷониби муаллиф ба масъалаҳои адолати андозбандӣ ва таъсири он дар ҳошиёҳои нобаробарии иқтимоӣ таваҷҷуҳи махсус зоҳир гардидааст.

Калимавожаҳо: сиёсати андоз, рушди иқтимоӣ, рабобит, гаронии андоз, хароҷоти иқтимоӣ, идоракунии андоз, нобаробарии иқтимоӣ.

THE IMPACT OF TAXES ON THE SOCIAL DEVELOPMENT OF SOCIETY

Husaynov Murodali Saydamirovich- associate professor, acting head of the Department of Taxation and Insurance of the Tajik State University of Finance and Economics. Address: 734067, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Nakhimov str. 64/14. Tel.: (+992) 987 80 93 93. E-mail: murodxusayn@mail.ru.

Samardini Shohnazar - assistant professor of the Department of Taxation and Insurance of the Tajik State University of Finance and Economics. Address: 734067, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Nakhimov str. 64/14. Telephone: 905777570.

This article examines the relationship between tax policy and social development in Tajikistan. It examines the role of tax revenues in funding social programs, the impact of the tax burden on living standards, and current challenges and prospects for improving the country's tax system. Particular attention is paid to issues of tax fairness and its impact on reducing social inequality.

Keywords: tax policy, social development, attitudes, tax burden, social expenditures, tax administration, social inequality.

Налоги являются основным инструментом перераспределения национального дохода и важнейшим источником финансирования государственных расходов, в том числе социальных. В условиях переходной экономики, к которым относится Таджикистан, налоговая политика приобретает особое значение как механизм обеспечения социальной стабильности и устойчивого развития.

Республика Таджикистан, пройдя сложный путь постсоветской трансформации, продолжает формировать эффективную налоговую систему, способную одновременно стимулировать экономический рост и обеспечивать необходимый уровень социальной защиты граждан. По данным Министерства финансов Республики Таджикистан, налоговые доходы государственного бюджета в 2023 году составили около 63% от общего объёма доходов, что свидетельствует об их ключевой роли в государственных финансах.

Актуальность исследования определяется тем, что в условиях ограниченных бюджетных ресурсов особую важность приобретает вопрос об оптимальном балансе между фискальной функцией налогов и их социальной направленностью. Цель настоящей статьи — проанализировать механизмы влияния налоговой системы Таджикистана на социальное развитие общества и выработать рекомендации по её совершенствованию.

Взаимосвязь налогообложения и социального развития общества является предметом изучения многих выдающихся экономистов. Ещё А. Смит в своём труде «Исследование о природе и причинах богатства народов» (1776) сформулировал четыре классических принципа налогообложения: справедливость, определённость, удобство и экономность, которые по существу были направлены на социально ориентированную фискальную политику.

Дж. М. Кейнс рассматривал налоги как инструмент государственного регулирования экономики и перераспределения доходов в целях сглаживания социального неравенства. В рамках кейнсианской парадигмы прогрессивное налогообложение выступает автоматическим стабилизатором, поскольку в период экономического подъёма изымает из оборота избыточные доходы, а в период спада снижает налоговую нагрузку.

Теория общественных финансов, разработанная в трудах П. Самуэльсона, А. Пигу и других учёных, рассматривает налоги как плату за общественные блага и механизм корректировки рыночных провалов. С позиции этой теории, социальные расходы, финансируемые за счёт налогов, это инвестиции в человеческий капитал, повышающие производительность и благосостояние всего общества.

В современной литературе выделяют несколько каналов влияния налогообложения на социальное развитие. Во-первых, это прямой канал — финансирование социальных программ (образование, здравоохранение, социальная защита). Во-вторых, косвенный канал — воздействие на экономическую активность, занятость и уровень доходов населения. В-третьих, перераспределительный канал — сглаживание неравенства доходов через прогрессивное налогообложение и трансфертные платежи.

Основным механизмом воздействия налогов на социальное развитие является финансирование государственных расходов социального характера. В Таджикистане расходы на социальную сферу (образование, здравоохранение, социальную защиту и социальное обеспечение) традиционно занимают значительную долю в структуре государственного бюджета.

Инвестиции в образование, финансируемые за счёт налоговых поступлений, оказывают долгосрочное положительное воздействие на социальное развитие. Они способствуют накоплению человеческого капитала, повышению производительности труда и, в конечном счёте, сокращению бедности. В Таджикистане уровень охвата общим образованием остаётся высоким — по данным ЮНИСЕФ, около 97% детей школьного

возраста посещают общеобразовательные учреждения, что во многом является результатом государственного финансирования отрасли.

В сфере здравоохранения налоговое финансирование обеспечивает доступность медицинских услуг для широких слоёв населения. Вместе с тем необходимо отметить, что уровень государственного финансирования здравоохранения в Таджикистане остаётся одним из наиболее низких на постсоветском пространстве — около 2% ВВП, что существенно ниже рекомендованного ВОЗ минимального уровня в 5% ВВП. Это ведёт к значительному объёму неформальных платежей и ограниченной доступности медицинской помощи для малообеспеченных граждан.

Одной из ключевых социальных функций налоговой системы является сглаживание неравенства в распределении доходов. Эффективность этой функции определяется прогрессивностью структуры налогов и адресностью социальных трансфертов, финансируемых за счёт налоговых поступлений.

Показатель неравенства доходов в Таджикистане, измеряемый коэффициентом Джини, по данным Всемирного банка составлял в последние годы около 0,34, что соответствует среднему уровню неравенства. Для сравнения: в Казахстане этот показатель составляет около 0,28, в России — около 0,36. Тем не менее официальная статистика может не в полной мере отражать реальную картину, поскольку значительная часть доходов остаётся в тени.

Прогрессивная шкала налогообложения доходов физических лиц формально предусматривает более высокое изъятие доходов у состоятельных граждан. Однако практическая реализация этого принципа сталкивается с рядом проблем: уклонением от уплаты налогов, укрытием доходов, а также тем обстоятельством, что значительная часть состоятельных граждан получает доходы в форме, не охватываемой НДФЛ (дивиденды, доходы от реализации имущества и т.д.).

Существенным недостатком действующей системы является высокая доля косвенных налогов (НДС, акцизы), которые по своей природе носят регрессивный характер: малообеспеченные домохозяйства тратят на потребление большую долю своих доходов, а значит, несут относительно более высокую налоговую нагрузку по сравнению с состоятельными. По расчётам экспертов, эффективная ставка НДС для беднейших 20% населения Таджикистана примерно в 1,5–2 раза выше, чем для богатейших 20%.

Одной из наиболее острых проблем налоговой системы Таджикистана является высокий уровень теневой экономики. По различным оценкам, объём неформального сектора составляет от 35 до 50% ВВП, что существенно сужает налоговую базу и ограничивает возможности финансирования социальных программ¹⁴. Широко распространена неформальная занятость, особенно в сельскохозяйственном секторе и малом бизнесе, что ведёт к недобору страховых взносов и снижает охват системой социального страхования.

Качество налогового администрирования оказывает непосредственное влияние на эффективность сбора налогов и, следовательно, на объём средств, направляемых на социальные нужды. В Таджикистане в последние годы предпринимаются значительные усилия по совершенствованию налогового администрирования: внедрение электронной системы налоговой отчётности, автоматизация процессов налогового контроля, совершенствование механизмов борьбы с уклонением от уплаты налогов. Тем не менее коррупция и административные барьеры по-прежнему остаются серьёзными проблемами.

На основании проведённого анализа можно предложить следующие направления совершенствования налоговой системы Таджикистана с точки зрения усиления её социальной направленности.

Первое — расширение прогрессивности налогообложения доходов. Введение дополнительных ступеней прогрессии для высокодоходных групп населения при одновременном освобождении от налогообложения низких доходов позволит повысить перераспределительную функцию налоговой системы.

Второе — снижение регрессивности косвенных налогов. Целесообразно рассмотреть возможность введения пониженных ставок НДС или освобождения от него основных продуктов питания и товаров первой необходимости, что снизит налоговую нагрузку на малообеспеченные домохозяйства.

Третье — легализация теневой экономики. Комплекс мер, направленных на снижение административных барьеров, создание условий для легализации малого бизнеса и неформальной занятости, позволит расширить налоговую базу и увеличить поступления в бюджет без повышения налоговых ставок.

Четвёртое — усиление целевого характера налоговых поступлений. Введение механизмов, обеспечивающих прозрачность и целевое использование части налоговых поступлений на финансирование конкретных социальных программ, повысит общественное доверие к налоговой системе.

Проведённый анализ показывает, что налоговая система Республики Таджикистан выполняет важные социальные функции, обеспечивая финансирование государственных расходов на образование, здравоохранение и социальную защиту. Вместе с тем существующая структура налогообложения имеет ряд серьёзных недостатков с точки зрения социальной справедливости: высокая доля регрессивных косвенных налогов, недостаточная прогрессивность налогообложения доходов, значительный теневой сектор.

Для усиления социальной направленности налоговой системы Таджикистана необходимо реализовать комплекс взаимосвязанных мер: повысить прогрессивность налогообложения доходов, снизить регрессивность косвенных налогов, расширить налоговую базу за счёт легализации теневой экономики, улучшить качество налогового администрирования и обеспечить большую прозрачность использования налоговых поступлений.

Успешная реализация этих мер позволит не только обеспечить устойчивый рост налоговых поступлений, необходимых для финансирования социальных программ, но и снизить уровень социального неравенства, создав тем самым основу для долгосрочного устойчивого социально-экономического развития страны.

Литература:

1. Министерство финансов Республики Таджикистан. Отчёт об исполнении государственного бюджета Республики Таджикистан за 2022 год. — Душанбе, 2023. — С. 14.
2. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / Пер. с англ. — М.: Эксмо, 2007. — С. 829–833.
3. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег / Пер. с англ. — М.: Гелиос АРВ, 2002. — С. 311–315.
4. Самуэльсон П., Нордхаус У. Экономика / Пер. с англ. — М.: Вильямс, 2018. — С. 440–450.
5. Tanzi V., Zee H.H. Tax Policy for Emerging Markets: Developing Countries // National Tax Journal. — 2000. — Vol. 53, № 2. — P. 299–322.
6. UNICEF Tajikistan. Education in Tajikistan: Key Statistics 2022. — Dushanbe: UNICEF, 2023. — P. 4.
7. World Health Organization. Global Health Expenditure Database. 2022. [Электронный ресурс]. — URL: <https://apps.who.int/nha/database>
8. World Bank. GINI Index — Tajikistan, Kazakhstan, Russian Federation. World Development Indicators 2022. [Электронный ресурс]. — URL: <https://data.worldbank.org>
9. Иброхимов М.И., Назаров Б.А. Регрессивность косвенного налогообложения и её социальные последствия в Таджикистане // Вестник Таджикского национального университета. Серия: Экономические науки. — 2021. — № 3. — С. 45.
10. International Monetary Fund. Tajikistan: Staff Report for the 2022 Article IV Consultation. — Washington D.C.: IMF, 2023. — P. 18.

ЦИФРОВИЗАЦИЯ НАЛОГОВОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

Исломов Тоҳир Султонмуродович – к.э.н., доцент кафедры налогообложения и страхования Таджикского государственного финансово-экономического университета. Адрес: 734067, Республики Таджикистан, г. Душанбе, улица Нахимова, 64/14. тел: 907511201. E-mail: tohir-82@mail.ru

Шукуров Сухроб Музафаршоевич – к.э.н., доцент кафедры налогообложения и страхования Таджикского государственного финансово-экономического университета. Адрес: 734067, Республики Таджикистан, г. Душанбе, улица Нахимова, 64/14. Тел: 927298484

В статье исследуется процесс цифровой трансформации налогового отношений в Республике Таджикистан. Анализируются ключевые реформы, предпринятые с 2013 года по настоящее время: внедрение электронной идентификации налогоплательщиков, создание единого цифрового портала Налогового комитета, развитие мобильных сервисов и фискализация расчётов в режиме реального времени. Особое внимание уделяется нормативно-правовой базе, международному измерению реформ (оценка по методологии TADAT) и перспективам дальнейшего развития.

Ключевые слова: цифровизация, налоговое администрирование, электронные сервисы, налоговые органы, TADAT, электронная декларация, фискализация.

РАҚАМИНАМОИИ МАЪМУРИКУНОНИИ АНДОЗ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Исломов Тоҳир Султонмуродович – н.и.и, дотсенти кафедраи андозбандӣ ва суғуртаи Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон. Суроға: 734067, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи Нахимова, 64/14. Тел: 907511201. E-mail: tohir-82@mail.ru

Шукуров Сухроб Музафаршоевич – н.и.и, дотсенти кафедраи андозбандӣ ва суғуртаи Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон. Суроға: 734067, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи Нахимова, 64/14. Тел: 927298484.

Дар мақола раванди дигаргуннамоии рақамикунонии муносибатҳои андозӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди омӯзишу таҳлил қарор дода шудааст. Аз ҷумла, муаллиф ҷараёни ислохотҳои асосии аз соли 2013 то ба имрӯз татбиқгардидаро таҳлил намуда, ба масъалаҳои ҷоринамоии татбиқи равандҳои ба низоми электронӣ даровардани андозсупорандагон, таъсиси пойгоҳи ягонаи рақамии Кумитаи андоз, тавсеаи хизматрасониҳои мобилӣ, бучетикунонӣ ва ҳисоббаробаркуниҳо дар замони воқеӣ таваҷҷӯҳи хосса зоҳир намудааст. Иловадан, аз ҷониби муаллиф ба заминаи меъриёи ҳуқуқӣ, андозагирии байналмилалӣ ислохот (арзёбии методологияи TADAT) ва дурнамои рушди минбаъда диққати махсус зоҳир гардидааст.

Калидвожаҳо: рақамикунонӣ, маъмурикунонии андоз, хизматрасониҳои электронӣ, мақомоти андоз, эълумияи электронӣ, бучетикунонӣ.

DIGITALIZATION OF TAX ADMINISTRATION IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

Islomov Tohir Sultonmurodovich – Ph.D., Associate Professor, Department of Tax and Insurance, Tajik State University of Finance and Economics. Address: 734067, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Nakhimova street, 64/14. Tel: 907511201. E-mail: tohir-82@mail.ru

Shukurov Sukhrob Muzafarshoevich – Ph.D., Associate Professor, Department of Tax and Insurance, Tajik State University of Finance and Economics. Address: 734067, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Nakhimova street, 64/14. Tel: 927298484

The article examines the process of digital transformation of tax relations in the Republic of Tajikistan. The key reforms undertaken from 2013 to the present are analyzed: the introduction

of electronic identification of taxpayers, the creation of a single digital portal of the Tax Committee, the development of mobile services and the fiscalization of real-time calculations. Special attention is paid to the regulatory framework, the international dimension of reforms (assessed using the TADAT methodology) and the prospects for further development.

Keywords: digitalization, tax administration, electronic services, tax authorities, TADAT, electronic declaration, fiscalization.

Цифровая трансформация государственного управления является одним из ключевых глобальных трендов современности. Налоговое администрирование — одна из первых сфер, в которой применение информационных технологий даёт немедленный и измеримый эффект: сокращаются административные издержки, снижаются коррупционные риски, повышается прозрачность финансовых потоков. Международный опыт стран с развитой налоговой системой — Эстонии, Сингапура, Южной Кореи — убедительно демонстрирует, что переход к электронному налоговому администрированию способен существенно увеличить налоговые поступления без повышения ставок.

Республика Таджикистан, несмотря на относительно скромный уровень экономического развития в регионе Центральной Азии, в последнее десятилетие проводит активную политику цифровизации государственных услуг. Налоговое ведомство страны — Налоговый комитет при Правительстве Республики Таджикистан — превратилось в один из флагманов этого процесса, последовательно внедряя современные цифровые инструменты.

Целью настоящей статьи является комплексный анализ хода и результатов цифровой трансформации налогового администрирования Республики Таджикистан, а также определение ключевых перспектив дальнейшего развития. Методологическую основу работы составляют системный анализ, сравнительно-правовой метод и обобщение официальных данных Налогового комитета и международных организаций.

Реформирование налогового администрирования осуществляется в рамках широкого массива нормативно-правовых и стратегических документов. Фундаментальным актом, закрепившим понятийный аппарат электронного взаимодействия налогоплательщиков и государства, является Налоговый кодекс Республики Таджикистан — в его актуальной редакции прямо определены такие категории, как «электронный налогоплательщик», «электронный документ», «электронная подпись налогоплательщика», «личный кабинет налогоплательщика» и «виртуальная касса».

Важную роль в формировании правовых условий для цифровизации сыграл Закон Республики Таджикистан «Об электронной цифровой подписи», придавший юридическую силу электронным документам, передаваемым между налогоплательщиком и Налоговым комитетом. Именно этот закон создал правовые предпосылки для перехода к безбумажному документообороту.

Стратегическое программное обеспечение реформ представлено рядом документов: Государственной программой развития и внедрения информационно-коммуникационных технологий, Концепцией формирования электронного правительства в Республике Таджикистан и, непосредственно в налоговой сфере, Программой развития налогового администрирования на 2020–2025 годы. Последний документ задал конкретные целевые показатели для каждого этапа цифровой трансформации.

Внедрение цифровых технологий в Налоговом комитете Таджикистана прошло несколько последовательных этапов. Первый этап (2013–2017) был связан с созданием базовой цифровой инфраструктуры: введена электронная идентификация налогоплательщиков, запущена возможность подачи деклараций в электронном виде. Электронная идентификация стала ключом к эффективному функционированию современных налоговых органов, позволив гармонизировать информацию о налогоплательщиках в единой базе данных.

Второй этап (2018–2021) ознаменовался расширением перечня электронных услуг и созданием полноценного цифрового портала. Появились онлайн-сервисы получения актов сверки, просмотра карточки лицевого счёта, электронной подачи заявлений на возврат НДС. Ещё десять лет назад подача налоговой декларации или регистрация индивидуального предпринимателя требовали множества бумажных документов и личных визитов в налоговую инспекцию — к 2020 году большинство этих процедур стали доступны онлайн.

Третий этап (2022 — настоящее время) характеризуется переходом к глубокой интеграции цифровых систем, мобилизацией сервисов и выходом на международный уровень. В этот период запущено мобильное приложение «Андози ман», введена обязательная онлайн-фискализация, разработана платформа для налогообложения иностранных цифровых компаний, утверждён единый стандарт оказания налоговых услуг. В 2025 году Таджикистан прошёл международную диагностическую оценку по методологии TADAT.

Центральным элементом цифровой инфраструктуры является официальный портал Налогового комитета andoz.tj, а также интегрированная система сервисов services.andoz.tj (ITMIS). Через эти платформы налогоплательщикам доступны: подача налоговых деклараций (включая декларации для грантовых проектов и иностранных налогоплательщиков); электронная подача заявлений на возврат НДС; получение актов сверки и карточки лицевого счёта; поиск идентификационного номера налогоплательщика; проверка фискальных чеков; онлайн-оплата налоговой задолженности.

Принципиально важным шагом стал запуск мобильного приложения «Андози ман» («Мой налог»). Приложение предоставляет пользователям удобный и быстрый доступ к актуальной налоговой информации, а также позволяет выполнять ключевые операции без необходимости личного посещения налогового органа: проверять задолженность, оплачивать налоги, получать уведомления и подавать обращения. Если пользователь уже имеет личный кабинет на сайте andoz.tj, он может использовать существующие логин и пароль. Основная цель проекта — повышение доступности налоговых услуг, снижение административной нагрузки на граждан и развитие цифровых сервисов.

Особую роль в условиях глобализации цифровой экономики играет платформа **tla.tj** — специализированный сервис для иностранных компаний, предоставляющих цифровые услуги гражданам Таджикистана. Через эту платформу такие компании, как Google, Meta, TikTok, обязаны исполнять налоговые обязательства в соответствии с таджикским законодательством. Это соответствует глобальным тенденциям налогообложения цифровых услуг, закреплённым в рамках инициатив ОЭСР.

Цифровая трансформация налогового администрирования в Таджикистане уже принесла ощутимые результаты. Во-первых, существенно снижена административная нагрузка: электронная подача деклараций и онлайн-оплата налогов устранили необходимость в личных визитах в инспекцию. Во-вторых, повышена прозрачность: онлайн-фискализация и цифровой мониторинг расчётов сокращают возможности для укрытия доходов. В-третьих, улучшен инвестиционный климат: предсказуемое и технологичное налоговое администрирование является значимым фактором для иностранных инвесторов.

Вместе с тем ряд проблем сохраняется. Уровень цифровой грамотности населения, особенно в сельских районах, остаётся относительно невысоким, что ограничивает охват электронными услугами. Не все субъекты малого бизнеса обладают необходимыми техническими ресурсами для перехода на электронное взаимодействие. Требуется дальнейшего развития и кибербезопасность налоговых информационных систем.

В перспективе развитие цифровизации налогового администрирования будет направлено по нескольким ключевым векторам: углубление интеграции с иными государственными информационными системами (таможня, Пенсионный фонд, Минфин); применение технологий больших данных и искусственного интеллекта для аналитики и

риск-ориентированного контроля; расширение охвата налогообложением криптоактивов и трансграничной электронной торговли; дальнейшее развитие мобильных платформ.

Цифровизация налогового администрирования в Республике Таджикистан представляет собой системную реформу, меняющую характер отношений между государством и налогоплательщиком. Пройдя путь от бумажных деклараций до интегрированных электронных платформ, мобильных приложений и онлайн-фискализации, Налоговый комитет страны трансформируется в современный сервисный орган, ориентированный на удобство граждан и эффективность государственного управления.

Опыт Таджикистана свидетельствует о том, что последовательная политическая воля в сочетании с надлежащей нормативно-правовой базой, международным сотрудничеством и инвестициями в цифровую инфраструктуру способны в относительно короткие сроки обеспечить качественный скачок в развитии налоговой системы даже в условиях ограниченности ресурсов. Достигнутые результаты формируют прочный фундамент для дальнейшего развития налогового администрирования на основе технологий больших данных и искусственного интеллекта.

Литература:

1. Crandall W., Bodin J.-P. Revenue Administration: Autonomy in Tax Administration and the Revenue Authority Model // IMF Technical Notes and Manuals. — Washington, D.C.: IMF, 2005. — 52 p.

2. Информационное агентство «Авеста». Таджикистан представил в Ташкенте опыт модернизации налогового администрирования. — 12 марта 2026. — URL: <https://avesta.tj/2026/03/12/tadzhikistan-predstavil-v-tashkente-opyt-modernizatsii-nalogovogo-administrirovaniya/>

3. НИАТ «Ховар». Таджикистан ускоряет цифровизацию свободных экономических зон для привлечения инвестиций. — 2026. — URL: <https://khovar.tj/rus/2026/04/tadzhikistan-uskoryaet-tsifrovizatsiyu-svobodnyh-ekonomicheskikh-zon-dlya-privlecheniya-investitsij/>

4. Народная газета. Цифровизация — передовой способ налогового администрирования. — 13 апреля 2023.- URL: http://www.narodnaya.tj/index.php?option=com_content&view=article&id=17574

5. Налоговый кодекс Республики Таджикистан (в ред. Закона РТ от 11.02.2025 № 2143). — URL: https://andoz.tj/docs/kodex/Tax-Code__11_02_2025-RT_ru.pdf

6. Налоговый комитет при Правительстве Республики Таджикистан. Официальный сайт. — URL: <https://www.andoz.tj>

7. Налоговый комитет при Правительстве Республики Таджикистан. Интегрированная система сервисов ITMIS. — URL: <https://services.andoz.tj>

8. ОЭСР. Налоговое администрирование 2023: Сравнительная информация по ОЭСР и другим странам. — Париж: Издательство ОЭСР, 2023. — 338 с.

9. OECD/G20 Inclusive Framework on BEPS: Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy — Global Anti-Base Erosion Model Rules. — Paris: OECD Publishing, 2023.

10. Asia-Plus. Электронные услуги Налогового комитета Таджикистана: цифровой прорыв в государственном управлении. — 3 ноября 2025. — URL: <https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/society/20251103/>

11. Asia-Plus. Приложение «Андози ман»: оплата налогов без головной боли. — URL: <https://asiaplustj.info/en/node/353676>

12. IMF. Tax Administration Diagnostic Assessment Tool (TADAT): Field Guide. — Washington, D.C.: IMF, 2019. — 148 p.

13. Соловьёв И.Н. Цифровизация налоговых отношений: теоретико-правовой аспект // Финансовое право. — 2022. — № 4. — С. 28–34.

14. Цифровизация налогового администрирования в Республике Таджикистан // Аудит и налогообложение (audit-it.ru). — 21 декабря 2020. — URL: <https://www.audit-it.ru/articles/account/a1/1025991.html>
15. ЕБРР. Оценка инвестиционного климата: Таджикистан. — Лондон, 2023.

НАЛОГОВАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВА КАК ФАКТОР ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ

Джураева Гульчехра Акрамовна – Российско-Таджикский (Славянский) университет, старший преподаватель кафедры финансов и кредита. Адрес: 734025, Республика Таджикистан, г. Душанбе, улица М. Турсун-заде, 30, телефон: 985791633, e-mail: gul_dj69@mail.ru

В статье рассматривается роль налоговой системы в условиях инновационного развития экономики Республики Таджикистан. Обосновывается значение налоговой политики как инструмента обеспечения устойчивого экономического роста и регулирования деятельности хозяйствующих субъектов. Особое внимание уделяется необходимости совершенствования налогового администрирования, повышению налоговой дисциплины и внедрению антикоррупционных механизмов. Анализируются направления налогового стимулирования инновационной деятельности (предоставление льгот, налоговых кредитов, поддержку инвестиций в новые технологии). Подчеркивается важность цифровизации налоговой системы как ключевого фактора повышения эффективности, прозрачности и результативности государственной налоговой политики.

Ключевые слова: налоговая политика, налоговая система, инновации, цифровизация, экономика.

СИЁСАТИ АНДОЗИ ДАВЛАТ ҲАМЧУН ОМИЛИ РУШДИ ИННОВАТСИОНӢ

Ќураева Гулчехра Акрамовна - Донишгоҳи Русия-Тоҷикистон (Славянӣ), муаллими калони кафедраи молия ва қарз. Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи М. Турсунзода, 30, телефон: 985791633, e-mail: gul_dj69@mail.ru

Дар мақола нақши низоми андоз дар шароити рушди инноватсионии иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ карда мешавад. Аҳамияти сиёсати андоз ҳамчун воситаи таъмини рушди устувори иқтисодӣ ва танзими ғайриқонунии субъектҳои хоҷагидор асоснок карда мешавад. Ба зарурати такмили маъмурияти андоз, баланд бардоштани интизоми андоз ва ҷорӣ намудани механизмҳои зиддикоррупсионӣ диққати махсус дода мешавад. Таваҷҷути самтҳои андоз таҳлили ҳавасмандгардонии ғайриқонунии инноватсионӣ (додани имтиёзҳои андоз қарзҳои дастгирии сармоягузорӣ ба технологияи нав) ба анҷом расонида шудааст. Аҳамияти рақамкунонии низоми андоз ҳамчун омил ба баланд бардоштани самаранокӣ, шаффофият ва натиҷагирӣ сиёсати давлатии андоз таъкид гардидааст.

Калидвожаҳо: сиёсати андоз, системаи андоз, инноватсия, рақамсозӣ, иқтисод.

STATE TAX POLICY AS A FACTOR OF INNOVATIVE DEVELOPMENT

Dzhuraeva Gulchehra Akramovna – Russian-Tajik (Slavic) University, Senior lecturer at the Department of Finance and Credit. Address: 734025, Republic of Tajikistan, Dushanbe, M. Tursun-zade Street, 30, phone: 985791633, e-mail: gul_dj69@mail.ru

The article examines the role of the tax system in the context of the innovative development of the economy of the Republic of Tajikistan. The importance of tax policy as a tool for ensuring sustainable economic growth and regulating the activities of business entities is substantiated. Special attention is paid to the need to improve tax administration, increase tax discipline and introduce anti-corruption mechanisms. The directions of tax incentives for innovation (provision of benefits, tax credits, support for investments in new technologies) are analyzed. The importance of digitalization of the tax system as a key factor in improving the efficiency, transparency and effectiveness of state tax policy is emphasized.

Keywords: Tax policy, tax system, innovation, digitalization, economy.

В условиях инновационного развития рыночной экономики налоговая система выступает в качестве одного из важнейшего компонента рынка. Выступая в качестве действенного инструмента государственной политики, налоговая система государства способствует реализации социально-экономической политики, формированию благоприятной среды развития структуры национальной экономики, а также решению актуальных социальных вопросов в стране. При этом, выступая в качестве неотъемлемой части финансовой системы, способствует формированию финансовых средств государства, что, в свою очередь влияет на финансы хозяйствующих субъектов.

Ключевой целью налоговой политики Республики Таджикистан является обеспечение устойчивого экономического роста. Эффективность налоговой политики и налоговой системы государства зависит от выбранного научного подхода и учета особенностей развития экономики страны, поскольку при реализации налоговой политики необходимо учитывать ее соответствие закономерностям экономического развития. Большинство ученых разделяют мнение, что налоговая политика представляет собой совокупность организационно-экономических мер, которые направлены на достижение фискальных задач государства.

Налоговая политика также рассматривается как совокупность определенных мероприятий по формированию и совершенствованию налоговой системы. По мнению Панскова В.Г. «налоговая политика представляет собой совокупность экономических, финансовых и правовых мер государства по формированию налоговой системы страны в целях обеспечения финансовых потребностей государства, отдельных социальных групп общества, а также развития экономики страны за счет перераспределения финансовых ресурсов» [4, 54].

Основные цели и задачи налоговой политики не должны быть неизменными, поскольку цели налоговой политики находятся в зависимости и определяются под влиянием различных внутренних и внешних условий. В качестве важнейших факторов формирования целей налоговой политики можно рассмотреть уровень развития национальной экономики и такой субъективный фактор, как партии и лица, стоящие в данный момент у власти (которые также влияют на формирование любой политики, не только налоговой). Кроме рассмотренных факторов, цели налоговой политики должны учитывать стратегические ориентиры, выбранную экономическую стратегию, модели развития государства и корректироваться на каждом конкретном этапе.

Цели налоговой политики сейчас также неоднозначно трактуются различными учеными. К ним относят и оптимизацию централизуемых средств через налоговую систему и сгруппированные цели, содержащие экономические, фискальные, социальные, экологические и международные [3, 55].

Исходя из таких критериев, как величина налогового бремени, государственное устройство и органы власти, осуществляющие налоговую политику, сферы воздействия, вид воздействия, долговременность целей, продолжительность периода реализации и модель экономического развития страны налоговую политику можно классифицировать по различным типам.

Таблица 1. -Классификация типов налоговой политики [1, 120-122]

Признак классификации	Типы налоговой политики
Величина налогового бремени	. Политика максимальной налоговой нагрузки . Политика минимальной налоговой нагрузки . Политика умеренно высокой налоговой нагрузки . Политика сбалансированной налоговой нагрузки
Государственное устройство и органы власти, осуществляющие налоговую политику	. Государственная налоговая политика . Региональная налоговая политика . Местная (муниципальная) налоговая политика
Сферы воздействия	. Индустриальная налоговая политика

	. Налоговая политика в сфере АПК . Налоговая политика в сфере ЖКХ . Налоговая политика в сфере торговли . Социально-ориентированная налоговая политика
Вид воздействия	. Стимулирующая налоговая политика . Стабилизирующая налоговая политика . Нейтральная налоговая политика
Масштабность и долговременность целей налоговой политики	. Налоговая стратегия . Налоговая тактика
Продолжительность периода реализации налоговой политики	. Долгосрочная налоговая политика . Среднесрочная налоговая политика . Краткосрочная налоговая политика
Модель экономического развития страны	. Налоговая политика стран с планово-административной экономикой . Налоговая политика стран с моделью «стратегии ускоренного развития» . Налоговая политика стран с «либеральной моделью»

Налоговый механизм играет роль экономического инструмента регулирования процедуры налоговых отношений в экономике. Государство придает своему налоговому механизму юридическую форму посредством налогового законодательства и регулирует его [2, 21].

Важно отметить, что самыми подвижными компонентами налогового механизма признаются: налоговые ставки, налоговая база, налоговые льготы. Подвижность данных компонентов налогового механизма заключается в том, что правительство, изменяя эти компоненты налогового механизма, получает возможность в необходимом момент оперативно воздействовать на национальную экономику.

Налоговые льготы используются государством для целенаправленного воздействия на все стадии процесса расширенного воспроизводства с целью стимулирования предпринимательской, инвестиционной и трудовой активности, ускоренного накопления капитала в наиболее приоритетных отраслях экономики, развития прикладной науки и техники, поддержания социальной сферы. Не менее значимым инструментом налоговой политики являются санкции, налагаемые на налогоплательщиков при совершении нарушений в процессе исполнения ими налоговых обязательств. Финансовые санкции в известной мере стимулируют плательщиков к соблюдению законодательства, в том числе налогового и ограничению незаконной налоговой оптимизации. Эффективность этого инструмента во многом зависит от качества и целенаправленности управленческой деятельности в области налогового контроля.

Наибольшего внимания, на наш взгляд, требуют контроль формирования и отражения в отчетной и налоговой документации налоговой базы, поскольку сумма налогов зависит не только от ставки налогов, но и от налогооблагаемой базы. Этот инструмент налоговой политики, непосредственно воздействующий на доходы налогоплательщиков и часто подвергаемый ими незаконной корректировке, должен быть в центре внимания контролирующих органов. На основе эффективности налогового механизма можно судить о соответствии налоговой политики социально-экономическому состоянию страны. Таким образом, наблюдается следующая взаимозависимость: налоговый механизм выступает в качестве двигателя налоговой политики, а налоговая политика определяет направление такого движения.

По мнению Сердюкова А.Э. «Налоговая политика является результатом компромисса между разными групповыми интересами, зачастую диаметрально противоположной направленности. Этот политический аспект налоговой политики, к сожалению, нередко приводит к снижению её эффективности. Кроме того, следует отметить, что при

формировании и реализации налоговой политики существует ряд ограничений, к которым относятся: законодательные, экономические, количественные и временные» [5, 73]. Законодательные ограничения могут быть закреплены как положениями международных актов, так и национальным законодательством: Конституцией и Налоговым кодексом. Это и обязанность вовремя зарегистрироваться в налоговом органе, и обязательность представления документации во время налоговой проверки.

К экономическим ограничениям можно отнести то, что государство не может повысить ставку налога, исходя только лишь из потребностей бюджета.

К количественным ограничениям – сумму потерь, сопутствующих той или иной проводимой государством налоговой политикой.

Ограничения во времени: налоговая политика не может быть неизменной, она должна учитывать социально-экономические особенности данного конкретного этапа развития государства и приниматься на конкретный промежуток времени. В современных условиях главной целью налоговой политики Республики Таджикистан, по нашему мнению, должно являться улучшение механизма управления налоговой системой. Данный механизм должен обеспечить не только фискальные нужды республики, но и регулирование деятельности всех хозяйствующих субъектов. На наш взгляд, для достижения этой цели налоговой политики необходимо решить следующие задачи:

- совершенствовать систему налогового администрирования. Данная задача должна включать меры по дальнейшему упрощению налогового законодательства Таджикистана, особенно в отношении косвенных налогов, которые считаются легко администрируемыми, и налогов, удерживаемых у источника получения дохода;
- повышение налоговой дисциплины не только путем ввода системы санкций, но и путем проведения разъяснительной, консультационной работы с налогоплательщиками, организации дополнительной работы в отношении неучтенных объектов налогообложения;
- организовать систему применения антикоррупционных мер для сотрудников налоговых органов. Кроме того, следует организовать эффективную систему стимулирования персонала налоговых органов, поскольку при относительно низкой заработной платы сотрудников этой системы велика вероятность неформальной договоренности между ними и субъектами хозяйствования, что приводит к уменьшению налоговых поступлений в государственный бюджет.

Относительно вышерассмотренных задач, необходимо отметить, что в данное время в республике, во-первых, огромное количество граждан занимается неучтенным мелким предпринимательством – это и пошив одежды на дому, и выпечка кулинарных изделий, и уличная торговля. Во-вторых, - в республике наблюдаются неучтенные налогообложением огромные жилые площади, сдаваемые в аренду. Можно, к примеру, поощрять налоговых работников, предпринимающих определенные действия, направленные на организацию учета таких субъектов и объектов налогообложения. В свою очередь это повлечет и расширение налоговой базы, и следовательно, увеличение поступлений в государственный бюджет.

Важно отметить, что налоговая политика играет важную роль в стимулировании инновационного развития экономики. Рассмотрим некоторые направления налоговой политики, способствующие инновационному развитию.

- ✓ Предложение налоговых кредитов и вычетов для компаний, занимающихся научными исследованиями и разработками.
- ✓ Налоговые льготы для стартапов, такие как освобождение от налогов на прибыль в первые годы или снижение налоговых ставок.
- ✓ Поощрение инвестиций в новые технологии и оборудование через амортизационные льготы или ускоренные списания.
- ✓ Налоговые программы, поддерживающие обучение и повышение квалификации работников, способствующие созданию квалифицированной рабочей силы, способной генерировать и внедрять инновации.

✓ Налоговые льготы для исследовательских организаций и университетов, сотрудничающих с бизнесом, могут способствовать созданию инновационных кластеров и экосистем, где знания и ресурсы обмениваются между различными участниками.

✓ Поддержка инноваций в области устойчивого развития через налоговые льготы для компаний, разрабатывающих экологически чистые технологии.

Как известно, цифровизация является стратегическим направлением развития национальной инновационной экономики. Цифровизация налоговой системы — это процесс внедрения современных технологий для улучшения администрирования налогов, повышения прозрачности и эффективности взаимодействия между налоговыми органами и налогоплательщиками.

Как отмечает А.М. Солахзода, основными направлениями цифровой трансформации, повышающей эффективность рассматриваемого процесса, являются: фактический перевод в электронный вид процедур информационного обслуживания; увеличения уровня автоматизации налогового администрирования; комплексное использование имеющейся информации; увеличение уровня внутреннего аудита деятельности органов налогового администрирования [6, 159].

В заключении можно сделать вывод о том, что налоговая политика, являющаяся ключевым аспектом финансовой политики государства, включает в себя совокупность мероприятий экономического, финансового и правового характера, в ней находит свое отражение деятельность государства в области налогообложения, главной ее целью является улучшение механизма управления налоговой системой, обеспечение устойчивого экономического роста.

Цели налоговой политики должны учитывать стратегические ориентиры, выбранную экономическую стратегию, модели развития государства и корректироваться на каждом конкретном этапе.

Таким образом, грамотная налоговая политика может существенно повлиять на уровень инновационной активности в стране, способствуя экономическому росту и повышению конкурентоспособности. Однако важно учитывать баланс между необходимостью финансирования государственных нужд и созданием благоприятной среды для инноваций.

Литература:

1. Доштаева. Е.Д.Налоговая политика: дефиниции и основные классификации //Вестник Калмыцкого института гуманитарных исследований РАН, № 3, 2012. – С. 120-122
2. Налоги и налогообложение: Учеб. пособие для вузов/ под ред. проф. Г.Б.Поляка, проф. А.Н.Романова. – М: ЮНИТИ – ДАНА, 2003. – С. 21
3. Налоги и налогообложение: учебник / Черник Д.Г. и др. — М.: ИНФРА-М, 2001. — С. 55.
4. Пансков В.Г. Налоги и налоговая система Российской Федерации: учебник.-М.: Финансы и статистика, 2005. - С.54.
5. Сердюков А.Э. Теоретические основы налоговой политики современной России. — Спб.: Изд-во С.-Петербур. гос. ун-та экономики и финансов .2004.-С.73
6. Солахзода А.М. Направления модернизации систем налогового администрирования в условиях применения современных информационных технологий // Вестник НГУЭУ. - 2019. - № 2. - С. 155-161.

ЧАНБАҲОИ МЕТОДОЛОГӢ ВА НАЗАРИЯВИИ СИЁСАТИ АНДОЗИ ДАВЛАТ ВА НАҚШИ ОН ДАР РУШДИ ИҚТИСОДИЁТ

Қаюмов Сайфуддин Шарипович – муаллими калони кафедраи андоз ва андозбандии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон., Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, хиёбони Рудаки 17. E-mail: sayfuddin.kaumov@mail.ru. Тел: 901007714.

Масоили таҳқиқи имкониятҳои тақмилдиҳии сиёсати давлатии андозӣ дар шароити кунунии Тоҷикистон масъалаи хеле баҳсталаб ба ҳисоб рафта, дарк ва фаҳмиши амиқ тақозо менамояд, ки метавонро онро дар шарҳу тафсир ва ибораҳои калидии роҷеъ ба сиёсати андозӣ дарёфт. Пеш аз ҳама, бояд мафҳум, моҳият ва хусусиятҳои сиёсати андозӣ ба таври возеҳ шарҳ дода шаванд. Дуюм, дар доираи омӯзиши мактабҳои алоҳидаи илми иқтисодӣ, андешаҳои олимони хориҷӣ ва ватанӣ, дар асоси ғоя ва консепсияҳои пешниҳодгардидаи намоёндагони соҳаи мазкур комплекси чорабиниҳо ва низоми пешниҳодҳо, муколамаҳоро роҷеъ ба тақмили амалисозии сиёсати давлатии андозии Тоҷикистон пешниҳод намоем. Ҷараёни пуртазоди ҷаҳонишавӣ, амалисозии пояҳои низоми хоҷагидорӣ бозорӣ ва таъмини рушди устувори иқтисоди миллӣ тақозои гузаронидани сиёсати андозӣ ва ташкили чунин як низомеро, ки ба таври самаранок идора кардани иқтисодиётро бо дарназардошти манфиатҳои давлатӣ ва ҷомеаи шаҳравндӣ созмон медиҳад, ба миён овард. Бояд таъкид намуд, ки раванди ташаккули сиёсати андозӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарназардошти омӯзиши таҷрибаи пешқадами ҷаҳонӣ ва хусусиятҳои рушди иқтисоди миллӣ амалӣ карда мешавад.

Калидвожаҳо: Кодекси андоз, андозҳо, андозҳои ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ, низоми андоз, сиёсати андоз, бучети давлатӣ.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ И ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ НАЛОГОВОЙ ПОЛИТИКИ И ЕЕ РОЛЬ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ

Қаюмов Сайфуддин Шарипович – старший преподаватель кафедры налогов и налогообложения Таджикского национального университета. Адрес: 734025, Республика Таджикистан, город Душанбе, проспект Рудаки 17, Элект. почта: sayfuddin.kaumov@mail.ru. Тел: 901007714.

Вопросы изучения возможностей совершенствования государственной налоговой политики в современных условиях Таджикистана считаются весьма спорными, требующими глубокого понимания, которое можно найти в пояснениях и ключевых фразах, связанных с налоговой политикой. Во-первых, необходимо четко разъяснить концепцию, сущность и особенности налоговой политики. Во-вторых, в рамках изучения отдельных школ экономической науки, взглядов зарубежных и отечественных ученых, на основе идей и концепций, предложенных представителями этой области, мы представляем комплекс мер и систему предложений, диалогов по совершенствованию реализации государственной налоговой политики Таджикистана. Быстрый процесс глобализации, внедрение основ рыночной экономики и обеспечение устойчивого развития национальной экономики создали потребность в налоговой политике и создании системы, эффективно управляющей экономикой с учетом интересов государства и гражданского общества. Следует отметить, что процесс формирования налоговой политики в Республике Таджикистан осуществляется с учетом изучения передового мирового опыта и особенностей развития национальной экономики.

Ключевые слова: налоговый кодекс, налоги, республиканские и местные налоги, налоговая система, налоговая политика, государственный бюджет.

METHODOLOGICAL AND THEORETICAL ASPECTS OF STATE TAX POLICY AND ITS ROLE IN ECONOMIC DEVELOPMENT

Kayumov Saifuddin Sharipovich – senior lecturer the Department of Taxes and Taxation. Tajik National University, Address: 734025, Republic of Tajikistan, Dushanbe city, Rudaki Avenue 17, E-mail: sayfuddin.kaumov@mail.ru. Tel: 901007714.

The study of opportunities for improving state tax policy in Tajikistan's current context is considered highly controversial and requires a thorough understanding, which can be found in explanations and key phrases related to tax policy. First, it is necessary to clearly explain the concept, essence, and specific features of tax policy. Second, by examining individual schools of economic science, the views of foreign and domestic scholars, and drawing on ideas and concepts proposed by representatives of this field, we present a set of measures and a system of proposals and dialogues for improving the implementation of state tax policy in Tajikistan. Rapid globalization, the introduction of market economy principles, and the sustainable development of the national economy have created a need for a tax policy and a system that effectively manages the economy, taking into account the interests of the state and civil society. It should be noted that the process of developing tax policy in the Republic of Tajikistan is carried out taking into account best international practices and the specific developments of the national economy.

Keywords: tax code, taxes, national and local taxes, tax system, tax policy, state budget.

Феълан бояд зикр намуд, ки низоми андозбандӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар зери шарту шароитҳои гуногуни иқтисодӣ, сиёсӣ ва иҷтимоӣ ташаккул меёбад. Вазифаи аввалиндараҷаи он – ин мусоидат расонидан ба давлат оид ба ғанӣ гардонидани захираҳои молиявии он тавассути азнавтасимкунии даромади миллий, афсунсозии ҳаҷми истеҳсолот, таъмини шароитҳои созгор баҳри рушду равнақ бахшидани фаъолияти соҳибкорӣ, амалигардонии барномаҳои иҷтимоӣ ва баландбардории сатҳи некуахлоқии аҳоли мебошад. Дар ин росто бояд таъкид намуд, ки баҳри равнақ ва ташаккул додани сиёсати андозбандӣ, низоми андозбандӣ ва идораи андози Тоҷикистон мавқеи муҳимро Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, мебозад, ки маҳз тавассути он феҳристи андозҳои амалкунанда ва ғункунии онҳо, тартиби бурдани онҳо, ҳисобу китоб, ситонидан ва бекор кардани андозҳо, маҷмӯи муносибатҳои давлатӣ бо андозсупорандагон ва агентҳои онҳо ба як тартибу низом дароварда шуда, заминаи хуби меёриву ҳуқуқӣ мебошад. Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун мамлакати давлатдориаш унитарӣ дорои низоми андозбандии дузинагӣ мебошад, ки мувофиқи он андозҳои умумидавлатӣ ва маҳаллӣ дар мамлакат амал мекунанд.

Феълан дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Кодекси нави андозӣ, ки 1-уми январи соли 2022 қабул гардида буд амал мекунад. Дар таҳрири нави Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон соддагардонӣ ва шаффофияти раванди андозбандӣ ва ҳисоботи он ба назар гирифта шудааст, ки мақсади асосии он баланд кардани самараноки ва адолатнокии андозҳо, сабук кардани ўҳдадориҳои андозсупорандагон мебошад. Мувофиқи моддаи 4-и Кодекси андоз низоми андозбандии Ҷумҳурии Тоҷикистон «маҷмӯи муносибатҳои андозии пешбинишуда ва андешидани тадбирҳои таъмини пардохти андоз, ҳамчунин сохтори ташкилии мақомоти андоз ва намудҳои ташкилии онҳо, ҳуқуқи ўҳдадориҳои онҳо, шакл ва усулҳои назорати андоз, ҷавобгариҳо барои вайронкунии қонунгузори андозбандӣ мебошад».

Масоили таҳқиқи имкониятҳои тақмилдиҳии сиёсати давлатии андозӣ дар шароити кунунии Тоҷикистон масъалаи хеле баҳсталаб ба ҳисоб рафта, дарк ва фаҳмиши амиқ тақозо менамояд, ки метавонро онро дар шарҳу тафсир ва ибораҳои калидии роҷеъ ба сиёсати андозӣ дарёфт. Пеш аз ҳама, бояд мафҳум, моҳият ва хусусиятҳои сиёсати андозӣ ба таври возеҳ шарҳ дода шаванд. Дуюм, дар доираи омӯзиши мактабҳои алоҳидаи илми иқтисодӣ, андешаҳои олимони хориҷӣ ва ватанӣ, дар асоси ғоя ва консепсияҳои пешниҳод гардидаи намоёндагони соҳаи мазкур комплекси чорабиниҳо ва низоми пешниҳодҳо, муколамаҳоро роҷеъ ба тақмили амалисозии сиёсати давлатии андози Тоҷикистон пешниҳод намоем. Чараёни пуртазоди ҷаҳонишавӣ, амалисозии пояҳои низоми хоҷагидорӣ бозорӣ ва таъмини рушди устувори иқтисоди миллий тақозои гузаронидани сиёсати андозӣ ва ташкили чунин як низомеро, ки ба таври самаранок идора кардани иқтисодиётро бо дарназардошти

манфиатҳои давлатӣ ва ҷомеаи шахравндӣ созмон медиҳад, ба миён овард. Бояд таъкид намуд, ки раванди ташаккули сиёсати андозӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарназардошти омӯзиши таҷрибаи пешқадами ҷаҳонӣ ва хусусиятҳои рушди иқтисоди миллӣ амалӣ карда мешавад.

Дар мувофиқа бо омӯзиши паҳлуҳои ҷудогонаи муаммои мазкур ва ақидаву нуктаҳои муаллифон ва коршиносони соҳавии марбут доир ба низоми андоз метавон як чанд равишхоро роҷеъ ба моҳият ва мафҳуми ибораи «сиёсати андозӣ» ҷудо намуд:

1. Равиши анъанавӣ, ки мутобиқи он сиёсати андозӣ танҳо бо соҳаи андоз ва андозбандӣ маҳдуд гардида, лекин тавсифи ҷузъӣ ва кулии ин падида ошкор карда намешавад.

2. Равиши функционаливу мақсаднок. Равиши мазкур мафҳуми сиёсати андозиро ҳамчун маҷмуи чорабиниҳое, ки аз ҷониби давлат гузаронида шуда тавассути он ҳалли мақсадҳои зерин ба роҳ монда мешаванд:

- таъмини эҳтиёҷоти молиявии давлат ва гурӯҳҳои алоҳидаи иҷтимоӣ;
- танзими босамари муносибатҳое, ки дар ҷараёни муқаррар намудани андозҳо ва пардохтҳо ташаккул меёбанд;
- ҳавасмандгардонии иҷтимоиву иқтисодии фаъолнокии субъектони иқтисодӣ ва соҳаи шуғл;
- таъмини рушди иқтисодӣ ва тараққиёти иқтисодиёт;
- ташаккули иқлими мусоиди сармоягузорӣ;
- афзоиши иқтисодии андозӣ ва ғ.

Баҳри возеҳ равшан баён сохтани муаммои мазкур чадвали 1-ро меорем, ки дар нуктаи назари олимони оид ба «сиёсати андозӣ» шарҳу баён гардидаанд.

Чадвали 1. - Тафсири истилоҳи «сиёсати андозӣ» (равешҳои анъанавӣ – функционалӣ)

Муаллиф	Мафҳум
Равиши анъанавӣ	
А.Г. Грязнова, С.Ф. Викулов	Сиёсати андозӣ - низоми чорабиниҳое, ки аз ҷониби давлат дар соҳаи андоз ва қисмати таркибии сиёсати молиявӣ
М.В. Романовский, О.В. Врублевская	Сиёсати андозӣ - комплекси чорабиниҳо дар соҳаи андоз ба ҳитоби расидан ба мақсадҳои гузашташуда
Равиши функционалӣ- таъминотӣ	
В.Г. Пансков	Сиёсати андозӣ- маҷмуи чораҳои иқтисодӣ, ҳуқуқӣ, молиявии давлатӣ ҷиҳати ташаккули низоми андозии давлатӣ бо мақсади таъмини эҳтиёҷоти молиявии давлат, табақаҳои алоҳидаи иҷтимоии ҷомеа аз ҳисоби азнавтасимкунии захираҳои молиявӣ
Д.Г. Черник	Сиёсати андозӣ - ин қисми таркибии сиёсати иқтисодии давлатӣ, ки ба ташаккули низоми андозӣ андозӣ, таъмини рушди иқтисодӣ, ҳавасмандсозии фаъолияти субъектони хоҷагидорӣ ва манфиатҳои давлатӣ бо дарназардошти авзои иҷтимоиву иқтисодӣ
И.Л. Юрзинова	Сиёсати андозӣ - ин маҷмуи чорабиниҳои иқтисодӣ, ҳуқуқӣ ва ташкилотӣ, ки ба принсипҳои ягона асос ёфта таъмини бонизоми мақомотҳои давлатӣ ва маҳаллиро, ки дар ҷараёни муносибаҳои ба вуқӯъмеомадаи муайянкунӣ, ҷамъоварӣ ва банақшагирии андоз ба миён меояд, дар назар дошта мешавад
Т.В. Бушинская	Сиёсати андозӣ - маҷмуи чорабиниҳои ташкиливу ҳуқуқӣ ва ташкиливу иқтисодии мақомотҳои сатҳи гуногун, ҳамчунин иштирокчиёни дигари муносибатҳои андозӣ дар доираи ваколатҳои муқарраргардидаи онҳо, ки ба ҳитоби ҳамоҳангкунии манфиатҳои фискалии ҳамаи шохҳои ҳокимияти давлатӣ манфиати бизнес доираҳо, гурӯҳҳои муайяни иҷтимоӣ ва субъектони дигари манфиатдор равона гардидааст, дар назар дошта мешавад.

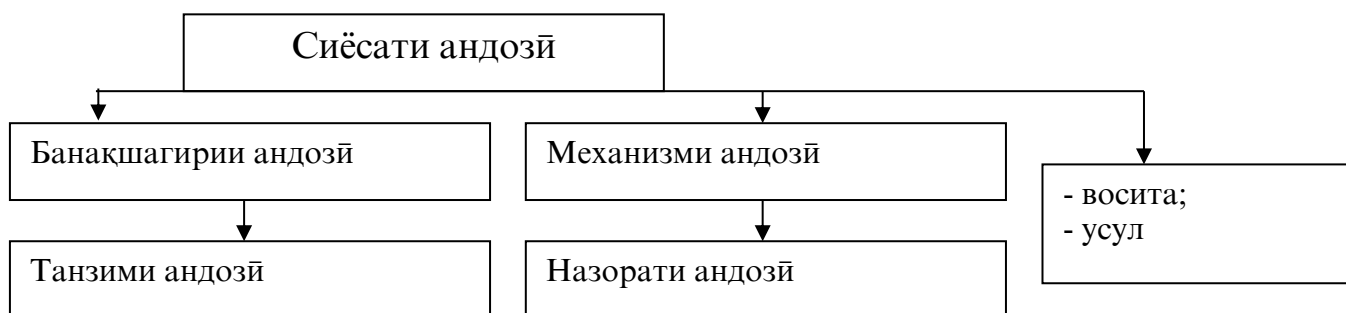
Улуғхоҷаева Х.Р.	Сиёсати андозӣ - қисми таркибии сиёсати молиявии давлатӣ, ки маҷмуи низоми қоида, меъёр ва чорабиниҳои ташкилиро дар соҳаи андозӣ муайян мекунад.
Мирпочоев Д.И.	Сиёсати андозӣ - маҷмӯи чорабиниҳои мушаххаси давлатӣ дар соҳаи андоз, ба ҳотири иҷроиши волияти қонунгузорӣ дар соҳаи андоз, фаҳмида мешавад.

Сиёсати андозӣ дар мувофиқа ба марҳалаҳои таърихӣ инкишоф, мақсад ва вазифаи ниҳии он ин таъсиррасонӣ ба соҳаҳои иҷтимоиву иқтисодии тараққиёти давлат, баҳри расидан ба мақсадҳои гуногуни иқтисодӣ, аз ҷумла рушди иқтисодӣ воситаи муҳим ба ҳисоб меравад. Ҳамчунин, бояд таъкид дод, ки сиёсати андозӣ дар навбати худ бояд ҳамчун заминаи хуб ба ташаккули фазои мусоиди сармоягузорӣ дар дохили давлат мусоидат намояд. Маҳз сиёсати андозӣ воситаи муҳими давлатӣ баҳри амалисозии мақсадҳои афзалиятноки он ба ҳисоб меравад. Он ба қисми зиёди бахш ва соҳаҳои иҷтимоиву иқтисодии давлат таъмир расонида, ҳамчунин бо шумораи зиёди унсурҳои идоракунӣ давлатӣ ба мисли:

1. Сиёсати пулию қарзӣ;
2. Нархгузорӣ;
3. Ислоҳоти сохтории иқтисодиёт;
4. Сиёсати тичоративу саноатӣ ва ғ.

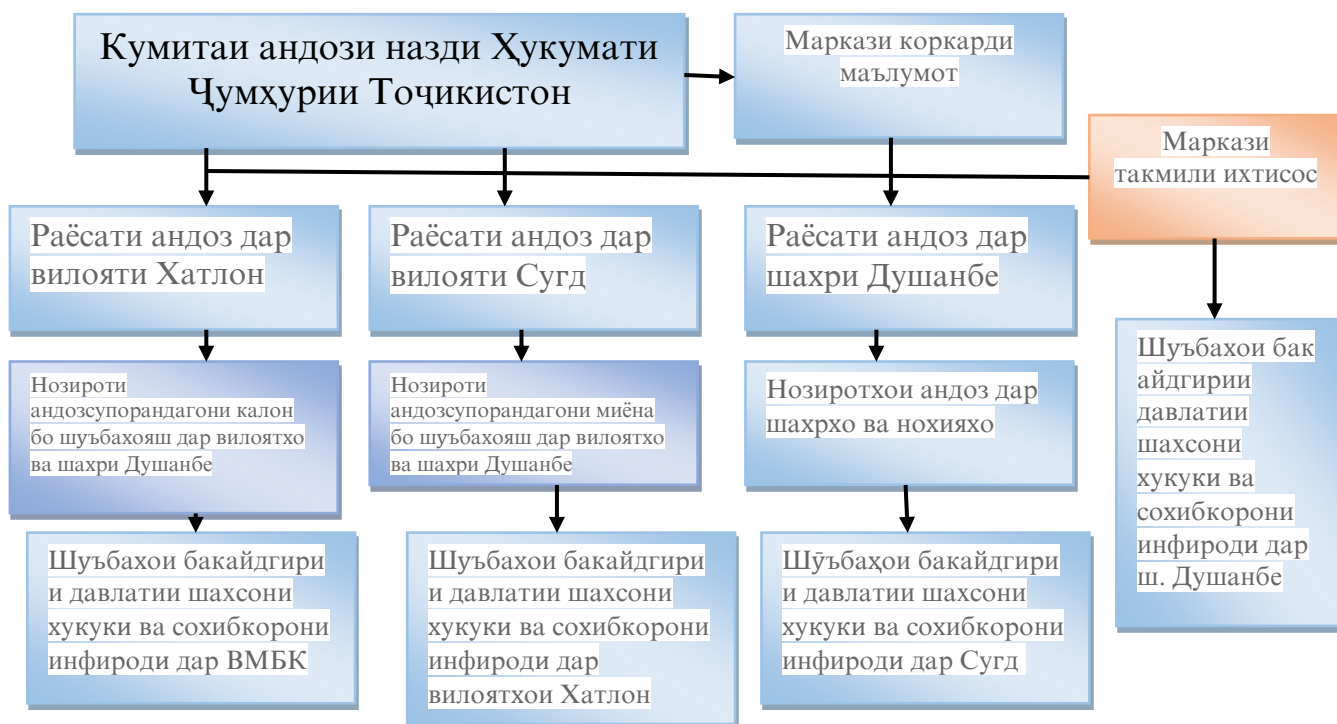
Дарки амиқ ва ҳамаҷонибаи категорияи «сиёсати андозӣ» омӯзиши унсурҳои таркибии онро тақозо менамояд, ки инҳо мебошанд: мақсади асосӣ, субъект ва объект, принципҳо, механизми андозӣ, усул ва давраҳои андозӣ. Элементҳои сохтории мафҳуми «сиёсати андозӣ» дар ҷадвали 2 оварда шудааст.

Ҷадвали 2. - Унсурҳои асосии элементҳои сиёсати андозӣ

Ҳамаи субъектҳои сиёсати андозӣ дорои мустақилияти хоси худ дар ҳудуди ваколатҳои муқаррарнамудаи худ мутабоқи қонунгузории амалкунанда ба шумор мераванд. Низоми идоракунӣ ва амалисозии сиёсати андозӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тибқи чунин шакл сурат мегирад (ниг.ба.ҷадвали

Чадвали 3. - Идоракунии низоми андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

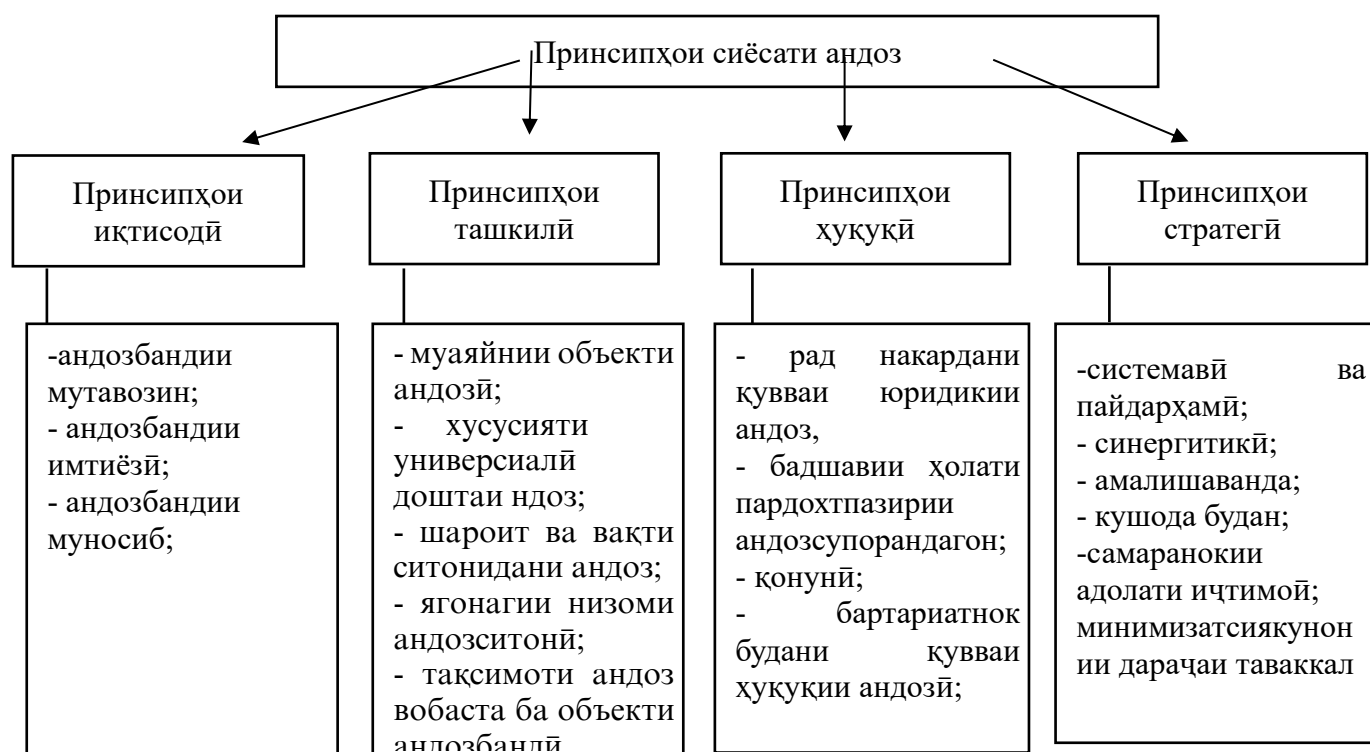
Сиёсати андозӣ дар қараёни амалишавии худ ба тӯфайли усулҳои муайян, ки дар қадвали 4 дида шудааст, тақия мекунад.

Чадвали 4. - Усулҳои амалишавии сиёсати андозӣ

Усул	Моҳият
Идоракуний	Тавассути тақсими ваколатҳои асосии субъектони ваколатдорӣ андозӣ, ки дар амалишавии сиёсати андозӣ уҳдадоранд ва ба хотири фароҳам овардани шароити мусоиди инвестиционӣ равона карда шудааст.
Имтиёзноқӣ	Ҷаъолияти мақомотҳои ваколатдор қиҳати пешниҳоди имтиёзҳои муайян андозӣ ба категорияҳои муайяни нафарон, ки қисман ва ё пурра аз пардохти андоз озоданд.
Иттилоотонӣ	Аз қониби субъектони андозӣ сари вақт иттилоотони андозсупорандагон қиҳати иҷрои саривақтии уҳдадорихои дар наздашон буда вобаста ба пардохти андоз
Назорат	Ҷаъолияти мақомотҳои андозӣ қиҳати назорати саривақтии пардохти андозӣ, сар кашинакардани андозсупорандагон ва бо ин васила қорӣ намудани тартиботи зарурӣ вобаста ба пардохт ва иҷрои дигар уҳдадори
Маҷбурсозӣ	Аз қониби шахсонӣ ваколатдори андозӣ иҷборсозии андозсупорандагон қиҳати иҷро намудани уҳдадорихои саривақтияшон дар назди давлат ва қомеа

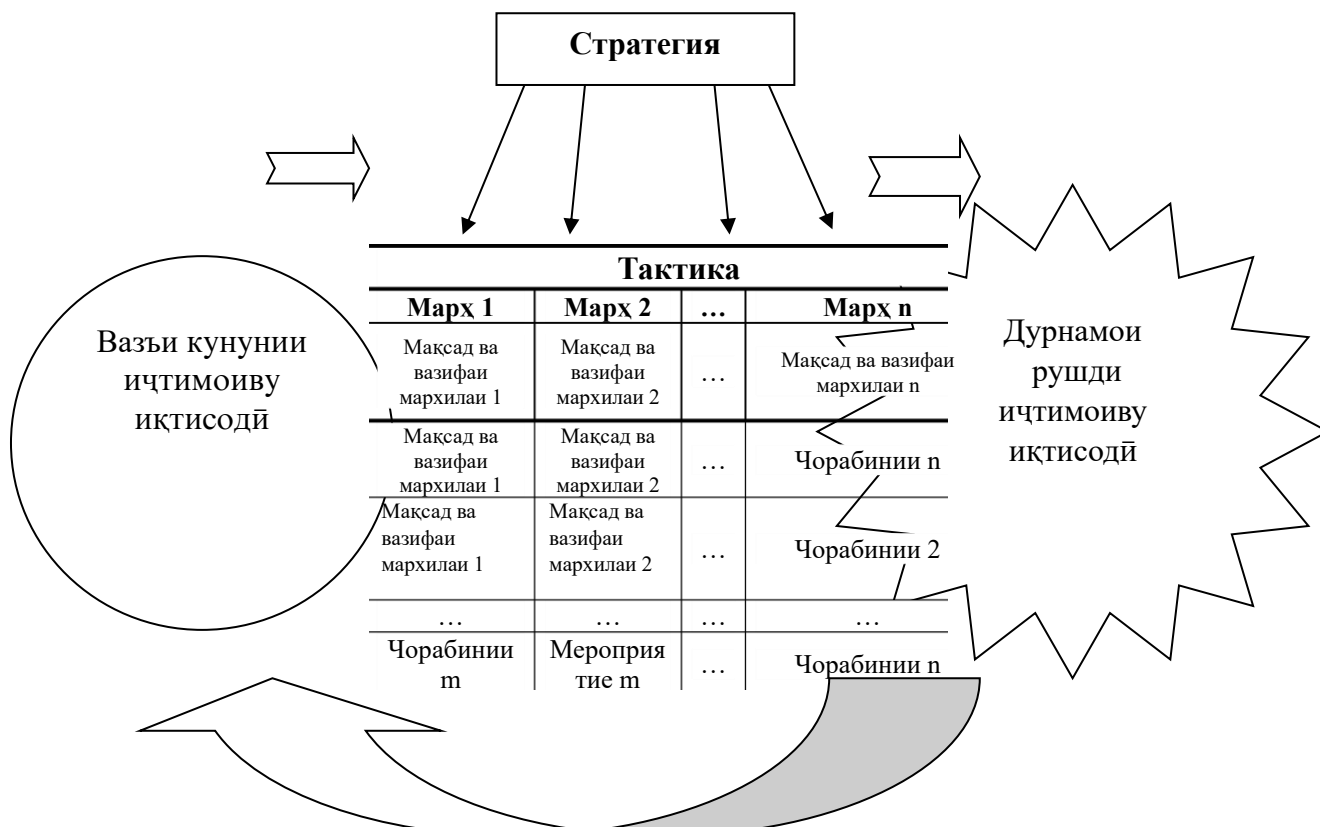
Бояд таъкид намуд, ки андозҳо як қуъзи таркибии муносибатҳои молиявӣ ба ҳисоб рафта дорои хусусиятҳои умумӣ мебошанд. Амалишавии сиёсати андозӣ мисли ҳамчун қуъзи таркибии сиёсати молиявии давлат дар асосии ба инобат гирифтани низоми принципҳо босамар буда метавонанд (ниг. ба қадвали 4)

Чадвали 4.

Дар навбати худ сиёсати андозӣ ба маънои маҳдуд ин худ маҷмуи чорабиниҳои давлатӣ, ки ба амалишавии стратегия ва тактика равона гардидааст, фаҳмида мешавад. Ба таври схемавӣ ин сиёсат чунин оварда шудааст (расми 1)

Расми 1.- Нақшаи идоракунӣ ва амалисозии сиёсати андозӣ

Баҳамвобастагии ин се унсур то он андозае муҳим мебошад, ки стратегия бе тактика ва тактика бошад бе сиёсат амал карда наметавонанд.

Нақши калидиро дар ин ҷо аниқтараш дар раванди амалисозии сиёсати андозӣ, ин механизми андозӣ мебозад. Маҳз тавассути механизми мазкур давлат пайгириро гирифтани самараи интизорбуда аз андозҳоро, амалӣ сохта бо ҳамин васила самтҳои асосии таъсиррасониро ба низоми андозҳо андешида, тавассути он нақши механизми андозҳоро дар рушди иқтисодиёти кишвар муаян месозад.

Бояд таъкид намуд, ки амалисозии механизми оқилонаи андозӣ аз ҷониби давлат метавонад ба ҷараёни истеҳсолот ва муомилот таъсири мусбӣ расонида, бо ин роҳ ҳавасмандӣ ё сукути рушди иқтисодиёт гардида, андухт ва афзоиши даромадҳои аҳолиро афзоиш ё коҳиш диҳад.

Равнақу ривож ва такмилдиҳии танзими давлатии низоми андозӣ пеш аз ҳама аз вазифаҳои сиёсати андозӣ ва марҳалаҳои рушди иқтисодиёти давлатӣ вобастагӣ дорад. Феълан бояд таъкид намуд, ки сарчашмаҳои кунунии иқтисодӣ мафҳуми «идоракунии низоми андозӣ» -ро ба ибораи «маъмурикунонии андозӣ» ҳамрадиқанд баҳо медиҳанд.

Дар алоқамандӣ бо омӯзиши адабиёти муосири иқтисодӣ метавон чунин хулосабарорӣ намуд, ки маъмурикунонии андоз - ин фаъолияти мақомотҳои ваколатдори давлатӣ, ин пеш аз ҳама Кумитаи андоз ва воҳидҳои сохторӣ он, Вазорати молия, Хадамоти гумрук, ки ба назорати иҷроӣ қонунгузории андозӣ аз ҷониби ҳамаи иштирокчиёни муносибатҳои андозӣ амалӣ мегардад, дар назар дорад. Мафҳуми мазкур хеле доманадор ба ҳисоб рафта онро наметавон бо ҷораҳои назорати андозӣ маҳдуд сохт. Нақши калидии давлат дар ҷараёни маъмурикунонии андоз ин банақшагирии ҳаҷми даромадҳои андозӣ мебошанд.

Аз ҳамин сабаб, таркиби дуҷумлаи сиёсати андозӣ ин банақшагирии андозӣ ба ҳисоб меравад. Ҷорабиниҳои амаликунандаи банақшагирии андозӣ - ин на танҳо фаъолияти мақомоти андоз оид ба иҷроӣ уҳдадорӣҳои андозсупорандагон, балки ҳамчунин имконият барои андозсупорандагон ҷиҳати истифодаи имтиёзҳо ва воситаҳои коҳиш додани пардохтҳои андозии худ пешбинӣ гардидааст.

Ниҳоятан элементи охири сиёсати андозӣ ин - назорат мебошад. Элементи мазкур мавқеи ҳалкунандаро бозида ҳадафи он ин таъмини қонунии андозбандӣ ва пардохти андозӣ маҳсуб меёбад. Он тавассути санҷишҳои доимӣ аз ҷониби давлат ба хоҳири қонунӣ будани амалҳои иштирокчиёни муносибатҳои андозӣ тавассути истифодаи ҷораҳои маъмурӣ амалӣ мегардад. Санҷиши андозӣ ин на танҳо пешгирии қонунвайронкунии дар соҳаи андозбандӣ, балки ҷораҳои ба такмили он мусоидаткунанда иборат аст. Ба он дохил мешавад, интизоми андозсупорандагон ва такмили сиёсати андозӣ дар маҷмӯъ ба ҳисоб меравад.

Аз гуфтаҳои дар боло зикргардида ва таҳлили асосии анҷомдодашуда оид ба истиллоҳоте, ки «сиёсати андоз» - ро дар бар мегиранд, метавон чунин хулосабарорӣ намуд, ки ҳамаи мақсадҳо ва вазифаҳои сиёсати андозӣ ин таъмини устувори иҷроӣ даромадҳои молиявӣ барои оморасозии шароити муносиб ҷиҳати тараққиёти иқтисодиёт ва таъмини арзандаи сатҳи неқӯаҳволии мардум равона гардидааст.

Қайд кардан ба маврид аст, ки гузариши Тоҷикистон ба иқтисоди бозорӣ ин маънои канорачӯии давлат аз ҷараёни идоракунии ва танзимнаммоӣ иқтисодиётро надорад. Амалигардии ҳама гуна сиёсат, аз ҷумла сиёсати андозӣ бе даҳлати давлат ва фароҳам оварии шароити мусоид амри маҳол мебошанд.

Адабиёт:

1. Бушинская Т. В. Региональная налоговая политика и особенности ее реализации: на примере Тульской области: дис. ... канд. эконом. наук / Т. В. Бушинская. – М., 2009. – С. 10
2. Иброхимзода, И. Р. Методические основы цифровизации налогового администрирования / И. Р. Иброхимзода, Ф. Д. Касирова // Национальные экономические системы в контексте трансформации глобального экономического пространства : Сборник научных трудов. – Симферополь : ИП Хотеева Л.В, 2024. – С. 253-256.

3. Исмаев, А. Ф. Афзалиятҳои рушди маъмурикунонии андоз дар таъмини даромадҳои андозии бучети давлатӣ / А. Ф. Исмаев // Экономика и туризм: тенденции и перспективы. – 2025. – No. 1(5). – С. 121-128.
4. Исмаев, А. Ф. Такмилдиҳии раванди маъмурикунонии андоз дар шароити рақамикунонии иқтисодиёт / А. Ф. Исмаев // Вестник Технологического университета Таджикистана. – 2025. – No. 1(60). – С. 241-250.
5. Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, - Душанбе , 2022
6. Қаюмов, С. Ш. Нақш ва аҳамияти андозҳои маҳалӣ дар қисми даромадҳои бучети маҳалӣ / С. Ш. Қаюмов, Т. С. Раҷабов // Такмили низоми молиявӣ қарзӣ дар шароити рақамикунонии иқтисодиёти миллӣ: маҷмӯи мақолаҳои илмӣ бахшида ба «Рӯзи қормандони мақомоти молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон» дар мавзӯи, Душанбе, 07 декабр 2023 года. – Душанбе: Таджикский национальный университет, 2024. – С. 347-353.
7. Қаюмов, С. Ш. Таҳлили қарзҳои андозӣ дар ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ / С. Ш. Қаюмов, Д. С. Давлатов //: маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ амалӣ дар мавзӯи Муаммоҳои гузариш ба иқтисоди рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: вазъи кунунӣ ва дурнамо Душанбе, 30 октябр – 07 2023 года. – Душанбе: Таджикский национальный университет, 2023. – С. 288-301
8. Налоги и налоогобложение: Учебник / Черник Д. Г. и [др.]. – М.: Инфра-М, 2003. – С. 55
9. Пансков В. Г. Налоги и налоговая система Российской Федерации / В. Г. Пансков. – М.: Финансы и статистика, 2006. – С. 50
10. Романовский М. В. Налоги и налоогобложение: Учебник / М. В. Романовский, О. В. Врублевская. – СПб.: Питер, 2006. – С. 79
11. Финансово-кредитный энциклопедический словарь / А. Г. Грязнова, С. Ф. Викулов. – М.: Финансы и статистика, 2002. – С. 605
12. Шомуродов Ф. Основы национальной налоговой системы Республики Таджикистан: Учебник для вузов. – первое издание. - Душанбе. «ЭР-граф», 2006. - 272с.
13. Юрзинова И. Л. Влияние налоговой политики на экономическое развитие регионов: дис. канд. эконом. наук / И. Л. Юрзинова. – М., 2004. – С. 2

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НАЛОГОВЫХ ОТНОШЕНИЙ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ

Муминзода Сабурджон Махмад – ассистент кафедры налогообложения и страхования Таджикского государственного университета финансов и экономики. Адрес: 734067, Республика Таджикистан, Душанбе, ул. Нахимова 64/14. Телефон: 001-228-819.

В статье исследуются актуальные вопросы совершенствования налоговых отношений в Республике Таджикистан в условиях активной цифровой трансформации экономики. Рассматриваются основные направления цифровизации налогового администрирования, анализируется опыт внедрения электронных сервисов налоговых органов, оцениваются результаты реформирования и обозначаются ключевые проблемы перехода к цифровой налоговой системе. На основе сравнительного анализа мирового опыта и таджикстанской практики формулируются рекомендации по дальнейшему совершенствованию налоговых отношений в цифровой среде.

Ключевые слова: цифровизация налогообложения, налоговое администрирование, электронные налоговые сервисы, коммуникация, налоговые отношения, электронная отчётность, налоговый контроль, цифровая экономика.

ТАКМИЛИ МУНОСИБАТҲОИ АНДОЗӢ ДАР ШАРОИТИ РАҚАМИКУНОӢ

Муминзода Сабурҷон Маҳмад – ассистенти кафедраи андозбандӣ ва суғуртаи Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон. Суроға: 734067, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи Нахимов 64/14. Телефон: 001-228-819.

Дар мақола масъалаҳои мубрами такмили муносибатҳои андозӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити дигаргунамоии рақамии иқтисодиёт мавриди таҳлилу омӯзиш қарор дода шудааст. Аз ҷониби муаллиф, самтҳои асосии рақамикунонии муносибатҳои андозӣ мавриди баррасӣ қарор дода шуда, таҷрибаи ҷорнамоии хизматрасониҳои электронии аз ҷониби мақомоти андоз татбиқшаванда таҳлилу баррасӣ карда шуда, натиҷаҳои ислоҳоти андозӣ арзёбӣ гардидаанд, иловатан дар раванди таҳқиқот муаллиф мушкilotи асосии гузариш ба низоми рақамии андозбандӣ муайян намудааст. Дар асоси таҳлили муқоисавии таҷрибаи ҷаҳонӣ ва таҷрибаи миллӣ тавсияҳо оид ба такмили минбаъдаи муносибатҳои андозӣ дар муҳити рақамӣ таҳия карда гардидааст.

Вожаҳои калидӣ: рақамикунонии андозбандӣ, маъмурикунонии андоз, хизматрасониҳои электронии андозӣ, иртиботот, муносибатҳои андозӣ, ҳисоботи электронӣ, назорати андозӣ, иқтисоди рақамӣ.

IMPROVING TAX RELATIONS IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION

Muminzoda Saburjon Mahmad – Assistant Professor of the Department of Taxation and Insurance of the Tajik State University of Finance and Economics. Address: 734067, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Nakhimov Street 64/14. Phone: 001-228-819.

The article examines current issues of improving tax relations in the Republic of Tajikistan in the context of an active digital transformation of the economy. The main directions of digitalization of tax administration are considered, the experience of introducing electronic services of tax authorities is analyzed, the results of the reform are evaluated and the key problems of the transition to a digital tax system are identified. Based on a comparative analysis of international experience and Tajik practice, recommendations are formulated for further improvement of tax relations in the digital environment.

Keywords: digitalization of taxation, tax administration, electronic tax services, communication, tax relations, electronic reporting, tax control, digital economy.

Цифровая трансформация является одним из ключевых глобальных трендов современного экономического развития. Активное внедрение информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) затрагивает все сферы государственного управления, в том числе систему налоговых отношений. Цифровизация налогового администрирования признана во всём мире эффективным инструментом повышения прозрачности фискальной системы, снижения административных издержек и расширения налоговой базы.

Для Республики Таджикистан как развивающейся страны, осуществляющей масштабные реформы государственного управления, вопрос цифровизации налоговых отношений приобретает особую актуальность. По данным Всемирного банка, Таджикистан занимает 106-е место в рейтинге Doing Business 2020 по показателю «Налогообложение», что свидетельствует о наличии значительного потенциала для оптимизации налоговых процедур. Переход к цифровым технологиям в налоговой сфере может стать важным фактором улучшения деловой среды и повышения инвестиционной привлекательности страны.

Налоговые отношения представляют собой совокупность правовых, финансовых и организационных связей между государством в лице налоговых органов и налогоплательщиками по поводу исчисления, уплаты и контроля налогов и сборов. Совершенствование этих отношений традиционно направлено на достижение баланса между фискальными интересами государства и минимизацией транзакционных издержек налогоплательщиков.

В современной научной литературе цифровизация налоговых отношений рассматривается как процесс трансформации всей системы взаимодействия налогоплательщиков и налоговых органов посредством внедрения цифровых технологий. Принято выделять несколько уровней этой трансформации: оцифровка (перевод бумажных документов в электронный формат), цифровизация (автоматизация отдельных процессов) и цифровая трансформация (коренное изменение бизнес-модели налогового администрирования на основе данных и аналитики).

Концепция Tax Administration 3.0, разработанная ОЭСР, описывает перспективную модель налогового администрирования, при которой исполнение налоговых обязательств интегрируется непосредственно в деловые процессы налогоплательщиков, а взаимодействие с налоговыми органами происходит в режиме реального времени без дополнительных административных процедур. Реализация этой концепции возможна только на основе глубокой цифровой трансформации всей системы налоговых отношений.

С теоретической точки зрения цифровизация налоговых отношений оказывает воздействие на несколько ключевых параметров налоговой системы. Во-первых, снижаются транзакционные издержки как для налогоплательщиков (время и ресурсы, затрачиваемые на исполнение налоговых обязательств), так и для государства (административные расходы на налоговый контроль). Во-вторых, повышается точность налогового учёта и отчётности, что сокращает возможности для ошибок и злоупотреблений. В-третьих, расширяются возможности налоговой аналитики и риск-ориентированного налогового контроля.

Правовую основу для цифровизации налогового администрирования в Таджикистане создают несколько ключевых нормативных актов. Закон Республики Таджикистан «Об электронном документе и электронной цифровой подписи» (2002 г., с последующими изменениями) заложил правовые основы для перехода к электронному документообороту в налоговой сфере. Программа цифровой экономики Республики Таджикистан на 2021–2025 годы предусматривает комплекс мер по цифровизации государственных услуг, в том числе в сфере налогообложения.

Налоговый кодекс Республики Таджикистан предоставляет налогоплательщикам право представлять налоговую отчётность в электронной форме и закрепляет обязательность электронного взаимодействия для отдельных категорий налогоплательщиков. В 2019 году были внесены поправки, обязывающие крупных

налогоплательщиков использовать электронную отчётность, а также расширяющие применение систем онлайн-фискализации.

Налоговый комитет при Правительстве Республики Таджикистан в последние годы активно развивает цифровые сервисы для налогоплательщиков. Ключевым элементом цифровой инфраструктуры является портал электронных услуг «e-Andoz» (электронный налог), запущенный в 2017 году и обеспечивающий возможность подачи налоговой отчётности в электронном виде, получения справок и консультаций в режиме онлайн.

По данным Налогового комитета, к 2023 году доля налогоплательщиков, использующих электронные каналы для подачи отчётности, достигла около 60% среди юридических лиц. Этот показатель существенно вырос по сравнению с 2018 годом, когда он составлял около 25%, что свидетельствует о значительном прогрессе в области цифровизации налоговых отношений.

Важным направлением является внедрение системы онлайн-фискализации — обязательного применения кассовых аппаратов с функцией передачи данных о розничных продажах в налоговые органы в режиме реального времени. Пилотный проект по внедрению онлайн-касс был запущен в 2019 году в Душанбе и ряде других крупных городов. По оценкам экспертов, это позволило значительно сократить оборот наличных денег вне официального учёта и увеличить поступления НДС в пилотных регионах.

Цифровизация существенно расширила возможности налоговых органов по проведению контрольных мероприятий. Внедрение автоматизированной системы анализа налоговой отчётности позволяет в режиме реального времени выявлять расхождения в данных налогоплательщиков и проводить кросс-проверки информации из различных источников. Активно развивается система риск-профилирования налогоплательщиков, позволяющая концентрировать ресурсы налоговых органов на наиболее проблемных сегментах.

В 2021 году Налоговый комитет РТ внедрил информационную систему мониторинга импортных операций, обеспечивающую автоматический обмен данными с Таможенной службой. Это позволило выявлять случаи занижения таможенной стоимости ввозимых товаров и соответствующего уклонения от уплаты НДС при импорте. По данным ведомства, только в первый год работы системы дополнительные поступления в бюджет составили около 180 млн сомони.

Изучение зарубежного опыта цифровизации налогового администрирования представляет значительный интерес для Таджикистана. Среди наиболее успешных примеров — опыт Эстонии, которая создала одну из наиболее передовых в мире систем электронного государственного управления. Налоговая служба Эстонии обрабатывает около 95% налоговых деклараций в электронном виде, а большинство налогоплательщиков получают предварительно заполненные декларации, которые достаточно лишь подтвердить.

Из опыта стран — членов СНГ особого внимания заслуживает российская практика. Федеральная налоговая служба России является одной из наиболее технологически продвинутых налоговых администраций мира. Внедрение АСК НДС-2 — автоматизированной системы контроля налоговых вычетов по НДС — позволило практически полностью ликвидировать налоговые схемы с использованием фиктивных компаний и существенно увеличить поступления НДС. Активно развиваются технологии работы с большими данными и машинного обучения для нужд налогового контроля.

Казахстан в рамках программы «Цифровой Казахстан» активно реализует концепцию «невидимого налогового контроля», при котором проверка налогоплательщиков осуществляется преимущественно в автоматическом режиме на основе анализа данных, без необходимости проведения выездных проверок. Значительная часть налоговых услуг интегрирована в суперприложение eGov — единый портал государственных услуг.

Для Таджикистана при адаптации зарубежного опыта важно учитывать национальную специфику: уровень цифровой грамотности населения, качество телекоммуникационной инфраструктуры, особенности структуры экономики (значительная

доля сельского хозяйства и микробизнеса). Наиболее применимыми для Таджикистана представляются опыт Казахстана и Грузии, осуществивших успешную цифровую трансформацию налогового администрирования в схожих социально-экономических условиях.

Одним из главных препятствий для полноценной цифровизации налоговых отношений является недостаточный уровень развития цифровой инфраструктуры, прежде всего в сельских и отдалённых районах страны. По данным Международного союза электросвязи, проникновение широкополосного интернета в Таджикистане составляет около 26%, что является одним из наиболее низких показателей в регионе. В горных районах, где проживает значительная часть населения, качество интернет-соединения остаётся низким, что ограничивает возможности для взаимодействия с налоговыми органами в электронном формате. Существенной проблемой является недостаточный уровень цифровой компетентности значительной части налогоплательщиков, особенно среди малого бизнеса и индивидуальных предпринимателей. Исследование, проведённое при поддержке ПРООН в 2022 году, показало, что около 45% представителей малого бизнеса в Таджикистане испытывают серьёзные затруднения при работе с электронными налоговыми сервисами. Необходима масштабная программа повышения цифровой грамотности налогоплательщиков.

Серьёзной проблемой является разрозненность информационных систем различных государственных органов. Налоговые, таможенные, регистрационные и статистические базы данных в значительной мере изолированы друг от друга, что препятствует кросс-верификации данных и ограничивает возможности комплексного анализа. Отсутствие единого идентификатора налогоплательщика, пригодного для использования в межведомственном взаимодействии, усложняет интеграцию данных из различных источников.

Переход к цифровому взаимодействию в налоговой сфере неизбежно порождает новые риски, связанные с кибербезопасностью. Защита конфиденциальных налоговых данных от несанкционированного доступа, предотвращение мошеннических действий с использованием электронной цифровой подписи и обеспечение непрерывности работы цифровой налоговой инфраструктуры требуют значительных инвестиций в системы информационной безопасности.

На основании проведённого анализа можно сформулировать следующие приоритетные направления совершенствования налоговых отношений в Республике Таджикистан в условиях цифровизации.

Первое направление — развитие цифровой инфраструктуры налогового администрирования. Необходимо завершить создание единой интегрированной информационной платформы налоговых органов, обеспечивающей бесшовное взаимодействие с базами данных таможенных органов, органов регистрации юридических лиц, Государственного пенсионного фонда и других ведомств. Приоритетным проектом должно стать создание единого реестра налогоплательщиков с уникальным идентификатором, используемым во всех государственных информационных системах.

Второе направление — переход к модели предварительно заполненной налоговой отчётности. По опыту Эстонии, Норвегии и ряда других стран целесообразно внедрить систему автоматического формирования проектов налоговых деклараций на основе данных, имеющихся у налоговых органов. Это позволит существенно снизить трудозатраты налогоплательщиков и минимизировать ошибки при составлении отчётности.

Третье направление — расширение системы онлайн-фискализации. Поэтапное распространение обязательного применения онлайн-касс на все категории торговых и сервисных предприятий создаст надёжную цифровую инфраструктуру для контроля розничного товарооборота. При этом важно обеспечить доступность технических решений для микробизнеса путём субсидирования приобретения оборудования или предоставления облачных кассовых решений на льготных условиях.

Четвёртое направление — развитие риск-ориентированного налогового контроля на основе больших данных и искусственного интеллекта. Внедрение технологий машинного обучения для анализа налоговых данных и выявления признаков уклонения от уплаты налогов позволит повысить эффективность контрольной работы при одновременном снижении нагрузки на добросовестных налогоплательщиков.

Пятое направление — повышение цифровой грамотности налогоплательщиков. Необходима разработка комплексной программы обучения, включающей онлайн-курсы, обучающие видеоматериалы и систему консультационной поддержки пользователей электронных налоговых сервисов. Особое внимание следует уделить охвату программой сельских районов и представителей малого бизнеса.

Шестое направление — укрепление кибербезопасности цифровой налоговой инфраструктуры. Необходимо разработать и реализовать комплексную стратегию информационной безопасности налоговых органов, включающую регулярный аудит защищённости информационных систем, многофакторную аутентификацию пользователей и разработку планов обеспечения непрерывности деятельности в случае киберинцидентов.

Цифровизация налоговых отношений является неотъемлемым условием построения современной, эффективной и справедливой налоговой системы Республики Таджикистан. Достигнутый за последнее десятилетие прогресс в области электронных налоговых сервисов, онлайн-фискализации и цифрового налогового контроля создаёт прочную основу для дальнейшей трансформации.

Вместе с тем реализация потенциала цифровизации требует преодоления существенных инфраструктурных и институциональных барьеров: устранения «цифрового разрыва» между городом и селом, повышения цифровой компетентности налогоплательщиков и сотрудников налоговых органов, интеграции разрозненных информационных систем государственных органов и обеспечения надёжной киберзащиты. Ориентируясь на лучшие мировые практики и учитывая национальную специфику, Таджикистан имеет реальные возможности в среднесрочной перспективе построить цифровую налоговую систему, соответствующую международным стандартам. Это позволит не только повысить эффективность фискальной функции государства, но и создать более благоприятные условия для развития бизнеса и экономического роста страны в целом.

Литература:

1. World Bank. Doing Business 2020: Comparing Business Regulation in 190 Economies. — Washington D.C.: World Bank, 2020. — P. 4.
2. OECD. Tax Administration 3.0: The Digital Transformation of Tax Administration. — Paris: OECD Publishing, 2020. — P. 11.
3. OECD. Ibid. — P. 19–22.
4. Сердюков А.Э., Вылкова Е.С. Налоги и налогообложение. — СПб.: Питер, 2018. — С. 312.
5. Закон Республики Таджикистан «Об электронном документе и электронной цифровой подписи» от 10 мая 2002 года № 54. — Душанбе: Адлия, 2002.
6. Программа цифровой экономики Республики Таджикистан на 2021–2025 годы. Утверждена Постановлением Правительства РТ от 28 декабря 2020 г. № 663. — Душанбе, 2020.
7. Налоговый комитет при Правительстве Республики Таджикистан. Годовой отчёт 2022. — Душанбе, 2023. — С. 34.
8. Рустамов Д.Б. Онлайн-фискализация как инструмент противодействия теневой экономике в Таджикистане // Экономика Таджикистана. — 2022. — № 2. — С. 88.
9. Налоговый комитет при Правительстве Республики Таджикистан. Пресс-релиз по итогам 2021 года. — Душанбе, 2022.
10. Estonian Tax and Customs Board. Annual Report 2022. — Tallinn: EMTA, 2023. — P. 8.

11. Федеральная налоговая служба России. Годовой отчёт 2022. — М.: ФНС России, 2023. — С. 25–30.
12. Умаров Х.У., Назаров З.Н. Сравнительный анализ реформ налогового администрирования в странах СНГ // Вестник ТНУ. Серия: Экономические науки. — 2022. — № 4. — С. 62.

НАҚШИ ШИРКАТҲОИ СУҒУРТАВӢ ДАР ТАЪМИНИ МУОМИЛОТИ ПУЛӢ ДАР ШАРОИТИ РАҚАМИСОЗӢ

Кодирзода Хуршед Кодир-доктори илмҳои иқтисодӣ, и.в. профессори кафедраи андозбандӣ ва суғуртаи Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон. Суроға: 734067, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, к. Нахимов, 64/14.. Телефон: +992934348558. E-mail: andoz-73@mail.ru

Дар мақола нақши ширкатҳои суғуртавӣ дар таъмини низоми муомилоти пулӣ дар шароити таҳаввулоти рақамии фаъоли соҳаи молиявӣ мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст. Механизмҳои иштироки суғурташавандагон дар ташаккул ва тақсимоли тақрорӣ чараёнҳои пулӣ, таъсири технологияҳои InsurTech ба моделҳои амалиёти ташкилотҳои суғуртавӣ, инчунин хавфҳо ва мушкилоти дар самти танзимнамоӣ пайдошаванда баррасӣ шудаанд. Илова бар он, таҷрибаи кишварҳои пешрафта дар соҳаи ҳамгироии воситаҳои пардохти рақамӣ бо фаъолияти суғуртавӣ мавриди таҳлил қарор дода шудааст. Дар натиҷаи таҳқиқот муайян гардидааст, ки ширкатҳои суғуртавӣ дар шароити рақамисозӣ на танҳо вазифаи муҳофизат аз хавфҳо, балки вазифаи иштирокчиӣ фаъоли инфрасохтори пардохтиро низ ба уҳда мегиранд. Ҳамзамон, аз ҷониби муаллиф самтҳои тақмили танзими суғуртаи рақамӣ бо мақсади баланд бардоштани устувории муомилоти пулӣ пешниҳод гардидааст.

Калидвожаҳо: ширкатҳои суғуртавӣ, муомилоти пулӣ, рақамисозӣ, InsurTech, низоми молиявӣ, инфрасохтори пардохтӣ, танзим, хавфҳо.

РОЛЬ СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ДЕНЕЖНОГО ОБРАЩЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ

Кодирзода Хуршед Кодир-доктор экономических наук, и.о. профессора кафедры налогообложения и страхования Таджикского государственного финансово-экономического университета. Адрес: 734067, Республика Таджикистан, г. Душанбе, ул. Нахимова 64/14. Телефон: (+992) 934 34 85 58. . E-mail: andoz-73@mail.ru

В статье исследуется роль страховых компаний в системе денежного обращения в условиях активной цифровой трансформации финансового сектора. Рассматриваются механизмы участия страховщиков в формировании и перераспределении денежных потоков, влияние InsurTech-технологий на операционные модели страховых организаций, а также возникающие риски и регуляторные вызовы. Анализируется опыт ведущих стран в интеграции цифровых платёжных инструментов в страховую деятельность. Обосновывается вывод о том, что страховые компании в условиях цифровизации приобретают функцию не только защиты от рисков, но и активного участника платёжной инфраструктуры. Предложены направления совершенствования регулирования цифрового страхования с целью повышения стабильности денежного обращения.

Ключевые слова: страховые компании, денежное обращение, цифровизация, InsurTech, финансовая система, платёжная инфраструктура, регулирование, риски.

THE ROLE OF INSURANCE COMPANIES IN ENSURING MONETARY CIRCULATION IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION

Kodirzoda Khurshed Kodir- Doctor of Economics, Professor at the Department of Taxation and Insurance at the Tajik State University of Finance and Economics. Tajik Address: 734067, Republic of Tajikistan, Dushanbe, st. Nakhimov 64/14. Telephone: +992934348558 E-mail: andoz-73@mail.ru.

The article examines the role of insurance companies in the monetary circulation system amid active digital transformation of the financial sector. The mechanisms of insurers' participation in the formation and redistribution of cash flows, the impact of InsurTech technologies on the

operational models of insurance organizations, as well as emerging risks and regulatory challenges are considered. The experience of leading countries in integrating digital payment instruments into insurance activities is analyzed. The conclusion is substantiated that insurance companies, in the context of digitalization, acquire the function of not only risk protection, but also active participants in the payment infrastructure. Directions for improving the regulation of digital insurance with the aim of enhancing the stability of monetary circulation are proposed.

Keywords: insurance companies, monetary circulation, digitalization, InsurTech, financial system, payment infrastructure, regulation, risks.

Иқтисодиёти муосир мариҳилаи таҳаввулоти рақамии густурдаеро аз сар мегузаронад, ин таҳаввулот ҳама соҳаҳои низоми молиявиро (бонкӣ, биржавӣ ва суғуртавӣ)-ро фаро гирифтааст. Рақамисозӣ принципҳои ташкили муомилоти пулиро аз пойгоҳ тағйир медиҳад: ҳисоббаробаркунии анъанавии нақдӣ мавқеи худро ба пардохтҳои электронӣ, криптоасбӯроҳо ва дороиҳои молиявии рақамӣ вогузур менамояд, бинобар ин миёнаровони молиявӣ маҷбуранд моделҳои тичоратии худро ба воқеиятҳои нави технологӣ мутобик созанд.

Ширкатҳои суғуртавӣ аз таърих дар низоми молиявӣ мақоми ҳосе доранд: онҳо ҳаҷмҳои зиёди маблағҳои пулиро дар шакли маблағҳои суғуртавӣ ҷамъ мекунанд, онҳоро ба дороиҳои гуногун сармоягузорӣ менамоянд ва ҳангоми фарорасии ҳодисаҳои суғуртавӣ пардохтҳоро таъмин мекунанд. Ҳамин тавр, суғурташавандагон иштирокчиёни фаъоли муомилоти пулӣ буда, ба ҳаракати ҷараёнҳои молиявӣ дар иқтисодиёти миллий ва байналмилалӣ таъсир мерасонанд [1].

Ширкатҳои суғуртавӣ дар аксари кишварҳои тараққикарда бузургтарин сармоягузори институционалӣ мебошанд. Тибқи маълумотҳои Ассотсиатсияи байналмилалӣ нозоратчиёни суғурта (IAIS), маҷмӯи дороиҳои ташкилотҳои суғуртавӣ дар ҷаҳон аз 35 триллион доллари ИМА зиёд аст, ки ин бо дороиҳои соҳаи бонкӣ баробар аст [2]. Ин маблағҳо тавассути механизмҳои суғурта, сармоягузори такрорӣ ва пардохтҳои суғуртавӣ доимо тақсим карда мешаванд ва ба ин васила ҳаракати доимии муомилоти пулиро таъмин мекунанд.

Иштироки суғурташавандагон дар муомилоти пулӣ дар якҷанд ҷанбаҳои асосӣ зоҳир мегардад. Аввалан, ҷамъоварии маблағҳои суғуртавӣ гирифтани маблағҳои пулиро аз муомилоти хонаводаҳои корхонаҳо ва ҷамъ кардани онҳоро дар захираҳои суғуртавӣ амалӣ мегардонад. Сипас, фаъолияти сармоягузори ширкатҳои суғуртавӣ ин маблағҳоро тавассути харидани коғазҳои қиматнок, амволи ғайриманкул ва дигар дороиҳо ба бахши воқеии иқтисодиёт бармегардонад. Баъда, пардохтҳои суғуртавӣ бозгашти маблағҳои пулиро ба шахсони зарардида таъмин менамоянд ва ба ин васила тавонии харидории онҳоро дастгирӣ мекунанд [3].

Ҳамин тариқ, ширкатҳои суғуртавӣ вазифаи монеаҳои (буферҳои) молиявиро иҷро мекунанд, яъне ин ниҳодҳо тағйирёбии шадиди муомилоти пулиро зимни ба вучӯ пайвастании тақонҳои иқтисодӣ нисбатан нарм месозанд. Ин раванд ҳангоми паҳнавии пандемияи COVID-19 ба тавреи возеҳ зоҳир гардид, дар он шароити ҳассосу ногувор пардохтҳои суғуртавӣ аз рӯи полисҳои суғуртаи ҳаёт ва саломатӣ қисман талафоти даромади қисми зиёди аҳолиро ҷуброн намуданд.

Таҳаввулоти рақамӣ ба ҳамаи ҷанбаҳои фаъолияти ташкилотҳои суғуртавӣ таъсири нисбатан муксбӣ расонид. Технологияҳои зеҳни сунъӣ, маълумотҳои бузург, блокчейн ва интернетӣ ашё (IoT) раванди андеррайтинг, танзими зарар, муомилот бо муштариён ва идораи хавфҳоро куллан тағйир дод. Ҳамзамон, қисмати нави InsurTech ташаккул ёфт, ин қисмат ширкатҳои технологиеро дар бар мегирад, ки маҳсулот ва хизматрасониҳои инноватсионии суғуртави пешниҳод мекунанд [4].

Дар заминаи муомилоти пулӣ гузариши ширкатҳои суғуртавӣ ба шаклҳои рақамии ҳисоббаробаркунии аҳамияти ҳосаро касб намуд. Дар натиҷаи чунин як дидагунӣ полисҳои коғазии анъанавӣ ва пардохтҳои нақдӣ ба суръат мавқеи аз даст доданд, ҳамакнун

шартномаҳои суғуртавии электронӣ ва усулҳои фосилавии пардохт ба таври густурда паҳн гардидаанд. Суғурташавандагони бузург ба таври фаъол барномаҳои мобилии пардохтӣ, онлайн-ҳамёнҳо ва интерфейсиҳои API-ро барои татбиқи муомилот бо низомҳои пардохтии бонкӣ ба низомҳои худ ворид мекунанд [5].

Истифодаи технологияи блокчейн дар суғурта имкониятҳои куллан навро барои ташкили ҳисоббаробаркунии пулӣ пешкаш мегардонад. Смарт-шартномаҳо имкон медиҳанд, ки ҳангоми ба вуқӯъ пайвастанӣ шартҳои қаблан мувофиқашуда, пардохтҳои суғуртавӣ ба таври худкор ва бидуни иштироки миёнаравҳо амалӣ карда шаванд, ин амал гардиши маблағҳои пулиро ба таври назаррас суръат бахшида, хароҷоти транзаксиониро коҳиш медиҳад. Намунаи истифодаи бомуваффақияти ин технология платформаи Etherisc мебошад, ки пардохтҳоро аз рӯи суғуртаи таъхири парвозҳои ҳавопаймой ба таврим худро роҳандозӣ менамояд [6].

Технологияҳои Интернети ашё (IoT) ба ширкатҳои суғуртавӣ имкони гузариш намудан ба нархгузории динамикиро, ки ба рафтори воқеии суғурташудагон асос ёфтааст, фурсатпазир мегардонанд. Дар соҳаи суғуртаи воситаҳои нақлиёт дастгоҳҳои телематикӣ, ки тарзи ронандагиро сабт мекунанд, васеъ истифода шуда истодаанд. Ин имкон медиҳад, ки мукофотҳои суғуртавӣ дар речаи вақти воқеӣ (pay-as-you-drive -«ҳангоми рондан пардохт кун») ҳисоб карда шаванд. Чунин раванд боиси ба вучуд омадани транзаксияҳои хурди доимии пулӣ ба ивази пардохтҳои якдафъаинаи бузург шуда истодааст, дар натиҷа сохтори қараёни маблағҳои пулӣ дар соҳаи суғурта куллан тағйир ёфт.

Рақамисозии суғурта бо пайдоиши хавфҳои сифатан нав, ки бевосита ба устувории муомилоти пулӣ таъсир мерасонанд, ҳамроҳ аст. Ба шумораи муҳимтарини хавфҳо дохиланд: хавфҳои киберӣ, хавфҳои амалиётии платформаҳои рақамӣ, хавфҳои бозоргирӣ ҳангоми истифодаи ҳисоббаробаркунии криптоасъорӣ, инчунин хавфҳои системавӣ, ки бо тамаркузи баланди маълумот дар назди шумораи маҳдуди провайдерҳои технологӣ алоқамандӣ доранд [7].

Таҳлили тамоюлҳои рушди суғуртаи рақамӣ имкон медиҳад то якҷанд самтҳои калидиро, ки нақши ширкатҳои суғуртавиرو дар муомилоти пулӣ дар давоми солҳои наздик муайян хоҳанд намуд, аз ҳам ҷудо намоём. Аввалан, дар оянда паҳншавии суғуртаи вобастаро (embedded insurance), ки дар он маҳсулоти суғуртавӣ мустақиман ба хизматрасониҳои ғайримолиявӣ онлайн-тиҷорат, каршеринг, платформаҳои саёҳӣ ворид мешаванд, метавон мушоҳида намуд. Ингуна қараён фаъолияти суғуртаро аз доираи хизматрасонии молиявии алоҳида ба унсuri муҳими иқтисодиёти рақамӣ табдил хоҳад дод.

Дуюм, рушди суғурта дар асоси истифодаи маълумот (data-driven insurance) боиси фардикунонии (персонализатсия) минбаъдаи маҳсулоти суғуртавӣ ва гузариш ба пардохтҳои хурди суғуртавӣ (микросуғурта) мегардад. Ивазшавии тадриҷии ҳаққи суғуртаи калони якдафъаина ба микропардохтҳои мунтазам сохтори муомилоти пулиро ҳам дар сатҳи хонаводаҳои алоҳида ва ҳам дар миқёси тамоми иқтисодиёт ба кулӣ тағйир медиҳад [8].

Сеюм, ҷорӣ намудани аъёри рақамии бонкҳои марказӣ (АРБМ) имкониятҳои навро барои ташкили ҳисоббаробаркунии суғуртавӣ боз мекунад. Хусусиятҳои барномарезишавандаи АРБМ метавонанд барои пардохти худкори маблағҳои суғуртавӣ тавассути смарт-шартномаҳо, ки дар аъёри рақамӣ ҷойгир карда шудаанд, татбиқ карда шавад. Як қатор бонкҳои марказӣ, аз ҷумла, Бонки марказии Аврупо ва Бонки давлатии Чин аллакай ин имкониятҳоро дар доираи лоиҳаҳои пилотӣ оид ба ҷорӣ намудани еврои рақамӣ ва юани рақамӣ мавриди омӯзиш қарор додаанд [9].

Барои таъмини устувории муомилоти пулӣ дар шароити рақамисозии суғурта татбиқи маҷмӯи тадбирҳои танзимӣ ба монанди: коркарди стандартҳои ягонаи киберамнияти платформаҳои InsurTech; муқаррар кардани талаботи возеҳ ба захираасозӣ ҳангоми истифодаи дороиҳои рақамӣ; таъмини мутобикати амалиётии платформаҳои суғуртавӣ бо низомҳои пардохти миллӣ; эҷоди механизмҳои ҷимояи ҳукуки истеъмолкунандагони маҳсулоти суғуртавии рақамӣ.

Дар натиҷаи таҳқиқоти анҷомёфта мо ба чунин натиҷа омадем, ки рақамисозӣ нақши ширкатҳои суғуртавиرو дар низоми муомилоти пулӣ ба таври назаррас дигаргун хоҳад намуд. Ширкатҳои суғуртавӣ аз як ниҳоди молиявӣ анъанавӣ, ки мукофотпулиҳои суғуртавиرو ҷамъоварӣ намуда, пардохтҳои давриро анҷом медиҳад, метавонанд ба иштирокчиҳои ғайри инфрасохтори пардохтҳои рақамӣ ба транзаксияҳои харрӯзаи молиявӣ шаҳрвандон ҳамигиришуда мубаддал гарданд.

Технологияҳои InsurTech- блокчейн, смарт-шартномаҳо, Интернетӣ ашё, зехни сунъӣ- гардиши маблағҳои суғуртавиرو ба кулӣ тезонида, хароҷоти транзаксиониро коҳиш медиҳанд, дастрасии хизматрасониҳои суғуртавиرو ба маротиб боло мебаранд. Аммо бояд таваҷҷӯҳ дошт, ки онҳо хавфҳои навро ба монанди: киберамният, бозоргирӣ, хавфҳои амалиётӣ ва низомиро, ки амалкарди муносиби танзимкуниро талаб мекунанд, ба бор хоҳанд овард.

Дар охир метавон қайд намуд, ки таҷрибаи байналмилалӣ шаҳодат аз он медиҳад, ки ҳамгироии муваффақи суғуртаи рақамӣ ба инфрасохтори пардохтӣ аз ҳамкориҳои ҷиддӣ танзимкунандагон, ширкатҳои суғуртавӣ ва платформаҳои технологиро вобаста мебошад. Ҳангоми риояи мувозинат байни навоариҳо ва устувории молиявӣ, суғуртаи рақамӣ на танҳо самаранокии тақсими дубораи хавфҳо аз байн бурда метавонад, он метавонад омили муҳими мустаҳкамнамоии устувории муомилоти пулӣ дар шароити таҳаввулоти рақамӣ пайваста шиддатёбандаи иқтисодиёти ҷаҳонӣ ба ҳисоб равад.

Адабиёт:

1. Тагоева Р.Г. Особенности развития страхового рынка Таджикистана Текст научной статьи по специальности «Экономика и бизнес» Направление исследования: Экономические науки 2021 -№ 1. -С. 121–126.

2. Джабаров Г.Н. Теоретические аспекты формирования и развития рынка страховых услуг; Раздел журнала: Науки об обществе. Современные исследования Направление исследования: Экономические науки 2019 -№ 4. -С. 49–58.

3. Ермасов С.В., Ермасова Н.Б. Страхование: учебник для вузов. - М.: Юрайт, 2020. - 703 с.

4. International Association of Insurance Supervisors (IAIS). Global Insurance Market Report. -Basel: IAIS, 2023. -98 p. URL: <https://www.iaisweb.org> (дата обращения: 15.03.2024).

5. Пастухов Б.И. Роль страхования в системе финансово-кредитных отношений // Финансы. -2021. -№ 4. -С. 48–56.

6. Деева А.И. Цифровая трансформация страхового рынка: технологии и перспективы // Страхование дело. -2022. -№ 6. -С. 3–12.

7. Holley J., Sondergaard M. InsurTech: The Digital Revolution in Insurance. -London: Lloyd's of London Press, 2022. -256 p.

8. Raikwar M. et al. A Blockchain Framework for Insurance Processes // 2018 9th IFIP International Conference on New Technologies, Mobility and Security. -IEEE, 2018. -P. 1–4.

9. Becker M., Brünner M. Cyber Risk in the Insurance Industry // The Geneva Papers on Risk and Insurance. -2022. -Vol. 47, No. 2. -P. 335–365.

10. Gatzert N., Reichel P. Blockchain Technology in Insurance: Applications and Challenges // The Geneva Papers on Risk and Insurance. -2022. -Vol. 47. -P. 74–99.

ТАКМИЛИ САМТҲОИ АСОСИИ НИЗОМИ АНДОЗИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Карахонова Нигина Махманазаровна-ассистенти кафедраи андозбандӣ ва суғуртаи Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон. Адрес: 734067, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, Нахимова 64/14. Телефон 985909046.

Дар мақолаи мазкур муаллиф оид ба самтҳои асосии такмил додани низоми андозӣ ҷумҳурӣ ва тағйири иловаҳои Кодекси нави андозро, ки аз 17-уми декабри соли 2021, №217 ворид карда шуд ва аз 1-уми январи соли 2022 мавриди амал қарор гирифт, мавриди таҳлил қарор додааст. Қайд гардидааст, ки мақсади асосии қабули Кодекси нави андоз дастгирии фаъолияти соҳибкорӣ тариқи рушди маъмурикунонии андоз, беҳтар ва бештар намудани хизматрасониҳои электронӣ ба шаҳрвандон ва андозсупорандагон, рақамикунонии муносибатҳои андозӣ ва татбиқи ҳадафҳои стратегии миллӣ мебошад.

Калидвожаҳо: андоз, соҳибкорӣ, қонунгузорӣ, андозбандӣ, соҳибкории хурду миёна, кодекси андоз, низоми андоз, маъмурикунонии андоз, ислоҳоти андоз, соҳибкории хусусӣ, системаи андоз, тичоратчиён.

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

Карахонова Нигина Махманазаровна - ассистент кафедры налогообложения и страхования Таджикского государственного финансово-экономического университета. Адрес: 734067, Республика Таджикистан, г. Душанбе, ул. Нахимова, 64/14. Телефон: 985909046.

В данной статье автор проанализировал основные направления совершенствования налоговой системы республики и изменения в новый Налоговый кодекс, внесённые 17 декабря 2021 г. № 217, и вступившие в силу с 1 января 2022 г. Отмечено, что основной целью принятия нового Налогового кодекса является поддержка предпринимательской деятельности за счёт развития налогового администрирования, совершенствования и увеличения объема электронных услуг для граждан и налогоплательщиков, цифровизации налоговых отношений и реализации национальных стратегических целей.

Ключевые слова: налог, предпринимательство, законодательство, налогообложение, малый и средний бизнес, Налоговый кодекс, налоговая система, налоговое администрирование, налоговая реформа, частный бизнес, налоговая система, предприниматели.

MAIN DIRECTIONS FOR IMPROVING THE TAX SYSTEM OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

Karakhonova Nigina Makhmanazarovna - Assistant of the Department of Taxation and Insurance of the State Tax and Insurance Institute of Tajikistan. Address: 734067, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Nakhimov Stre, 64/14. Телефон: 985909046.

In this article, the author analyzed the main directions for improving the tax system of the republic and the changes to the new Tax Code, introduced on December 17, 2021 No. 217 and entered into force on January 1, 2022. They noted that the main purpose of the adoption of the new Tax Code is to support entrepreneurial activity through the development of tax administration, improvement and increase in the volume of electronic services for citizens and taxpayers, digitalization of tax relations and the implementation of national strategic goals.

Key words: tax, entrepreneurship, legislation, taxation, small and medium business, Tax Code, tax system, tax administration, tax reform, private business, tax system, entrepreneurs.

Андоз пардохти ҳатмии ба бучети давлатӣ мебошад, ки ба андозаи муайян амалӣ гардида, хусусияти ҳатмии бебозгашт ва беподош дорад. Маблағи бучет ба ҳамин роҳ андӯхта, барои фаъолияти давлат ва мақомоти он, аз ҷумла барои ҳифзи мамлакат аз суиқасду тааррузи бурена, ҳифзи тартиботи дохилӣ, ҳифзи ҳаёт, саломатӣ ва молумулки шаҳрвандон барои ҳимояи иҷтимоии табақаҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ беҳимояи аҳоли (кудакон, маъҷубон, пирсолон ва мискинон) харҷ мешавад. Низоми андози Ҷумҳурии Соҳибистиклоли Тоҷикистон дар даврони Истиқлолият аз нав ташкил шуда, зина ба зина рушд карда истодааст.

Дар Паёми худ аз 21 декабри соли 2022 ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дарҷ намуданд, ки дар ин давра барои гузариш аз иқтисоди маъмуриву банақшагирӣ ба низоми нави муносибатҳои иқтисодӣ, яъне иқтисоди бозаргонӣ ислоҳоти фарогир амалӣ карда шуд. Ҷиҳати барқарор сохтани низоми фалаҷшудаи идораи давлатӣ, оғоз намудани раванди барқарорсозии баъдиҷангӣ, амалӣ гардонидани дигаргунсозӣҳои сохторӣ ва минбаъд таъмин намудани гуногуншаклии моликият, фароҳам овардани шароити мусоид барои соҳибкориву сармоягузорӣ, ташаккул додани низоми миллии бучету андоз ва пуливу қарзӣ, рушди соҳаҳои воқеии иқтисод ва инкишофи бахши иҷтимоӣ бисёр тадбирҳои самарабахш амалӣ карда шуданд.

Дар давраи рушди низоми андози Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 1998 шумораи андозҳо ба 45 номгӯ расида буд. Соли 2012 Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Созмони Умумиҷаҳонии Савдо шомил шуд, ки яке аз талаботи шомилшавӣ ба ин созмон такмил додан ва кам кардани шумораи андозҳо ба ҳисоб мерафт. Бинобар ин, аз 17 сентябри соли 2012 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон № 901 қабул гардида, аз санаи 1 январи соли 2013 мавриди амал қарор дода шуд, ки дар он шумораи андозҳо 10 номгӯро дар бар мегирифт. Айни замон дар кодекси наво, ки 1 январи соли 2022 мавриди амал қарор гирифт, 7 номгӯи андоз пешбинӣ шуд, ки ин далели бевоситаи рушди низоми андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Кодекси андози дар таҳрири нав қабулгардида асосҳои ташкилӣ, ҳуқуқӣ ва иқтисодиро оид ба муқаррарсозӣ, тағйирдиҳӣ, бекоркунӣ, ҳисоб ва пардохт намудани андозҳо, иҷрои уҳдадорӣҳои андозӣ муайян намуда, ба ташаккул, рушд ва ҳавасмандгардонии фаъолияти хоҷагидорӣ нигаронида шудааст. Яъне, мақсади асосии қабул гардидани Кодекс дастгирии фаъолияти соҳибкорӣ тариқи рушди маъмурикунонии андоз, беҳтар ва бештар намудани хизматрасониҳои электронӣ ба шаҳрвандон ва андозсупорандагон, рақамикунонии муносибатҳои андозӣ ва татбиқи ҳадафҳои стратегии миллӣ мебошад.

Дар Паёми худ аз 21 декабри соли 2021 Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дарҷ намуданд: “Дар Кодекси андоз дар таҳрири нав бо мақсади саноатикунони босуръати кишвар, рушди соҳибкориву сармоягузорӣ ва ба ин васила ташкил кардани ҷойҳои нави корӣ аввалин маротиба дар даврони соҳибистиклолӣ на танҳо имтиёзу сабукиҳои зикргардида нигоҳ дошта шуданд, балки бо вучуди таъсири манфии онҳо ба қисми даромади бучети давлатӣ боз иловатан сабукиҳои зиёд пешниҳод гардидаанд.” Тағйироти ҷиддӣ, албатта, дар самти номгӯи андозҳо, бобҳо ва моддаҳо дида мешавад.

Дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон шумораи фаслҳо аз 18 ба 15, бобҳо аз 50 ба 59, моддаҳо аз 329 ба 399 ва шумораи андозҳо аз 10 ба 7 расонида шудааст. Шумораи андозҳои ҷумҳуриявӣ аз 8 ба 6 ва маҳаллӣ аз 2 ба 1 тағйир ёфтааст. Дар замони истиқлол аз ҷониби давлату Ҳукумат ба рушди соҳибкориву сармоягузорӣ таваҷҷуҳи махсус зоҳир гардида, то имрӯз ба соҳибкорону сармоягузoron зиёда аз 110 имтиёз ва сабукиҳои андозиву гумрукӣ пешниҳод карда шуданд ва шумораи сохторҳои бақайдгирии давлатии фаъолияти соҳибкорӣ аз 4 ба 1 ва муҳлати бақайдгирӣ аз 49 то 3–5 рӯз кам карда, ба таври ройгон ба роҳ монда шуд.

Мавриди амал қарор гирифтани тағйиру иловаҳои нав барои то як дараҷа дар сатҳи замонавӣ ба роҳ мондани маъмурикунонии андоз, кам кардани шумораи пардохтҳо ва

ҳисоботи андоз бе расонидани таъсири манфӣ ба даромадҳои бучет, қорӣ намудани қабули ҳисоботи андоз дар шакли электронӣ, пешгирӣ намудани пинҳонкунии андозҳо аз ҷониби андозсупорандагон, кам кардани хароҷоти андозсупорандагон ҳангоми пешниҳод намудани эълomiaҳои андоз мусоидат карда, имтиёзҳои бе самарро кам менамояд.

Бо мақсади татбиқи дурусти тағйиру иловаҳо мактубҳои тавзеҳотию дастурӣ таҳия ва ба мақомоти андоз ва андозсупорандагон дастрас шуда, гузаронидани силсилаи семинарҳо дар ҳамаи минтақаҳои ҷумҳурӣ оғоз гардид, ки метавонад бо ин роҳ системаи андоз такмил ёбад. Ҳамзамон, бо мақсади қорӣ намудани таҷрибаи қабули ҳисоботи андоз дар шакли электронӣ, системаҳои компютери баҳисобгирӣ ва назорати андоз, ташкили маҳзани иттилоотӣ дар мақомоти андоз дар асоси Фармоиши дахлдори Раиси Кумитаи андоз ба “Дастурамал дар бораи тартиби ҳисоб ва пардохт намудани андоз аз арзиши иловашуда” тағйиру иловаҳо ворид карда шуд, ки он асосан ба такмил додани шакли эълomiaи андоз аз арзиши иловашуда вобастагӣ дошта, ҳангоми таҳияи шакли нави эълomia ба тариқи электронӣ пешниҳод гаштани онҳо ба инобат гирифта шуд.

Кумитаи андоз бо мақсади қорӣ намудани стандарти хизматрасонӣ ба андозсупорандагон ва ҷиҳати барои андозсупорандагон сода гардонидани равандҳои андозсупорӣ бо Фармони Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Стандарти ягонаи давлатии хизматрасонӣ ба андозсупорандагон»-ро тасдиқ намуд, ки дар мақомоти ҳудудии андоз қорӣ шуда истодааст. Барои мукамал намудани барномаҳои компютери Системаи иттилоотии андоз (СИА) “Бақайдгирии андозсупорандагон”, СИА “Бақайдгирии андозҳо”, СИА “Андоз аз арзиши иловашуда ва пайгирии ҳисобнома-фактураҳо” ва СИА “Равзанаи ягона” як қатор қорҳои муҳим ба анҷом расонида шуд.

Бо дастгирии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар моҳи декабри соли 2019 “Барномаи рушди маъмурикунонии андоз барои солҳои 2020-2025” қабул гардид, ки амалӣ намудани он барои тараққиёт ва тақмили устувори минбаъдаи системаи андоз замина мегузорад.

Самтҳои асосии амалигардонии Барнома:

- рушди маъмурикунонии андоз, фароҳам овардани муҳити рақобати солим ва коҳиш додани сатҳи иқтисоди пинҳонӣ;
- рушди пайвасти системаи автоматикунонидашудаи маъмурикунонии андоз, ба роҳ мондани ҳамкориҳои фосилавӣ бо андозсупорандагон ва мақомоти давлатӣ, кам кардани истифодаи ҳуҷҷатҳои қоғазӣ;
- баланд бардоштани интизоми андозсупорӣ андозсупорандагон; - беҳтар намудани сифати фаъолияти мақомоти андоз.

Ислоҳоти андоз ва тағйири қонунгузориҳо дар кишварҳои иқтисодиёташон дар давраи гузариш қарордошта, аз он ҷумла Тоҷикистон муаммоҳои зиёдеро дар соҳаи андоз ба вучуд оварданааш мумкин аст. Ва танҳо ба ҷустуҷӯи тарзҳои ба бучет ҷалб намудани воситаҳои молиявии ба давлат зарур анҷом намеёбад. Иқтисодиёти ҷунин мамлакатҳо дар мавриди гузаштан ба бозор бухрони амиқи тартиботӣ ва сохториро аз сар мегузаронад, ҳол он ки эҳтиёҷоти ҷомеа бемайлон боло меравад. Бинобар ин, ҳеҷ гуна ҳаҷми ситонишҳои як қисми даромади соҳибкорию хусусӣ дар шакли андоз бучети давлатро қомилан қонё гардонидани наметавонад ва маблағгузори кардани вазифаҳои онро таъмин намедорад. Ҷиҳати боз ҳам такмил додан ва мустаҳкам гардонидани дастгирию имтиёзҳои фароҳамовардаи давлат ва вусъатёбии фаъолияти соҳибкории инфиродӣ ба роҳ мондани ҷорабиниҳои таблиғотию фаҳмондадихӣ аз ҷониби мақомотҳои дахлдори ваколатдор мақсаднок мебошад. Ҳамин тавр, ташкилёбии системаи андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, пеш аз ҳама, дар рушди иқтисодиёти мамлакат, ҳавасмандии молистеҳсолкунандагон, тижоратчиён, соҳибқорон ва дигар субъектҳои хоҷагидорӣ ифода меёбад.

Адабиёт:

1. Барномаи рушди маъмурикунонии андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020-2025.

2. Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қарори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 05.09. 2012, №902.
3. Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 01.01.2022. – 340с. [манбаи электронӣ]. - URL: https://www.andoz.tj/docs/kodex/Tax-Code_01-01-2022- RT_tj.pdf (санаи дастрасӣ: 23.06.2022)
4. Налоги и налогообложение. Учебное пособие / Под ред. Г. А. Волкова и др. –2-е изд. перераб. и доп. – М., ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2006. – 415с.
5. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз 21 декабри соли 2021, шаҳри Душанбе.
6. Перов, А.В. Налоги и налогообложение: учебник для бакалавров / А.В. Перов, А.В. Толкушкин. - 12-е изд., перераб. и доп. - Москва: Издательство Юрайт, 2013. - 996с.
7. Султонов Б.С. Тафсири Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон / Б.С. Султонов. – Душанбе, 2001.
8. Улуғхоҷаева Х.Р. Андоз ва андозбандӣ / Х.Р. Улуғхоҷаева. - Душанбе: Ирфон, 2005. – 320 с.

ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ РАЗВИТИЯ АУДИТА ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ БЮДЖЕТНЫХ СРЕДСТВ

Тохирзода Р.С. - к.э.н., доцент, заведующая кафедрой статистики Таджикского национального университета. Адрес: Республика Таджикистан, г. Душанбе, проспект Рудаки 17.

Орзуев П.Дж. - старш. препод. кафедры финансов и страхования Таджикского национального университета. Адрес: Республика Таджикистан, г. Душанбе, проспект Рудаки 17. Телефон: (+992) 985525225

Бюджетные фонды обычно воспринимаются как набор правил и операций, касающихся финансов государства, местных органов власти, организаций социального обеспечения, государственных учреждений и юридических лиц, регулируемых публичным правом. Таким образом, истоки финансового контроля в современном Таджикистане уходят корнями в древнее историческое наследие, глубоко укорененное в традициях персидской, а позднее арабо-мусульманской имперской администрации, где налогообложение и контроль государственных доходов играли стратегическую роль в поддержании государственного порядка и административной стабильности. Этот первый этап подчеркивает новаторскую роль восточных цивилизаций в создании механизмов финансового контроля и подотчетности задолго до появления современных систем государственного аудита.

Ключевые слова: Бюджетные фонды, государственный финансы, финансовое управления, государственный бюджет, финансовый контроль, государственный аудит.

ЧАНБАҲОИ ТАЪРИХИИ РУШДИ АУДИТИ САМАРАНОКИИ ИСТИФОДАИ МАБЛАҒҲОИ БУЧЕТӢ

Тохирзода Р.С. - н.и.и., дотсент, мудири кафедраи омури Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Суроға: Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони Рудаки 17

Орзуев П.Ч. - муаллими калони кафедраи молия ва суғуртаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Суроға: Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони Рудаки 17,. Телефон: (+992)985525225.

Маблағҳои буҷетӣ одатан ҳамчун маҷмӯи қоидаҳо ва амалиётҳо дар бораи молияи давлат, мақомоти маҳаллӣ, ташкилотҳои таъминоти иҷтимоӣ, муассисаҳои давлатӣ ва шахсони ҳуқуқие, ки аз ҷониби қонунҳои оммавӣ танзим мешаванд, дарк карда мешаванд. Ҳамин тариқ, пайдоиши назорати молиявӣ дар Тоҷикистони муосир реша дар мероси таърихӣ қадимӣ дорад, ки реша дар анъанаҳои маъмурияти императории форсӣ ва баъдтар араб-мусалмонӣ дорад, ки дар он андозбандӣ ва назорати даромадҳои давлатӣ дар нигоҳдории тартиботи ҷамъиятӣ ва суботи маъмурӣ нақши стратегӣ доштанд. Ин марҳилаи аввал нақши пешрави тамаддунҳои Шарқро дар эҷоди механизмҳои назорати молиявӣ ва ҳисоботдиҳӣ хеле пеш аз пайдоиши системаҳои муосири аудити давлатӣ нишон медиҳад.

Калидвожаҳо: Маблағҳои буҷетӣ, молияи давлатӣ, идоракунии молиявӣ, буҷети давлатӣ, назорати молиявӣ, аудити давлатӣ.

HISTORICAL ASPECT OF THE DEVELOPMENT OF AUDITING THE EFFICIENCY OF USE OF BUDGETARY FUNDS

Tokhirzoda R.S. - PhD in Economics, Associate Professor, Head of the Department of Statistics, Tajik National University. Address: Republic of Tajikistan, Dushanbe, Rudaki Avenue 17.

Orzuyev P.J. - Senior Lecturer, Department of Finance and Insurance, Tajik National University. Address: Republic of Tajikistan, Dushanbe, Rudaki Avenue 17. Telephone: (+992) 985525225

Budget funds are generally perceived as a set of rules and operations concerning the finances of the state, local governments, social security organizations, state institutions, and legal entities governed by public law. Thus, the origins of financial control in modern Tajikistan are rooted in an ancient historical legacy, deeply rooted in the traditions of Persian and later Arab-Muslim imperial administration, where taxation and control of state revenues played a strategic role in maintaining public order and administrative stability. This first stage highlights the pioneering role of Eastern civilizations in creating financial control and accountability mechanisms long before the advent of modern public audit systems.

Key words: Budget funds, public finances, financial management, state budget, financial control, state audit.

Бюджетные фонды обычно воспринимаются как набор правил и операций, касающихся финансов государства, местных органов власти, организаций социального обеспечения, государственных учреждений и юридических лиц, регулируемых публичным правом. В конце XVIII и начале XIX веков эта концепция была по существу ограничена государственными финансами. Однако, начиная со второй половины XIX века, она претерпела глубокую трансформацию: бюджетные фонды перестали быть исключительно инструментом финансирования функционирования государства и стали компонентом права финансового управления, отражая растущее стремление к экономическому и социальному вмешательству со стороны государственных органов.

При составлении государственного бюджета, особенно при определении объема собираемых ресурсов и расходов, необходимо учитывать макроэкономическую политику и фискальную структуру. В Республике Таджикистан этот процесс основан не только на оценке потенциальной доходности каждого источника доходов и прогнозах экономического роста и инфляции, но и на изменении цен на сырьевые товары, а также различных социально-экономических и политических факторах.

Как отмечает Д.Ю. Рустамзода, «с возникновением государства Ахеменидов начала формироваться более сложная структура власти». Эта система отражает важность, придаваемую с античности регулированию государственных финансовых потоков и надзору за должностными лицами, ответственными за их управление.

Таким образом, истоки финансового контроля в современном Таджикистане уходят корнями в древнее историческое наследие, глубоко укорененное в традициях персидской, а позднее арабо-мусульманской имперской администрации, где налогообложение и контроль государственных доходов играли стратегическую роль в поддержании государственного порядка и административной стабильности. Этот первый этап подчеркивает новаторскую роль восточных цивилизаций в создании механизмов финансового контроля и подотчетности задолго до появления современных систем государственного аудита [4, с. 24].

Стоит отметить, что, по мнению Д.Ю. Рустамзода, «первые специализированные институты финансового контроля в Средней Азии были созданы между VI и IV веками до н. э., параллельно с образованием государства Ахеменидов». В этот период финансовый контроль был организован в первую очередь вокруг сбора различных налогов и управления государственными расходами, включая финансирование армии, административные обязанности государственных служащих и солдат, общественные работы, а также жалование государственным чиновникам и другим высокопоставленным лицам. Была даже создана специальная администрация для рассмотрения финансовых претензий и уголовных дел, что демонстрирует развитую структуризацию системы государственного управления.

Фискальная система империи Ахеменидов основывалась на двух основных механизмах: сборе налогов с подвластных провинций и налогообложении царских доменов. Как указывает источник, «центральное управление и надзор за финансами государства Ахеменидов находились в ведении великого министра — Вазрак Фарможда. Финансовый контроль, по сути, неотделим от развития самих цивилизаций. Один из столпов любой

развитой государственной организации зиждется на поддержании рационального учета. Везде, где возникает организованный учет, естественным образом следует структура для мониторинга потоков доходов и расходов. Империя Ахеменидов, особенно при Кире Великом и Дарии I, была обязана значительной частью своей власти исключительному качеству своих механизмов контроля и своей инновационной политико-финансовой архитектуре. Эта строгая централизация в сочетании с подходом, основанным на справедливости и дисциплине в управлении ресурсами, внесла большой вклад в стабильность и величие империи.

После исламского периода, и, в частности, при династии Саманидов — прямых преемниках халифской структуры Аббасидов — принципы управления Ахеменидов и Сасанидов были не только сохранены, но и адаптированы к новой политико-религиозной структуре. Административная система Саманидов была организована вокруг министерств, называемых диванами, во главе с Ходжа-и Бузургом — эквивалентом премьер-министра — который централизовал исполнительную власть. Финансовый контроль был усилен определенными диванами, такими как мустауфи (ответственный за общий учет) и мушриф (ответственный за надзор и аудит).

Политика Саманидов в области государственного строительства имеет поразительное сходство с современными подходами к социальному неоинституционализму. Их администрация включала несколько специализированных органов, таких как деван-и ур-расаил и амид аль-мулк, которые координировали деятельность деван-и мухасибат — настоящего бухгалтерского отдела, ответственного за подготовку и распределение государственного бюджета, а также за контроль доходов и расходов. Эта сложность в методах учета проистекает из длительного процесса усвоения и совершенствования методов финансового управления арабами, которые сами черпали вдохновение из более ранних персидских и греческих систем. В своем монументальном труде «Таджики» академик Б. Гафуров отмечает, что для обеспечения эффективности десяти главных диванов было построено десять важных административных зданий, в то время как другие источники, такие как Мухаммадреза Ноджи, упоминают о существовании двенадцати диванов. По словам Шобекова, обязанности первого визиря включали надзор за всеми диванами, организацию аудитов (хиссобраст), регулярную передачу информации государю и управление отношениями с населением, в частности, путем регистрации жалоб и предложений граждан.

Эта историческая конфигурация иллюстрирует масштаб роли финансового контроля в консолидации государственной власти, его способность структурировать институты и организовывать общество на рациональной основе. Она также показывает, что задолго до появления современных систем аудита восточные общества разработали эффективные и последовательные механизмы финансового управления.

В государственном управлении династии Саманидов функции различных диванов (административных учреждений) были иерархически структурированы, воплощая в себе фундаментальные аспекты управления. Среди них Диван аль-Муставфи, отвечающий за финансы и государственную казну — эквивалент современного министерства финансов — занимал доминирующее положение в государственном аппарате. Этот центральный диван играл ключевую роль в управлении финансами государства: он отвечал за управление государственными расходами (известное как «харадж»), сбор налогов («истифа»), аудит, регистрацию земли и движимого имущества, а также исчерпывающий контроль за доходами и расходами на региональном и национальном уровнях. Таким образом, она представляла собой самую крупную и стратегически важную административную опору среди двенадцати правительственных учреждений Саманидов. Прямой эквивалент можно было наблюдать у Аббасидов, где подобное сооружение называлось Диван аль-Харадж.

Летописец Наршахи сообщает, что после победы над Насром ибн Ахмадом на Исмаила была возложена задача сбора налогов и управления государственным имуществом, с обязанностью ежегодно отправлять в Самарканд 50 000 дирхемов. Такая система

свидетельствует о строгой налоговой организации, которая уже была передовой для того времени.

С установлением более тесных дипломатических отношений между династией Мангыта и такими державами, как Российская империя, Османская империя и Персия, система налогов и отчетности претерпела заметное улучшение. Налоговые поступления были мобилизованы в большей степени для финансирования инфраструктуры, такой как дороги, ирригационные системы и другие государственные инвестиции. Верховное лицо, ответственное за этот финансовый контроль, носило титул Кушбеги, которому помогал заместитель по имени «суб-Кушбеги». Однако, несмотря на эти реформы, мангыты так и не смогли добиться полной прозрачности в своей финансовой системе. Их состояние по-прежнему характеризовалось полуфеодальными практиками и явным расточительством государственных средств.

После утраты независимости Бухарским ханством в середине XVIII в. регулирование государственного бухгалтерского учета перешло в ведение Главного управления Туркестана, которое было присоединено к Российской империи. Это изменение положило начало этапу модернизации системы финансового контроля. Однако сложность геополитического деления на регионы, соответствующие современному Таджикистану, затрудняет точную оценку этих исторических систем управления финансами.

С падением Российской империи и образованием Советского Союза регион вступил в новую фазу экономических и административных преобразований. Экспансия капиталистических отношений, стимулируемая царской Россией, сильно повлияла на фискальные структуры и механизмы контроля во всей Центральной Азии. Однако, несмотря на усилия по освобождению народной власти в Восточной Бухаре, такие авторы, как Ф.М. Расулов и Д.Я. Вализода, отмечают, что прогресс сдерживался сохранением феодально-патриархальных отношений, жесткой религиозной привязанностью, низким уровнем социально-экономического и культурного развития. Эти факторы в сочетании с медленным усмирением местных восстаний позволили сохранить старые феодальные структуры, такие как минбаши (местные губернаторы), оксаколь (сельские старосты) и амлокдары (сборщики налогов), которые теперь находились под советской опекой.

Часто эти должности занимали местные дворяне, землевладельцы или влиятельные религиозные деятели, часто в союзе с антисоветскими силами. Они продолжали свою деятельность по сбору налогов вне правового поля, перенаправляя большую часть выручки в личные нужды, финансируя повстанцев. Такое положение заставило политизированные кадры не только пропагандировать политику Советской власти, но и непосредственно вмешаться в борьбу с налоговыми правонарушениями и бюджетными злоупотреблениями.

В 1940-57 финансово-экономический контроль в Советском Союзе был институционализирован через Народный комиссариат государственного контроля СССР (1940-46), затем Министерство государственного контроля (1946-57) при содействии их республиканских отделений. Во время Второй мировой войны 1941—1945 приоритет отдавался контролю за военными расходами, управлением армией и эффективностью промышленного производства. После 1945 года внимание переключилось на экономическое и инфраструктурное восстановление страны.

В 1956 году был принят комплекс реформ, направленных на укрепление финансовых прерогатив республик Союза. Речь идёт о создании контрольно-ревизионных управлений при министерствах финансов советских республик, что обеспечивает большую самостоятельность в бюджетном надзоре и управлении хозяйством региона.

В том же году в Таджикской Советской Социалистической Республике было принято постановление «Об организации аудита и ревизионного управления Министерства финансов Таджикской ССР», а также постановление «О мерах по совершенствованию финансового контроля», направленные на привлечение квалифицированных специалистов и расширение компетенций контрольных органов. В 1963 году было обнародовано положение «Положение об управлении контролем и ревизией», утвержденное Советом

Министров Таджикской ССР. Он оставался в силе вплоть до распада Советского Союза и послужил основой для дальнейшего развития законодательной базы, регулирующей финансовый контроль в республике.

В Министерстве финансов СССР функции дополняли друг друга: отдел управления аудитом и отдел контроля за республиками Союза. Несмотря на централизацию административного аппарата, местные комитеты партийного контроля обладали эффективными полномочиями по проверке и оценке функционирования этих отделов, обеспечивая при этом самостоятельное управление собственными бюджетами.

С обретением Таджикистаном независимости началась новая эра структурирования финансового контроля. В настоящее время правовую основу деятельности по финансовому контролю составляют Конституция Республики Таджикистан, ратифицированные государством международные конвенции, а также постановления Правительства, министерские распоряжения и другие конкретные нормативные акты. К таким правовым основаниям относятся следующие законы: «О государственных финансах Республики Таджикистан» (28 июня 2011 года, No 723), «О государственном финансовом контроле в Республике Таджикистан» (2 декабря 2002 года, No 66), «Об аудиторской деятельности» (3 марта 2006 года, No 170), «О финансовом управлении и внутреннем контроле в публичном секторе» (21 июля 2010 года, No 626), «О внутреннем аудите в государственном секторе» (21 июля 2010 года, No 631), «Об Агентстве Республики Таджикистан по государственному финансовому контролю и противодействию коррупции» (20 марта 2008 года, No 374), «О Счетной палате Республики Таджикистан» (28 июня 2011 года, No 749).

Аудит эффективности использования бюджетных средств направлен на оценку того, в какой степени субъекты, использующие государственные ресурсы, соблюдают принципы экономии, эффективности и результативности. Он также направлен на выявление потенциальных возможностей для улучшения методов управления. Некоторые исследователи, в том числе В.В. Черевко и Д.В. Шепелев, рассматривают данный аудит как специфическую форму оценки ex-post, проводимой после доработки государственной программы, проекта или цикла использования государственных средств. Они подчеркивают необходимость систематизации данного подхода в целях усиления подотчетности государственных учреждений и повышения фискальной прозрачности на всех уровнях административного аппарата.

В современной литературе по наукам управления особое внимание уделяется качественному анализу использования капитала, а также оценке результатов его использования. К этим вопросам обращались, в частности, такие авторы, как Б.А. Алибекова, А.Б. Зейнелгабадин, С.Б. Макиш и другие специалисты в этой области. Основное внимание обычно уделяется вопросам, связанным с доступностью данных, характером используемых финансовых показателей, а также методологиями оценки, применяемыми в ходе аналитического процесса.

На основе анализа различных определений, относящихся к аудиту эффективности использования государственных средств, была составлена систематизированная таблица, обобщающая эти понятия.

Таблица 1. Систематизация определений аудита эффективности использования бюджетных средств [составлено автором исследования].

№	Автор(ы)	Определения
1	Шегурова В., Желтова М.Ф.	Аудит эффективности использования бюджетных средств – это анализ существующих систем управления бюджетом, проводимый в рамках заданной законодательной и методологической базы, направленный на выявление уязвимых мест и повышение эффективности использования государственных ресурсов при одновременном недопущении финансовых потерь.

2	Давлатзода Д.А.	Аудит эффективности использования бюджетных средств – это анализ систем управления государственными ресурсами, осуществляемый в рамках установленной законодательной базы, направленный на укрепление государственного сектора, повышение подотчетности и обеспечение прозрачности, добросовестности и справедливости в операциях с использованием государственных средств.
3	Демидов М.В.	Аудит эффективности – это анализ уязвимостей существующих систем в рамках заданной законодательной и методологической базы.
4	Сугайпова И.В., Алеева Е.Ю.	Аудит эффективности – это глубокий анализ широкого спектра факторов, определяющих роль операционной деятельности, сопровождения и других соответствующих аспектов, влияющих на результаты организационной деятельности.
5	Алибекова Б.А., Зейнелгабдин А.Б., Макиш С.Б.	Аудит эффективности – это процесс анализа и оценки экономии, эффективности и производительности использования ресурсов, осуществляемый в рамках данной нормативной базы, направленный на повышение прозрачности и соотношения цены и качества финансовых расходов, в том числе привлечение внешних органов к оценке соответствия и целесообразности использования средств.

По результатам данного исследования предложенные авторами определения сформулированы следующим образом:

Эффективность использования бюджетных средств соответствует степени достижения поставленных перед государственным сектором задач за счет использования выделенных бюджетных средств с особым акцентом на оптимизацию затрат и максимизацию результатов.

Аудит эффективности использования бюджетных средств определяется как процесс независимой оценки использования государственных ресурсов, направленный на анализ экономии, эффективности и производительности государственных расходов при одновременной проверке соответствия операций действующему законодательству и применяемым стандартам.

Таким образом, следует отметить, что управление рисками при аудите эффективности – это не просто технический метод, а методологическая основа всего процесса контроля. Гармонично формулируя предварительный, основной и заключительный этапы, он обеспечивает качество, актуальность и полезность аудитов, проводимых в государственном секторе. Эта трехэтапная структура не только обеспечивает лучшее понимание бюджетных вопросов, но и способствует созданию климата доверия между аудиторскими учреждениями и гражданами. С точки зрения современного и подотчетного управления, такой подход является неременным условием укрепления эффективного, прозрачного и ориентированного на результат государства.

Литература:

1. Алибекова Б.А., Зейнелгабдин А.Б., Макиш С.Б. и другие Государственный аудит: учебник / под ред. К.Е. Джанбурчина. - Астана: ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, 2016. - 375 с.
2. Давлатзода Д.А. Аудит эффективности использования бюджетных средств как действенный инструмент оценки производственной деятельности государственных органов Таджикистана // Управленческий учет. 2021. № 11-2. С. 366-374.
3. Ильин А. И. Возможности применения зарубежного опыта осуществления аудита эффективности использования бюджетных средств в системе аудита эффективности бюджетных средств / Ильин А.И. // Вестник науки и образования. - 2019. - № 10-4 (64).

4. Рустамзода, Д.Ю. Государственный финансовый контроль в сфере бюджетных отношений Республики Таджикистан: организационно-правовые основы. - М.: "Проспект", 2021. - 224 с.

5. Орзуев П. Д., Ахмаджанова С. Ю. Методика проведения аудита эффективности использования государственных средств //Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-эконом.и обществ. наук. – 2016. – №. 2/8. – С. 169-174.

ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ СТРАХОВОГО РЫНКА РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ.

Гулмуродзода Робиямох Гулмурод – к.э.н., доцент кафедры налогообложения и страхования Таджикского государственного финансово-экономического университета. Адрес: 734067, Республики Таджикистан, г. Душанбе, улица Нахимова, 64/14. тел: 907511201. E-mail: robiyamoh@inbox.ru.

В данной статье рассматривается проблемы развития страхового рынка в Республики Таджикистан. Приведены основные показатели развития страхового рынка в стране, особенно отличаются по видам страхования и изменения в структуре рынка, которые изучение и выявление факторов приводят развитию страхового рынка. Рассмотрено, что рынок страховых услуг является важным инструментом обеспечения безопасности различных хозяйствующих субъектов и гарантированного возмещения экономических и материальных потерь. Следует отметить, что страховые услуги и эффективная деятельность хозяйствующих субъектов в условиях рыночной экономики являются взаимосвязанными и даже неразделимыми понятиями.

Ключевые слова: совершенствования, развития, рынок страхования, видов страховых продуктов, риск, финансовые, возмещение, добровольное страхование, обязательное страхование, субъекты, возникновения, неблагоприятные, природные явления.

ХУСУСИЯТХОИ РУШДИ БОЗОРИ СУҒУРТАИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ШАРОИТИ ИМРУЗА

Гулмуродзода Робиямох Гулмурод – н.и.и, дотсенти кафедраи андозбандӣ ва суғуртаи Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон. Суроға: 734067, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи Наҳимова, 64/14. Тел: 907511201. E-mail: robiyamoh@inbox.ru.

Дар мақолаи мазкур масъалаҳои рушди бозори суғурта дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ шудааст. Нишондиҳандаҳои асосии рушди бозори суғурта дар ҷумҳурӣ оварда шудаанд, ки махсусан аз рӯи намудҳои суғурта ва тағйироти сохтори бозор, ки омӯзиш ва муайян намудани омилҳо боиси рушди бозори суғурта мегарданд, фарқ мекунанд. Ба назар гирифта шудааст, ки бозори хизматрасонии суғурта воситаи муҳими таъмини амнияти субъектҳои гуногуни хоҷагидор ва ҷуброни кафолатноки талафоти иқтисодию модди мебошад.

Калидвожаҳо: такмилдиҳи, рушд, бозори суғурта, намудҳои маҳсулоти суғурта, таваккал, молиявӣ, ҷубронпулӣ, суғуртаи ихтиёрӣ, суғуртаи ҳатмӣ, субъектҳо, пайдоиш, ҳодисаҳои номатлуб, падидаҳои табиӣ.

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF THE INSURANCE MARKET OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN IN CURRENT CONDITIONS

Gulmurodzoda Robiyamokh Gulmurod – Ph.D., Associate Professor, Department of Tax and Insurance, Tajik State University of Finance and Economics. Address: 734067, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Nakhimova street, 64/14. Tel: 907511201. E-mail: robiyamoh@inbox.ru

The article discusses the main indicators leading to the development of the insurance market in the country, especially differ in the issuance of insurance and changes in the structure of the market, which the study and identification of factors lead to the development of the insurance market in the modern economy. It is considered that the insurance services market is an important tool for ensuring the security of various business entities and guaranteed compensation for economic and material losses.

It should be noted that insurance services and the efficient operation of business entities in a market economy are interrelated and even inseparable concepts. Because where market relations operate according to their own objective laws, there is a risk. And wherever there is risk, there should be insurance services. However, the concept of risk in a market economy in relation to the conditions of centralized management of the economy should be wide and widespread.

Keywords: improvement, development, insurance market, types of insurance products, risk, financial, compensation, voluntary insurance, compulsory insurance, subjects, occurrence, adverse, natural phenomena.

В условиях развития рыночных отношений рынок страхования является одним из факторов развития финансового рынка и в формировании экономической системы оставляет основной вклад. Совершенствование страховых услуг в республике в дальнейшем способствует решению многих проблем общества и положит прочный фундамент устойчивого экономического развития.

Мировой опыт показывает, что в современных условиях рынок страховых услуг является важным инструментом обеспечения безопасности различных хозяйствующих субъектов и гарантированного возмещения экономических и материальных потерь. В целях возмещения убытков, причиненных чрезвычайными ситуациями, приоритетным направлением в системе экономической политики страны признано формирование рынка страховых услуг.

Карл Маркс в своем знаменитом труде «Капитал» охарактеризовал формирование и деятельность страхового фонда как общественную необходимость, заявив: основной капитал в процессе воспроизводства может быть случайным или опасным, что может уменьшить или ликвидировать его долю. Некоторое количество дополнительной рабочей силы в качестве страховки от чрезвычайных ситуаций требует развития спроса и постоянного расширения процесса воспроизводства.

Российские исследователи в области страхования Шахов В.В. и Ахвледиани Ю.Т. считают, что страхование – это система отношений, устанавливаемая специальной организацией для защиты имущественных интересов физических и юридических лиц по возмещению убытков, понесенных страховыми случаями.

В условиях рыночной экономики страхование является не только способом защиты предприятий от чрезвычайных ситуаций, но и способом их защиты от экономических изменений на рынке. В связи с этим страхование в данном случае регулирует хозяйственно-правовые отношения между участниками рыночных отношений.

Страховые услуги и эффективная деятельность хозяйствующих субъектов в условиях рыночной экономики являются взаимосвязанными и даже неразделимыми понятиями. Потому что там, где рыночные отношения действуют по своим объективным законам, есть риск. А везде, где есть риск, должны быть страховые услуги. Однако понятие риска в рыночной экономике применительно к условиям централизованного управления экономикой должно быть широким и распространенным.

Сегодняшняя рыночная экономика требует от всех участников рынка непосредственного участия в возмещении ущерба, охране здоровья и собственности. Рынок страховых услуг выступает составной частью финансовой системы возмещения таких убытков и гарантирует финансовую безопасность участников рынка. Изучение специфики рынка страховых услуг в Республике Таджикистан, выявление его приоритетов, роли страхования в формировании валового внутреннего продукта (ВВП) и экономики страны в целом очень важно для современной экономической науки и экономической практики.

В настоящее время, по имеющимся данным, роль страхования в экономике очень низкая, а доля страховых услуг в стране составляет 0,32% ВВП, что значительно ниже уровня развитых стран.

Учитывая уязвимость финансовой системы, рынок страховых услуг в стране служит снижению уровня современных рисков. В связи с этим развитие и рост рынка страховых услуг является одной из ведущих задач экономической практики Республики Таджикистан.

Особенности страхового рынка, который отличается от других рынков, выражается в том, что объектом купли-продажи на этом рынке является страховые продукты. Основное правило социальной политики государства состоит в том, что базовая социальная защита одинакова для всех членов общества и обеспечивается государством, а программы социального страхования также финансируются за счет членских взносов и заработной платы работодателей, а также частично из бюджетных источников.

Мировой опыт показывает, что именно различные виды страхования и прежде всего, страховые компании как часть финансовой системы являются основным источником предотвращения и возмещения убытков от любых рисков и обеспечивают устойчивость процесса экономического развития.

В зарубежной литературе, в том числе в научных трудах И.В. Котельникова отметила, что для тех, кто не понимает теоретических основ понятия страхования, страхование является ключевым показателем уровня экономического развития и роста государства, отражающим степень экономической эффективности.

Еще одной важной составляющей рынка страховых услуг является финансовая устойчивость страховых компаний. В этой строке Т. С. Васильева отмечает, что финансовая устойчивость страховых компаний заключается в использовании финансовых ресурсов, что позволяет страховщикам быть платежеспособными [6. С. 32-41].

Некоторые ученые, в том числе А.А. Марковец, считают, что страховой рынок представляет собой разновидность финансового рынка, на котором происходит движение страховых услуг между страховыми организациями и страхователями, а также физическими и юридическими лицами [9. С. 55-60].

Механизмом реализации страховых отношений как система является институциональная кооперация, возникающая в условиях рыночной экономики, а субъектами защиты имущественных и иных интересов при возникновении различных неблагоприятных природных, социальных и экономических явлений является страховой рынок. Относительная самостоятельность страховых организаций как субъектов рынка страхования находит свое отражение в формировании видов страховых продуктов.

По состоянию на 31 декабря 2022г. в стране осуществляют деятельность 16 страховых организаций, из которых 1 государственная (в форме ГУП), 15 негосударственные страховые организации. Количество филиалов страховых (перестраховочных) организаций в отчетном периоде составило 67 единиц, что на 5 единиц меньше по сравнению с аналогичным периодом 2021 года. Из этого числа страховых организаций две страховые организации занимаются также перестраховочной деятельностью. В отчетном периоде число филиалов страховых организаций страны и их представительств осталось без изменений.

Таблица 1. Количество страховых (перестраховочных) организаций и их филиалов в 2022 г. (в единицах)

Показатели	2024	2025	Изменения (+/-)
Страховые организации	19	16	0
Государственные страховые организации	1	1	-
Негосударственные страховые организации	15	15	-2
Филиалы страховых организаций	66	66	-5

В отчетном периоде ООО СО “Бима” была выдана лицензия для осуществления перестраховочной деятельности. В структуре страховой системы страны две страховые организации также осуществляют перестраховочную деятельность

На данный период количество заключенных договоров за январь-июнь текущего года достигло 1 134,4 тысячи ед. что больше на 160,2 тысячи ед., или 16,4 процента по сравнению с аналогичным периодом прошлого года. Общий объем страховых премий (страховых взносов) на 30 июня 2025 года составил 208,6 млн.сомони по сравнению с аналогичным периодом 2024 года, увеличившись на 10,0 млн.сомони или 5,0 процента.

Собственные средства (капитал) страховых (перестраховочных) организаций на конец отчетного периода составили 667,4 млн.сомони, что на 227,9 млн.сомони или 51,9 процента больше по сравнению с аналогичным периодом прошлого года. Увеличение данного показателя произошло за счет возрастания уставного капитала ряда страховых организаций, а также нераспределенной прибыли и резервного капитала. Уставный капитал (фонд) страховых (перестраховочных) организаций на 30 июня 2025 года составил 515,6 млн.сомони, увеличившись на 130,5 млн.сомони или 33,9 процента по сравнению с аналогичным периодом 2024 года.

Основной показатель отражающий финансовую устойчивость компаний это страховые выплаты (страховые возмещения), который на конец первого полугодия 2025 года составили 39,2 млн.сомони, что больше на 26,4 млн.сомони или 3,1 раза по сравнению с аналогичным периодом прошлого года. Показатель собственные средства (капитал) страховых организаций включают уставный капитал, резервный капитал, дополнительный капитал, стимулирующий фонд, а также нераспределенную прибыль.

Принятые страховыми (перестраховочными) организациями риски на 30 июня 2025 года составили 118,4 млрд.сомони, что больше на 824,8 млн.сомони или 0,7 процента по сравнению с аналогичным периодом прошлого года. В связи с этим, переданные на перестрахование риски страховых организаций, за отчетный период составили 89,6 млрд.сомони, что по сравнению с аналогичным периодом 2024 года меньше на 5,9 млрд. сомони или 6,1 процента.

Страховые премии (страховые взносы) переданные на перестрахование на 30 июня 2024 года составили 35,9 млн сомони, снизившись на 25,5 млн.сомони или 41,5 процента по сравнению с аналогичным периодом прошлого года.

Страховые резервы являющиеся фактом своевременного выполнения обязательств страховыми (перестраховочными) организациями, за отчетный период составили 260,2 млн.сомони, уменьшившись на 6,6 млн.сомони или 2,5 процента по сравнению с аналогичным периодом 2024 года. Чистая прибыль страховых (перестраховочных) организаций на 30 июня текущего года достигла 91,5 млн.сомони, что по сравнению с аналогичным периодом 2024 года больше на 7,8 млн.сомони или 9,3 процента.

Объем сбережений страховых (перестраховочных) организаций в кредитных финансовых организациях страны за отчетный период составил 99,9 млн.сомони, увеличившись на 12,9 млн.сомони или 14,8 процента по сравнению с аналогичным периодом прошлого года.

На основе проведенного анализа оказания услуг населению по Республике Таджикистан за 2000-2022гг. проводим сравнительный анализ основных показателей страховых организации за 2022г. (таблица 2).

Таблица 2. Основные показатели страховых организации за 2020-2023гг.

	2020	2021	2022	2022 к 2020 гг
Страховые доходы- всего тыс.сомони	256350,6	295547,6	329479,1	126,5
в том числе:	235049,0	283868,7	306845,9	130,5
прочие доходы от страховой деятельности	21301,6	3846,1	22633,2	
Страховые расходы- всего	161643,4	216724,2	237682,2	147,01
в том числе:				
выплаты страхового возмещения и страховых сумм	18662,7	22071,8	26233,6	140,6

отчисления в страховые резервы	62501,8	92399,9	72860,6	116,7
страховые взносы (премии), переданные в перестрахование	763,5	202,9	3459,7	в 4,5 раза
отчисления в резерв для финансирования мероприятий по предупреждению несчастных случаев, утраты или повреждения застрахованного имущества	12595,6	13194,4	17272,1	137,1
расходы на ведение дела	64846,7	81308,0	80862,7	124,7
прочие расходы от страховой деятельности	2273,2	7547,2	36993,3	в 16,3 раза
Балансовая прибыль (доход), убыток (-)	94707,2	78823,4	91796,9	96,9
Платежи в бюджет	37872,4	40228,2	33138,2	87,5

Источник: Статистический ежегодник Республике Таджикистан. Стат. сборник Финансы Таджикистан. Душанбе: АСПРТ, 2023. С.119-120

Следовательно, происходящие изменение на рынке страховых услуг предусматривает решение следующих задач:

- сокращение количества договоров между страховщиком и страхователем;
- меньший доступ к таким страховым услугам из-за их добавленной стоимости;
- слабое взаимодействие между страховыми брокерами и страховыми компаниями;
- отсутствие правовых норм, согласно которым брокер несет ответственность за свой действия перед страховщиками и страхователями;
- низкий уровень страхового профессионализма страховых брокеров и тому подобное.

Для предотвращения подобных проблем в сфере страховых отношений необходимо наличие устойчивой финансовой системы и устойчивого экономического роста, поскольку, как отмечалось выше, формирование всех сегментов рынка в том числе и развитие рынка страховых услуг.

Исследования показали, что национальный страховой рынок в настоящее время недостаточно развит и необходимо многое решить для его улучшения. В настоящее время страховая деятельность в стране находится в процессе становления и в то же время медленно развивается из-за уязвимости финансовой системы и недоверия к страховым компаниям. Изучение рынка показало, что причинами медленного развития рынка страховых услуг являются низкий уровень финансовой культуры, слабое государственное регулирование страховой деятельности в форме финансирования и кредита, низкая платёжеспособность населения, низкий уровень заключения договоров, недоверие к страховым организациям и низким профессионализмом страховых брокеров.

В целом, приоритетные направления развития страховых компаний и рынка страховых услуг, способствующие формированию ВВП и устойчивому развитию экономики следующие: в первую очередь, развитие инфраструктуры страхового рынка, совершенствование и формирование обязательного страхования, создание благоприятных условий для развития добровольного страхования, совершенствование страхового законодательства, управление финансовыми рисками с государственного бюджета, развитие системы страхования, интеграция в мировую экономику и интеграционные процессы в сфере страховой деятельности и развитие цифрового страхования.

Литература:

1. Ахвледиани, Ю.Т. Рынок страховых услуг: современные тенденции и перспективы развития: монография/Ю.Т. Ахвледиани. – Москва, 2017. – 236 с.
2. Ахвледиани, Ю.Т. Тенденции и перспективы развития страхового бизнеса в России/Ю.Т. Ахвледиани //Финансы. Страховой рынок.- 2016. - №6. - С.109-110.

3. Ашуров, Г.Д. Развитие системы оказания страховых услуг в Республике Таджикистан/Г.Д.Ашуров. – Душанбе, 2007. - 160с.
4. Басаков, М.И. Страховое дело в вопросах и ответах: учебное пособие/М.И. Басаков. – Ростов на Дону: Феникс, 2018. - 576с.
5. Баскаков, В.Н. и др. Страхование от несчастных случаев на производстве: Актуарные основы/В.Н. Баскаков и др. - М.: Гелиос, 2002. - 192с.
6. Васильева, Т. С. Теоретико-методические аспекты финансовой устойчивости страховых компаний / Т. С.Васильева//Научные записки молодых исследователей. – 2020. - 8(4). С.32-41.
7. Вerezубова, Т.А. Страхование: особенности развития/Т.А. Вerezубова // Финансы, учет и аудит. -2016. - №12. – С.18-22.
8. Воронцовский, А.В. Управление рисками: учебное пособие / А.В.Воронцовский. - СПб: СПбГУ, 2000. - 414с.
9. Марковец, А.А. Развитие страхового рынка Республики Беларусь /А.А. Марковец, Н.Л. Давыдова. – 2020. - №2. - С.55-60.
10. НСР РТ на период до 2030г. -Душанбе.- 2016.- С. 37.

НИЗОМИ МОЛИЯВИИ КИШВАР ВА НАҚШИ ОН ДАР РУШДИ ИҚТИСОДИЁТ

Хабибова Гулрухсор – ассистенти кафедраи андозбандӣ ва суғуртаи Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон. Суроға: Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, кучаи Нахимов 64/14

Дар мақолаи мазкур аҳамияти иқтисодиёи иҷтимоии низоми молияи давлатӣ ва ғайридавлатиро таҳлил намуда дар он як қатор нишондиҳандаҳои баҳодихӣ ва меъёриро мавриди баррасӣ қарор додааст. Ғайр аз ин дар мақолаи мазкур нақши низоми молияи кишварро аз нуқтаи назари таркибӣ ва рушд таҳлилу баррасӣ намуда натиҷаҳои онро муаян намудааст.

Калидвожаҳо: Низоми молиявӣ, захираҳои молиявӣ, фишангҳои молиявӣ, сарчашмаҳои молиявӣ, нишондиҳандаҳои молиявӣ, дастгирии молиявӣ.

ФИНАНСОВАЯ СИСТЕМА СТРАНЫ, И ЕГО РОЛЬ В РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ

Хабибова Гулрухсор – ассистент кафедры налогообложения и страхования Таджикского государственного финансово-экономического университета. Адрес: Республика Таджикистан, город Душанбе, улица Нахимова 64/14

В данной статье автор исследовал экономическое и социальное значение государственной и негосударственной финансовой системы, а также рассмотрел ряд оценочных и регулирующих показателей. Кроме того, в статье проанализирована роль финансовой системы страны с точки зрения структуры и развития, а также определены ее результаты.

Ключевые слова: финансовая система, финансовые ресурсы, финансовые рычаги, финансовые источники, финансовые показатели, финансовая поддержка.

THE COUNTRY'S FINANCIAL SYSTEM, ITS GOALS AND SOCIO-ECONOMIC TASKS

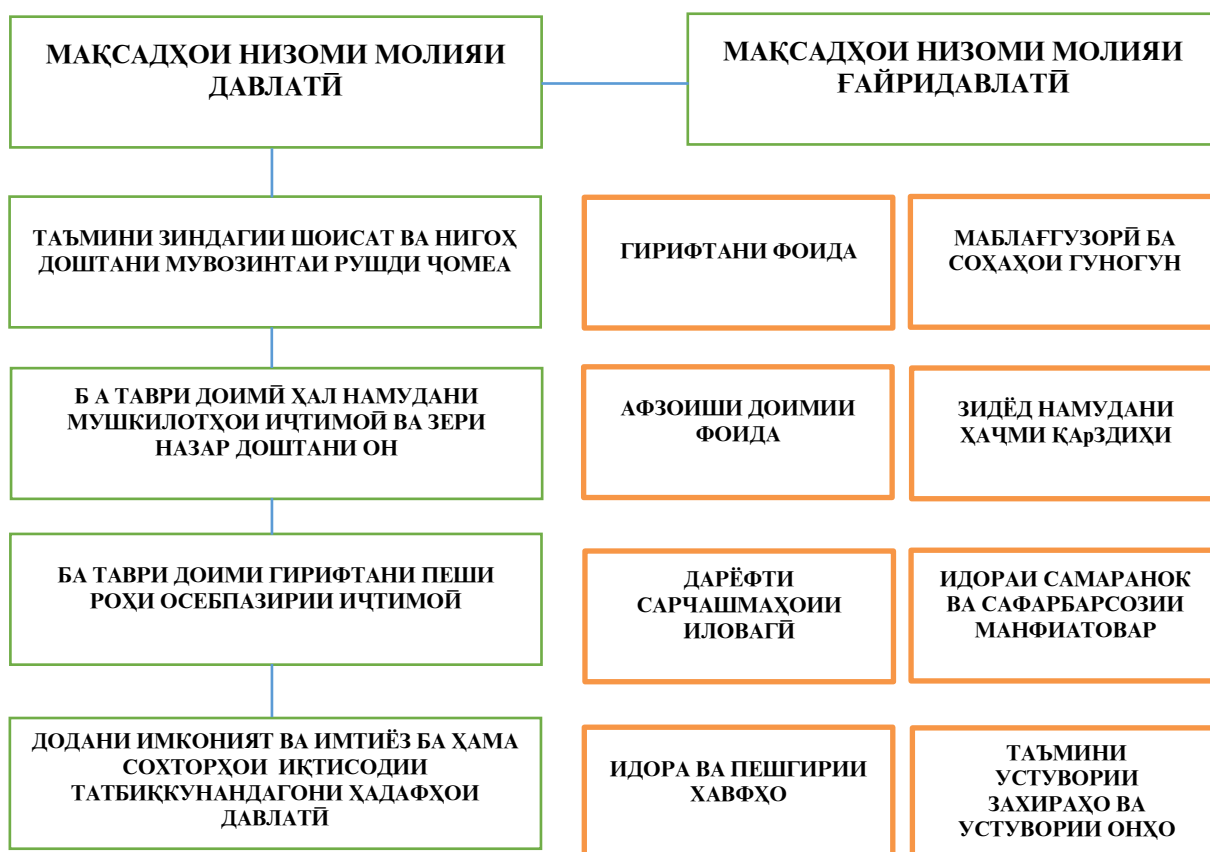
Gulrukhsor Habibova – Assistant at the Department of Taxation and Insurance, Tajik State University of Finance and Economics. Address: Dushanbe, Republic of Tajikistan.

In this article, the author examines the economic and social significance of the public and non-public financial systems and examines a number of evaluation and regulatory indicators. Furthermore, the article analyzes and discusses the role of the country's financial system in terms of structure and development, and identifies its impact.

Keywords: financial system, financial resources, financial levers, financial sources, financial indicators, financial support.

Вобаста ба талаботҳои замони муосир яке аз механизмҳои асоии баҳодихии дурусти низоми молиявии кишвар ва ба самтҳои афзалиятнок сафарбар намудани он тақозо менамояд, ки давлат ва нигар ниҳодҳои ба ин масъала таъсирасон, ҷанбаҳои татбиқнамоии раванди мазкурро дар сатҳи зарурӣ мушаххас намуда нисбати он ҷораҳои самаранок андешиданд. Зеро нишондиҳандаҳои низоми молиявӣ омили калидии расидан ба ҳадафҳои стратегии кишвар дар заминаи механизмҳои ссамаранок ва имконпазир мебошад. Афзоиши доимии иқтисодиёи мий да шаоии муоси на танҳо аз ҳисоби истифодаи техника ва технологияҳои муосир балки аз ҳисоби тақвияти сохторҳои институционалии молиявӣ вобаста мебошад. Дар муҳитҳои иқтисодиёи иҷтимоӣ вазифаи низоми молияи кишвар дар дастгирии башӣ иҷтимоӣ иқтисодии кишвар аз ду нуқтаи назар амал менамояд, ки он аз ҳимояи манфиатҳои иҷтимоӣ ба таври мустақим ва дуум аз ҳисоби дастгирии баҳши воқеии иқтисодиёт дар сатҳи хоҷагӣ ва корхонаҳои истеҳсолӣ бар меояд. Бинобар ин зарурияти рушди бахшҳои воқеии иқтисодиёт метавонад ба низоми молиявии кишвар пайвастагӣ ва раванди таъсиррасонӣ дошта бошад.

Тоҷикстон баъди ба даст овардани истиқолияти комил низоми молиявии худро дар ссатҳи корхонаҳои истеҳсолӣ, ғайриистеҳсолӣ, фондҳои мақсаднок, бонкҳо ва дигар ташкилотҳои молиявӣ қарзии ғайрибонкӣ тақвият дода дар ин самт исдоҳотҳои бунёдиро низ ба роҳ монд то дар ссатҳи зарурӣ суботи иқтисодӣ таъмин ва рушди мутавози иҷтимоӣ иқтисодии кишвар таъмин гардад. Дар умумияти иқтисодӣ мураккабии низоми молиявии кишвар дар он зоҳир мегардад, ки барои фарогирии равандҳои иҷтимоӣ иқтисодии кишвар низоми молиявии кишвар аз ду қимси асосӣ ва фарогир ташаккул ёбад. Дар низоми молиявии давлатӣ асос бештар ба ҷанбаҳои иҷтимоӣ ва сатҳи некуаҳолии мардум мавриди таваҷҷуҳ қарор гирифта дар ин раванд ба беҳтаргардии сатҳи некуаҳолии мардум ва фароҳам овардани фазаи мусоиди зиндагӣ нигаронида мешавад, ки ин дар сатҳи институционалӣ ҳамчун ӯҳдадории давлатӣ низ махсус меёбад. Бинобар ин қайд кардан зарур аст, ки таҳкурсии низомии молия давлатӣ ин як раванди иҷтимоимехвар буда дар он мановеи ҷамъияти дар заминаи ӯҳдадории давлатӣ авлабияти бештар дорад. Бо ин мақсад ташаккули низоми молияи давлатӣ дар истифодаи механизмҳои ташкили фонҳо ва бучетҳо аз ҳисби сарчашмаҳои гуногун яке аз масъалаҳои асосӣ ва аввалиндараҷа мебошад. Бинобар ин дар ташаккули механизмҳои самаранокӣ низоми молиявӣ ду мақсади асосиро дар сатҳи идорашавандагии равандҳои иҷтимоӣ иқтисодӣ пай бурдан мумкин аст, ки оро дар расми 1 чунин ишора намудем.

Расми 1. Сотори таркибии вазифаҳои низоми молияи давлатӣ ва ғайридавлатӣ дар Тоҷикстон

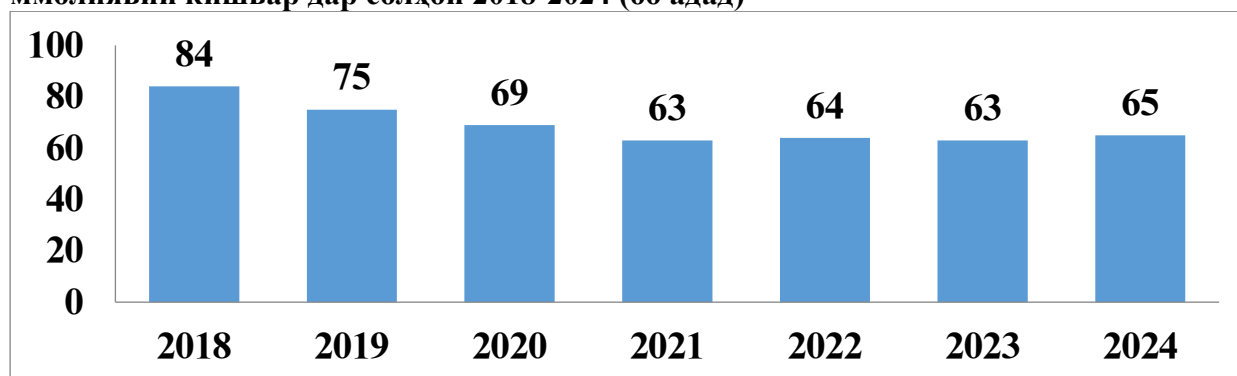
Сарчашма: Таҳияи муаллиф

Сатҳи вобастагии мақсадҳо низ метавонад як низоми мураккабест, ки бевосита дар иҷрои рисолати мақсадҳо ба таври ҳамзамон нақши калидӣ ва зарурӣ доранд. Агар чанде, ки дар низоми молияи давлатӣ ва ғайридавлатӣ ба таври маҷмӯи мақсадҳо гуногун бошанд онҳо дар умум ба як самти муаян нигаронида шудаанд. Аз дигар тараф сатҳи ҳамвобастагии онҳо боис мегардад, ки рисолаи иҷрои онҳо дар сатҳи зарурӣ таъмин гардад. Бинобар ин вазифаи асосии давлат дар ҳама шароит таъмини суботи иҷтимоӣ бодарназардошти мавҷудияти тамоми меъёрҳои асосӣ барои зиндагии шоиста мебошад. Аз ин хотир низоми

молиявӣ, мукамалгардонии он агар дар муҳити васеъ фароҳам овардани имкониятҳои иҷтимоию иқтисодӣ бошанд ҳам ҳамон натиҷаи он бевосита ба вазъи иҷтимоӣ пайваست мегардад. Дар ҳамин замина метавон гуфт, ки натиҷаи фаъолияти низоми молияи давлатӣ агар аз як тараф таъмини зинадгӣи шоиста ба тари мустақим бошад аз дигар тараф ба тари ғайримустақим ин масъаларо дар сатҳи зарурӣ мтавонад пайгири намояд, ки таҳлили омили онро мо дар таҳқиқотҳои дигар ба таври мушаххас баррасӣ менамоем.

Бо ин мақсад низоми молияи ғайридавлатӣ низ дорои ду мақсади асосист, ки таркибан он ба равишҳои иҷтимоӣ банд меҳурад. Дар навбати аввал он манфиатҳои шахсик ҳосияти фардии маҳдудро дорад ва дар навбати дуюм манфиатҳои ҷомеа, ки он ҳосияти умумиҷтимоиро дорад. Бинобар ин дар сурати муаян будани мақсадҳои интиҳоби вазифаҳои дуруст ва дар амл татбиқ намудани онҳо вазифаи асосии давлат ва дигар сохторҳои дахлдори соҳавӣ мебошад. Бинобар ин заруияти тақвияти сохторҳои дурусти низоми молиявии ғайридавлатӣ дар иҷрои рисолати вазифа ва мақсадҳои мавҷуда муҳим ва зарурӣ мебошад.

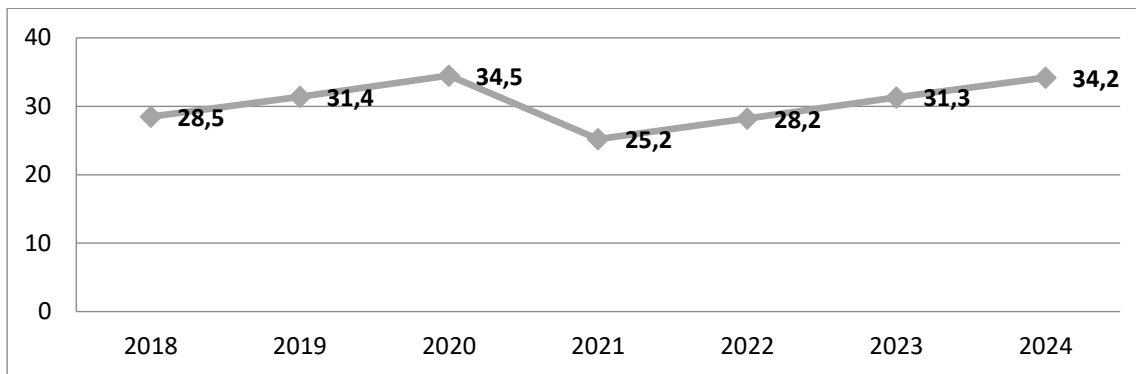
Диаграммаи 1 Динамикаи тағйирёбии нишондиҳандаҳои сохтори низоми молиявии кишвар дар солҳои 2018-2024 (бо адад)

Сарчашма. ҳисоби муаллиф дар асоси маълумотҳои электронии БМТ <https://www.nbt.tj>.

Таъмини сифат ва эътимодият дар низоми молиявии кишвар махсусан низоми бонкӣ муҳим ва зарурӣ буда ба даст овардани сарчашмаҳои нави тавассути эътимод ба хотири суботи иҷтимоӣ муҳим ва зарурӣ мебошад. Сохтори мустақами низоми молиявӣ барои расидан ба як қатор ҳадафҳо имконпазирии имкониятҳои навро дар муҳити печидаи иқтисодӣ таъмин менамояд. Бинобар ин агар аз як тараф ин масъала ба сатҳи иҷтимоии мамлакат таъсир расонад аз дигар тараф он ба вазъи иқтисодии кишвар ва нишондиҳандаҳои устувории он метавонад таъсири мутақобила расонад. Новобаста аз он, ки сохторҳои низоми молияи ғайридавлатӣ тамоили коҳишёби дорад ҳамон ҳисса ва нишондиҳандаҳои он ба таври назаррас афзоиш ёфтаанд. Тавре аз диаграммаи 1 бар меояд шумораи сохтори низоми молиявӣ агр дар соли 2018 ба ҳисоби 84 адад ташкил намуда бошад ин нишондиҳанда дар соли 2024 ба 65 адад баробар гардидааст 19 адад км гардидааст, аммо дороҳо ва иқтидори молиявию захиравии онҳо бошад дар соли таҳлилшаванда 138,8% афзоиш ёфтааст. Ин нишондиҳанда мувозинати низоми молиявиро дар сатҳи иқтисодиёти кишвар ММД новобаста аз камшавии миқдорӣ нигоҳ карда тавонист. (нигар диаграммаи 2)

Диаграммаи 1. Ҳиссаи низоми молиявии кишвар дар ММД ва аҳамияти иқтисодии он дар солҳои 2018-2024 бо %

Сарчашма: Хисоби муаллиф дар асоси маълумотҳои электрони БМТ <https://www.nbt.tj>.

Ҳиссаи низоми молиявии кишвар аз як тараф дар рушди иқтисоди кишвар назаррас мебошад ва аз дигар тараф дар таркиби МММ, ки он ҳиссаимуаян дорад назаррас мебошад. Тавре аз маълумотҳои диаграммаи мазкур маълум аст, низоми молияви новобаста аз афзоиши чашмаси ММД тавонист ҳиссаи худро дар сатҳи зарурӣ нигоҳ дошта дорад.

Тавре, ки аз маълумотҳои овардашуда аён аст агар дар соли 2018 ҳиссаи низоми молиявӣ дар соли 2018 28,5%-ро ташкил намуда бошад, ин нишондиханда дар соли 2024 34,2%-ро ташкил медиҳад. Бинобар ин метавон пай бурд, ки нақши низоми молиявӣ боназардошти рушди ММД мувозинати он дар сатҳи зарурӣ нигоҳ дошта шуд. Бинобар ин таъмини ҳамоҳангии низомҳои молиявӣ дар шароити имрӯза метаонад ба рушди иқтисоди Тоҷиксон мусоидат намояд. Бинобар ин мо зарур мешуморемки барои тақвияти ин низом дар ҳамоҳангӣ ба хоҳири рушди устувори иқтисодӣ бояд чунин чораҳои зарурӣ андешида шаванд:

1. Балланд бардоштани шарикии низомҳои молиявӣ ба хоҳири бештар намудани имкониятҳои иҷтимоию иқтисодии кишвар дар шароити вусъати технологияҳои рақамӣ;
2. Ба роҳ мондани усулҳои ҳамкорӣ ба хоҳири суботи иқтисодӣ ва нигоҳ доштани меъёрҳои сатҳи некуаҳолии марбум;
3. Ташкили фонҳои муштараки мақсаднок барои таъмини мувозинатҳои вазъи иҷтимоию иқтисодии кишвар;
4. Дарёти роҳҳои нави дастрасӣ ба захираҳои молиявӣ ва ба самтҳои афзалиятнок сафарбар намудани онҳо дар доираи назорати сохторҳои вобаста;
5. Қабули стратегияи пешгирии равандҳои осебпазирии иҷтимоӣ тавассути назорати меъёрҳо ва сармоягузорию маблағгузорӣ ва ғ.

Адабиёт:

1. Ашуров Нусрат. Пул, қар, бонк. / Н.Ашуров / [Матн]. Китоби дарсӣ. Душанбе “матбуот”. 2011. Саҳ 218.
2. Бллетени омили бонкӣ. Интишори охири соли 2023, №12 (341) 42 , интишори охири соли 2024, №12 (353). Саҳ 42.
3. Бонкдорӣ, тараққиёт, ҷаҳонишавӣ. Рақамикунонии хизматрасониҳои низоми бонкӣ / [Матн].2025.№2(109). Саҳ 56
4. Шариф Раҳимзода. Ҷаҳонишавӣ ва рушди иқтисодиёти миллӣ. / Раҳимзода Ш / Монография [Матн]. Душанбе “Эрграф 2019”. саҳ 138.

РУШДИ НИЗОМИ БОНКИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН: МУАММО ВА РОҲҲОИ ҲАЛЛИ ОН

Умаршоева Шукуфа Содировна - ассистенти кафедраи андозбандӣ ва суғуртаи Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон. Суроға: 734067. Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш.Душанбе, к.Нахимов 64/14. Тел: 007664241. E-mail: U_Shucufa@mail.ru

Раҳимзода Абдурасул Абдуқаҳҳор - магистранти курси 1-уми ихтисоси 1-260101 – Идоракунии давлатии Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон. Суроға: 734067. Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш.Душанбе, к.Нахимов 64/14. Тел: 909648181. E-mail: murodxusayn@mail.ru

Дар аини замон бонкҳо ҳамчун ҷузъи муҳими иқтисодӣ дар пешрфти он нақши калидӣ дошта дар фароҳам овардани шароити зиндагӣ барои аҳоли ва субъектҳои гуногуни иқтисодӣ нақши калидӣ доранд. Вобаста ба ин дар мақолаи мазкур мо муҳимияти рушди низоми бонкии кишварро марида таҳлил ва баррасӣ қарор дода ба масъалаҳои руш ва муамоҳои боздорандаи ин масъала диққати махсус зоҳир намудем. Илова бар ин дар мақолаи мазкур ҷанбаҳои иқтисодию иҷтимоии рушди низоми бонкӣ ва муаммоҳои дар ин самт ҷойдоштаро мавриди таҳлил ва баррасӣ қарор додем. Дар ҳошияи ин марҳалабандии муаммоҳои низоми бонкии кишварро иловатан таҳлил ва баррасӣ намуда роҳҳои ҳалли муаммоҳои дар ин самт ҷойдоштаро дар доираи ҷаҳол гардонидани як қатор нишондиҳандаҳо таҳлил ва баррасӣ намудем.

Калидвожаҳо: Иқтисоди миллӣ, низоми бонкӣ, хусусиятҳои умумииқтисодӣ, сандуқи қарзӣ, дороиҳои бонӯӣ, ӯҳдадорӣҳои бонкӣ, босуботии бонкҳо, пардохтпазирии бонкҳо, муаммоҳои низоми бонкӣ.

РАЗВИТИЕ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН: ПРОБЛЕМЫ И ИХ РЕШЕНИЯ

Умаршоева Шукуфа Содировна - ассистент кафедры налогообложения и страхования Таджикского государственного университета финансов и экономики. Адрес: 734067. Республика Таджикистан, Душанбе, улица Нахимова, 64/14 .тел.: 007664241, E-mail: murodxusayn@mail.ru

Раҳимзода Абдурасул Абдуқаҳҳор - студент 1-го курса магистратуры, специальность 1-260101 – Таджикского государственного финансово-экономического университета. Адрес: 734067, Республика Таджикистан, Душанбе, Нахимов 64/14. Тел.: 909648181. Эл. почта: murodxusayn@mail.ru

В настоящее время банки, как важная экономическая составляющая, играют ключевую роль в ее развитии и в создании условий жизни для населения и различных экономических субъектов. В этой связи в статье рассмотрены важность развития банковской системы страны, уделяя особое внимание вопросам развития и проблемам, препятствующим этому процессу. Кроме того, в статье проанализированы и рассмотрены экономические и социальные аспекты развития банковской системы и проблемы в этой области. В рамках этого анализа дополнительно рассмотрены проблемы банковской системы страны, а также пути решения проблем в этой области в рамках активизации ряда показателей.

Ключевые слова: Национальная экономика, банковская система, макроэкономические характеристики, кредитный фонд, суверенные активы, обязательства банков, стабильность банков, платежеспособность банков, проблемы банковской системы.

DEVELOPMENT OF THE BANKING SYSTEM OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN: PROBLEMS AND SOLUTIONS

Umarshoeva Shukufa Sodirovna - assistant of the Department of Tax and Insurance of the Tajik State University of Taxes and interpreneur. Address: 734067, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Nakhimova street, 64/14. tel; 007664241. E-mail: murodxusayn@mail.ru

Rakhimzoda Abdurasul Abdukakhor - first-year Master's student, specialization 1-260101 – Public Administration, Tajik State University of Finance and Economics. Address: 64/14 Nakhimov St., Dushanbe, 734067, Republic of Tajikistan. Tel.: 909648181. E-mail: murodxusayn@mail.ru

Currently, banks, as an important component of the economy, play a key role in its development and in creating living conditions for the population and various economic entities. In this regard, in this article, we examined the importance of developing the country's banking system, paying particular attention to development issues and the challenges hindering this process. Furthermore, the article analyzes and examines the economic and social aspects of banking system development and the challenges in this area. This analysis further examines the problems of the country's banking system, as well as ways to address them by enhancing a number of indicators.

Keywords: National economy, banking system, macroeconomic characteristics, credit fund, sovereign assets, bank liabilities, bank stability, bank solvency, banking system challenges.

Дар шароити имрӯзаи хоҷагидори яке аз муҳаррикҳои асосии пешбарандаи иқтисоди миллӣ ин низоми бонкӣ мебошад, ки он тавассути пешниҳоди қарзҳо ва дигар хизматрасониҳои манифатовар ба рушди иқтисоди миллӣ ҳаматарафа мусоидат менамояд. Аз ҳамин лиҳоз давлатҳо пайваста кӯшиш менамоянд, ки ба рушди низоми бонки мусоидат намуда барои пешрафти онҳо пайваста шароит фароҳам оваранд. Таъмин рушди низоми бонкӣ яке аз масъалаҳои асосие мебошад, ки ба воситаи он муаммоҳои дар ин самт ҷойдошта ҳал гардида меганализмҳои ба рушд нигаронидашуда коркард ва пешниҳод мегарданд. Дар ҳамин замина муаммоҳои ҷойдоштаи низоми бонкӣ, ки хусусиятҳои умуиқиқисодӣ доранд, дар ҳама шароит яке аз ҳадафҳои асосии давлату ҳукумат. Таҷрибаи ҷанҷолаи Тоҷикистон собит намуд, ки ҳалли муаммоҳо ва роҳҳои ҳалли он дар кишвар баъд аз ислоҳоти солҳои 1987 ба таври фарогир се марҳалаи душвор ва печидаро аз сар гузаронид, ки дар ин марҳалаҳо амалкардҳои баромадан аз чунин вазъияти ногувор ба таври гуногун сурат гирифтанд. Вобаста ба ин тибқи таҳлилу мушоҳида ва таҷрибаи мавҷуда метавон гуфт, ки марҳалаи якуми чунин вазъияти ногувор пеш аз ҳама муаммои сохторӣ ва ҳуқуқӣ буд, ки давоми солҳои 1991 ва 1998 - ро дар бар мегирифт. Дар ин марҳала муаммоҳои низоми бонкӣ асосан аз ташкили бонкҳои бенатича то санадҳои меъёрию ҳуқуқи нокифояро дар бар мегирифт, ки ин масъала дар ҳамон давра яке аз мушкилотҳои асоси дар бесуботгардии низоми бонкӣ маҳсуб меёфт. Иловазан гуфтан мумкин аст, ки бо сабаби мавҷуд набудани низоми муайяни ташкили низомии бонкии мукамал як қатор мушкилотҳои иловагӣ дар ҳамаин масъала ба миён меомад. Воқеан ҳалли мушкилотҳои ин марҳалаи низоми бонкии кишвар аз қабилӣ қонуни аввалини марбут ба фаъолияти бонкҳои тижоратӣ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “дар бораи бонкҳо ва фаъолияти бонкӣ”, ки соли 1998 қабул гардида дар ин масъала як қатор беҳбудҳои навро ба миён овард.

Дар ҳамин замина дуруст аст, ки баъди ба даст омадани Истиқлолияти давлатӣ, низоми бонкии кишвар низ то андозае ба соҳибхитиёрию мустақилият комёб гашт ва ба бунёди низоми миллии бонкдорӣ оғоз намуда роҳҳои мустақилона пеш бурдани онро дар сатҳи зарурӣ то андоза таъмин намуда қадамҳои нахустин ба мустақилияти комили беҳатар расиданро пеш гирифт.

Дар ҳама замина ба маврид аст, ки “...бо шарофати сиёсати хирадмандонаи Пешвои миллат, дар баробари рушду таҳкими низоми бонкии мамлакат ҳамасола ҳаҷми сармоягузориҳои ташкилотҳои молиявии байналмилалӣ, фондҳои байналхалқӣ, ширкатҳои бонуфузи байналмилалӣ ва шарикони стратегӣ дар маблағгузориҳои бахшҳои воқеии

иктисодиёт зиёд мегарданд, ки бевосита ба рушди иқтисодии кишвар, ташкили ҷойҳои нави корӣ ва боло рафтани сатҳи зиндагии мардуми ҷумҳурӣ мусоидат менамояд[6.294]”.

Бояд ёдовар шуд, ки дар як давраи муаян низоми бонкӣ зинаҳои тақмили заминаи қонунгузорӣ, бунёди назорати бонкии ба меъёрҳои ҷаҳонии молиявӣ иқтисодӣ таъҷунонда, таҳкими фаъолияти бонкҳои тижоратӣ, таҷдиди бонкҳои калон ва таҳаввулоти дигарро паси сар намуд ва ба дастовардҳои назаррас ноил гардида роҳҳои мустақилона пеш бурдани ин равандро дар асоси имконият ва иқтидорҳои дохила мустақилона пеш гирифт. Воқеан дар ҳар як давлати алоҳида низоми бонкӣ ҳамчун қисмати асосии ҷудонашавандаи бахши молиявӣ буда, барои амалӣ намудани сиёсати пулию қарзӣ ва иқтисодии кишвар нақши муҳим мебозад. Ин ҳадафҳо бонкҳоро ба он водор менамоянд, ки мустақилона пеш бурдани иқтисодиёти кишварро бо назардошти омилҳои ба рушд нигаронидашуда мустақилона пеш баранд.

Вобаста ба ин, яке аз вазифаҳои асосии низоми бонкӣ, пешбурди миёнаравии молиявӣ тавассути ҷалби захираҳои пулии озод аз аҳоливу дигар шахсони ҳуқуқӣ ва равона намудани онҳо ба воситаи қарздиҳӣ ба субъектҳои иқтисодӣ ба ҳисоб меравад. Низоми бонкӣ дар Тоҷикистон дар заминаи шабакаи бонкии замони шӯравӣ ва бонкҳои хусусии нав бунёд гардида, дар солҳои истиқлол зина ба зина инкишоф ёфта истодааст, имрӯз ба яке аз соҳаҳои аҳамиятнок ва тезтаракӣбандаи иқтисод табдил гашта истодааст.

Низоми бонкӣ, ҳамчун соҳаи муҳимтарин, ки манфиатҳои иқтисодии ҳамаи субъектҳои хоҷагии халқро фаро мегирад, дар рушди муносибатҳои сармоягузорӣ, амонатгузорӣ, пардохт ва муомилоти байни агентҳои иқтисодӣ нақши бузург дорад. Ноқомии низоми бонкӣ дар иҷрои вазифаҳои худ робитаҳои иқтисодиро дар кишвар фалаҷ ва ба амнияти иқтисодӣ таҳдид мекунад.

Вобаста ба ин гуфтан мумкин аст, ки қабулқонуни мазкур аз як тараф пеши роҳи ташкилшавии бонкҳои заифро гирифт аз дигар тараф бонкҳое, ки фаъолияти ноуствор дошта ва ба ҷои ғоида овардан ба иқтисодиёт баракс зарарасон будан, бо талаботи меъёрҳои қонун аз низоми бонкӣ берун гардиданд, ки масъала муътадили фаъолияти низоми бонкии кишварро оро аз муаммоҳои ҷойдошта муддати 10 – нигоҳ дошт.

Воқеан марҳалаи дигари мумаммоҳои низоми бонкии кишвар баъд аз соли 2008 дар давраи оғози бўҳҳрони молиявӣ ҷаҳонӣ шуруъ гардид. Ин ба он боис гардид, ки вазъи пардохтпазирии низоми бонкӣ ноаён аз ҷашм тамоили нисбатан мушкилро, ки онро аз муҳити беруна дар қардан душвор буд, оғоз гардид. Дар ин марҳала афзоиши камтаваҷҷуҳи қарзҳо ба бахшҳои алоҳида бидуни баназар гирифтани мўҳлати захираҳо дар ҳоли афзоиш қарор дошт, ки ин марҳала дар ҳамаи давраи ислоҳоти ҷиддро тақозо менамуд. Бояд ёдовар шуд, ки воқеан ин марҳалаи мушкилот бо марҳалаи дигари мушкилот, ки асосан аз солҳои 2014 оғоз гардид пайвастагии зиёд дошт ва ин марҳала то солҳои 2021 идома пайдо кард. Бар ҳамаи асоси метавон гуфт, ки оғози марҳалаи нави мушкилотҳои низоми бонкӣ ба аандешаи мо дар ҳаққи 50% ба марҳалаи яқум рабт дошт ва ҳамаи ин боис гардид, ки яқубора ба низоми бонкии кишвар дар сатҳи сохторӣ ва таркибӣ ислоҳот ворид гардида навсозии он ҷараёни дигар гирда. Дар сатҳи бонкҳо қарзҳо ва захираҳои қарзӣ яке аз қисматҳои асосии захираҳои пулии бонк ва имкониятҳои он мебошанд ва ин метавонад дар осебпазирӣ ва таъсиррасонии бонк акши калидӣ дошта бошад. “...дар шароити имрӯза зоҳиран акмалқардҳои қарзӣ ва муносибатҳои қарзиро на танҳо дар сатҳи инстиутҳои молиявӣ қарзӣ балки дар соҳаҳои саноат, сохтмон, кишоварзӣ ва хизматрасонӣ низ мушоҳида намудан мумкин аст”[4.118]. Ҳамчунин вобаста ба зарурияти соҳа “...қарзҳо низ қисми муҳими сиёсати пулию қарзӣ буда дар табиқи манетизатсияи иқтисодӣ нақши асосӣ доранд. Тавре зикр шудааст “ҳамчунин гуфтан мумкин аст, ки аз ҳаққи умумии қарзҳои пешниҳодшуда 6,8% он ба таври фосолави тавассути замиабарномаҳои мобилӣ пешниҳод карда шудаанд” [5.192]. Дар ин марҳалаи мазкур мушкилоти асосии низроми бонкии пеш аз барҳамхурии як қатор бонкҳои низомсоз ин бамавротӣ баъд гардидани вазъияти сандуқи қарзии низоми бонкӣ мебошад, ки дар ин марҳала қисми зиёди сандуқи қарзиро дар ин

давра қарз ба қарзҳои муаммодор мубаддал гардид, ки ин тамоилро дар ҷадвали 1 чунин нишон додем.

Ҷадвали 1. Сифати сандуқи қарзии ташкилотҳои қарзии молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020 -2025 (бо млн сомонӣ)

Номгӯи нишондиҳандаҳо	Солҳо						2020 /2025
	2020	2021	2022	2023	2024	2025	
Сандуқи қарзӣ	10 882,5	11 970,4	13 577,6	17 844,8	20 481,4	24 331,7	13449,2
Қарзҳои ғайрифайол	8 336,7	10 363,6	11 946,7	15 606,2	18 932,6	23 533,0	182,2819
Қарзҳои ғайрифайол	2 545,8	1 606,8	1 630,9	2 238,6	1 548,8	798,8	68,646
Ҳиссаи қарзҳои ғайри ғайол	23,4%	13,4%	12,0%	12,5%	7,6%	3,3%	
Вазни қиёсии қарзҳои ғайрифайол (ҳолис)	2,9%	1,1%	-0,6%	0,0%	-0,6%	-0,9%	

Сарчашма: Сомонаи расмии Бонки миллии Тоҷикистон <https://nbt.tj>

Яке аз муаммоҳои асосие, ки дар солҳои 2014 - 2018 вазъияти низоми бонкиро қомилан бад намуд, ин вайрон шудани мувозинати сифати сандуқи қарзии низоми бонкӣ ва муаммодор гардидани ин сандуқ аз ҳисоби қарзҳои муаммодор бо сабабҳои асосии лапишҳои қурбӣ ва дигар қарзҳои ғайримаксаднок марбут ба соҳаҳои гуногун буд. Тибқи мушоҳидаҳо дар ин муаммо вайрон шудани таносуби мӯҳлати захираҳо ва қарзҳои дарозмуддат ва миёнамӯҳлат буд. Бад шудани вазъии сандуқи қарзии низоми бонкӣ то рафт ба мураккаб гардидани вазъияти пардохтпазирии бонкҳо боис гардида як қатор мушкilotҳоро ба миён овард. Вобаста ба ин таҳлили вазъ ва тамоюлҳои мураккаби сандуқи қарзии низоми бонкӣ дар ин давраҳои душвор ба бесубот кардани ғайрифаъолияти бонкҳо то як андоза боис гардид. Чи тавре, ки аз сарчашмаҳо бар меояд вазъияти мураккаби низоми бонкӣ ба он боис гардид, ки ҳиссаи қарзҳои ғайрифайол дар сандуқи қарзии низоми бонкӣ аз 58% ҳам убур намуд, ки инро ҳамчун як ҳолати ташвишовар гуфтан мумкин аст. Бо мурури замон ин нишондиҳанда ба шиддат қоҳиш фта баъди ислоҳоти ҷиддӣ дар соҳа тамоили қоҳиёбиро қасб намуд. Аз таҳлилҳо бар меояд, ки агар қарзҳои муаммодор дар сандуқи қарзии низоми бонки соли 2020 23,4% - ро ташкил намудда бошад, ин нишондиҳанда дар соли 2025 дар муқоиса ба соли 2015 - 2017 дар сатҳи хеле паст 3,3% - ро ташкил намуд.

Вобаста ба маълумотҳои ҷадвали 1 гуфтан мумкин аст, ки соли 2025 ҳиссаи қарзҳои ғайрифайол маблағи 798,8 млн. сомниро ташкил менамояд, ки ҳиссаи он 3,3%ро ташкил медиҳад. Дар баробари қамгардии қарзҳои муаммодор дар сандуқи қарзии низоми бонкӣ ҳиссаи қарзҳои муаммодор қам гардида ҳаҷми қарзҳо дар ин сандуқ аз соли 2020 то соли 2025 123,5% афзоиш ёфтааст. Ин албатта метавонад ба бонкҳои тичоратӣ ва дигар ташкилотҳои қарзии ғайрибонкӣ як қатор имкониятҳои навро фароҳам оварда доираи ғайрифаъолияти онҳоро дар сатҳи зарурӣ беҳтар гардонад.

Дар ҳошияи ин гуфтаҳо мо маҷмуан гуфта метавонем, ки оғози марҳалаи ҷаддӣ муаммоҳои низоми бонкӣ асосан ба вайрон шудани як қатор мувозинатҳо алоқамандии зиҷ дошт ва ин аз он бар меояд, ки дар шароити мураккаб гардидани равандҳои ҷаҳонишавӣ ба як қатор муаммоҳои қойдошта рӯ ба рӯ буд. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки ба инобат нағиритани тағйиротҳои технологӣ, афзоиши бармаҳали талабот ба амалиёт ва хизматрасониҳои бонкӣ, сари вақт иҷро накардани пардохтпазирӣ ва як қатор муаммоҳои дигари ба ин баробар ба он боис гардидан, ки вазъии низоми бонкӣ то рафт бад гардад. Ҳамзамон бо ин метавон гуфт, ки вазъии ногувори бозори хизматрасониҳои бонкӣ вайрон шудани таносуб байни талабот ва тақлифоти пешниҳоди хизматрасониҳо, сари вақт қонеъ нагардидани талаботҳои пулӣ ва ғайрипулии аҳоли ба он боис гардид, ки як қатор муаммоҳои нав дар низоми бонкӣ ба вучуд меояд.

Адабиёт:

1. Аҳадов, И. Қ. Роҳҳои имконпазири коҳиш додани хавфи дороиҳои бонкӣ дар шароити имрӯза / И. Қ. Аҳадов, А. М. Мирзоев // Паёми молия ва иқтисод. – 2022. – No. 4-2(34). – P. 98-106. – EDN UXKZNB.
2. Аҳадов, И. Қ. Модели устувории фаъолияти бонкӣ ва самаранокии дороиҳо / И. Қ. Аҳадов, Р. Ш. Саераева // Паёми Донишгоҳи давлатии тижорати Тоҷикистон. – 2024. – No. 2(52). – EDN MQRUIN.
3. Махшулов, С. Қ. Механизмҳои асосии фаъолгардони қарздиҳии низоми бонкӣ ба баҳши воқеии иқтисодиёт / С. Қ. Махшулов, Б. Аҳмедова // Паёми молия ва иқтисод. – 2023. – No. 2(36). – P. 137-151. – EDN BYDSPR.
4. Махшулов, С. Қ. Хусусиятҳои хосси ташаккули муносибатҳои қарзӣ дар Тоҷикистон / С. Қ. Махшулов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Баҳши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2024. – No. 6-1. – P. 118-124. – EDN CEOMMW.
5. Махшулов, С. Қ. Рушди низоми бонкӣ ва муносибатҳои қарзӣ дар шароити муосир / С. Қ. Махшулов, Қ. Р. Сандалов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Баҳши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2024. – No. 10-1. – P. 182-190. – EDN PGZAVX.
6. Нурмаҳмадзода, Қ. Рушди низоми бонкӣ дар 25 соли Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Қ. Нурмаҳмадзода. — Душанбе: «Вектор принт», 2016. — 294 с.
7. Шари Раҳимзода. Ҷаҳонишавӣ ва рушди иқтисодиёти миллий / Ш.Раҳимзода // Монографияи илмӣ. Душанбе “ЭргГраф”. 2019. Саҳ 196.
8. <https://nbt.tj> (санаи мурочиат 25.12.2025)
9. <https://nbt.tj> (санаи мурочиат 25.12.2025)

РОЛЬ СОЦИАЛЬНОГО СТРАХОВАНИЯ В ОБЕСПЕЧЕНИИ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ И УСТОЙЧИВОСТИ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

Ормонова Мохру Мухаммадиевна - ассистент кафедры налогообложения и страхования Таджикского государственного финансово-экономического университета, Адрес: 734067, Республика Таджикистан, г. Душанбе, улица Нахимова, 64/14. Телефон. +992917-19-55-85. Email: mohru89@mail.ru

В данной работе рассматривается роль социального страхования в обеспечении социальной защиты современного общества. Описаны правовые основы, структура и основные виды страхования, включая пенсионное обеспечение, страхование по болезни, материнству, инвалидности и потере кормильца. Особое внимание уделено роли государства в обеспечении социальной защиты, проблемам финансирования и ограниченному охвату населения страховыми мерами. Проанализированы ключевые вызовы, такие как высокая доля неформальной занятости и недостаточная адекватность социальных выплат. Также кратко представлены цели и направления реформ, обозначенные в Национальной стратегии социальной защиты до 2030 года.

Ключевые слова: социальное страхование, социальная защита, пенсионное обеспечение, пособия, страховые взносы, неформальная занятость, уязвимые группы, государственная политика, стратегия социальной защиты.

НАҚШИ СУҒУРТАИ ИҚТИМОЙ ДАР ТАЪМИНИ ҲИФЗИ ИҚТИМОЙ ВА УСТУВОРИИ ҶОМЕАИ МУОСИР

Ормонова Мохрӯ Мухаммадиевна - – ассистенти кафедраи андозбандӣ ва суғуртаи Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон. Суроға: 734067, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кўчаи Нахимов 64/14. Телефон. +992917-19-55-85. Email: mohru89@mail.ru

Дар мақолаи мазкур моҳият ва аҳамияти низоми суғуртаи иқтимой дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ мешавад. Заминаҳои ҳуқуқӣ, сохтор ва намудҳои асосии суғурта, аз ҷумла таъмини нафақа, суғурта аз беморӣ, модарӣ, маъҷубӣ ва аз даст додани саробон таҳлил мегарданд. Ба нақши давлат дар таъмин намудани ҳифзи иқтимой, мушкилоти маблағгузорӣ ва фарогирии нокифояи аҳоли таваҷҷуҳи махсус дода мешавад. Ҷолишҳои асосӣ, аз ҷумла сатҳи баланди шуғли ғайрирасмӣ ва нокифоя будани маблағи кӯмакпулӣ, таҳлил шудаанд. Ҳамчунин, ҳадафҳо ва самтҳои ислоҳот, ки дар Стратегияи миллии ҳифзи иқтимой то соли 2030 пешбинӣ шудаанд, зикр гардидаанд.

Калидвожа: суғуртаи иқтимой, ҳифзи иқтимой, таъмини нафақа, кӯмакпулӣ, саҳми суғуртавӣ, шуғли ғайрирасмӣ, гуруҳҳои осебпазир, сиёсати давлатӣ, стратегияи ҳифзи иқтимой

THE ROLE OF SOCIAL INSURANCE IN ENSURING SOCIAL PROTECTION AND OF MODERN SOCIETY

Ormonova Mohru Muhammadievna - assistant of the Department of Tax and Insurance Tajik State University of Finance and Economics. Address: 734067, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Nakhimov street 64/14. Telephone. +992917-19-55-85. Email: mohru89@mail.ru

This paper examines the essence and significance of the social insurance system in the Republic of Tajikistan. It discusses the legal framework, structure, and main types of insurance, including pension provision, insurance for sickness, maternity, disability, and loss of a breadwinner. Special attention is given to the role of the state in ensuring social protection, issues of funding, and the limited coverage of the population by insurance mechanisms. Key challenges such as the high level of informal employment and the inadequacy of social benefits are analyzed. The paper also highlights the goals and reform directions outlined in the National Social Protection

Strategy until 2030. It emphasizes the importance of social insurance as a tool for supporting vulnerable groups and strengthening social stability in the country.

Keywords: social insurance, social protection, pension provision, benefits, insurance contributions, informal employment, vulnerable groups, public policy, social protection strategy.

В современном обществе государство играет ключевую роль в регулировании и контроле системы социального страхования. Оно определяет нормативную базу, устанавливает тарифы страховых взносов и следит за справедливым распределением средств. Во многих странах государство также дотирует отдельные виды страхования или предоставляет помощь малоимущим слоям населения.

Следует отметить, что социальное страхование является основным инструментом защиты граждан от жизненных рисков. Оно способствует социальной стабильности, уменьшает уровень бедности и способствует формированию справедливого общества. Таким образом совершенствование этой системы приоритетная задача для любого государства, стремящегося к устойчивому и гуманному развитию.

В Таджикистане социальное страхование является важнейшим инструментом социальной политики, направленным на защиту граждан от экономических и жизненных рисков.

Основополагающей нормой является Конституция (статья 39), гарантирующая социальную защиту при старости, болезни, утрате трудоспособности и потере кормильца. Правовое регулирование осуществляется через законы «О государственном социальном страховании» (1997), Трудовой кодекс (206) и ряд отраслевых законов.

Следует отметить, что социальное страхование это система государственной или частной защиты граждан от социальных рисков, таких как болезнь, инвалидность, безработица, материнство, старость или смерть кормильца. Поэтому это форма защиты помогает обеспечить финансовую стабильность гражданам в сложных жизненных ситуациях и играет ключевую роль в социальной политике большинства государств.

Также оно направлено на достижение следующих целей: в том числе

поддержка
граждан
защита
доходов
уязвимых
групп
и снижение
социальной
фрагментации
и укрепление
солидарного
общества

- граждан в случае утраты трудоспособности или работы
- включая пенсионеров, инвалидов и безработных
- и снижение уровня бедности
- где каждый гражданин вносит вклад в общее благо

Социальное страхование охватывает несколько основных направлений:

Пенсионное страхование	• обеспечивает выплаты гражданам при достижении пенсионного возраста или в случае инвалидности
Медицинское страхование	• покрывает расходы на медицинскую помощь, включая лечение и профилактику заболеваний
Страхование по временной нетрудоспособности и материнству	• предоставляет выплаты в случае болезни или ухода за ребенком

- Страхование от несчастных случаев на производстве и профзаболеваний — защищает работников, получивших травму или заболевание на работе.

- **Страхование по безработице** — обеспечивает материальную поддержку гражданам, временно оставшимся без работы.

В Республики Таджикистан существует несколько видов социального страхования: в том числе:

Основные виды социального страхования в Республике Таджикистан

Пособие по болезни и материнству	выплаты составляют от 60 % до 100 % заработка в зависимости от стажа и особых условий — срок до 4 месяцев, до 12 месяцев в случае туберкулёза; пособие по материнству — 100 % за 70 дней до и после родов (до 110 дней при сложных родах)
по старости, инвалидности и потере кормильца	пенсионные выплаты базируются на страховых взносах — средний страховой размер составляет около 362 TJS (август 2023)
медицинское страхование	базируется на универсальном медицинском покрытии с финансированием со стороны государства и частными взносами для всех граждан.

Система социального страхования кроме своей формы имеет следующих принципах:

Принципы социального страхования

Обязательность участия	работающие граждане и работодатели обязаны уплачивать взносы в страховые фонды;
Солидарность поколений	средства, собранные с работающих граждан, направляются на выплаты текущим получателям (например, пенсионерам);
Страховой принцип	размер пособий зависит от величины и продолжительности уплаченных страховых взносов.

Следует отметить, что основные источники социального страхования являются — взносы работников, работодателей и государство. Медицинская часть финансируется полностью государством, тогда как страховые выплаты входят в общий пул фондов, администрируемый агентством социальной защиты и пенсий. Социальные выплаты — особенно целевая помощь малообеспеченным, семьям с детьми, пенсионерам и лицам с инвалидностью — обеспечивают базовый уровень жизни, что снижает риск бедности.

Государственные программы призваны расширить охват страхованием формальных и неформальных работников. Согласно Закону РТ о социальном страховании, на 2020 год около 60 % трудовых занятых работали в неформальной экономике. Внедряется электронный учёт, компьютеризация систем, реформирование пенсионного учёта — всё это повышает прозрачность и эффективность администрирования.

Система страхования укрепляет доверие между гражданами и государством: работающие граждане и работодатели вносят средства, государство гарантирует поддержку в трудных жизненных ситуациях. Только около 26 % населения получает хотя бы одну социальную выплату существенно ниже среднемирового уровня (~47 %). Основные пробелы в сфере неформальной занятости и мало зажиточных домохозяйствах.

Существенное расхождение между средней зарплатой и размером пособий/пенсий, особенно в сельских районах и среди уязвимых групп. Разные ведомства отвечают за разные виды соцзащиты, что усложняет координацию и вызывает неэффективность.

В декабре 2022 года утверждена Национальная стратегия социальной защиты до 2030 года, в которой выделены ключевые цели:

- Институциональная модернизация
- Устойчивость пенсионного фонда
- Расширение охвата страхованием, особенно неформального сектора
- Повышение уровня выплат до международных стандартов.

Таким образом социальное страхование в Таджикистане — это фундаментальная система коллективной защиты, направленная на обеспечение достойного уровня жизни уязвимых групп: матерей, пенсионеров, больных, инвалидов и потерявших кормильца. Тем не менее, чтобы система стала действительно эффективной, необходимо устранить текущие ограничения — расширить охват, повысить качество выплат и сделать управление более скоординированным.

Литература:

1. Денисова И.П. Социальное страхование :научно-практическое пособие / Рост.гос.эконом.унив.(РИНХ) - Ростов-н /Д. - 2002. – 154 с. - ISBN 5-7972-051.
2. Долина О. Н. Государственное финансовое регулирование социальной сферы и социальных рисков / О. Н. Долина // Аудит и финансовый анализ.– 2012.–№4–С.25.
3. Кириленко О. П. Социальное обеспечение (история, теория) - М: НИОНС, 2011–563с.
4. Углова К.М. Роль государства в развитии отраслей социального комплекса// «Современные аспекты экономики». –2010. - №1 – С. 64-67.
5. Шишкин, С.В., Смирнов, С.Н., Сидорина, Т.Ю. Экономика социальной сферы. Социальная политика. – М.:ИД ГУ ВШЭ, 2010. – 372 с.
6. Ямашкин П.М. Особенности современного развития социальных услуг: Препринт.– СПб.:изд-воСПбГУЭФ,2013.–515с.
7. Янучарова Т. В. Зарубежный опыт бюджетного финансирования социальной защиты/ Т. В. Янучарова // Государственная власть и местное самоуправление. – 2009. – № 2. – С. 35-42.

НАҚШИ САЙЁҲӢ ДАР РУШДИ ИҚТИСОДИЁТИ МИНТАҚАҲОИ КУҲӢ

ҚурбANOVA Шахноза Бобишоевна – ассистенти кафедраи андозбандӣ ва сӯғуртаи Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон. Суроға: 734067, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи Нахимов 64/14. Тел: 985-20-82-82.

Дар мақола масъалаҳои назариявии ташаккули туризм бараси мегардад. Соҳаи сайёҳӣ комплекси байнисоҳавӣ ба ҳисоб рафта, соҳаҳои гуногуни хоҷагии халқро муттаҳид мекунад. Бинобар ин дар мақола моҳияти туризм, пайдоиш ва тамоюли рушди он, мафҳумҳои туризм, саноати сайёҳӣ, иқтисодиёти сайёҳӣ ва хусусиятҳои хоси фаъолияти туризм муайян шудааст.

Калидвожаҳо: Туризм, ҳамгироии иқтисодӣ, муносибатҳои байналхалқии иқтисодӣ, захираҳои туристӣ, объекти туризм, истироҳат, рекреатсия, экотуризм, сиёсати иқтисодӣ, таҷрибаи хоҷагидорӣ, маҷмуи маҳсулоти дохилӣ ва туризми байналхалқӣ.

РОЛЬ ТУРИЗМА В ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ ГОРНЫХ РЕГИОНОВ

ҚурбANOVA Шахноза Бобишоевна - ассистент кафедры налогообложения и страхования Таджикского государственного финансово-экономического университета, Адрес: 734067, Республика Таджикистан, г. Душанбе, улица Нахимова, 64/14. Тел: (+992) 985-20-82-82

В статье рассматриваются теоретические вопросы развития туризма. Сектор туризма - это междисциплинарный комплекс, объединяющий различные отрасли экономики. Таким образом, в статье определяется экономическая сущность туризма, его зарождение и тенденции развития, концепции туризма, туристическая отрасль, экономика туризма и специфика ее деятельности.

Ключевые слова: Туризм, экономическая интеграция, международные экономические отношения, туристические ресурсы, туризм, рекреация, отдых, экотуризм, экономическая политика, хозяйственная практика, валовой внутренний продукт и международный туризм.

THE ROLE OF TOURISM IN THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF MOUNTAIN REGIONS

Qurbonova Shahnoza Bobishoevna - assistant of the insurance department Tajik State University of Finance and Economics, Address: 734067, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Nakhimov street 64/14. Phone: 985-20-82-82.

The article deals with the theoretical issues of tourism development. The tourism sector is an interdisciplinary complex that brings together various sectors of the economy. Thus, the article defines the economic essence of tourism, its origin and development trends, the concept of tourism, the tourism industry, tourism economics and the specifics of its activities.

Keywords: Tourism, economic integration, international economic relations, tourist resources, tourism, recreation, recreation, ecotourism, economic policy, business practices, gross domestic product and international tourism.

Дар шароити рушди муносибатҳои бозоргонӣ ва ҳамгироии иқтисодӣ соҳаи туризм яке қувваи ҳаракатдиҳандаи тамоми соҳаҳои фаъолияти хоҷагидории кишвар ба ҳисоб меравад. Барои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки яке аз кишварҳои дорои захираҳои бойи табиӣ ва сайёҳӣ мебошад масъалаҳои рушди соҳаи туризм барои илми иқтисодӣ ва таҷрибаи хоҷагидории кишвар проблемаи аввалиндараҷа ба шумор меравад.

Тоҷикистон, ки дорои захираҳои бойи табиӣ, ҷойгиршавӣ мусоиди ҷуғрофӣ, манзараҳои гуногуни табиӣ, олами наботот ва ҳайвонот, оромии ҷомеа барои сайёҳон давлати ҷаззоб ба ҳисоб меравад. Аз ин лиҳоз, масъалаҳои ташаккули механизми ташкилию

идоракунии рушди бахши сайёҳӣ ҳамчун қувваи ҳаракатдиҳандаи фаъолияти хоҷагидорӣ кишвар аҳамияти махсус пайдо карда сайёҳони дохиливу хориҷиро дар кишвар афзоиш медиҳад.

Қайд кардан зарур аст, ки сайёҳӣ ва истироҳат яке аз соҳаҳои калонтарин ва сердаромади соҳаҳои иқтисодӣ муносири ҷаҳонӣ ба ҳисоб мераванд. [12,30]. Соҳаи сайёҳӣ комплекси байнисоҳавӣ ба ҳисоб рафта, соҳаҳои гуногуни хоҷагии халқро муттаҳид мекунад. Бинобар ин барои моҳияти сайёҳиро мушаххас муайян кардан, пеш аз ҳама, мафҳуми сайёҳӣ, саноати сайёҳӣ, иқтисодиёти сайёҳӣ ва хусусиятҳои хоси фаъолияти сайёҳиро муайян кардан лозим меояд.

Моҳияти сайёҳиро ҳамчун як низоми ҷудонашавандаи фаъолияти хоҷагидорӣ кишвар арзёбӣ намуда, қайд кардан зарур аст, ки он соҳаи татбиқи ҳуқуқҳо ва ниёзҳои гуногунҷабҳаи инсон, соҳаи технология барои татбиқи талабот ва талаботҳои фароғатӣ, бахши махсуси ҷаҳони муосир, иқтисодӣ миллий ва минтақавӣ, соҳаи сиёсати иҷтимоӣ иқтисодӣ давлат ва минтақахоро дар бар мегирад.[9,24]. Сайёҳи таърихи тулонӣ дошта ҳамчун падидаи иҷтимоӣ иқтисодӣ ва фарҳангӣ то ҳол таърифи ягона пайдо накардааст.

Сайёҳӣ инчунин то ҳол аз ҷониби ташкилотҳои гуногуни сайёҳӣ, мактабҳои илмӣ ва мутахассисони соҳа бо тарзҳои гуногун тафсир карда шудааст. Таърифи аввалини сайёҳон аз соли 1876 сарчашма мегирад ва дар луғати умумии асри XIX (*Dictionnaire universel du XIX sie`cle*), сайёҳон ҳамчун одамоне ҳисоб мешаванд, ки аз рӯи кунҷковӣ ё бекорӣ сайр мекунанд[14,10].

Моҳияти сайёҳӣ ва мафҳумҳои асосии он дар соҳаҳои муайяни иқтисодиёт, сотсиология, фарҳангшиносӣ ва ҷуғрофия таҳия шудаанд. Иқтисодшиносон туризмро аз рӯи саҳми он дар рушди иқтисодӣ миллий, талабот ва пешниҳод, тавозуни пардохт, нишондиҳандаҳои молиявӣ иқтисодӣ ва шуғл баррасӣ карданд.

Ҷомеашиносон ва фарҳангшиносон сайёҳиро аз нуқтаи назари тарзи рафтори туристӣ (фардҳо ва гурӯҳҳо), тарзи зиндагӣ, урфу одатҳо омӯхтанд. Ҷуғрофиён аз руи ҷанбаҳои фазоии сайёҳӣ, самти ҷараёни туристӣ ва пароканда шудани онҳо дар қаламравҳо, истифодаи захираҳо ва инчунин тағирёбии муҳит сайёҳиро арзёбӣ кардаанд[6,8].

Таърифҳои гуногуни сайёҳӣ дар сарчашмаҳои гуногуни илмӣ, ва таълими пайдо кардан мумкин мебошад. Дар асоси омӯзиши маълумотҳои гуногуни илмӣ омӯрӣ ба ҳулосае омадан мумкин аст, ки истилоҳи сайёҳӣ аз ҳама истилоҳоти гуногунҷабҳа мебошад.

Масалан олими австралиягӣ Нил Лайпер се равиши таърифи сайёҳиро "иқтисодӣ", "техникӣ" ва "куллӣ" дар солҳои 60-70-ум муқаррар кардааст[15,392]. Таърифҳои иқтисодӣ сайёҳӣ ба зухуроти туризм ҳамчун соҳа ва тичорат така мекард. Тарифҳои техникӣ бошад хусусиятҳои концептуалии туризмро барои мақсадҳои омӯрӣ, ҳуқуқӣ ва соҳавӣ барасӣ намуд ва таърифҳои куллӣ (яъне мураккаб) бошад туризмро дар маҷмӯъ ҳамаҷониба ва мунтазам баррасӣ мекунад.

Чӣ тавре, ки аз маълумотҳои имруза бармеояд дар зери мафҳуми сайёҳон инчунин сайёҳии дохили кишвар низ дохил мешавад ва ин намуди сайёҳи низ дар рушди фаъолияти хоҷагидорӣ кишвар саҳми муҳимро доро мебошад. Қайд кардан зарур аст, ки имруз бо рушди муносибатҳои хоҷагии ҷаҳонӣ мафҳуми сайёҳӣ ҳамчун ҷузъи низоми иқтисодиву иҷтимоӣ хеле васеъ гашт.

Дар тавсияҳо оид ба омори сайёҳӣ аз соли 1994, СММ се шакли туризмро яъне дохилӣ, байналмилалӣ ва транзитӣ, тасниф мекунад.

Дар асоси концепсияи яке аз олимони барҷастаи амрикоӣ Нил Лейпер, сайёҳиро як ҷузъи ҷуғрофӣ муайян кардан мумкин аст, ки ҷузъҳои он инҳоянд:

- 1) минтақае, ки афзоиши сайёҳонро ба вуҷуд меорад.
- 2) минтақаи транзитӣ.
- 3) минтақаи макони сайёҳӣ, яъне минтақае, ки сайёҳонро қабул мекунад.

Саҳми асосии илмӣ Н.Лейпер татбиқи равиши системавӣ (системный подход) ба омӯзиши проблемаи барассишаванда мебошад. Вай сайёҳиро ҳамчун система баррасӣ кард, ки унсурҳои асосии он аз ҷузъи ҷуғрофӣ, сайёҳон ва саноати сайёҳӣ иборат мебошад[13,55].

Мувофиқи қонунгузорӣ ҚТ туризм ин шугле, ки низоми ташкили усулҳои гузаронидани истироҳатро бо мақсадҳои солимгардонӣ, шиносӣ, зиёрат (ба истисноӣ ҳаҷ), тичоратӣ, варзишӣ, касбию хизматӣ ва дигар мақсадҳо тавассути саёҳат (тур) ва будубоши муваққатии берун аз ҳудуди ҷои истиқомати доимӣ ба роҳ мемонад[4].

Ба ақидаи мо туризм мафҳуми васеъро доро буда ҳамзамон вазифаҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ, гуманитарӣ ва монанди инҳо вазифаҳоро иҷро карда барои рушди нумӯи кишвар хизмат мерасонад. Туризмро ҳамчун сайёҳати муваққатии шаҳрвандон, шаҳрвандони хориҷӣ аз ҷои истиқомати доимӣ бо мақсадҳои мухталиф яъне касбӣ, тичоратӣ, варзишӣ, динӣ, барои беҳбудии саломатӣ, дониш ва ғайра мекуҷанд, тавсиф кардан мумкин мебошад.

Дар бораи ташаккулёбии туризм сухан ронда мафҳуми рекреатсияро сарфи назар кардан аз нуқтаи назари тадқиқоти мо нодуруст арзёбӣ мегардад. Дар баъзе сарчашмаҳои илмӣ туризм ва рекреатсия ҳар хел маънидод карда мешавад. Маъруфтарин таърифи рекреатсияро академик Чазов Е.И пешниҳод кардааст. Ба ақидаи ӯ рекреатсия мафҳумест, ки тамоми намудҳои истироҳат, аз ҷумла табобатӣю санаторӣ ва туризмро дар бар мегирад [14,354].

Дар асоси таҳлилҳои назариявӣю таҷрибавӣ ба хулосае омадан мумкин аст, ки рекреатсия (истироҳат) ва туризм мафҳумҳои якранг нестанд, балки ҳамдигарро пурра ва такмил медиҳанд. Рекреатсия ҳамчун барқарорсозии саломатии инсон фаҳмида мешавад, ва онро дар ҷои истиқомати, ё атрофи шаҳр амалӣ кардан мумкин аст. Туризм бошад маъноӣ аз ҷои истиқомати доимӣ ба минтақа ва ё кишвари дигар сафар карданро дорад. Барои аксарияти давлатҳои дунё рекреатсия як намуди маъмули фаъолияти туристи ба шумор меравад.

Мувофиқи методологияи таснифоти байналхалқӣ туризм ба чанд намуди чудо мешавад:

- туризми дохилӣ бо ҷалби сайёҳон дар дохили кишвари худ;
- туризми воридотӣ, сайёҳоне, ки резидентҳои ин ё он кишвар нестанд, яъне шаҳрвандони хориҷӣ;
- туризми содиротӣ, сафари одамонро аз як кишвар ба кишвари дигар. Чунин намуди туризм ғайрифайзо аст, зеро асрор аз кишвар содир карда мешавад.
- туризм дар дохили кишвар, аз ҷумла ҳам туризми дохилӣ ва ҳам туризми воридотӣ;
- туризми миллӣ, ки ҳам сайёҳии дохилӣ ва ҳам туризми хориҷиро фаро мегирад;
- туризми байналмилалӣ, ки аз туризми воридотӣ ва хориҷӣ иборат мебошад [5,16].

Чӣ тавре, ки маълум мегардад туризм бағайр аз доро будани мафҳуми васеъ боз ба намудҳои зиёд чудо мешавад. Барои баъзеҳо, туризм бо километри тайшуда ва сафарҳо ба ҷойҳои таърихӣ, барои дигарон сайёҳат ба кишвари хориҷӣ ва монанди инҳо фаҳмида мешавад. Албатта соҳаи туризм бисёрҷабҳа буда аз ин нуқтаи назар ақидаи ҳамаашон қобили қабул шуморида мешавад.

Туризм чӣ тавре, ки аз таҳлилҳо бармеояд на фақат омили рушди иқтисодии кишвар, балки шартҳои муҳими такмилдиҳандаи соҳаи фарҳанг, ҳифзи муҳити зист ва дигар соҳаҳои ҳаёти ҷамъияти арзёбӣ мегардад.

Инчунин рушди соҳаи туризм барои таъмини эҳтироми ҳуқуқи озодиҳои инсон новобаста аз наҷод, ҷинс ва мазҳаб мусоидаткунанда буда, дар баробари ин манбаи иловагии буҷаи кишвар ба ҳисоб меравад. Аз ин лиҳоз ҷалби сайёҳон ва ташаккули захираҳо ва маҳсулоти туристӣ барои тамоми кишварҳои дунё самти афзалиятноки сиёсати дохиливу хориҷӣ ба ҳисоб меравад. Тибқи таълимоти туризм, сайёҳ истеъмолкунандаест, ки маҳсулоти туристиро истифода мебарад.

Имрӯз мо туризмро ҳамчун падидаи азими асри XX, ҳамчун яке аз падидаҳои дурахшони замони мо, ки воқеан ба тамоми соҳаҳои ҳаёти мо ворид шуда, ҷаҳон ва манзараи атрофро тағир медиҳад, дарк мекунем.

Туризм ба яке аз омилҳои муҳими иқтисод табдил ёфтааст, ва бинобар ин мо онро на танҳо сафар, сайёҳат ё таътил медонем. Ин мафҳум хеле васеътар аст ва маҷмӯи

муносибатҳо ва ваҳдати робитаҳо ва падидаҳоеро, ки одамро дар сафар ҳамроҳӣ мекунанд, ифода мекунанд.

Суръати баланди рушди туризм, ҳаҷми зиёди даромадҳои асфори ба соҳаҳои гуногуни иқтисод ҷаҳлона таъсир мерасонад, ки ин ба ташаккули индустрии сайёҳии худ мусоидат мекунанд. Туризм аз ҳисоби тақрибан 6% маҷмӯи маҳсулоти миллии ҷаҳон, 7% -и сармоягузори ҷаҳонӣ, ҳар чои қорӣ 16-ум, 11% -и хароҷоти ҷаҳонии истеъмолотро ташкил медиҳад[2].

Махсусияти рушди туризм дар шароити кунунӣ ба объектҳои кашфнашудаи табиӣ, ба экотуризм, агротуризм, шикор, қуҳнавардӣ, туризми илмӣ ва монанди инҳо алоқамандӣ пайдо кардааст. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки 93% қаламравро қуҳҳо ташкил менамоянд ҳамаи намудҳои зикргардидаи соҳаи туризм мавҷуд мебошад. Ин ба мо имконият медиҳад, ки мо соҳаи туризмро ба яке аз қувваи ҳаракатдиҳандаи рушди иқтисодии миллии табдил намоём.

Барои ҷалби сайёҳон захираҳои туристиро дар кишвар аз он нуқтаи назар рушд додан лозим меояд, ки дидани онҳо мақсади асосии сайёҳон мебошанд. Маҳз ташаккули ва мукамал намудани соҳаи сайёҳии нишондиҳандаҳои иқтисодии туризмро аз қабili шумораи туристон ва хизматрасонии туристӣ муайян карда мешавад.

Қайд кардан муҳим аст, ки назарияи ин маҷмӯаи мантиқии таҷриба ба ҳисоб меравад. Назарияи туризм низ дар ин ҷо истисно намебошад. Таълимоти туризм ва ташаккули назариявии он дар тӯли тамоми марҳилаҳои рушд ба вуҷуд омада шудааст. Туризм дар шароити кунунӣ ҳамчун падидаи нави иҷтимоиву иқтисодӣ арзёбмегардад. Сайёҳате, ки дар асрҳои пеш сурат гирифт дар давраи муосир сифатҳои навро касб карда дар таълимоти муосир маънои васеъро пайдо мекунанд.

Рушди оммавии туризм аз пайдоиш ва барқароршавии муносибатҳои ҷамъиятии капиталистӣ дар Аврупои Ғарбӣ оғоз меёбад. Аз ин рӯ аксари мутахассисони илмӣ бар он ақидаанд, ки сайёҳии муосир бо сохтор, заминаи моддӣ, усулҳои қор дар заминаи рушди туризми асрҳои пеш ташаккул ёфтааст. Бинобар ин, назарияи туризм бояд ҳамчун як низомии илмӣ мантиқан ва падидаи нав дар муносибатҳои байналхалқӣ дарк ва омӯхта шавад.

Ташаккули назарияи туризм бо раванди табдили туризм ба омили нави ташаккули ҷаҳонии хоҷагидорӣ ҷаҳонӣ ниёз дорад. Дар ин бобат дарк кардан зарур аст, ки ташаккули назарияи туризм натиҷаи қорҳои олимони мебошад, ки барои ҷаҳонии таҷрибавии соҳа заминаи устувор гузошт.

Ҳамин тариқ, таҳлили рушди туризмро дар марҳилаҳои гуногуни тараққиёти ҷомеаи ҷаҳон омӯхта, қайд кардан зарур мешуморем, ки туризми муосир ба аниқ намудани мафҳуми моҳияти ҷонаи туризм ба воситаи методҳои нави тадқиқотӣ, ҷамъоварии донишҳои нави оиди туризм, ки моҳияти мантиқии онро ифода мекунанд ниёз дорад. Бояд дуруст дарк кунем, ки, дар шароити кунунӣ дар назди илми муосир талаботи нави оид ба омӯзиши масъалаҳои назариявӣ ва амалии бисёр соҳаҳои муҳими ҷаҳонии хоҷагидорӣ аз қабili туризм гузашта мешавад. Барои ҳамин имруз зарурати муттаҳид сохтани саъю қушиши муассисаҳои гуногуни илмиву таълимӣ ва олимони алоҳида дар микёси миллии, минтақавӣ ва ҷаҳонӣ барои ҳалли масъалаҳои муҳими туризм дар шароити кунунӣ ба миён омадааст.

Адабиёт:

1. Глушко, А.Н. География туризма. Учебное пособие / А.Н. Глушко, А.М. Сазыкин. –Владивосток: ТИДОТ ДВГУ, 2002. – 122с.
2. Виды туризма их характеристика и особенности. Типы и виды туризма. URL:<https://zizuhotel.ru/registraciya-ip/>. (Дата обращения 13.03.2021.)
3. Игнатъева. И.Ф. Организация туристической деятельности. И.Ф.Игнатъева - СПб.: Питер, 2015.-- С.273
4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи туризм. №824 ш. Душанбе. 03.09.1999.
5. Левченко К.К. Организационно-экономические аспекты развития въездного туризма и его влияние на экономику территории (на примере Краснодарского края). К.К. Левченко. диссер. к.э.н. 08.00.05. Сочи-2017. С.160

6. Писаревского Е.Л. Основы туризма: учебник / коллектив авторов ; под ред. Е.Л. Писаревского. — М. : Федеральное агентство по туризму, Москва 2014. С.375
7. Российский энциклопедический словарь. Т.2. — М., 2001. — С.85.
8. Содиков М.С. Современные тенденции и перспективы развития интеграционных связей стран ШОС. /М.С. Содиков., М. Донаева. //Финансово-экономический вестник. № 3(19) 2019. С.142
9. Темный Ю.В., Темная Л.Р. Экономика туризма. - М.: Финансы и статистика, Инфра- М, 2010. – С.210
10. Хайдар Л. Экономико-географические особенности развития и размещения туристической индустрии Ирана (на примере провинции Хормозган). Л. Хайдар. Диссертация к.э.н. 25.00.24. Душанбе.2018.С.171
11. Чудновский А.Д. Теория и методология социально-экономических исследований в туристской индустрии. М.: КНОРУС, 2016.-478с. Управление индустрией туризма России в современных условиях. /А.Д. Чудновский, М.А. Жукова.- М.: КНОРУС.- 2017. - 416с.
12. Шодиев Дж. Развитие туризма в Таджикистане: проблемы и пути их решения. /Дж. Шодиев. //Экономика Таджикистана. №2 2019. С. 55-58
13. Theobald W.F. (Ed.) Global Tourism. Burlington: Elsevier Inc., 2005. p.
14. Энциклопедический словарь / под ред. Е.И. Чазова. — М.: Советская энциклопедия, 1983.— 354с.
15. Leiper N. The Framework of Tourism; Towards a Definition of Tourism, Tourist, and the Tourist Industry // Annals of Tourism Research. Volume 6, № 4, 1979. pp. 392—395.

РОЛЬ НАЛОГОВЫХ И ТАМОЖЕННЫХ ЛЬГОТ В РАЗВИТИИ СВОБОДНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗОН РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

Саидбекова Фарзона Исломовна – ГУ «Худжандский международный институт», ГУ международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана, магистрант 1-го курса специальности финансы и кредит. Адрес: 735716, Республика Таджикистан, Согдийская область, город Худжанд 27 микр, №1. Телефон: +992-92-867-71-17 E-mail: farzona.7117@mail.ru.

В статье рассматривается роль налоговых и таможенных льгот в развитии свободных экономических зон Республики Таджикистан. Раскрывается сущность и цели создания СЭЗ, их классификация и значение для национальной экономики. Особое внимание уделяется действующим льготным режимам для резидентов СЭЗ, включая налоговые, таможенные и валютные преференции. Анализируется влияние данных льгот на привлечение инвестиций, развитие экспорта и создание рабочих мест. Также выявляются основные проблемы функционирования СЭЗ и предлагаются направления их совершенствования.

Ключевые слова: Свободные экономические зоны, налоговые льготы, таможенные льготы, инвестиции, экспорт, экономика, развитие

НАҚШИ ИМТИЁЗҲОИ АНДОЗ ВА ГУМРУК ДАР РУШДИ МИНТАҚАҲОИ ОЗОДИ ИҚТИСОДӢ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Саидбекова Фарзона Исломовна – МД “Донишқадаи байналмилалӣи Хучанд”, МД донишгоҳи байналмилалӣи сайёҳӣ ва соҳибкорӣи Тоҷикистон, магистранти курси 1-уми иқтисоси молия ва қарз, Суроға: 735716, Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вилояти Суғд, Шаҳри Хучанд 27 микрорайон Телефон: +992-92-867-71-17 почтаи Электронӣ: farzona.7117@mail.ru.

Дар мақола нақши имтиёзҳои андозӣ ва гумрукӣ дар рушди минтақаҳои озоди иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ мешавад. Моҳият, ҳадафҳо ва таснифи МОИ ва аҳамияти онҳо барои иқтисоди миллӣ шарҳ дода шудааст. Ба режимҳои имтиёзнок барои субъектҳои МОИ, аз ҷумла имтиёзҳои андозӣ, гумрукӣ ва асбӯрӣ диққати махсус дода мешавад. Таъсири ин имтиёзҳо ба ҷалби сармоя, рушди содирот ва таъсиси ҷойҳои корӣ таҳлил карда мешавад. Ҳамчунин мушкилоти асосии фаъолияти МОИ муайян гардида, роҳҳои тақмили онҳо пешниҳод мегарданд.

Калидвожаҳо: Минтақаҳои озоди иқтисодӣ, имтиёзҳои андозӣ, имтиёзҳои гумрукӣ, сармоягузорӣ, содирот, иқтисод, рушд

THE ROLE OF TAX AND CUSTOMS PRIVILEGES IN THE DEVELOPMENT OF FREE ECONOMIC ZONES OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

Saidbekova Farzona Islomovna – GU "Khujand International Institute", GU International University of Tourism and Entrepreneurship of Tajikistan, 1st year master's specialty finance and credit. Address: 735716, Republic of Tajikistan, Sughd region, Khujand 27 micr, No. 1. Phone: +992-92-867-71-17 E-mail: farzona.7117@mail.ru

The article examines the role of tax and customs incentives in the development of free economic zones in the Republic of Tajikistan. It reveals the essence, objectives, and classification of FEZs and their importance for the national economy. Special attention is given to the existing preferential regimes for FEZ residents, including tax, customs, and currency benefits. The impact of these incentives on investment attraction, export growth, and job creation is analyzed. The paper also identifies key challenges in FEZ functioning and suggests ways for their improvement.

Keywords: Free economic zones, tax incentives, customs benefits, investments, export, economy, development

Свободная экономическая зона (СЭЗ) или особая экономическая зона (ОЭЗ) – это специально выделенная территория с особым юридическим статусом, льготными, налоговыми, таможенными и административными режимами. Цель СЭЗ – привлечение иностранных и отечественных инвестиций, развитие высокотехнологичных производств, создание рабочих мест и стимулирование экономического роста региона страны [1, 1].

Создание СЭЗ преследует несколько ключевых целей которые мы рассмотрим в таблице 1.

Таблица 1. Ключевые цели создания СЭЗ [9, 29].

Привлечение инвестиций	Привлечение капитала (включая прямые иностранные инвестиции) для финансирования приоритетных отраслей.
Экономическое развитие	Ускоренное развитие конкретных территорий, регионов или отраслей экономики.
Экспортный потенциал	Стимулирование экспорта товаров и услуг, повышение их конкурентоспособности на мировом рынке.
Трансфер технологий	Привлечение новых технологий и инноваций (технопарки, технополисы).
Социальное развитие	Создание новых рабочих мест, повышение занятости населения и квалификации персонала.

Цели СЭЗ могут изменяться в зависимости от конкретных условий и задач, стоящих перед государством при создании и функционировании СЭЗ.

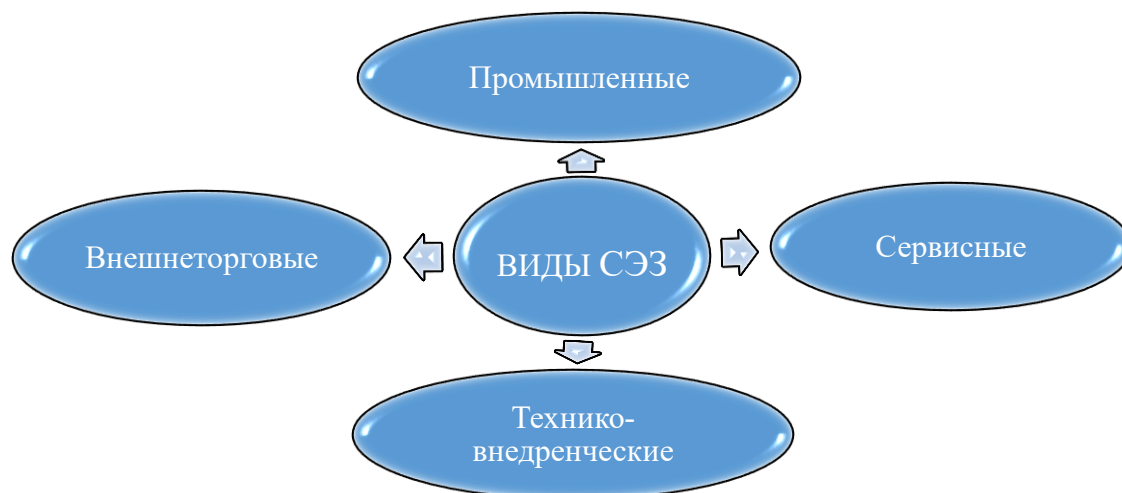

Рисунок 1. Основные виды СЭЗ [7, 278].

Разнообразие видов СЭЗ позволяет адаптировать их под специфические нужды и возможности различных регионов, что делает их универсальным инструментом экономического роста.

СЭЗ могут классифицироваться по различным категориям, далее разберём основные из них (рисунок 1):

- Внешнеторговые: свободные таможенные зоны, транзитные пункты;
- Производственные: зоны для развития экспортоориентированного производства;
- Технико-внедренческие: технопарки для научно-исследовательской деятельности;
- Сервисные: зоны для оказания финансовых, страховых и других услуг (в т.ч. офшоры).

СЭЗ часто рассматриваются как «мост» для подключения национальной экономики к мировой, позволяя использовать выгоды глобализации, не открывая полностью внутренний рынок. Это значит, что СЭЗ помогают привлекать инвестиции и развивать

бизнес, сохраняя при этом определенные ограничения для защиты местных производителей.

СЭЗ в Таджикистане на 2026 год продолжают оставаться ключевым инструментом привлечения инвестиций за счет предоставления компаниям-субъектам уникального правового и налогового режима.

Согласно законодательству РТ и практике функционирования зон («Сугд», «Дангара», «Пяндж», «Ишкашим» и «Куляб»), субъекты СЭЗ получают следующие преференции [1-2]:

- Освобождение от налогов: Субъекты СЭЗ полностью освобождается от уплаты всех видов налогов, предусмотренных Налоговым кодексом РТ. Исключениями являются:

- Социальный налог: работодатели уплачивают 20% от фонда оплаты труда;
- Подоходный налог: удерживается с сотрудников (стандартная ставка—12%).

- Таможенные преференции: Территория СЭЗ считается вне таможенной территории Республики Таджикистан.

- Импорт: Ввоз иностранного оборудования, сырья и строительных материалов для нужд субъектов в СЭЗ осуществляется без уплаты импортных пошлин и налога на добавленную стоимость (НДС);

- Экспорт: Вывоз продукции, произведенной в СЭЗ, за пределы страны не облагается таможенными пошлинами (кроме сборов за таможенное оформление).

- Валютные льготы: Иностранные инвесторы имеют право на беспрепятственный перевод прибыли и заработной платы в иностранной валюте за границу без налогообложения при вывозе.

Благодаря предоставляемым налоговым и таможенным преференциям, такие как освобождение от большинства налогов и льготы на импорт оборудования, СЭЗ создают привлекательные условия для бизнеса. Это способствует снижению затрат на производство и повышению конкурентоспособности экспортной продукции. В результате, СЭЗ играют ключевую роль в развитии предпринимательства, создании новых рабочих мест и укреплении экономической стабильности страны.

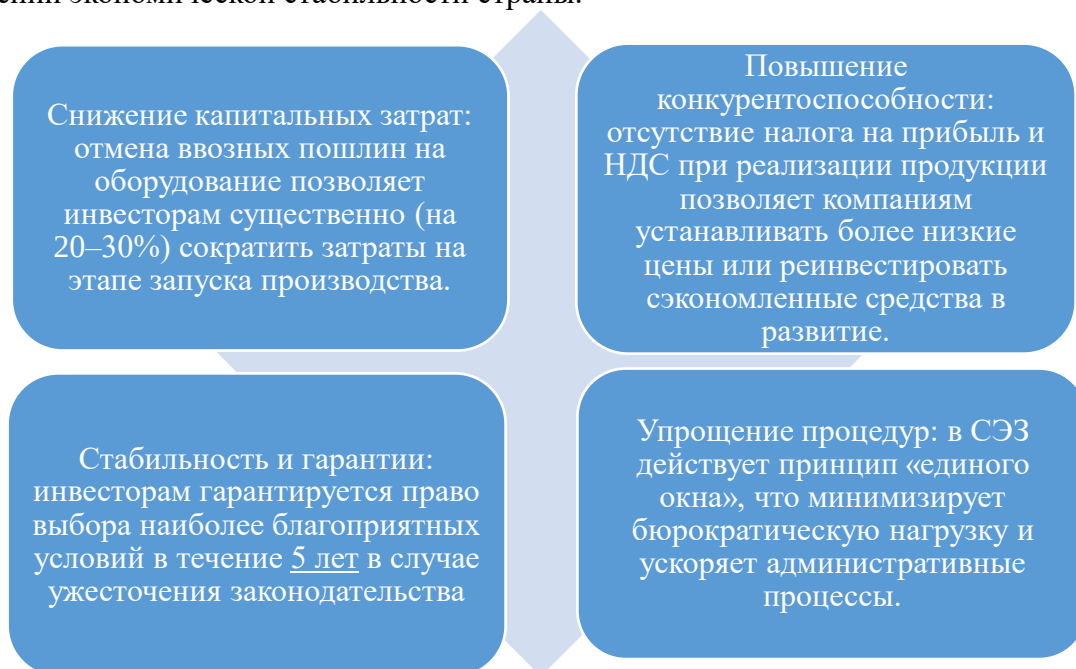

Рисунок 2. Льготные условия СЭЗ [5, 119]

На рисунке 2 можно увидеть, как льготы способствуют привлечению инвестиций в СЭЗ. Эти факторы создают привлекательные условия для долгосрочных инвестиций.

Таблица 2. Влияние СЭЗ на экономическое развитие Таджикистана [4].

Привлечение иностранных инвестиций	СЭЗ привлекают иностранный капитал, передовую технику и технологии. Компании в СЭЗ, например, СЭЗ «Сугд», используют преимущества льготного налогообложения и таможенных режимов для снижения издержек и максимизации прибыли.
Создание новых рабочих мест	создание зон способствует развитию регионов и трудоустройству населения за счет деятельности отечественных и иностранных компаний.
Увеличение экспорта:	СЭЗ способствуют расширению географии рынков и объема экспорта продукции. Производимая в СЭЗ продукция (например, в 2025 году объем составил более 454,7 млн сомони [3]) что способствовало экономическому росту региона.
Индустриально-инновационное развитие:	СЭЗ стали инструментом для модернизации, привлечения современных технологий и управленческого опыта, что способствует росту промышленного потенциала страны.

Для успешного развития СЭЗ в Таджикистане необходимо перейти от простого предоставления налоговых льгот к более комплексному подходу, включающему развитие инфраструктуры, специализированные преференции и упрощенное управление. Это позволит превратить СЭЗ из простых экспортных площадок в центры технологий и создания рабочих мест. Однако реализация льгот в СЭЗ сталкивается с бюрократическими препятствиями, нехваткой инфраструктуры и высокими административными затратами. Для эффективного развития СЭЗ важно цифровизировать таможенные процедуры, унифицировать налоговые режимы, создать готовую инфраструктуру и усилить контроль за использованием льгот, поддерживая высокотехнологичные производства.

Ключевые проблемы реализации льгот в СЭЗ включают административные барьеры, такие как сложные процедуры таможенного оформления и длительные сроки получения статуса резидента. Также существует недостаточное развитие инфраструктуры, что снижает привлекательность СЭЗ для инвесторов, несмотря на налоговые послабления. Кроме того, несовершенство законодательства, включая разрывы между федеральным и региональным уровнями, создает неопределенность в применении налоговых льгот.

Другие проблемы связаны с рисками нецелевого использования льгот, которые могут использоваться для уклонения от налогов вместо модернизации экономики. Высокие расходы на администрирование также являются значительным препятствием, так как сложный учет товаров в свободной таможенной зоне требует значительных затрат от резидентов. Для успешной реализации льгот необходимо устранить эти барьеры и улучшить условия для инвесторов [6, 291-295].

Для повышения привлекательности СЭЗ необходимо устранить эти проблемы и обеспечить четкость законодательства, что позволит максимально использовать их потенциал для развития экономики. Только так можно создать благоприятные условия для привлечения инвестиций в долгосрочной перспективе.

Перспективы СЭЗ, (рисунок 2), свидетельствуют о значительном потенциале для стимулирования экономического роста и привлечения инвестиций. Развитие инфраструктуры, цифровизация процессов, отраслевая специализация и унификация законодательства создают благоприятные условия для бизнеса. Эти меры не только ускоряют интеграцию инвесторов и снижают риски, но и повышают конкурентоспособность регионов на международной арене. В результате СЭЗ могут стать катализатором экономической активности, способствуя созданию новых рабочих мест, повышению уровня жизни населения и общему развитию экономики страны. Таким образом, реализация перечисленных перспектив является ключевым фактором для успешного функционирования и развития СЭЗ.

Развитие инфраструктуры: Фокус на строительстве готовых производственных площадей (парков) с подведенными коммуникациями, что сокращает время входа инвестора.

Цифровизация: Внедрение автоматизированных систем учета товаров и электронного документооборота («единое окно») для минимизации контактов с таможенными органами.

Отраслевая специализация: Переход от создания «зон для всего» к узкоспециализированным технологическим зонам, что позволит более точно применять налоговые преференции.

Унификация режимов: Создание единого, предсказуемого и стабильного налогового и таможенного законодательства для всех СЭЗ.

Рисунок 2. Перспективы и пути преодоления проблем [8, 32-34].

СЭЗ играют важную роль в развитии экономики Республики Таджикистан, выступая инструментом привлечения инвестиций и стимулирования предпринимательской активности. Налоговые и таможенные льготы создают благоприятные условия для функционирования бизнеса и снижения издержек производства. Это способствует росту экспорта, развитию промышленности и созданию новых рабочих мест. Однако существующие проблемы, такие как административные барьеры, недостаток инфраструктуры и несовершенство законодательства, сдерживают развитие СЭЗ. Для повышения эффективности их функционирования необходимо внедрение цифровых технологий и упрощение процедур управления. Также важно обеспечить прозрачность использования льгот и усилить контроль за их целевым применением. В целом, при устранении существующих проблем СЭЗ могут стать мощным драйвером устойчивого экономического роста страны.

Литература:

1. Закон Республики Таджикистан «О свободных экономических зонах» от 02.01.2019г. №1581.
2. Налоговый кодекс Республики Таджикистан от 11.02.2025, №2143.
3. Официальный сайт министерства иностранных дел в Республике Таджикистан URL:<https://mfa.tj/ru/berlin/otnosheniya/svobodnye-ekonomicheskie-zony> (дата обращения 10.04.2025).
4. Официальный сайт СЭЗ Республики Таджикистан URL:<https://old.fez.tj/> (дата обращения 10.04.2025).
5. Бабаев Х.С. О взаимосвязи инвестиционной привлекательности свободных экономических зон и фискальной политики государства. / Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. / Серия гуманитарных наук, 3 (59): 2014. С. 116–121.
6. Бублик, В.А., Губарева, А.В. Актуальные проблемы создания и развития особых экономических зон / В.А. Бублик, А.В. Губарева // Вестник Пермского университета. Юридические науки. 2019. Вып. 33. С. 286–297.
7. Грибов А., Миштадь П. Понятие и типология свободных экономических зон / Грибов А. // Вестник БГСХА – Беларусь, 2021. № С. 33-43.
8. Махмудова, О.Х., Махмудова, Т.Х. Свободные экономические зоны как особая форма международной экономической интеграции / О.Х. Махмудова, Т.Х. Махмудова //Актуальные вопросы экономических наук. 2018. № 50-2. С. 31-36.
9. Тиницкая О.В., Макарова Г.В. Свободные экономические зоны: учебное пособие / О.В. Тиницкая, Г.В. Макарова. – СПб.: ИЦ «Интермедия», 2017. – 252 с.

РАҚАМИКУНОНИИ НАЗОРАТИ АНДОЗӢ ҲАМЧУН ОМИЛИ БАЛАНД БАРДОШТАНИ САМАРАНОКИИ МАЪМУРИКУНОНИИ АНДОЗ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Шодиев Фирдавс Тошмаматович - Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон, номзади илмҳои иқтисодӣ, муаллими калони кафедраи андозбандӣ ва суғурта; 734067, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи Нахимов, 64/14. Телефон: 935-33-08-55. E-mail: firdavs_81@mail.ru

Саидзода Олимшоҳ Ҷума - Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон, магистранти курси 2-юми ихтисоси 1-25010403 андоз ва андозбандӣ; 734019, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи Нахимов, 64/14. Телефон: 111-44-47-71. E-mail: Saidzoda-olimsho@mail.ru

Дар мақола нақши рақамикунонии назорати андозӣ ҳамчун омили калидии баланд бардоштани самаранокии маъмурикунонии андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ мегардад. Таъсири технологияҳои рақамӣ ба баланд бардоштани шаффофияти муносибатҳои андозӣ, тақмили низоми идоракунии хавфҳои андозӣ ва коҳиши сатҳи иқтисодиёти пинҳонӣ таҳлил карда шудааст.

Таваҷҷуҳи махсус ба ҷорӣ намудани хизматрасониҳои электронии андоз, автоматикунории равандҳои назорати андозӣ, инчунин истифодаи технологияҳои Big Data ва зехни сунӣ дода шудааст. Зарурати гузариш ба модели назорати хавфнигаронидашуда ва таҳкими ҳамкориҳои иттилоотии байниидоравӣ асоснок карда мешавад.

Дар натиҷаи таҳқиқот хулоса бароварда шудааст, ки рақамикунонии назорати андозӣ яке аз самтҳои афзалиятноки навсозии низоми андоз ва таҳкими устувории молияи давлатӣ ба ҳисоб меравад.

Калидвожаҳо: назорати андозӣ, рақамикунонӣ, маъмурикунонии андоз, хизматрасониҳои электронӣ, идоракунии хавфҳои андозӣ, Big Data, зехни сунӣ.

ЦИФРОВИЗАЦИЯ НАЛОГОВОГО КОНТРОЛЯ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ НАЛОГОВОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

Шодиев Фирдавс Тошмаматович - Таджикский государственный финансово-экономический университет, кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры налогообложения и страхования; 734067, Республика Таджикистан, г. Душанбе, улица Нахимова, 64/14. Телефон: 935-33-08-55. E-mail: firdavs_81@mail.ru

Саидзода Олимшоҳ Джума - Таджикский государственный финансово-экономический университет, магистрант 2-го курса специальности 1-25010403 налог и налогообложение; 734019, Республика Таджикистан, г. Душанбе, улица Нахимова, 64/14. Телефон: 111-44-47-71. Saidzoda-olimsho@mail.ru

В статье рассматривается роль цифровизации налогового контроля как важного фактора повышения эффективности налогового администрирования в Республике Таджикистан. Анализируется влияние цифровых технологий на прозрачность налоговых отношений, совершенствование системы управления налоговыми рисками и снижение уровня теневой экономики. Особое внимание уделяется внедрению электронных сервисов, автоматизации налогового контроля, использованию больших данных и технологий искусственного интеллекта. Обосновывается необходимость перехода к риск-ориентированной модели налогового контроля и усиления межведомственного информационного взаимодействия. Сделан вывод о том, что цифровизация налогового контроля является ключевым направлением модернизации налоговой системы и повышения устойчивости государственных финансов.

Ключевые слова: налоговый контроль, цифровизация, налоговое администрирование, электронные сервисы, управление рисками, большие данные.

DIGITALIZATION OF TAX CONTROL AS A FACTOR FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF TAX ADMINISTRATION IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

Shodiev Firdavs Toshmamatovich - Tajik State University of Finance and Economics, Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer of the Department of Taxation and Insurance; 64/14 Nakhimov Street, Dushanbe, 734067, Republic of Tajikistan. Phone: 935-33-08-55. E-mail: firdavs_81@mail.ru

Saidzoda Olimshoh Juma - Tajik State University of Finance and Economics, 2nd year master's student, specialty 1-25010403 tax and taxation; 734019, Republic of Tajikistan, Dushanbe, Nakhimov street, 64/14. Phone: 111-44-47-71. Saidzoda-olimsho@mail.ru

The article examines the role of digitalization of tax control as a key factor in improving the efficiency of tax administration in the Republic of Tajikistan. It analyzes the impact of digital technologies on the transparency of tax relations, the enhancement of tax risk management systems, and the reduction of the shadow economy. Special attention is given to the implementation of electronic services, automation of tax control processes, and the use of big data and artificial intelligence technologies. The study substantiates the need to transition to a risk-based tax control model and to strengthen interagency data integration. It concludes that the digitalization of tax control represents a fundamental direction in modernizing the tax system and ensuring the sustainability of public finances.

Keywords: tax control, digitalization, tax administration, e-services, risk management, big data.

Дар шароити рушди иқтисоди рақамӣ низоми андозбандӣ ба тағйироти ҷиддӣ рӯ ба рӯ гардидааст. Яке аз самтҳои асосии ин тағйирот рақамикунонии назорати андозӣ мебошад, ки ба баланд гардидани самаранокии маъмурикунонии андоз мусоидат мекунад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои охир як қатор ислоҳот дар самти ҷорӣ намудани хизматрасониҳои электронӣ, ҳисоботдиҳии онлайн ва истифодаи пойгоҳҳои ягонаи маълумот амалӣ гардидааст. Ин раванд имкон медиҳад, ки назорати андозӣ аз шакли анъанавӣ ба шакли таҳлилӣ ва автоматиконидашуда гузарад.

Рақамикунонӣ имконият медиҳад, ки мақомоти андоз маълумоти калонро таҳлил намуда, хавфҳои андозиро пешакӣ муайян намоянд. Ин раванд сатҳи шаффофиятро баланд бардошта, эҳтимоли саркашӣ аз пардохти андозро коҳиш медиҳад.

Ҳамзамон, мушкилоте, ба монанди нокифоя будани ҳамгироии пойгоҳҳои иттилоотӣ ва маҳдудияти истифодаи технологияҳои зехни сунъӣ боқӣ мемонанд. Барои ҳалли онҳо зарур аст, ки инфрасохтори рақамӣ ва заминаи кадрӣ такмил дода шавад.

Дар маҷмӯъ, рақамикунонии назорати андозӣ омили муҳими рушди устувори низоми андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Таҳлили вазъи кунунии назорати андозӣ нишон дод, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои рақамикунонии маъмурикунонии андоз заминаҳои ҳуқуқӣ ва ташкилии зарурӣ фароҳам оварда шудаанд. Бо вучуди ин, рушди босуръати иқтисоди рақамӣ, густариши тичорати электронӣ ва мураккаб гардидани муносибатҳои иқтисодӣ зарурати такмили минбаъдаи механизми назорати андозиро ба миён меорад.

Яке аз самтҳои муҳими ислоҳот гузариш аз назорати анъанавӣ ба назорати таҳлилӣ ва хавфнигаронидашуда мебошад. Дар ин самт мақомоти андоз бояд бештар аз технологияҳои таҳлили маълумот истифода намоянд. Ин имкон медиҳад, ки субъектҳои дорои хавфи баланди андозӣ пешакӣ муайян гардида, захираҳои мақомоти андоз самаранок истифода шаванд.

Самти дигари муҳим густариши истифодаи ҳисобнома-фактураҳои электронӣ ва назорати онлайнӣ мебошад. Ҷорӣ намудани низоми ягонаи иттилоотӣ барои бақайдгирӣ ва мониторинги ҳамаи амалиётҳои иқтисодӣ метавонад сатҳи шаффофиятро баланд бардорад ва имконияти пинҳон намудани даромадҳоро маҳдуд созад [2, с. 8].

Дар шароити рушди босуръати иқтисоди рақамӣ ва густариши муносибатҳои иқтисодии электронӣ масъалаи тақмили механизми назорати андозӣ аҳамияти махсус пайдо менамояд. Низоми амалкунандаи назорати андозӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои охир ба дастовардҳои назаррас ноил гардида бошад ҳам, рушди технологияҳои рақамӣ ва пайдоиши шаклҳои нави фаъолияти соҳибкорӣ зарурати ворид намудани ислоҳоти минбаъдаро ба миён меорад.

Таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки самаранокии назорати андозӣ имрӯз на аз зиёд намудани шумораи санҷишҳо, балки аз истифодаи технологияҳои иттилоотӣ, таҳлили маълумот, идоракунии хавфҳо ва ҳамкориҳои рақамии мақомоти давлатӣ вобаста мебошад.

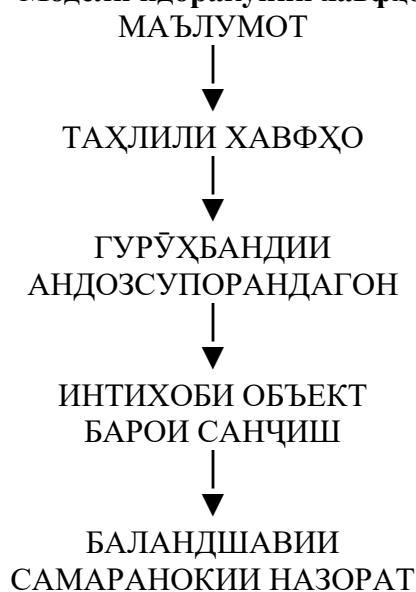
Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тақмили механизми назорати андозӣ бояд ба ҳалли масъалаҳои зерин равона гардад: баланд бардоштани сатҳи рақамикунони фаъолияти мақомоти андоз; тақмили идоракунии хавфҳои андозӣ; коҳиш додани иқтисодиёти пинҳонӣ; рушди хизматрасониҳои электронии андоз; баланд бардоштани шаффофияти фаъолияти андозсупорандагон; мутобик намудани назорати андозӣ ба талаботи иқтисоди рақамӣ.

Ҷадвали 1. - Омилҳои зарурати тақмили назорати андозӣ

Омил	Таъсир ба назорати андозӣ
Рушди иқтисоди рақамӣ	Зарурати усулҳои нави назорат
Тичорати электронӣ	Душвории муайян кардани базаи андоз
Амалиётҳои онлайн	Талаботи мониторинги рақамӣ
Афзоиши маълумот	Зарурати таҳлили Big Data
Хавфҳои киберӣ	Тақвияти амнияти иттилоотӣ

Яке аз самтҳои муҳими ислоҳоти назорати андозӣ рушди низоми идоракунии хавфҳои андозӣ мебошад. Дар таҷрибаи байналмилалӣ санҷишҳои андозӣ бештар дар асоси таҳлили хавфҳо гузаронида мешаванд. Ин усул имконият медиҳад, ки захираҳои мақомоти андоз ба субъектҳои равона карда шаванд, ки эҳтимоли ҳуқуқвайронкунии андозӣ дар онҳо бештар аст.

Расми 1. - Модели идоракунии хавфҳои андозӣ

Дар шароити иқтисоди рақамӣ нақши санҷишҳои камералӣ бештар мегардад. Санҷиши камералӣ имконият медиҳад, ки маълумоти андозсупорандагон бидуни дахлати мустақим ба фаъолияти онҳо таҳлил карда шавад.

Барои такмили назорати камералӣ пешниҳод мегардад: васеъ намудани манбаъҳои маълумот; ҳамгироии пойгоҳҳои иттилоотии давлатӣ; истифодаи алгоритмҳои таҳлили хавфҳо; автоматизатсияи ошкорсозии ҳуқуқвайронкуниҳо.

Ҷадвали 2. - Самтҳои такмили назорати камералӣ

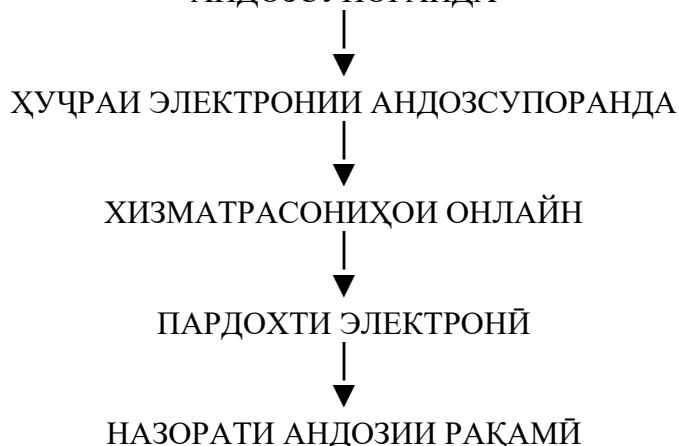
Самт	Натиҷаи интизоршаванда
Ҳамгироии маълумот	Баланд шудани сифати таҳлил
Автоматизатсия	Коҳиши хатогиҳо
Таҳлили хавфҳо	Ошкорсозии зудтари қонунвайронкунӣ
Рақамикунонӣ	Суръатбахшии равандҳо

Яке аз мушкилоти мавҷуда нокифоя будани мубодилаи маълумот байни мақомоти давлатӣ мебошад. Барои ҳалли ин масъала зарур аст, ки низоми ягонаи мубодилаи маълумоти электронӣ байни мақомоти зерин ташаккул дода шавад: мақомоти андоз; мақомоти гумрук; ташкилотҳои қарзӣ; мақомоти бақайдгирии давлатӣ; мақомоти омор; мақомоти молиявӣ.

Рушди иқтисоди рақамӣ такмили қонунгузорию андозиро талаб менамояд. Самтҳои асосии такмили қонунгузорӣ метавонанд чунин бошанд: танзими андозбандии тичорати электронӣ; такмили меъёрҳои марбут ба ҳуҷҷатҳои электронӣ; муайян намудани мақоми ҳуқуқи маълумоти рақамӣ; тақвияти ҷавобгарӣ барои ҳуқуқвайронкуниҳои рақамии андозӣ; танзими истифодаи технологияҳои зеҳни сунъӣ дар фаъолияти мақомоти андоз.

Яке аз самтҳои муҳими ислоҳот такмили хизматрасониҳои рақамӣ барои андозсупорандагон мебошад. Барои ин зарур аст: рушди кабинети электронии андозсупоранда; васеъ намудани хизматрасониҳои мобилӣ; ҷорӣ намудани хизматрасониҳои автоматӣ; истифодаи мушовирони рақамӣ; коҳиш додани расмиёти маъмурӣ.

МОДЕЛИ МУОСИРИ ХИЗМАТРАСОНИҲОИ АНДОЗӢ АНДОЗСУПОРАНДА

Ҳамин тариқ, такмили механизми назорати андозӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд ба истифодаи васеи технологияҳои рақамӣ, рушди идоракунии хавфҳо, ҳамгироии пойгоҳҳои иттилоотӣ ва такмили қонунгузорию андозӣ асос ёбад. Дар шароити иқтисоди рақамӣ истифодаи усулҳои интеллектуалии таҳлили маълумот ва назорати автоматиконӣ метавонад ба баланд гардидани самаранокии фаъолияти мақомоти андоз, коҳиш ёфтани иқтисодиёти пинҳонӣ ва зиёд шудани воридоти андозҳо ба бучети давлатӣ мусоидат намояд.

Таҳқиқот нишон медиҳад, ки рушди иқтисоди рақамӣ зарурати ислоҳоти минбаъдаи низоми назорати андозиро ба вуҷуд овардааст. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои рақамикунонии маъмурикунонии андоз заминаҳои мусоид ташаккул ёфтаанд, вале барои мутобиқ намудани назорати андозӣ ба талаботи иқтисоди рақамӣ тадбирҳои иловагӣ заруранд.

Самтҳои асосии тақмили назорати андозӣ бояд ба истифодаи технологияҳои рақамӣ, таҳлили маълумоти калон, зехни сунӣ, рушди идоракунии хавфҳои андозӣ ва ҳамгирии низомҳои иттилоотӣ равона карда шаванд. Татбиқи пешниҳодҳои мазкур метавонад ба баланд шудани сатҳи ҷамъоварии андозҳо, коҳиш ёфтани иқтисодиёти пинҳонӣ, афзоиши шаффофияти ҷамоияти соҳибкорӣ ва таҳкими амнияти молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон мусоидат намояд.

Дар асоси таҳлили вазъи кунунии назорати андозӣ ва таҷрибаи байналмилалӣ пешниҳодҳои мушаххас оид ба тақмили механизми назорати андозӣ, истифодаи технологияҳои рақамӣ ва баланд бардоштани самаранокии ҷамоияти мақомоти андоз таҳия шуданд.

Таҳқиқот нишон дод, ки рушди иқтисоди рақамӣ талаботи навро ба низоми назорати андозӣ пеш мегузорад. Дар чунин шароит истифодаи усулҳои анъанавии санҷишӣ дигар наметавонад самаранокии заруриро таъмин намояд. Аз ин рӯ, ислоҳоти назорати андозӣ бояд ба рақамикунории равандро, таҳлили маълумот, идоракунии хавфҳо ва автоматикунории қарорҳои назоратӣ асос ёбад.

Тақмили механизми назорати андозӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пеш аз ҳама бо рушди низоми идоракунии хавфҳои андозӣ, васеъ намудани назорати камералӣ, ҳамгирии пойгоҳҳои иттилоотии давлатӣ ва тақмили заминаҳои ҳуқуқӣ алоқаманд мебошад. Татбиқи ин чорабиниҳо метавонад ба коҳиш ёфтани санҷишҳои нолозим, баланд шудани самаранокии назорат ва беҳтар гардидани шаффофияти ҷамоияти иқтисодӣ мусоидат намояд.

Аҳамияти истифодаи технологияҳои рақамӣ дар рушди назорати андозӣ таҳлил карда шуд. Муайян гардид, ки технологияҳои Big Data, зехни сунӣ (AI), омӯзиши мошинӣ, Blockchain ва хизматрасониҳои рақамӣ имкониятҳои навро барои таҳлили маълумот, пешгӯии хавфҳои андозӣ, мониторинги амалиётҳои рақамӣ ва ҳифзи амнияти иттилоотӣ фароҳам меоранд[4, с. 22]. Истифодаи ин технологияҳо метавонад сифати қарорҳои назоратӣ ва самаранокии ҷамоияти мақомоти андозро ба таври назаррас баланд бардорад.

Пешниҳодҳои мушаххас оид ба баланд бардоштани самаранокии назорати андозӣ пешниҳод гардиданд. Аз ҷумла, қорӣ намудани низоми интеллектуалии идоракунии хавфҳо, ташкили пойгоҳи ягонаи иттилоотӣ, тақмили қонунгузори андозӣ, рушди хизматрасониҳои рақамӣ барои андозсупорандагон ва баланд бардоштани иқтидори кадрӣ мақомоти андоз ҳамчун самтҳои афзалиятнок муайян карда шуданд[5, с. 9]. Татбиқи ин пешниҳодҳо метавонад ба афзоиши сатҳи ҷамъоварии андозҳо, коҳиш ёфтани иқтисодиёти пинҳонӣ ва беҳтар гардидани муҳити соҳибкорӣ мусоидат намояд.

Дар натиҷаи таҳқиқоти гузаронидашуда метавон чунин хулосаҳои асосиро пешниҳод намуд:

1. Рушди иқтисоди рақамӣ зарурати таҷдиди усулҳо ва механизмҳои назорати андозиро ба миён овардааст.
2. Самаранокии назорати андозӣ бояд бештар ба таҳлили маълумот ва идоракунии хавфҳо таъя намояд, на ба зиёд намудани санҷишҳои анъанавӣ.
3. Технологияҳои Big Data ва AI имконият медиҳанд, ки ҳуқуқвайронкуниҳои андозӣ барвақт ошкор ва пешгирӣ карда шаванд.
4. Ҳамгирии пойгоҳҳои иттилоотии давлатӣ яке аз шартҳои муҳими баланд бардоштани шаффофият ва самаранокии назорат мебошад.
5. Тақмили қонунгузори андозӣ бояд талаботи тижорати электронӣ ва муносибатҳои рақамиро инъикос намояд.
6. Рушди хизматрасониҳои рақамӣ барои андозсупорандагон ба баланд шудани сатҳи иҷрои ихтиёрии уҳдадорӣҳои андозӣ мусоидат мекунад.
7. Баланд бардоштани сатҳи омодагии рақамии кормандони мақомоти андоз шартҳои муҳими татбиқи технологияҳои муосир мебошад.

Ҳамин тариқ, натиҷаҳои таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки ислоҳоти назорати андозӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд ба ташаккули низоми муосири рақамии назорат равона

карда шавад. Ин низом бояд ба технологияҳои таҳлили маълумот, идоракунии хавфҳо, автоматикунории равандҳо ва хизматрасониҳои электронии босифат таъяс намояд. Татбиқи чорабиниҳои пешниҳодшуда метавонад ба баланд гардидани самаранокии фаъолияти мақомоти андоз, зиёд шудани даромадҳои буҷетӣ ва рушди устувори иқтисоди миллӣ дар шароити иқтисоди рақамӣ мусоидат намояд.

Татбиқи чорабиниҳои пешниҳодшуда имкон медиҳад, ки низоми назорати андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба стандартҳои муосири байналмилалӣ мутобиқ гардида, ба рушди устувори иқтисоди миллӣ ва беҳтар гардидани муҳити соҳибкорӣ мусоидат намояд.

Адабиёт:

1. Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2022.
2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маъмурикунонии андоз». – Душанбе, 2021.
3. World Bank. Digital Government and Tax Systems Report. – Washington DC, 2023.
4. UNCTAD. Digital Economy Report. – Geneva, 2024.
5. OECD. Tax Risk Management Framework. – Paris, 2022.

АРЗЁБИИ МУШКИЛОТ ВА САМАРАНОКИИ НАЗОРАТИ АНДОЗИИ ФАЪОЛИЯТИ СУБЪЕКТҲОИ ХОЧАГИДОРӢ ДАР ШАРОИТИ ИҚТИСОДИ РАҚАМӢ

Шодиев Фирдавс Тошмаматович - Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон, номзади илмҳои иқтисодӣ, муаллими калони кафедраи андозбандӣ ва суғурта; 734067, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи Нахимов, 64/14. Телефон: 935-33-08-55. E-mail: firdavs_81@mail.ru

Халифазода Ҷовидон Бобоҳон – Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон, номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсенти кафедраи андозбандӣ ва суғурта; 734067, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи Нахимов, 64/14.

Дар мақола мушкилот ва самаранокии назорати андозии фаъолияти субъектҳои хоҷагидорӣ дар шароити иқтисоди рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Таҳқиқот нишон медиҳад, ки рақамикунонии маъмурикунонии андоз ба баланд гардидани шаффофияти муносибатҳои андозӣ, коҳиши ҳуқуқвайронкуниҳои андозӣ ва таҳкими интизоми андозсупорандагон мусоидат менамояд.

Дар баробари ин, рушди иқтисоди рақамӣ масъалаҳои нав, аз ҷумла андозбандии тичорати электронӣ, таҳлили амалиётҳои рақамӣ ва таъмини амнияти иттилоотиро ба миён меорад. Таваҷҷуҳи махсус ба татбиқи технологияҳои муосири рақамӣ, аз қабили таҳлили маълумоти калон (Big Data), низомҳои идоракунии хавфҳои андозӣ ва зехни сунъӣ равона шудааст.

Зарурати тақмили минбаъдаи назорати андозӣ дар асоси муносибати хавфнигаронидашуда, густариши мубодилаи байниидоравии маълумот ва рақамикунонии пурраи равандҳои маъмурикунонии андоз асоснок карда мешавад. Дар натиҷа ҳулоса гирифта шудааст, ки рақамикунонии назорати андозӣ яке аз омилҳои калидии баланд бардоштани самаранокии низоми андоз ва таҳкими устувории молияи давлатӣ ба ҳисоб меравад.

Калидвожаҳо: назорати андозӣ, иқтисоди рақамӣ, маъмурикунонии андоз, Big Data, идоракунии хавфҳо, зехни сунъӣ.

ОЦЕНКА ПРОБЛЕМ И ЭФФЕКТИВНОСТИ НАЛОГОВОГО КОНТРОЛЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУБЪЕКТОВ ЭКОНОМИКИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Шодиев Фирдавс Тошмаматович - Таджикский государственный финансово-экономический университет, кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры налогообложения и страхования; 734067, Республика Таджикистан, г. Душанбе, улица Нахимова, 64/14. Телефон: 935-33-08-55. E-mail: firdavs_81@mail.ru

Халифазода Джовидон Бобоҳон – Таджикский государственный финансово-экономический университет, кандидат экономических наук, доцент кафедры налогообложения и страхования; 734067, Республика Таджикистан, г. Душанбе, улица Нахимова, 64/14.

В статье рассматриваются проблемы и эффективность налогового контроля деятельности хозяйствующих субъектов в условиях цифровой экономики в Республике Таджикистан. Проведённый анализ показывает, что цифровизация налогового администрирования способствует повышению прозрачности налоговых отношений, снижению налоговых правонарушений и укреплению налоговой дисциплины.

Вместе с тем развитие цифровой экономики порождает новые вызовы, включая налогообложение электронной коммерции, анализ цифровых транзакций и обеспечение информационной безопасности. Особое внимание уделяется вопросам внедрения цифровых технологий, таких как большие данные (Big Data), системы управления налоговыми рисками и искусственный интеллект.

Обосновывается необходимость дальнейшего совершенствования налогового контроля на основе риск-ориентированного подхода, расширения межведомственного информационного обмена и цифровизации процессов налогового администрирования. Сделан вывод о том, что цифровая трансформация налогового контроля является ключевым фактором повышения эффективности налоговой системы и устойчивости государственных финансов.

Ключевые слова: налоговый контроль, цифровая экономика, налоговое администрирование, большие данные, управление рисками, искусственный интеллект.

ASSESSMENT OF THE PROBLEMS AND EFFICIENCY OF TAX CONTROL OF THE ACTIVITIES OF ECONOMIC SUBJECTS IN THE CONDITIONS OF THE DIGITAL ECONOMY

Shodiev Firdavs Toshmamatovich - Tajik State University of Finance and Economics, Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer of the Department of Taxation and Insurance; 64/14 Nakhimov Street, Dushanbe, 734067, Republic of Tajikistan. Phone: 935-33-08-55. E-mail: firdavs_81@mail.ru

Khalifazoda Jovidon Bobokhon – Tajik State University of Finance and Economics, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the Department Taxation and Insurance; 734067, Republic of Tajikistan, Dushanbe, 64/14 Nakhimov Street.

The article examines the problems and effectiveness of tax control over the activities of economic entities in the context of the digital economy in the Republic of Tajikistan. The analysis shows that the digitalization of tax administration contributes to increasing transparency in tax relations, reducing tax violations, and strengthening tax discipline.

At the same time, the development of the digital economy creates new challenges, including the taxation of e-commerce, the analysis of digital transactions, and the assurance of information security. Special attention is given to the implementation of digital technologies such as big data analytics, tax risk management systems, and artificial intelligence.

The study substantiates the need for further improvement of tax control based on a risk-oriented approach, expansion of interagency data exchange, and digital transformation of tax administration processes. It is concluded that the digital transformation of tax control is a key factor in enhancing the efficiency of the tax system and ensuring the sustainability of public finances.

Keywords: tax control, digital economy, tax administration, big data, risk management, artificial intelligence.

Дар шароити рушди иқтисодиёти бозорӣ ва афзоиши нақши давлат дар танзими равандҳои иқтисодӣ, андозҳо ҳамчун манбаи асосии ташаккули даромадҳои буҷет аҳамияти махсус касб менамоянд. Самаранокии ҷамъовариҳои андозҳо на танҳо аз низоми мукаммали андозбандӣ, балки аз механизми муассири назорати андозӣ низ вобастагӣ дорад. Маҳз назорати андозӣ иҷрои уҳдадорихои андозии субъектҳои хоҷагидориро таъмин намуда, ба пуррагӣ ва сари вақт ворид гардидани пардохтҳои андозӣ ба буҷети давлатӣ мусоидат менамояд.

Назорати андозӣ яке аз самтҳои муҳими ғаъолияти мақомоти андоз буда, маҷмӯи ҷорабиниҳои ташкилию ҳуқуқӣ ва иқтисодӣ мебошад, ки ба санҷиши риояи қонунгузориҳои андоз аз ҷониби андозсупорандагон нигаронида шудааст. Тавассути назорати андозӣ давлат имконият пайдо мекунад, ки дурустиҳои ҳисобкунӣ, пуррагӣ ва сари вақт пардохт гардидани андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмиро таъмин намояд.

Таҳлили вазъи кунунии назорати андозӣ нишон медиҳад, ки дар Тоҷикистон заминаҳои мусоиди ҳуқуқӣ ва ташкилии рақамикунонии маъмурикунонии андоз фароҳам оварда шудаанд. Аммо рушди босуръати иқтисоди рақамӣ масъалаҳои навро пеш

мегузорад, ки ҳалли онҳо барои баланд бардоштани самаранокии назорати андозӣ зарур мебошад.

Яке аз мушкилоти асосӣ рушди босуръати тичорати электронӣ мебошад. Қисме аз амалиётҳои тичоратӣ тавассути шабакаҳои иҷтимоӣ ва платформаҳои рақамӣ анҷом дода мешаванд, ки назорати пурраи онҳоро мушкил мегардонад.

Мушкилоти дигар ба муайян намудани ҳаҷми воқеии даромадҳои баъзе субъектҳои хоҷагидорӣ вобаста мебошад. Дар ҳолатҳои муайян гардиши маблағҳо тавассути воситаҳои электронии гуногун анҷом дода шуда, муайян намудани манбаи даромад душвор мегардад.

Ҳамчунин масъалаҳои зерин ҷой доранд: истифодаи нопурраи имкониятҳои таҳлили маълумоти калон (Big Data); норасоии мутахассисони соҳибтаҷриба дар соҳаи технологияҳои рақамӣ; сатҳи нокифояи автоматизатсия баъзе равандҳои назоратӣ; зарурати тақмили ҳамкорӣ байни мақомоти андоз ва дигар мақомоти давлатӣ; кам будани истифодаи технологияҳои зеҳни сунъӣ дар таҳлили хавфҳои андозӣ.

Бо вучуди ин, арзёбии умумии натиҷаҳои ислоҳоти амалкунанда нишон медиҳад, ки рақамикунони назорати андозӣ ба баланд гардидани сатҳи интизоми андозсупорандагон, кам шудани ҳуқуқвайронкуниҳои андозӣ ва афзоиши шаффофияти фаъолияти иқтисодӣ мусоидат намудааст.

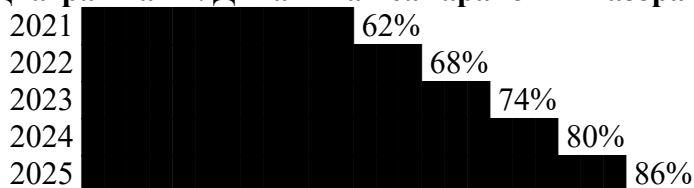
Дар шароити иқтисоди рақамӣ самаранокии назорати андозӣ бештар аз қобилияти мақомоти андоз дар истифодаи технологияҳои муосири иттилоотӣ вобаста мебошад. Аз ин рӯ, идомаи ислоҳоти рақамӣ яке аз самтҳои муҳимтарини тақмили низоми назорати андозӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад [1, с. 45].

Дар шароити иқтисоди рақамӣ самаранокии назорати андозӣ яке аз нишондиҳандаҳои муҳими фаъолияти мақомоти андоз ба ҳисоб меравад. Самаранокии назорат на танҳо аз ҳаҷми маблағҳои иловатан ҳисобшуда, балки аз сатҳи риояи қонунгузори андоз, дараҷаи шаффофияти фаъолияти субъектҳои хоҷагидорӣ ва сифати хизматрасониҳои андозӣ низ вобаста мебошад.

Бо рушди технологияҳои рақамӣ усулҳои назорати андозӣ тағйир ёфта, ба таҳлили маълумот, идоракунии хавфҳо ва мониторинги электронии фаъолияти андозсупорандагон асос меёбанд. Аз ин рӯ, арзёбии самаранокии назорати андозӣ бояд ҳамаи ин омилҳоро дар бар гирад.

Таҳлил нишон медиҳад, ки дар солҳои охир самаранокии фаъолияти мақомоти андоз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тадриҷан беҳтар гардидааст. Ба ин раванд пеш аз ҳама рақамикунони хизматрасониҳои андозӣ, истифодаи ҳисоботдиҳии электронӣ ва тақмили низоми идоракунии хавфҳо мусоидат намудааст [2, с. 12].

Диаграммаи 1. Динамикаи самаранокии назорати андозӣ

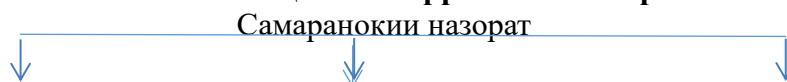

Тамоюли мазкур нишон медиҳад, ки тадбирҳои амалигардида дар самти рақамикунони фаъолияти мақомоти андоз ба баланд гардидани самаранокии назорат мусоидат намудаанд.

Сарфи назар аз дастовардҳои бадастомада, дар фаъолияти мақомоти андоз як қатор мушкилот вучуд доранд, ки ба самаранокии назорат таъсири манфӣ мерасонанд.

Таҳлил нишон медиҳад, ки мушкилоти асосӣ бештар ба рушди технологияҳои рақамӣ ва назорати фаъолияти иқтисодии онлайн вобаста мебошанд.

Расми 1. - Омилҳои таъсиррасон ба самаранокии назорати андозӣ

Сатҳи ҷамъоварии андоз

Ҷадвали 1. - Ҷадвали ҷамъбасти арзёбии назорати андозӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Нишондиҳанда	2021	2022	2023	2024	2025
Самаранокии умумии назорат (%)	62	68	74	80	86
Ҳисоботдиҳии электронӣ (%)	58	68	77	85	92
Мониторинги рақамӣ (%)	35	45	58	67	75
Идоракунии хавфҳо (%)	30	38	50	57	65
Дараҷаи шаффофият (%)	55	63	72	80	87

Сарчашма: Кумитаи андоз

Таҳлили гузаронидашуда нишон медиҳад, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои охир самаранокии назорати андозӣ тадриҷан беҳтар гардида истодааст. Ҷорӣ намудани технологияҳои рақамӣ, рушди ҳисоботдиҳии электронӣ ва тақмили механизмҳои назоратӣ ба баланд гардидани сатҳи ҷамъоварии андозҳо ва коҳиш ёфтани ҳуқуқвайронкуниҳои андозӣ мусоидат намудаанд.

Дар баробари ин, рушди иқтисоди рақамӣ мушкилоти навро ба вучуд овардааст, ки ба андозбандии тичорати электронӣ, назорати амалиётҳои рақамӣ, хавфҳои киберамнияти ва фаъолияти платформаҳои онлайн вобаста мебошанд. Барои ҳалли ин мушкилот зарур аст, ки мақомоти андоз истифодаи технологияҳои Big Data, зеҳни сунӣ, таҳлили пешгӯишавандаи маълумот ва идоракунии хавфҳоро васеъ намоянд.

Таҳлил нишон медиҳад, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои охир барои рушди низоми назорати андозӣ ва рақамикунонии он корҳои назаррас анҷом дода шудаанд. Ҷорӣ намудани хизматрасониҳои электронӣ, ҳисоботи электронӣ ва дигар технологияҳои рақамӣ ба баланд шудани самаранокии маъмурикунонии андоз мусоидат кардааст.

Дар баробари ин, мушкилоти вобаста ба рушди иқтисоди рақамӣ, тичорати электронӣ, таҳлили маълумоти калон ва амнияти иттилоотӣ ҳанӯз ҳам боқӣ мемонанд. Аз ин рӯ, зарурати идомаи ислоҳоти назорати андозӣ ва татбиқи технологияҳои муосири рақамӣ барои таъмини самаранокии фаъолияти мақомоти андоз вучуд дорад.

Вазъи кунунии назорати андозии фаъолияти субъектҳои хоҷагидорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, нишондиҳандаҳои асосии маъмурикунонии андоз ва сатҳи рақамикунонии назорати андозӣ мавриди таҳлил қарор дода шуданд. Ҳамчунин мушкилот ва самаранокии низоми амалкунандаи назорати андозӣ дар шароити иқтисоди рақамӣ арзёбӣ гардиданд.

Натиҷаҳои таҳқиқот нишон медиҳанд, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои охир раванди тақмили маъмурикунонии андоз ва рақамикунонии фаъолияти мақомоти андоз босуръат идома дорад. Қабули Кодекси нави андоз, рушди хизматрасониҳои электронии андоз, ҷорӣ намудани ҳисоботдиҳии электронӣ ва истифодаи ҳисобнома-фактураҳои электронӣ ба баланд гардидани самаранокии фаъолияти мақомоти андоз мусоидат намудаанд.

Таҳлили низоми амалкунандаи назорати андозӣ нишон дод, ки мақомоти андоз аз шаклҳои гуногуни назорат, аз ҷумла санчишҳои камералӣ, санчишҳои сайёр, мониторинги андозӣ ва назорати электронӣ истифода мебаранд. Дар шароити иқтисоди рақамӣ аҳамияти санчишҳои камералӣ ва усулҳои таҳлили назорат бештар гардида, нақши санчишҳои анъанавии сайёр тадриҷан коҳиш меёбад. Ин раванд ба коҳиш додани хароҷоти маъмурӣ ва баланд бардоштани сатҳи шаффофияти фаъолияти андозсупорандагон мусоидат менамояд.

Дар ҷараёни таҳлил муайян гардид, ки нишондиҳандаҳои асосии маъмурикунонии андоз тамоюли мусбат доранд. Афзоиши шумораи андозсупорандагон, зиёд гардидани ҳаҷми воридоти андозҳо ва васеъ шудани истифодаи хизматрасониҳои электронӣ аз беҳтар шудани сифати маъмурикунонии андоз шаҳодат медиҳанд. Аз ҷумла, ҳиссаи ҳисоботдиҳии

электронӣ ва хизматрасониҳои рақамӣ сол аз сол зиёд гардида, ба соддагардони муносибатҳои байни мақомоти андоз ва андозсупорандагон мусоидат намудааст.

Таҳқиқот нишон дод, ки рақамикунонии назорати андозӣ яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад. Қорӣ намудани низомҳои электронии бақайдгирӣ, пешниҳоди ҳисоботҳо дар шакли электронӣ ва рушди пойгоҳҳои иттилоотии андозӣ барои баланд бардоштани самаранокии фаъолияти мақомоти андоз шароити мусоид фароҳам овардааст. Дар натиҷа имкониятҳои таҳлил ва мониторинги фаъолияти андозсупорандагон васеъ гардидаанд.

Бо вучуди ин, таҳлил як қатор мушкилоти мавҷударо низ ошкор намуд. Пеш аз ҳама, масъалаҳои вобаста ба ҳамгирии нокифояи пойгоҳҳои иттилоотӣ, маҳдуд будани истифодаи технологияҳои таҳлили маълумоти калон (Big Data), сатҳи пасти татбиқи зехни сунъӣ ва норасоии мутахассисони соҳибтаҳассус дар соҳаи технологияҳои иттилоотӣ ҳанӯз ҳам ҷой доранд. Ин омилҳо имкониятҳои мақомоти андозро барои истифодаи пурраи технологияҳои рақамӣ маҳдуд месозанд.

Арзёбии самаранокии назорати андозӣ нишон дод, ки истифодаи технологияҳои рақамӣ ба баланд гардидани сатҳи ҷамъовариҳои андозҳо, кам шудани хароҷоти маъмурӣ ва беҳтар шудани сифати хизматрасониҳои андозӣ мусоидат намудааст. Дар баробари ин, рушди иқтисоди рақамӣ масъалаҳои навро дар соҳаи назорати андозӣ ба вучуд овардааст, аз ҷумла андозбандии тичорати электронӣ, назорати амалиётҳои рақамии фаромарзӣ, таъмини амнияти иттилоотӣ ва муқовимат ба шаклҳои нави саркашӣ аз андоз [5, с. 45].

Таҳлил инчунин нишон дод, ки сатҳи рақамикунонии назорати андозӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбат ба солҳои қаблӣ ба таври назаррас баланд гардидааст, аммо барои мутобиқ шудан ба талаботи иқтисоди рақамии муосир ҳанӯз ҳам зарурати рушди минбаъдаи инфрасохтори рақамӣ вучуд дорад. Махсусан, татбиқи системаҳои интеллектуалии идоракунии хавфҳо, технологияҳои Big Data, омӯзиши мошинӣ (Machine Learning) ва зехни сунъӣ метавонад самаранокии фаъолияти мақомоти андозро боз ҳам баланд бардорад.

Дар асоси таҳқиқоти гузаронидашуда метавон чунин хулосаҳои асосиро пешниҳод намуд:

- низоми назорати андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар марҳилаи фаъоли ислоҳот ва рақамикунонӣ қарор дорад;
- нишондиҳандаҳои маъмурикунонии андоз ва сатҳи истифодаи хизматрасониҳои электронӣ тамоюли мусбати рушд доранд;
- технологияҳои рақамӣ ба баланд шудани шаффофият ва самаранокии фаъолияти мақомоти андоз мусоидат менамоянд;
- дар соҳаи назорати андозӣ ҳанӯз ҳам мушкилоти вобаста ба ҳамгирии маълумот, истифодаи технологияҳои пешрафта ва таъмини амнияти иттилоотӣ мавҷуданд;
- рушди иқтисоди рақамӣ зарурати истифодаи васеи воситаҳои таҳлили маълумот ва идоракунии хавфҳо ба миён меорад;
- барои баланд бардоштани самаранокии назорати андозӣ тақмили минбаъдаи заминаҳои ҳуқуқӣ, ташкилӣ ва технологӣ зарур мебошад.

Ҳамин тариқ, натиҷаҳои таҳлили бадастомада нишон медиҳанд, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои рушди низоми муосири назорати андозӣ заминаҳои мусоид фароҳам оварда шудаанд. Бо вучуди ин, истифодаи пурраи имкониятҳои иқтисоди рақамӣ ва татбиқи таҷрибаи пешрафтаи байналмилалӣ тақозо менамояд, ки ислоҳоти назорати андозӣ дар самтҳои ташкилӣ, ҳуқуқӣ ва технологӣ идома дода шавад.

Адабиёт:

1. Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон (бо тағйири иловаҳо то соли 2025). – Душанбе: Маҷлиси намояндагон, 2022. – 420 с.
2. Стратегияи рушди иқтисоди рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030. – Душанбе: Ҳукумати ҚТ, 2020. – 76 с.
3. Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Маълумоти омили солонаи андоз ва буҷет (2021–2025). – Душанбе, 2025. – 110 с.

4. World Bank. Digital Economy Report: Taxation and Governance in the Digital Age. – Washington, 2023.
5. Шодиев Ф.Т. Нақши рақамикунонӣ дар рушди маъмурикунонии андоз. – Душанбе: ДДМИТ, 2023. – 45 с.
6. Саидзода О.Ҷ. Рақамикунонии назорати андозӣ ҳамчун омили баланд бардоштани самаранокии маъмурикунонии андоз. – Душанбе, 2025. – 38 с.

АМАЛИГАРДОНИИ СИЁСАТИ АНДОЗИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ШАРОИТИ МУОСИР

Рашидова Гулнора Гаффаровна - ассистент кафедраи молия ва қарзи Муассисаи давлатии таълимии “Коллеҷи технологи шаҳри Душанбе” Суроға: Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи Борбад 48/32. Телефон: 93-426-40-90; E-mail: rashidova.gulnora@mail.ru

Дар мақола масъалаҳои назариявӣ ва амалии амалигардонии сиёсати андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муосир таҳқиқ гардидаанд. Самтҳои асосии сиёсати андозӣ, нақши он дар таъмини рушди иқтимоӣю иқтисодӣ, ҷанбаҳои тақмили қонунгузории андоз ва рақамикунонии маъмурикунонии андоз мавриди таҳлил қарор гирифтаанд. Дар асоси омӯзиши таҷрибаи амалии фаъолияти мақомоти андоз ва таҳлили равандҳои муосири рушди иқтисодиёт мушкilotи мавҷуда ва роҳҳои баланд бардоштани самаранокии сиёсати андозӣ пешниҳод гардидаанд.

Калидвожаҳо: сиёсати андозӣ, низоми андоз, маъмурикунонии андоз, рақамикунонӣ, бучети давлатӣ, андозсупоранда, рушди иқтисодӣ, Кодекси андоз.

РЕАЛИЗАЦИЯ НАЛОГОВОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Рашидова Гулнора Гаффаровна - ассистент кафедры финансов и кредита Государственного образовательного учреждения «Технологический колледж город Душанбе». Адрес: Республика Таджикистан, Душанбе, ул. Борбад, 48/32. Телефон: 93-426-40-90; E-mail: rashidova.gulnora@mail.ru

В статье рассматриваются теоретические и практические вопросы реализации налоговой политики Республики Таджикистан в современных условиях. Анализируются основные направления налоговой политики, ее роль в обеспечении социально-экономического развития, аспекты совершенствования налогового законодательства и цифровизации налогового администрирования. На основе изучения практического опыта налоговых органов и анализа современных процессов экономического развития представлены существующие проблемы и пути повышения эффективности налоговой политики.

Ключевые слова: налоговая политика, налоговая система, налоговое администрирование, цифровизация, государственный бюджет, налогоплательщик, экономическое развитие, Налоговый кодекс.

IMPLEMENTATION OF THE TAX POLICY OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN IN MODERN CONDITIONS

Rashidova Gulnora Gaffarovna - Assistant Professor, Department of Finance and Credit, State Educational Institution "Dushanbe Technological College." Address: Republic of Tajikistan, Dushanbe, Borbad Street, 48/32. Phone: 93-426-40-90; Email: rashidova.gulnora@mail.ru

The article examines theoretical and practical issues related to the implementation of the tax policy of the Republic of Tajikistan in modern conditions. The main directions of tax policy, its role in ensuring socio-economic development, improvement of tax legislation and digitalization of tax administration are analyzed. Based on the study of practical activities of tax authorities and modern economic development trends, existing problems and ways to improve the effectiveness of tax policy are identified.

Keywords: tax policy, tax system, tax administration, digitalization, state budget, taxpayer, economic development, Tax Code.

Сиёсати андозӣ қисми таркибии сиёсати молиявии давлат буда, маҷмӯи чорабиниҳои иқтисодӣ, ҳуқуқӣ ва ташкилӣ мебошад, ки барои ташаккули даромадҳои буҷет ва танзими равандҳои иқтисодӣ равона карда шудаанд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон сиёсати андозӣ дар асоси принципҳои адолатнокӣ, ҳатмияти пардохти андозҳо, ягонагии низоми андозбандӣ ва дастгирии фаъолияти соҳибкорӣ амалӣ мегардад. Дар солҳои охир ислоҳоти назаррас дар самти соддагардонии низоми андозбандӣ, рақамикунонии хизматрасониҳои андоз ва баланд бардоштани шаффофияти муносибатҳои андозӣ амалӣ карда шуданд.

Мақсади мақола таҳлили хусусиятҳои амалигардонии сиёсати андози Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муосир ва муайян намудани самтҳои асосии такмили он мебошад.

Сиёсати андозӣ ҳамчун воситаи муҳими танзими давлатӣ аз ҷониби олимони иқтисоддон ҳамчун низоми тадбирҳои муайян карда мешавад, ки тавассути онҳо давлат ба фаъолияти иқтисодӣ таъсир мерасонад.

Вазифаҳои асосии сиёсати андозӣ иборатанд аз: таъмини даромадҳои буҷети давлатӣ; танзими рушди иқтисодӣ; ҳавасмандгардонии фаъолияти соҳибкорӣ; таъмини адолати иҷтимоӣ; дастгирии бахшҳои афзалиятноки иқтисодиёт; ҷалби сармоягузорӣ.

Дар шароити иқтисоди бозорӣ сиёсати андозӣ бояд тавозуни манфиатҳои давлат ва андозсупорандагонро таъмин намояд. Сарбории аз ҳад зиёди андозӣ метавонад фаъолияти соҳибкоро маҳдуд намуда, даромадҳои буҷетиро коҳиш диҳад. Ин ҳолат ба назарияи қачхаттаи Лаффер $T=f(t)$ мувофиқат мекунад [7, с.45].

Мувофиқи назарияи мазкур, байни меъёри андоз ва ҳаҷми воридоти андозӣ вобастагии ғайрихаттӣ мавҷуд мебошад.

Яке аз самтҳои муҳими сиёсати андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон такмили пайвасти қонунгузори андоз мебошад. Аз 1 январи соли 2022 таҳрири нави Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди амал қарор гирифта, як қатор навгониҳоро пешбинӣ намуд: кам намудани шумораи баъзе андозҳо; коҳиш додани сарбории андозӣ барои соҳибкорон; такмили механизми ҳисоб ва пардохти андозҳо; васеъ намудани истифодаи технологияҳои рақамӣ; соддагардонии расмиёти маъмурикунонии андоз [1, с.4]. Ин тадбирҳо ба беҳтар гардидани фазои сармоягузорӣ ва баланд шудани рақобатпазирии иқтисоди миллӣ мусоидат намуданд.

Дар шароити иқтисоди рақамӣ рақамикунонии фаъолияти мақомоти андоз яке аз самтҳои афзалиятнок ба ҳисоб меравад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тадбирҳои зерин амалӣ гардидаанд: пешниҳоди электронии ҳисоботҳои андоз; истифодаи ҳуҷраи шахсии андозсупоранда; бақайдгирии электронии субъектҳои соҳибкорӣ; истифодаи системаҳои назорати амалиёти савдо; татбиқи ҳисобнома-фактураҳои электронӣ. Рақамикунонӣ ба коҳиш додани хароҷоти маъмурӣ, баланд бардоштани шаффофият ва мубориза бар зидди иқтисодиёти пинҳонӣ мусоидат менамояд [4, с.78].

Назорати андоз яке аз унсурҳои муҳими сиёсати андозӣ мебошад.

Дар солҳои охир таваҷҷуҳи асосӣ ба: назорати таҳлили хавфҳо; мониторинги фаъолияти андозсупорандагон; истифодаи технологияҳои иттилоотӣ; мубориза бар зидди саркашӣ аз андозсупорӣ; равона гардидааст. Татбиқи усулҳои муосири назорати андоз ба баланд гардидани сатҳи ҷамъоварии андозҳо мусоидат мекунад.

Яке аз мушкилотҳои асосии сиёсати андози Ҷумҳурии Тоҷикистон сатҳи баланди иқтисодиёти пинҳонӣ мебошад. Қисме аз субъектҳои хоҷагидор фаъолияти худро пурра ба қайд намегиранд ё қисми муайяни даромадҳоро пинҳон менамоянд. Ин ҳолат боиси кам гардидани воридоти андоз ба буҷети давлатӣ ва вайрон шудани принципи адолати андозбандӣ мегардад. Иқтисодиёти пинҳонӣ инчунин рақобати носолимиро байни субъектҳои соҳибкорӣ ба вучуд меорад.

Мушкилоти дигар сатҳи нисбатан баланди сарбории андозӣ барои баъзе субъектҳои соҳибкорӣ мебошад. Гарчанде солҳои охир меъёрҳои баъзе андозҳо коҳиш дода шуданд, аммо барои соҳибкории хурду миёна ва бахусус истехсолкунандагони ватанӣ хароҷоти

андозӣ ва маъмурикунонии андоз ҳанӯз ҳам назаррас мебошад. Ин ҳолат метавонад ғайриқонунии соҳибкоронро коҳиш дода, рушди истеҳсолот ва сармоягузорию маҳдуд созад.

Яке аз масъалаҳои муҳим нокифоя будани самаранокии маъмурикунонии андоз мебошад. Дар баъзе ҳолатҳо расмиёти ҳисоботдиҳӣ ва санҷишҳои андоз барои андозсупорандагон мушкилӣ эҷод менамоянд. Ҳамчунин, дар ғайриқонунии мақомоти андоз баъзан мушкилоти вобаста ба шаффофият ва сатҳи хизматрасонӣ мушоҳида мешавад. Ин ҳолат метавонад ба муносибатҳои байни мақомоти андоз ва андозсупорандагон таъсири манфӣ расонад.

Мушкилоти дигари сиёсати андоз мавҷудияти имтиёзҳои зиёди андозӣ мебошад. Гарчанде имтиёзҳои андозӣ барои дастгирии соҳаҳои муайяни иқтисодиёт истифода мешаванд, дар баъзе ҳолатҳо онҳо метавонанд ба коҳиши даромадҳои буҷетӣ ва вайрон шудани рақобати баробар мусоидат намоянд. Аз ин рӯ, зарур аст, ки самаранокии имтиёзҳои андозӣ мунтазам таҳлил карда шавад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон инчунин мушкилоти вобаста ба фарҳанги андозсупорӣ вучуд дорад. На ҳамаи шаҳрвандон ва соҳибкорон аҳамияти пардохти саривақтии андозро дуруст дарк мекунанд. Дар баъзе ҳолатҳо сатҳи донишҳои андозӣ паст буда, ин ба зиёд шудани ҳуқуқвайронкуниҳои андозӣ оварда мерасонад.

Масъалаи дигари муҳими сиёсати андоз вобастагии буҷети давлатӣ аз чанд намуди асосии андоз мебошад. Даромадҳои буҷет бештар аз ҳисоби андоз аз арзиши иловашуда, андоз аз ғойида ва пардохтҳои гумрукӣ ташаккул меёбанд. Чунин вобастагӣ метавонад дар шароити бӯҳронҳои иқтисодӣ ё коҳиши ғайриқонунии иқтисодӣ ба устувории молиявии давлат таъсир расонад.

Дар шароити рушди иқтисоди рақамӣ ва савдои электронӣ низоми амалкунандаи андозбандӣ ба такмил ниёз дорад. Баъзе шаклҳои нави ғайриқонунии иқтисодӣ пурра фаро гирифта нашудаанд, ки ин метавонад ба кам гардидани воридоти андоз оварда расонад.

Ҳамчунин, яке аз мушкилотҳо зуд-зуд ворид намудани тағйиру иловаҳо ба қонунгузорию андоз мебошад. Тағйироти пайваста метавонанд барои соҳибкорон ва сармоягузoron мушкилӣ эҷод намуда, сатҳи пешгӯишавандагии сиёсати андозро коҳиш диҳанд.

Бо мақсади бартараф намудани мушкилотҳои мавҷуда зарур аст:

- такмили низоми маъмурикунонии андоз;
- коҳиш додани иқтисодиёти пинҳонӣ;
- баланд бардоштани шаффофияти ғайриқонунии мақомоти андоз;
- соддагардонии расмиёти ҳисоботдиҳӣ;
- такмили хизматрасониҳои электронии андоз;
- баланд бардоштани фарҳанги андозии аҳоли;
- таъмини устувории қонунгузорию андоз;
- ҳавасмандгардонии соҳибкории истеҳсолӣ ва сармоягузорӣ.

Ҳамин тариқ, ҳалли мушкилотҳои сиёсати андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои таъмини рушди устувори иқтисодӣ, беҳтар намудани муҳити соҳибкорӣ ва баланд бардоштани самаранокии низоми молиявии давлат аҳамияти муҳим дорад.

Бо вучуди дастовардҳои назаррас, дар ин самт як қатор мушкилот боқӣ мемонанд: **Аввал**, ҳаҷми муайяни иқтисодиёти ғайрирасмӣ то ҳол вучуд дорад, ки имкониятҳои буҷетиро маҳдуд менамояд. **Дуюм**, сатҳи маърифати андозии қисми муайяни аҳоли ва соҳибкорон ҳанӯз ҳам нокифоя мебошад. **Сеюм**, зарурати такмили инфрасохтори рақамӣ дар баъзе минтақаҳои кишвар ба назар мерасад. **Чорум**, низоми имтиёзҳои андозӣ на ҳамаи самаранокии зарурии иқтисодиро таъмин менамояд. **Панҷум**, тағйироти босуръати иқтисоди ҷаҳонӣ мутобиксозии доимии сиёсати андозиро талаб мекунанд.

Дар шароити рушди муносибатҳои бозорӣ ва ҷаҳонишавии иқтисодиёт сиёсати андоз бояд ба талаботи муносири рушди иқтисодӣ мутобик карда шавад. Ҷумҳурии Тоҷикистон низ дар солҳои охир барои такмили сиёсати андоз ва баланд бардоштани самаранокии низоми андозбандӣ як қатор чораҳои ислохотиро амалӣ намуда истодааст. Бо вучуди ин, дар

амалияи андозбандӣ ҳанӯз ҳам мушкilot ва маҳдудиятҳо мавҷуданд, ки зарурати такмили минбаъдаи сиёсати андозро ба миён меоранд.

Яке аз самтҳои муҳими такмили сиёсати андоз паст намудани сарбории андозӣ ба субъектҳои соҳибкорӣ мебошад. Дар шароити рақобати бозорӣ андозҳои аз ҳад зиёд метавонанд фаъолияти соҳибкорию маҳдуд намуда, ба рушди иқтисодиёти пинҳонӣ мусоидат намоянд. Аз ин рӯ, давлат бояд сиёсати андозро ба тавре ба роҳ монад, ки байни манфиатҳои бучет ва манфиатҳои андозсупорандагон мувозинат таъмин гардад. Дар ин самт коҳиш додани баъзе меъёрҳои андоз, васеъ намудани имтиёзҳои андозӣ барои истеҳсолкунандагони ватанӣ ва дастгирии соҳибкории хурду миёна аҳамияти калон дорад.

Самти дигари муҳими такмили сиёсати андоз рақамикунонии низоми андоз мебошад. Ҷорӣ намудани технологияҳои иттилоотӣ дар фаъолияти мақомоти андоз имконият медиҳад, ки шаффофияти муносибатҳои андозӣ баланд гардида, сатҳи хизматрасонӣ ба андозсупорандагон беҳтар шавад. Имрӯз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон хизматрасониҳои электронии андоз тадриҷан рушд карда истодаанд, вале зарур аст, ки низоми пешниҳоди ҳисоботҳои электронӣ, пардохти онлайн ва мубодилаи рақамии маълумот боз ҳам такмил дода шавад.

Ҳамчунин, баланд бардоштани самаранокии маъмурикунонии андоз яке аз самтҳои муҳим ба ҳисоб меравад. Дар амалия ҳолатҳои саркашӣ аз пардохти андоз ва пинҳон намудани даромадҳо ҳанӯз мушоҳида мешаванд. Барои пешгирии чунин ҳолатҳо тақвияти назорати андоз, такмили низоми санҷишҳо ва истифодаи усулҳои муосири таҳлили хавф зарур мебошад. Дар баробари ин, муносибати мақомоти андоз бо андозсупорандагон бояд беҳтар ба принципҳои ҳамкорӣ ва машваратӣ асос ёбад.

Такмили сиёсати андоз инчунин рушди иқтидори ҳавасмандгардонии онро талаб менамояд. Андозҳо бояд на танҳо воситаи ҷамъоварии маблағҳои бучетӣ, балки воситаи ҳавасмандсозии рушди истеҳсолот, ҷалби сармоягузорӣ, таъсиси ҷойҳои нави корӣ ва рушди содирот бошанд. Аз ин лиҳоз, пешниҳод намудани имтиёзҳои мақсаднок барои соҳаҳои афзалиятноки иқтисодиёт, баҳусус саноат, кишоварзӣ, технологияҳои иттилоотӣ ва энергетика, метавонад ба рушди иқтисоди миллӣ мусоидат намояд.

Дар шароити иқтисоди рақамӣ ва рушди савдои электронӣ мутобиқ намудани сиёсати андоз ба шаклҳои нави фаъолияти иқтисодӣ аҳамияти калон дорад. Давлат бояд механизмҳои самараноки андозбандии хизматрасониҳои рақамӣ ва фаъолияти тичорати электрониро таҳия намояд, то ки адолати андозбандӣ таъмин карда шавад.

Яке аз масъалаҳои муҳими сиёсати андоз баланд бардоштани фарҳанги андозии аҳоли мебошад. Сатҳи дониш ва маърифати андозии шаҳрвандон ба дараҷаи иҷрои уҳдадорӣҳои андозӣ таъсири калон мерасонад. Аз ин рӯ, зарур аст, ки корҳои фаҳмондадиҳӣ, барномаҳои омӯзишӣ ва тарғиби фарҳанги андозсупорӣ мунтазам гузаронида шаванд.

Бо мақсади такмили сиёсати андози Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳодҳои зерин метавонанд самаранок бошанд:

- коҳиш додани сарбории андозӣ барои соҳибкории истеҳсолӣ;
- такмили низоми хизматрасониҳои электронии андоз;
- баланд бардоштани шаффофияти маъмурикунонии андоз;
- кам намудани иқтисодиёти пинҳонӣ;
- ҷорӣ намудани механизмҳои муосири назорати андоз;
- васеъ намудани ҳавасмандгардонии андозӣ барои сармоягузoron;
- мутобиқ намудани низоми андоз ба иқтисоди рақамӣ;
- баланд бардоштани фарҳанги андозии аҳоли ва соҳибкорон.

Ҳамин тариқ, такмили сиёсати андози Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд ба таъмини рушди устувори иқтисодӣ, баланд бардоштани рақобатпазирии иқтисоди миллӣ, беҳтар намудани муҳити соҳибкорӣ ва таъмини адолати иҷтимоӣ равона карда шавад. Сиёсати андози самаранок метавонад ба рушди иқтисоди миллӣ ва баланд гардидани сатҳи зиндагии аҳоли мусоидати назаррас намояд.

Сиёсати андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муосир ба таъмини рушди устувори иқтисодӣ, баланд бардоштани самаранокии маъмурикунонии андоз ва беҳтар намудани муҳити соҳибкорӣ равона гардидааст.

Таҳлили натиҷаҳои ислоҳоти андоз нишон медиҳад, ки татбиқи Кодекси нави андоз, рақамикунонии хизматрасониҳо ва тақмили назорати андоз ба баланд гардидани самаранокии фаъолияти мақомоти андоз мусоидат намудаанд.

Дар баробари ин, рушди минбаъдаи сиёсати андозӣ бояд ба рақамикунонии пурра, тақмили фарҳанги андозсупорӣ, коҳиш додани иқтисодиёти пинҳонӣ ва истифодаи технологияҳои муосири идоракунӣ равона карда шавад. Амалисозии ин тадбирҳо барои таҳкими суботи молиявии давлат ва рушди устувори иқтисоди миллӣ заминаи мусоид фароҳам хоҳад овард.

Адабиёт:

1. Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: Қонунгузорӣ, 2022. – 604 с.
2. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, солҳои 2022–2025.
3. Каримзода Ҷ. И. Андоз ва андозбандӣ. – Душанбе: Ирфон, 2023. – 412 с.
4. Назаров М. Н. Сиёсати андозӣ ва рушди иқтисодӣ. – Душанбе: Маориф, 2024. – 286 с.
5. Абдуллозода Р. Ҳ. Асосҳои назариявии андозбандӣ. – Душанбе: Эр-граф, 2023. – 320 с.
6. Маликов Т. С. Налоговая политика государства. – М.: ЮНИТИ, 2022. – 415 с.
7. Пансков В. Г. Налоги и налогообложение. – М.: Юрайт, 2023. – 436 с.
8. Стиглиц Дж. Экономика государственного сектора. – М.: Инфра-М, 2022. – 878 с.
9. Лаффер А. Теория налогового регулирования экономики. – М.: Экономика, 2021. – 214 с.
10. Материалы научно-практических конференций по вопросам налоговой политики Республики Таджикистан. – Душанбе, 2022–2025.

**ВАЗОРАТИ МОЛИЯИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ МОЛИЯ ВА ИҚТИСОДИ ТОҶИКИСТОН**

Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кўчаи Нахимов 64/14
Сомона: www.tgfeu.tj

**МИНИСТЕРСТВО ФИНАНСОВ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН
ТАДЖИКСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

Республика Таджикистан, г. Душанбе, ул. Нахимова 64/14
Сайт: www.tgfeu.tj

**MINISTRY OF FINANCE OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN
TAJIK STATE UNIVERSITY OF FINANCE AND ECONOMICS**

Republic of Tajikistan, Dushanbe city, Nakhimov street 64/14
Webpage: www.tgfeu.tj